

IZMJENE I DOPUNE PROSTORNOG PLANA
DUBROVAČKO-NERETVANSKE ŽUPANIJE

BAŠTINA

Zajedničke prekogranične aktivnosti u primjeni novih metodologija na zaštiti i upravljanju prirodnom i kulturnom baštinom na području Dubrovnika i Boke Kotorske

IDENTIFIKACIJA I VALORIZACIJA PRIRODNIH I KULTURNIH KRAJOLIKA PILOT PODRUČJA GRADA DUBROVNIKA

Izrađivač:
KATRI LISITZIN ASR/MSA
Autori:
mr.sc. Katri Lisitzin, dr.sc. Aleš Mlakar, mr.sc. Gojko Berlangi

Studija je predstavljena na završnoj konferenciji Projekta, u Dubrovniku, 06. veljače 2015.

6.

Opština Tivat
Trg Magnolija br.1, 85320 Tivat, Crna Gora
Telefon + 382 (0)32 661-345, Fax + 382 (0)32 671-387
E-mail: bastina@opstinativat.com
www.opstinativat.com

Zavod za prostorno uređenje DNŽ
Petilovijenci 2, 20000 Dubrovnik, Republika Hrvatska
Telefon +385 (0)20 322 800, Fax +385 (0)20 321 055
E-mail: zavod.bastina@gmail.com
www.zspudnz.hr

Ovaj projekt je financiran od strane Europske unije

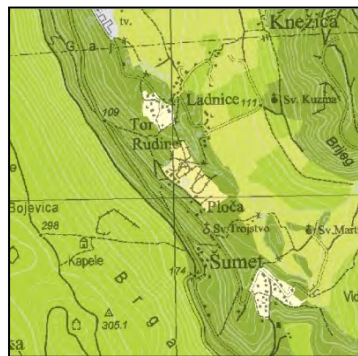
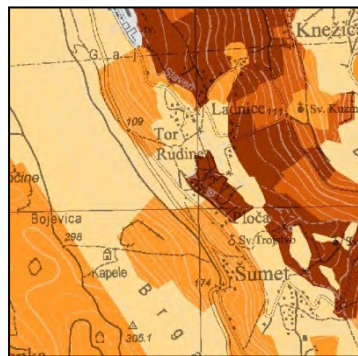
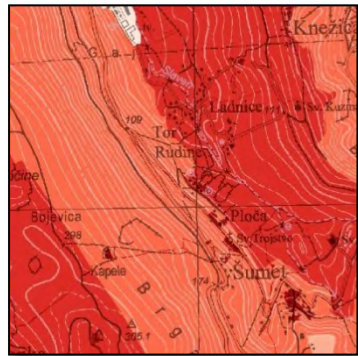
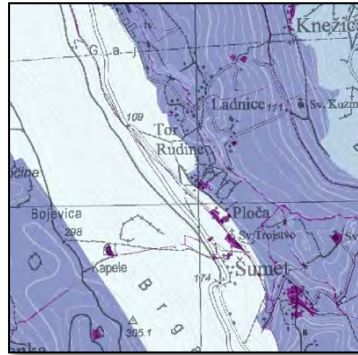
Partneri i suradnici:

Ova studija nastala je uz financijsku podršku Europske unije. Za sadržaj je odgovoran Zavod za prostorno uređenje Dubrovačko-neretvanske županije i ne odražava nužno stavove Europske komisije.

www.cbccro-mne.org

IDENTIFIKACIJA I VALORIZACIJA PRIRODNIH I KULTURNIH KRAJOLIKA NA PILOT PODRUČJU GRADA DUBROVNIKA

Siječanj 2015.

Zajedničke prekogranične aktivnosti u primjeni novih metodologija na zaštiti i upravljanju prirodom i kulturnom baštinom na području Dubrovnika i Boke Kotorske

www.bastina.eu

Naručitelj **Zavod za prostorno uređenje Dubrovačko-neretvanske županije**
Petilovrijenci 2, 20000 Dubrovnik

Projekt **IDENTIFIKACIJA I VALORIZACIJA PRIRODNIH I KULTURNIH
KRAJOLIKA NA PILOT PODRUČJU GRADA DUBROVNIKA**

Ekspertni radni tim **mr.sc. Gojko Berlengi**, dipl.ing.arh., voditelj tima
mr.sc. Katri Lisitzin, dipl.ing.arh.
dr.sc. Aleš Mlakar, dipl.ing.kraj.arh.

Kartografija **Nika Cigoj Sitar**, dipl.ing.kraj.arh.

Datum **Siječanj 2015.**

Sadržaj	1	SADRŽAJ I CILJEVI STUDIJE	1
	2	KRAJOBRAZNA ANALIZA	3
	2.1	Definiranje krajobraznih područja	3
	2.2	Krajobrazni uzorci	3
	2.3	Tipološka klasifikacija krajobraza	4
	2.4	Opis krajobraznih područja	4
	2.4.1	Stari grad, Pile, Boninovo, Lokrum	4
	2.4.2	Srd	5
	2.4.3	Gruž, Lapad	9
	2.4.4	Rijeka Dubrovačka	10
	2.4.5	Komoločka dolina	14
	2.4.6	Brgat	17
	2.5	Karakteristična područja naselja	20
	2.5.1	Definiranje karakterističnih područja	20
	2.5.2	Morfološki uzorci	21
	3	RAZUMIJEVANJE ZNAČAJA DUBROVNIKA	25
	3.1	Povijesni razvoj	25
	3.1.1	Sažeti pregled povijesti Dubrovnika i Dubrovačke Republike	25
	3.1.2	Položaj u okruženju	30
	3.1.3	Sustav obrane Dubrovačke Republike - fortifikacijski krajolik	31
	3.1.4	Trgovački i politički pejzaž	37
	3.1.5	Sustav urbane infrastrukture Grada i teritorija	44
	3.2	Slika Grada: Participatorno vrednovanje	56
	3.3	Perceptivne vrijednosti: Analiza slike grada Dubrovnika prema modelu Kevina Lyncha	58
	3.3.1	Uvod	58
	3.3.2	Putovi	59
	3.3.3	Rubovi	60
	3.3.4	Područja	60
	3.3.5	Čvorovi	61
	3.3.6	Orijentiri	62
	3.4	Nematerijalne baštinske vrijednosti Dubrovnika	64
	3.4.1	Identificirana nematerijalna kulturna baština kroz projekt	66
	3.4.2	Registar Ministarstva Kulture RH	69
	3.4.3	Zaključak	70
	4	POVIJESNA JEZGRA DUBROVNIKA KAO SPOMENIK SVJETSKE BAŠTINE	71
	4.1	Kontekst Svjetske baštine – Iznimna univerzalna vrijednost	71
	4.2	Svjetska baština povijesne jezgre Dubrovnika i njeno okruženje	71
	4.3	Kako se izražava OUV – ključna svojstva / atributi	73
	4.4	Uvjeti autentičnosti i integriteta	74

5	KRAJOBRAZI DUBROVNIKA U NACIONALNOM SUSTAVU ZAŠTITE	75
5.1	Osvrt na nacionalni pravni i institucionalni okvir	75
5.2	Krajobraz i prostorno planiranje u kontekstu	76
5.3	Pilot područje Dubrovnika - krajobraz u praksi prostornog planiranja	77
6	INTEGRALNO VREDNOVANJE KRAJOBRAZA DUBROVNIKA	81
6.1	Sustav vrijednosti	81
6.2	Karakteristična područja	83
7	PRITISCI I PROMJENE/PREOBRAZBE U PROSTORU	85
7.1	Pritisци i razvojni izazovi obalnog područja	85
7.2	Populacijski trendovi i prostorni razvoj	87
7.3	Ostali pritisci i faktori promjena	89
7.4	Procesi promjena i njihova društvena percepcija	90
7.5	Osvrt na projekt na Srđu	90
8	PROCJENJIVANJE UTJECAJA NA BAŠTINSKE VRIJEDNOSTI	93
8.1	Funkcija Procjene utjecaja na baštinu	93
8.2	HIA Okvir procjene	93
8.3	HIA procjena	94
9	SMJERNICE I PREPORUKE	105
9.1	Smjernice za sustavna unaprjeđenja upravljanja baštinom	105
9.1.1	Osiguranje pravnog i strateškog okvira	105
9.1.2	Obaveze krajobraznog vrednovanja	107
9.1.3	Očuvanje agrarnih kulturnih krajobraza	107
9.1.4	Ruralna naselja i očuvanje krajobraznih vrijednosti	108
9.1.5	Krajobrazne vrijednosti i zahvati izvan građevinskih područja	109
9.1.6	Krajobrazno planiranje i alternativni pristupi u planiranju namjene površina	110
9.1.7	Krajobrazne vrijednosti i turistički prostor	111
9.1.8	Razvojno planiranje i baština	111
9.1.9	Postupci procjene utjecaja i provjere planskih i projektnih rješenja	112
9.1.10	GIS tehnologije u krajobraznom i prostornom planiranju	113
9.1.11	Edukacija, sudjelovanje javnosti i participatorno planiranje	113
9.2	Smjernice vezane za pilot područje Dubrovnika i gravitirajuće područje Županije	114
9.2.1	S Područja posebnih ograničenja u korištenju: Krajobraz	114
9.2.2	Preporuke/smjernice za karakteristične jedinice	115
9.3	Prijedlog novih granica spomenika svjetske baštine i kontakt (buffer) zone	123
10	REFERENCE	125

Karte 1   PODRUČJE DUBROVNIKA/ STUDIJE

- 1.1 Francuska karta, 1806. Godine
- 1.2 Austrijska katastarska karta, 1837/76. godine
- 1.3 Aerofotogrametrijski snimak, 1960/67. godine
- 1.4 Digitalni ortofoto, 2011. godine
- 1.5 Topografska karta

2   KRAJOBRAZNA ANALIZA

- 2.1 Krajobrazna područja
- 2.2 Reljefni oblici
- 2.3 Pokrov zemljišta
- 2.4 Terasa
- 2.5 Kulturni krajobraz i geološke karakteristike
- 2.6 Tipološke karakteristike
- 2.7 Karakteristična područja naselja
- 2.8 Lokacije primjera karakterističnih uzoraka

3   RAZUMIJEVANJE ZNAČAJA DUBROVNIKA

3.1   Povijesni razvoj

- 3.1.1 Tipologija naselja, Urbani povijesni krajobraz: stanje do 1879. godine
- 3.1.2 Urbani povijesni krajobraz : Analiza sačuvanosti kompleksa iz perioda Dubrovačke Republike (odnosno do 1844. godine)
- 3.1.3 Urbani povijesni krajobraz : Analiza sačuvanosti i vrste objekata iz perioda Dubrovačke Republike (odnosno do 1844. godine)
- 3.1.4 Povijesna infrastruktura: Putevi
- 3.1.5 Povijesna infrastruktura: Gospodarska infrastruktura
- 3.1.6 Sustav obrane
- 3.1.7 Obrambeni kompleksi
- 3.1.8 Sačuvani povijesni krajobraz i infrastruktura iz perioda Dubrovačke Republike (odnosno do 1844. godine)
- 3.1.9 Razvoj urbanog područja

3.2   Slika grada: Participatorno vrednovanje

- 3.2.1 Važnost elementa za identitet
- 3.2.2 Područja koja su najviše zanemarena
- 3.2.3 Najprepoznatljive prirodne znamenitosti

3.3   Perceptivne vrijednosti

- 3.3.1 Analiza slike grada Dubrovnika prema modelu Kevina Lyncha

3.4   Nematerijalne baštinske vrijednosti Dubrovnika

- 3.4.1 Asocijativni krajolik

4.   DOBRO SVJETSKJE BAŠTINE

- 4.1 Granice spomenika svjetske baštine i kontaktne zone za zaštitu UNESCO-a

5 KRAJOBRAZI DUBROVNIKA U NACIONALNOM SUSTAVU ZAŠTITE

5.1 PPDNŽ

- 5.1.1 Uvjeti korištenja, uređenja i zaštite prostora, Područja posebnih uvjeta korištenja - prirodna i graditeljska baština
- 5.1.2 Uvjeti korištenja, uređenja i zaštite prostora, Područja posebnih uvjeta korištenja - uvjeti zaštite graditeljske baštine
- 5.1.3 Uvjeti korištenja, uređenja i zaštite prostora, Područja posebnih ograničenja u korištenju

5.2 GUP Grada Dubrovnika

- 5.2.1 Korištenje i namjena prostora
- 5.2.2 Uvjeti korištenja, uređenja i zaštite prostora – područja posebnih uvjeta korištenja - prirodna baština
- 5.2.3 Uvjeti korištenja, uređenja i zaštite prostora – područja posebnih uvjeta korištenja - graditeljska baština
- 5.2.4 Uvjeti korištenja, uređenja i zaštite prostora – područja posebnih ograničenja u korištenju – krajobraz

5.3 Uvjeti korištenja, uređenja i zaštite prostora

- 5.3.1 Zajednički prikaz

6 INTEGRALNO VREDNOVANJE KRAJOBRAZA DUBROVNIKA

6.1 Vrijednosti

- 6.1.1 Prirodna vrijednost
- 6.1.2 Očuvanost vrijednog kulturnog krajobraza
- 6.1.3 Referentnost povijesnog krajobraza za period Dubrovačke Republike (odnosno do 1844. godine)
- 6.1.4 Vizualna izloženost
- 6.1.5 Prepoznatljivost
- 6.1.6 Skladnost
- 6.1.7 Ukupna vrijednost

6.2 Karakteristična područja

- 6.2.1 Grad Dubrovnik: baštinske vrijednosti
- 6.2.2 Nivoi zaštite
- 6.2.3 Karakteristične cjeline i jedinice

7 SMJERNICE I PREPORUKE

- 7.1 Smjernice
- 7.2 Prijedlog nove granice kontakt (buffer) zone spomenika svjetske baštine

1 SADRŽAJ I CILJEVI STUDIJE

Obaveza identifikacije i vrednovanja prirodnih i kulturnih krajobrazu proizlazi iz zahtjeva Europske konvencije o krajobrazu i predstavlja osnovu za provođenje triju krajobraznih politika koje određuje Konvencija - zaštitu, upravljanje i planiranje. Ova studija, kao i cijeli projekt, bi trebali biti poticaj boljem razumijevanju i efikasnijoj zaštiti izuzetnih krajobraznih vrijednosti ne samo područja Dubrovnika već i cijele jadranske obale te ujedno poruka nadležnim institucijama o važnosti jasnog i razrađenog zakonskog utemeljenja za krajobrazne politike.

Kao sustavni odgovor na sve brojnije konflikte i devastacije prirodne i kulturno povijesne baštine jedan od ciljeva projekta "Baština - pokretač razvoja" je pomirenje zaštitnih i razvojnih interesa kroz osiguranje argumenata za rješavanje ozbiljnih razvojnih dilema s kojima se dubrovačko područje kao i cijela hrvatska obala suočavaju. Zato je važan cilj studije "Identifikacija i valorizacija prirodnih i kulturnih krajolika na pilot području grada Dubrovnika" ponuditi što više praktičnih tehnika krajobraznog vrednovanja i procjena pritisaka i utjecaja koji će omogućiti participativno, otvoreno i kreativno osmišljavanje takvih razvojnih strategija i modela u kojima se zaštita ukupnih krajobraznih vrijednosti ne shvaća kao zapreka razvoju nego upravo suprotno, kao pokretač i razvojna prilika.

Kako je to ambiciozno definirano radnim zadatkom, ova studija treba "dovesti u zajednički kontekst sve vrijednosti nekadašnje Republike, valorizirati i način života kako gospodarski tako i obrambeni te humanistički, potaknuti da cjelokupna povijest bude osnova za budući razvoj temeljen na cjelovitosti i ukupnosti prostora, a ne samo na povijesnoj jezgri, te da tako sagledan (kontekst) bude baza za održivi razvoj".

U okviru Projekta je izrađeno nekoliko tematskih studija koje predstavljaju vrijedne samostalne radove a ujedno i stručne podloge za izradu ove studije. Projekt je koncipiran tako da je ova studija dobila složen zadatak integracije spoznaja i prijedloga do kojih se došlo u tim tematskim studijama kao i drugim radovima koji su se bavili dubrovačkim krajobrazima i procesima njihove evolucije. Treba naglasiti da iako je ova studija rezultat završne aktivnosti u projektu, sva vrijedna zapažanja, ideje i prijedlozi koje su

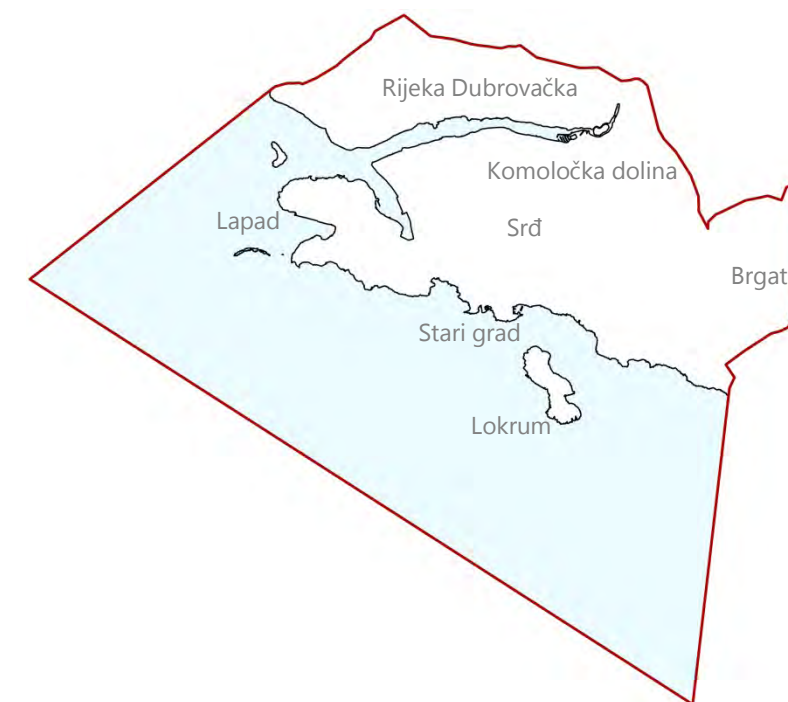
prezentirani u prethodnim tematskim studijama nisu u ovoj studiji mogle biti obrađene i adekvatno predstavljene. Puno će toga sigurno poslužiti kao vrijedni repozitorij budućim autorima, njihovom radu i istraživanjima.

Nakon ovog uvodnog poglavlja, u drugom poglavlju studije su kroz krajobrazne analize definirana krajobrazna područja, utvrđene krajobrazne karakteristike i evidentirani krajobrazni i urbani morfološki uzorci. Prepoznate karakteristike, zajedno sa ostalima nalazima studije, osnova su za definiranje područja jedinstvenog karaktera i integralno vrednovanje prostora/krajobraza Dubrovnika u nastavku studije.

U trećem poglavlju se daje prilog boljem razumijevanju značaja Dubrovnika. U prvom dijelu se daje pregled povijesnog razvoja. Zatim se prezentira i analizira slika Grada koja je rezultat participatornog vrednovanja. U nastavku su analizirane perceptivne vrijednosti kroz analizu slike grada Dubrovnika prema modelu Kevina Lyncha. Na kraju ovog poglavlja se identificiraju i analiziraju najvažnije asocijativne vrijednosti Dubrovnika. U svim spomenutim analizama se maksimalno inzistira na kartiranju istraživanih fenomena kao osnovi za njihovo integralno vrednovanje.

Dubrovnik kao dobro Svjetske baštine je tema četvrtog poglavlja. Posebno se analizira izjava o izuzetnoj univerzalnoj vrijednosti kao i ključna svojstva i atributi, materijalni i nematerijalni, na koje se ona referira. Razmatraju se i kriteriji autentičnosti (=istinitost) i integriteta (=cjelovitost) Dubrovnika kao dobra Svjetske baštine. Kao i u prethodnim poglavljima kartiraju su bitne baštinske cjeline i sustavi sa njihovim sastavnicama, npr. povijesni urbani krajolik, fortifikacijski krajolik, globalni trgovački i politički krajolik te asocijativni krajolik.

U petom poglavlju se uvodno kratko analizira nacionalni pravni i institucionalni okvir vezan za teme krajobraza. Analiziran je i sustav prostornog uređenje obzirom na njegovu integrativnu i koordinacijsku ulogu kao i nedostatnost zakonskih rješenja vezano za očuvanje i unaprjeđenje krajobraznih vrijednosti. Na kraju ovog poglavlja je tema krajobraza u prostorno planskim dokumentima analizirana za pilot područje Dubrovnika gdje se uočava nedostatak integralnog sagledavanja povijesnog urbanog krajobraza Grada kao i nepostojanje provedbenih mehanizama nekih postojećih režima zaštite.

Slika 1: Područje obuhvata studije

Integralno vrednovanje krajobraza Dubrovnika se provodi u šestom poglavlju. Prostor pilot područja Dubrovnika je analiziran i ocijenjen prema kriterijima prirodne vrijednosti, očuvanosti vrijednog kulturnog krajobraza, referentnosti povijesnog krajobraza za period Dubrovačke Republike, vizualnoj izloženosti, prepoznatljivosti i skladnosti. Kao rezultat ovih vrednovanja definirana su karakteristična područja na četiri razine:

- područja integralne baštinske vrijednost Grada Dubrovnika,
- područja različitih nivoa zaštite koja sumiraju osnovna prostorno planska odnosno zaštitna usmjerenja,
- područja karakterističnih cjelina koja sumiraju osnovna usmjerenja u smislu generalne namjene prostora,
- karakteristične jedinice, koja su operativne prostorno planske jedinice, na koje se vežu konkretne smjernice u zaključku studije.

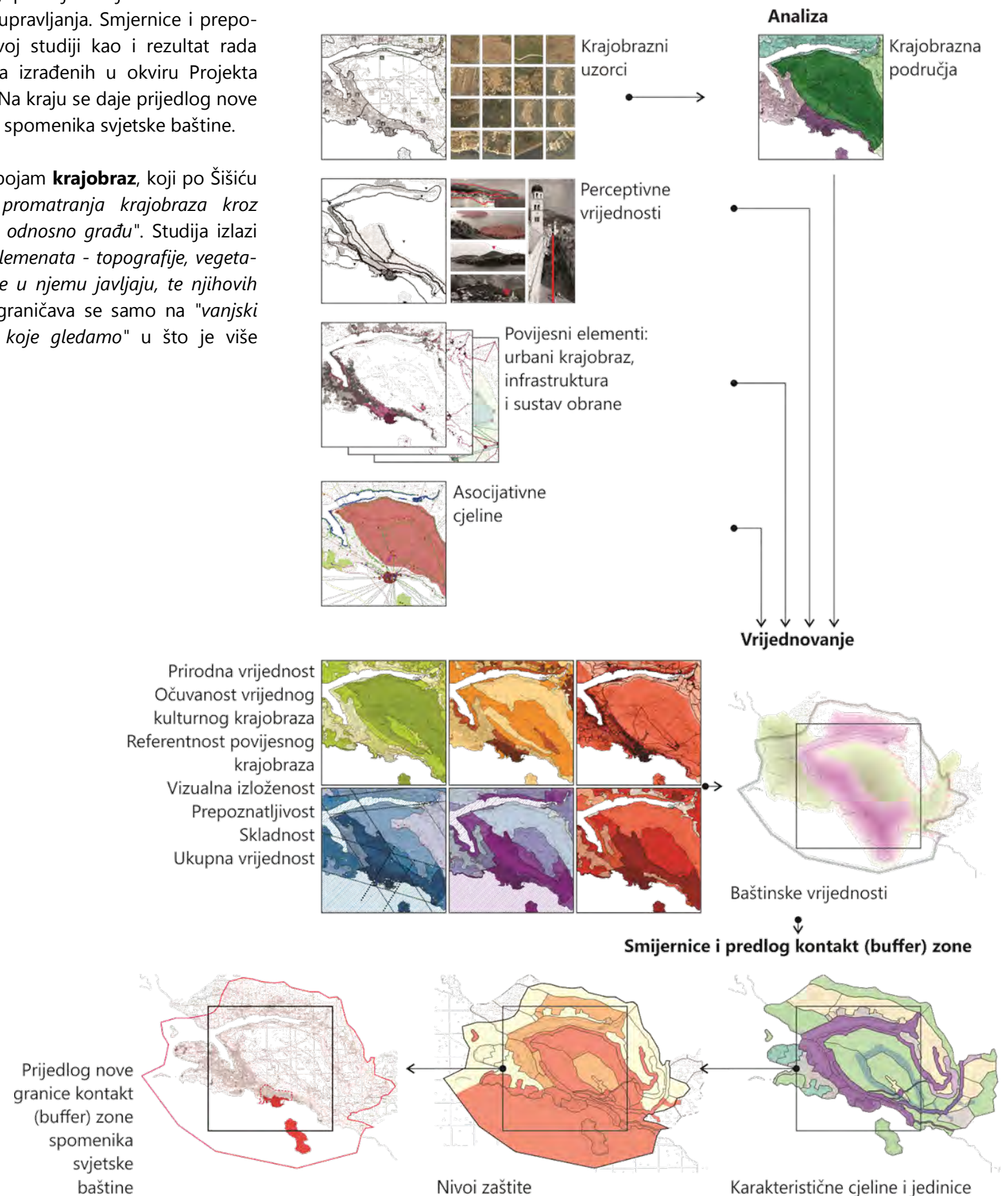
Sedmo poglavlje se bavi pritiscima i promjenama u prostoru koje potencijalno ugrožavaju krajobrazne vrijednosti. Ukratko se analiziraju tipični pritisci i razvojni izazovi obalnog područja, posebno sekundarno stanovanje u raznim oblicima, kao pojedinačno najznačajniji faktor promjena. Analiziraju se i pritisci na povijesnu jezgru koji su rezultat gentifikacijskih procesa te pritisci kao posljedica rasta broja dnevnih posjetitelja. Također se razmatraju populacijski trendovi i planovi razvoja turizma i drugi faktori promjena od utjecaja na pilot područje Dubrovnika. Poznavanje ovih faktora je nužno za planiranje sustava upravljanja, posebno za Dubrovnik kao dobro Svjetske baštine, kao i za procjene utjecaja mogućih promjena na njegove vrijednosti.

Tema osmog poglavlja su postupci procjene utjecaja na kulturnu baštinu. Procjena utjecaja na baštinu (HIA), afirmira spomenute koncepte i prilagođava ih kriterijima vrednovanja dobara Svjetske baštine. HIA ima složen zadatak, povezati prepoznavanje i razumijevanje složenih sustava vrijednosti, uključujući i koncepte kao što je povijesni urbani krajolik ili setting, sa metodologijom procjene utjecaja zahvata na te vrijednosti koja je argumentirana, objektivizirana i razumljiva. Uz smjernice za provođenje postupka daju se i konkretni primjeri postupanja u procjeni utjecaja na pojedine elemente, materijalne i nematerijalne, dobra Svjetske baštine.

U posljednjem, devetom poglavlju sumiraju se smjernice i preporuke koje imaju za cilj predložiti niz mjera i konkretnih

preporuka kojima će se unaprijediti razumijevanje krajobraznih i baštinskih vrijednosti, poboljšati njihova zaštita te ojačati postupci planiranja i upravljanja. Smjernice i preporuke su rezultat rada na ovoj studiji kao i rezultat rada prethodnih tematskih studija izrađenih u okviru Projekta "Baština - pokretač razvoja". Na kraju se daje prijedlog nove granice kontakt (buffer) zone spomenika svjetske baštine.

U studiji se općenito koristi pojam **krajobraz**, koji po Šišiću (2000.) predstavlja "način promatranja krajobraza kroz njegove strukturne elemente, odnosno građu". Studija izlazi iz analize "njegovih tvornih elemenata - topografije, vegetacije kao i svih pojava koje se u njemu javljaju, te njihovih međusobnih odnosa" i ne ograničava se samo na "vanjski izgled, fizionomiju područja koje gledamo" u što je više usmjeren pojam **krajolik**.

Slika 2: **Struktura studije**

2 KRAJOBRAZNA ANALIZA

Svrha krajobrazne analize je definiranje krajobraznih područja, analiza krajobraznih karakteristika i evidencija krajobraznih i urbanih morfoloških uzoraka. Prepoznate karakteristike, zajedno sa ostalima nalazima studije, osnova su za definiranje karakterističnih područja i integralno vrednovanje prostora/krajobraza Dubrovnika u nastavku studije.

2.1 Definiranje krajobraznih područja

Krajobrazna područja su prostorne cjeline sa izraženim zajedničkim karakteristikama. Kriteriji koji su korišteni pri određivanju područja su reljefne cjeline, prevladavajući površinski pokrov (odnosno njegovo karakteristično preplitanje), topografsko-morfološke, povijesne i funkcionalne karakteristike. Područja su određena u mjerilu primjerenom razmatranju i analizama na županijskoj razini. Ujedno predstavljaju vezu na karakteristične zone (klastere) određene u studiji Identifikacija i valorizacija prirodne i graditeljske baštine područja Dubrovnika u prostornom kontekstu (Belamarić et al., 2014) i služe kao okvir za opis osnovnih krajobraznih karakteristika. Prepoznate su jedinice:

- Stari grad, Pile, Boninovo, Lokrum,
- Srđ,
- Gruž, Lapad,
- Rijeka Dubrovačka,
- Komoločka dolina,
- Zaton i
- Brgat.

Obuhvat krajobraznih područja je prikazan na karti 2.1, opisi su dati u nastavku studije.

2.2 Krajobrazni uzorci

Krajobrazna područja sastoje iz obično više prirodnih i kulturnih **krajobraznih uzoraka** - karakterističnih kompozicija krajobraznih elementa. Krajobrazni uzorci djeluju na kompleksnost i doprinose prostornoj dinamici područja. Sa svojom artikulacijom utječu na vizualni doživljaj prostora i nositelji su detaljnijih informacija o krajobraznim područjima (Butula et al., 2009.). Krajobrazni uzorci su rezultat:

- **geoloških** (karta 2.5) i **pedoloških karakteristika**: evidentna je razlika između krajobraznih uzoraka na vapnencu/dolomitu i flišu;
- **karakteristika reljefa** (karta 2.2): uzorci se razlikuju u odnosu na (mikro)reljefne oblike i nagib: greben/hrbat, visoravan/plato, stjenovite padine, padine, obronke/brežuljke, zaravan/polje;
- **pokrova zemljišta** (karta 2.3): odvojeni su prirodni i kulturni krajobraz i urbane površine; izdvajaju se uzorci stijena, kamenjara i suhih travnjaka, makije i gariga, šuma, poljoprivrednih površina i maslinika u polju i na terasama, močvare i prirodne obale; iz urbanih površina je izdvojen krajobraz kompleksa rekreacijskih površina, (polu)javni zelenih površina, prirodnih zelenih površina i zgrada; evidentirane su i degradirane površine (kamenolomi).

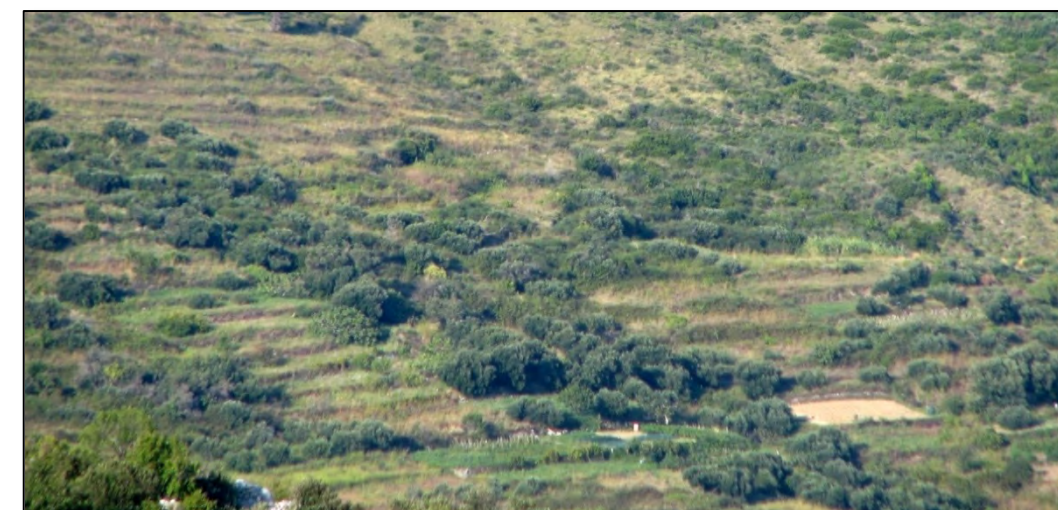
Posebno treba izdvojiti uzorak **terasiranog krajobraza**. Terasa su tisućugodišnja konstanta u Sredozemlju, jedan od najprepoznatljivijih krajobraznih elemenata, jedinstven način složenog čovjekovog prilagođavanja krajobraza potrebama poljoprivrede. Terasa čine niz iznimnih krajobraza primorske Hrvatske (Andlar, 2012.). Evidencija terasa (karta 2.4) na aerofoto snimcima iz 60-ih godina prošlog stoljeća pokazuje na velik obuhvat terasa i na području Dubrovnika, a današnje stanje na velike promjene u prostoru i napuštanje poljoprivrede u posljednjim decenijama.

Oblik i stanje terasa najviše zavisi od geoloških karakteristika:

- **terase na vapnencu odnosno dolomitu** su užje, izrazitije, svjetla boja kamena stvara kontrast sa vegetacijom. Dio tih terasa je uništeno urbanizacijom (Gruž, Ploče, Mokošice) a ostale se više gotovo ne koriste za poljoprivredu. Većina njih danas nije više vidljiva, nego je prekrivena šumom i makijom. Takve terase su (bile) na padinama Srđa, na području Zatona i sjeverozapadnim padinama iznad Rijeke Dubrovačke. Vidljivi ostaci terasa su na trijasno dolomitnim padinama iznad središnjeg dijela Rijeke Dubrovačke ali su više manje prekriveni suhim travnjacima.
- **terase na flišu** su šire, mekšeg oblika, vertikale su obrasle. Te terase su zbog boljih rasnih uvjeta i lakše dostupnosti u većem opsegu u poljoprivrednoj funkciji. ali su i tu evidentni procesi zašumljavanja. Takve terase su na području Komoločke doline i Brgata.

Slika 3: Terasa na dolomitu - padine iznad središnjeg dijela Rijeke Dubrovačke

Slika 4: Terasa na flišu - Brgat Donji

2.3 Tipološka klasifikacija krajobraza

Priprema tipološke klasifikacije krajobraza nije moguća/smisljena zbog relativno malog područje obuhvata studije, posljedično ograničenog broja prepoznatih tipova i prostornih situacija, koje nisu tipične. Takvu klasifikaciju valja uraditi na razini županije. Krajobrazne karakteristike (karta 2.6) ipak ukazuju na **tipološke karakteristike**, koje se mogu koristiti u definiranju krajobraznih tipova, kakvi su primjerice definirani u studiji Inventarizacija, vrednovanje i planiranje obalnih krajobraza Dalmacije: Područje Stona i Janjine s Malostonskim zaljevom (Projekt COAST, Butula et al., 2009.):

- unutar krajobraznog tipa "obalna strana" (po studiji Projekta COAST "granični pojas kopna i mora") se u području ove studije mogu razlikovati različiti podtipovi/područja:
  - krajobraz prepletanja šuma, makije/gariga, suhih travnjaka/kamenjara na padinama i polja na zaravnima (Zaton, Srđ, padine nad Brgatom),
  - krajobraz prepletanja šuma, rekreacijskih i zelenih površina (Gradac, Mala i Velika Petka, duž Lapada), u kojem su se unatoč urbanom okruženju očuvale prirodno krajobrazne karakteristike (a takvo bi trebalo biti i buduće plansko usmjerenje);
  - krajobraz specifičnog redosljedna terasa na vapnencu/dolomitu, suhih travnjaka i stijena (sjeverne padine Rijeke Dubrovačke),
  - urbani krajobraz sa zelenim površina.
- krajobraz poljoprivrednih terasa na flišu (Komoločka dolina, Brgat) ukazuje na posebni krajobrazni tip (na području studije Projekta COAST nije prepoznat odnosno ne postoji);
- kao tip izdvajaju se i otoci/otočje (Lokrum, Daksa).

2.4 Opis krajobraznih područja

2.4.1 Stari grad, Pile, Boninovo, Lokrum

Područje karakterizira **povijesna jezgra Dubrovnika** (Belamarić et al., 2014.; poglavlje 3.1 ove studije) ali i druge značajne/posebne krajobrazne vrijednosti.

Otočić Lokrum predstavlja specifičan primjer prirodnih i kulturno-povijesnih vrijednosti dubrovačkog područja.

Vrijednosti nasljeđa očituju se u fortifikacijskoj i karantenskoj izgradnji, s posebnim naglaskom na hortikulturno-gradbenoj komponenti povijesnih vrtova. Lokrum je zaštićen i kao prirodni rezervat s Botaničkim vrtom, važan dionik fortifikacijskog pejzaža s tvrđavom Fort Royal, mjesto negdašnje karantenske zaštite, snažno izražene dionice habsburškog 19. st., rasadište nematerijalne kulture, usmenih predaja i legendi - slojevito kulturno i prirodno stanište, održava se njegov kulturni krajolik (Nodari, 2014.).

Povijesno vrtno predgrađe je sustav koji se svojom slobodnom artikulacijom, posebno u sferi ladanjske izgradnje, ali na njenom tragu i rezidencijalne arhitekture, javio kao opreka zatvorenoj cjelini gustog, čvrsto organiziranog i mjerilom ujednačenog tkiva. Unatoč mnogobrojnim, često i neprimjerenim intervencijama, do danas je zadržan karakter i osobnost navedenih predjela, s naglaskom na očuvanosti izvorne matrice izgradnje, temeljene na rasteru povijesnih ulica, ograđenih i zelenilom uokoljenih stambenih cjelina, predstavljajući prostorno oblikovnu vrijednost nekadašnjih predgrađa provedenu na principu vrtne urbanizma (Nodari, 2014). Povijesnom vrtom predgrađu nema usporedbe na hrvatskoj obali, a po specifičnostima svoga oblikovanja – ni drugdje u Europi (Belamarić et al., 2014.)¹.

Posebnost je raznoliko **zelenilo grada**, od perivoja Gradac, preko specifične vegetacije morske obale i vertikalnih stijena, floristički bogatog područja makije i drugih skupina biljaka na području nedaleko od hotela Belvedere, visoke vrijednosti u ekološko-edukativnom smislu, zelenila u posudama, do zidnih biljaka gradske jezgre.

Slika 5: Zelenilo Starog grada

¹ U ovoj studiji se neposredno koriste opisi (pojedinačne stavke) krajobraznih područja (klastera) koji su dati već u studiji Identifikacija i valorizacija prirodne i graditeljske baštine područja Dubrovnika u prostornom kontekstu (Belamarić et al., 2014.), pripremljeni u okviru projekta "Baština - pokretač razvoja".

2.4.2 Srđ

Područje prostorno obuhvata brdo Srđ koje se uzdiže sa sjeverne strane grada Dubrovnika. Srđ obilježava krajobrazni uzorak prepletanja šuma, makije, gariga, suhih travnjaka i kamenjara. Stare fotografije, čitanje Franciskanskog katastra iz 1837. godine (Buble, 2014.) i čak ortofoto snimci iz 60-ih godina prošlog stoljeća pokazuju na postojanje terasa na južnim padinama odnosno maslinika, vinograda, oranica, vinograda i polja s maslinama i na platou Srđa, kojih ostatke je danas u prostoru ili na ortofoto snimcima praktično nemoguće prepoznati.

Više nego krajobrazni uzorci Srđ prave posebnim njegova prostorna pozicija i simboličko značenje. Masiv Srđa je protagonist gotovo svake vizure grada Dubrovnika. U prošlosti upravo je prilaz Dubrovniku morem bio glavni ulaz u grad i slika grada koja se urezivala najupečatljivije u pamćenje bezbrojnim putnicima koji su pohodili grad upravo je vizura grada s brdom Srđ iznad njega, kako i pokazuju brojne vedute od srednjeg vijeka do danas. Suvremena slika grada, za razliku od prošlosti, ipak je ona koja iz ptičje perspektive obuhvaća pogled na UNESCO zaštićenu zonu, a slikana je upravo s ruba platoa Srđa. To znači da se svaki posjetitelj koji je slikao takvu fotografiju, popeo na Srđ i pogledom obuhvatio ne samo obalu podno Srđa već i njegov plato. Takva mentalna slika prostora koja živi u pamćenju i stvara snažne i trajne dojmove, jednako je upečatljiva kao i njena materijalna inačica (Belamarić et al., 2014.).

Osim zbog važnosti vizura, Srđ je nedjeljiv dio kulturno-povijesnog krajolika Dubrovnika jer je geostrateški i graditeljski primjer krajolika gdje je zaživjela i održala se fortifikacijska izgradnja (slika 15) od prapovijesti pa gotovo sve do današnjih dana. Srđ najbolje ilustrira milenijske napore Dubrovnika da se održi na razmeđu istoka i zapada plaćanjem harača, ali i izgradnjom i održavanjem tvrđava, utvrda i zidina. Svoj trag na Srđu ostavile su sve državne tvorevine koje su vladale ovim prostorima, pa na njemu nalazimo koncentraciju građevina vojne namjene koje svojom formom svjedoče o vremenu u kojem su nastale te o tadašnjim vojno-obrambenim dostignućima (Belamarić et al., 2014.).

Sve studije posljednjih godina, nezavisno od toga da li daju podršku zahvatu na Srđu (Sošić et al., 2012.), njegovoj zaštiti

(Jurković, 2012.) ili aktivnom krajobraznom uređivanju (Duić et al., 2009.), ukazuju na izuzetnu važnost Srđa i njegov odnos prema povijesnoj jezgri Dubrovnika. Značajni ali istovremeno pod pritiscima promjena su svi karakteristični dijelovi Srđa:

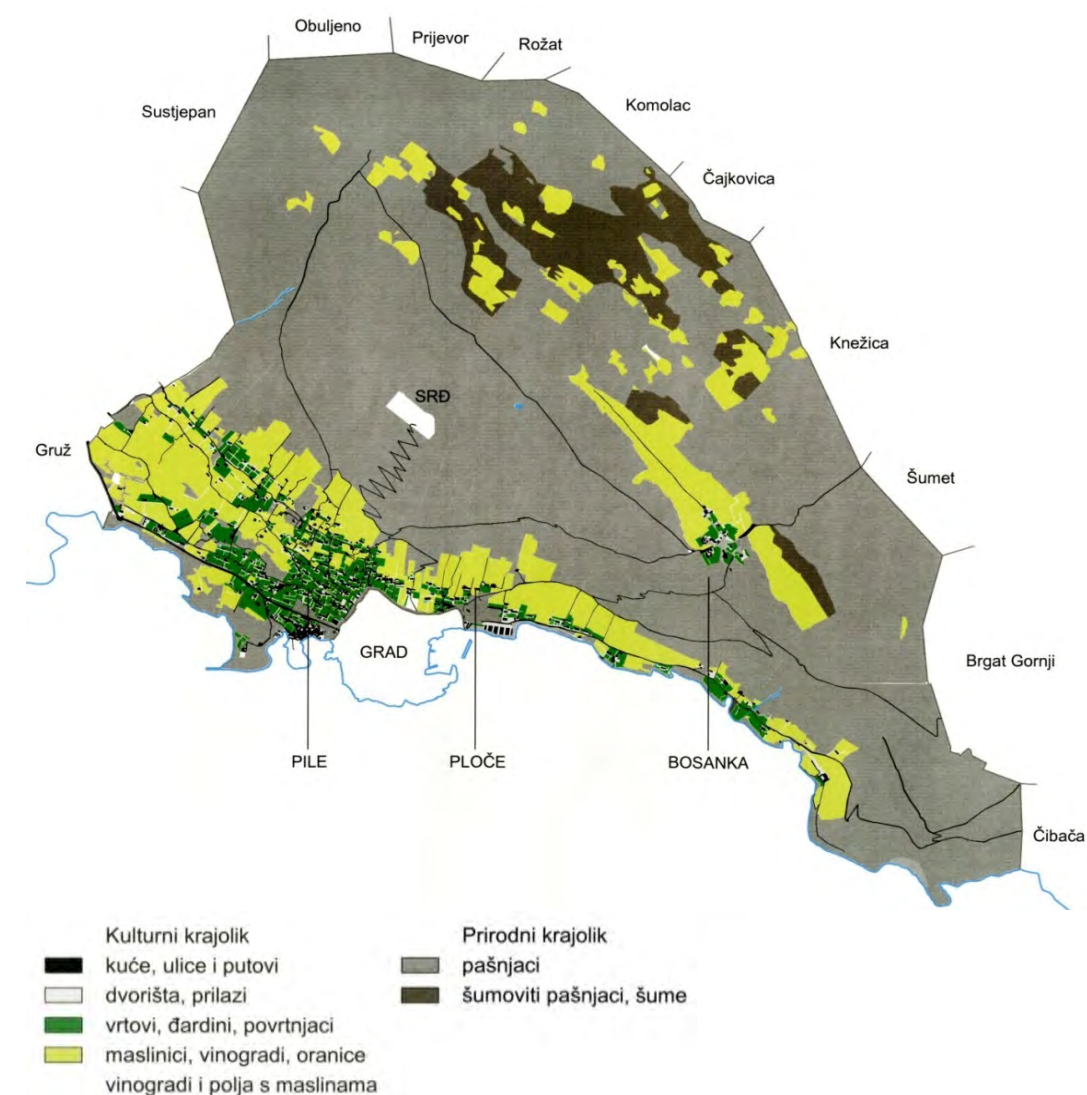
Južne padine Srđa su nedjeljiv dio Starog grada (slika 14). Prema ovoj studiji one predstavljaju homogeno, percepcijski zaokruženo područje koje se proteže od Nuncijate do Žarkovice. Krajobrazna vrijednost tih padina je u velikoj mjeri degradirana neprimjerenom urbanizacijom (gustom, prosječnom arhitekturom, manjim udjelom zelenila) na području Ploča i Gruža (koja nažalost nije bila nadahnuta dobrom praksom povijesnog vrtlog predgrađa). U vizuri Srđa je problematična žičara, dok je državna cesta zbog zašumljavanja nižih dijelova padina dosta dobro uklopljena u prostor i predstavlja granicu koju urbanizacija ne bi smjela nikad prijeći!

Studije posljednjih godina izlaze iz različitih konceptualnih polazišta odnosno ciljeva:

- Cilj projekta Krajobrazni park Srđ (Duić et al., 2009.; slika 9) je "optimizacija i revitalizacija fizičkih, bioloških te povijesno-kulturnih obilježja krajobraza Srđa u svrhu rekreacije, edukacije i turističke prezentacije". Projekt pruža dobre osnove za uređenja (revitalizaciju terasiranog krajobraza, starih puteva) ali može biti problematična izložena turističko-rekreacijska infrastruktura a i intenzivna krajobrazno arhitektonska uređenja i zašumljavanja, imajući u vidu, da bi to značilo odstupanje od prirodno uvjetovanih karakteristika i identiteta.
- U studijama koje su podržavale zahvate na Srđu odnosno Bosanki (Stiperski et al., 2014; Birin, 2014.) rasprava se je vrtjela oko pitanja što su padine i zaravan Srđa. To pitanje je u stvari potpuno bespredmetno i odvraća raspravu od stvarnog problema - to je, da bi izgradnja bez ikakve sumnje bila vidljiva iz Starog grada (slika 10)² i bitno bi narušila cjelovitost prirodnog okvira Dubrovnika!³

² To je jasno iz prosječne turističke fotografije i obilaska terena, bez detaljnog GIS istraživanja.

³ U vezi predložene izgradnje na Bosanki treba napomenuti da nije problematična samo lokacija, nego i dimenzija naselja (u obuhvatu 2/3 područja Starog grada) i urbanističko rješenje (banalno, neracionalno, bez poštovanja tradicije i krajobraznih karakteristika), koje bi stvorilo "strano tijelo" u prostoru.

Slika 6: Katastarska općina Pile, Ploče i Bosanka 1837. godine – čitanje Franciskanskog katastra (Buble, 2014)

Slika 7: Pogled na Ploče sa Lazaretima i Srđ sa terasiranim južnim padinama na staroj razglednici (Belamarić, 1996)

- Studija vizualnih utjecaja (Jurković, 2012., slika 8) upozorava, da "padina ispod tog vrha mora ostati slobodna i ne trpi promjene pa makar se radilo o hortikulturnom uređenju. Taj strmi krški prostor vrhunca bio je oduvijek slabo obrastao."

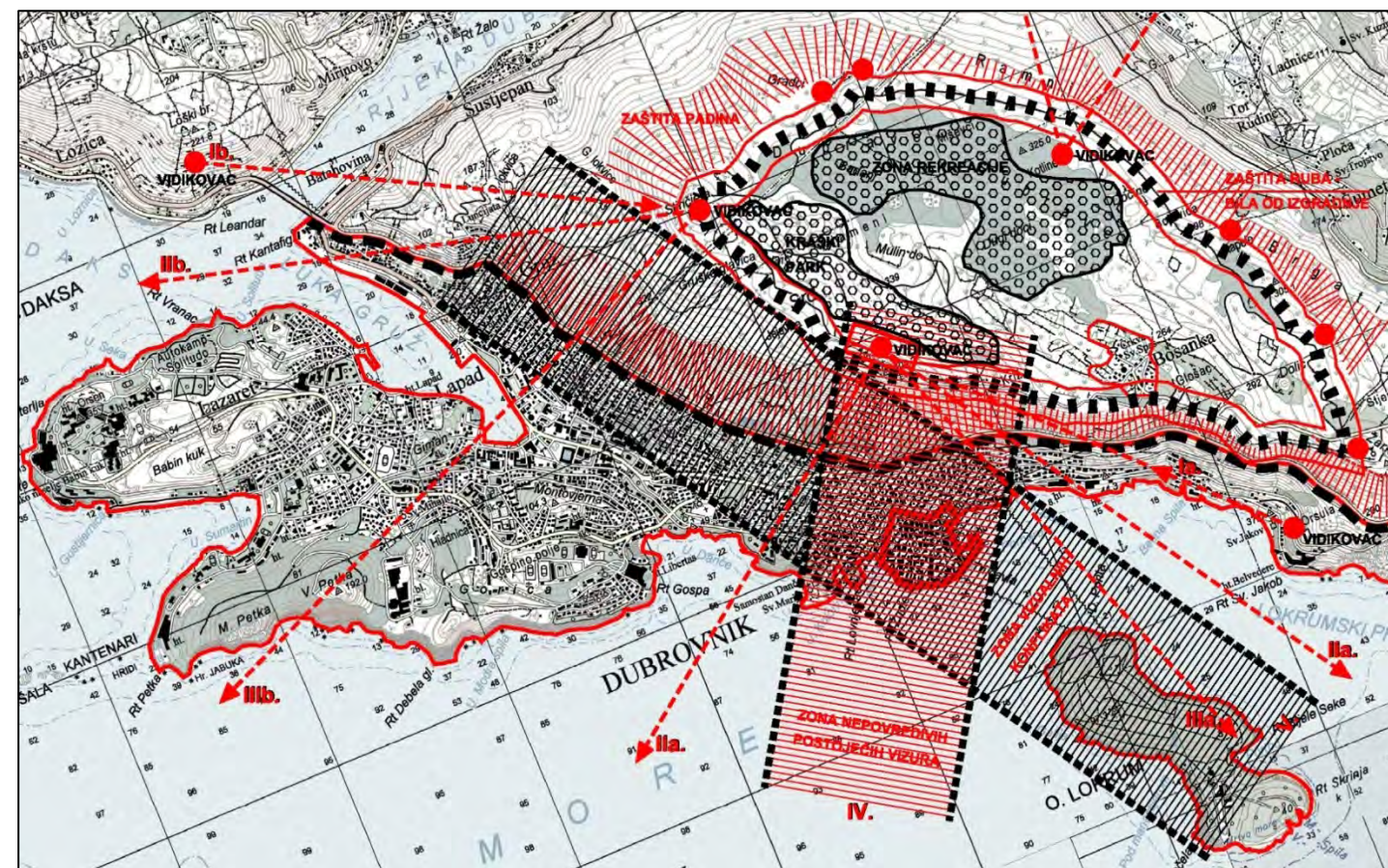
Posebno ranjiv je rub platoa odnosno **greben Srđa**. Dosllovna analiza reljefa pokazuje na dva grebana (karta 2.3) - prvi se rasteže od Strinčjere do prostora južno od Bosanke. Odatle teren preko zapadnih (znači direktno prema Starom gradu okrenutih) padina prelazi u drugi greben, koji se rasteže sjeverno od Bosanke, preko Žarkovice do Rude. Ovaj potez kao cjelina stvara prirodni, percepcijski i simbolički fenomen, koji kao takav ne trpi nikakvu promjenu! Ne postoji drugo nego se složiti "da je duž toga ruba neprihvatljiva izgradnja, pa makar se ona pojavila u drugom planu iza brda" (Jurković, 2012.).

Plato koji se proteže sjeverozapadno od Bosanke, pored fortifikacijskog krajolika, obilježava njegova zaokruženost, dinamični krajobrazni uzorak prepletanja različitih krajobraznih elemenata, ruralna cjelina Bosanke sa poljem na zaravni i raznolikost i značajnost biljnih formacija.

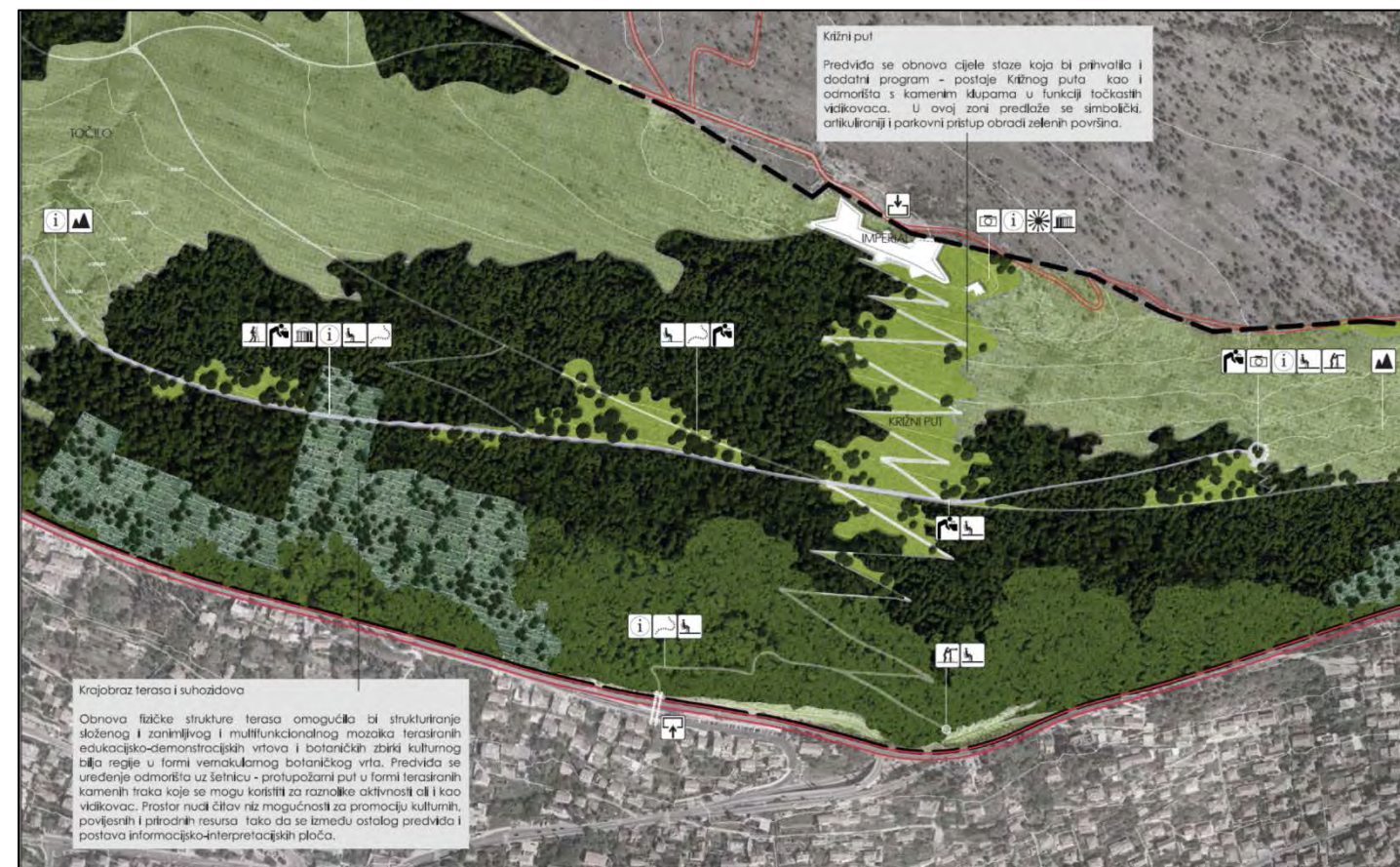
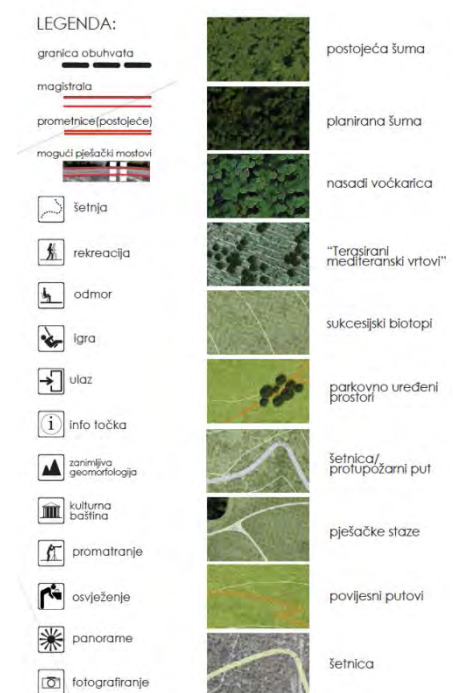
Sjeverne padine obilježavaju šume bez nekih značajnih krajobraznih karakteristika. Ali to nikako ne znači, da je to neranjiv krajobraz i zbog toga prostor potencijalnih intervencija. Naprotiv, njegova vrijednost je odsutnost evidentnih čovjekovih intervencija, homogena šumska cjelina, koja predstavlja prirodno zaleđe po namjeni intenzivnijeg okruženja.

Osvrt na projekt golf igrališta i ostale pritiske na Srđu dat je u poglavlju 7.5 ove studije.

Slika 8: Elementi vizualne zaštite Srđa (Jurković, 2012.)

Slika 9: Krajobrazni park Srđ: Idejno rješenje (Duić et al., 2009.)

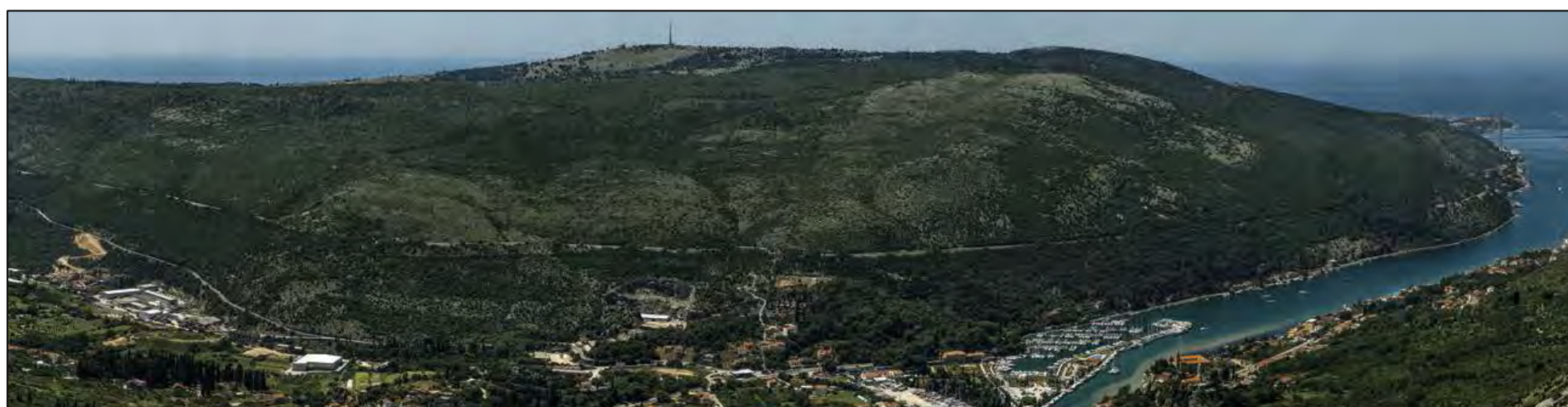

Slika 10: Južne padine Srđa - jasna je cjelovitost padina, kontinuitet reljefnog ruba i vizualna izloženost (jugo)zapadnih padina između Žarkovice i Bosanke (označeno na slici)

Slika 11: Plato Srđa, desno Bosanka

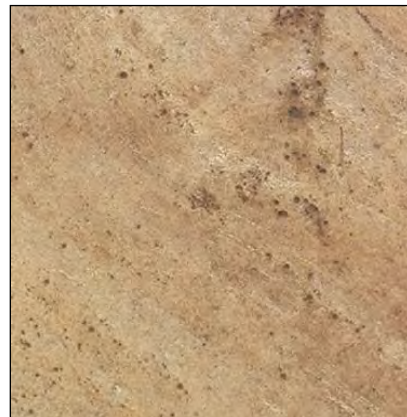

Slika 12: Sjeverne padine Srđa (foto Željko Šoletić)

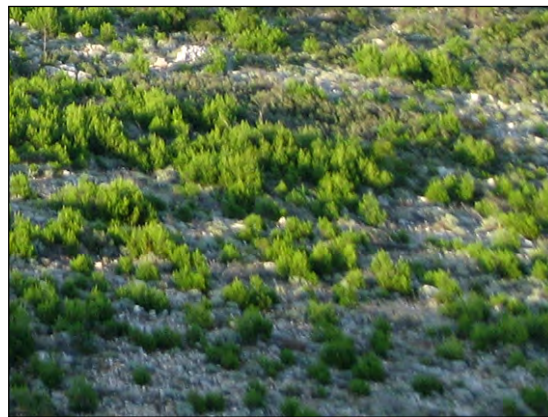

Slika 13: Pogled iz padina južno od Bosanke prema gradu

Kamenjari, travnjaci

Makija, garig

Poljoprivredne površine u polju

Šume, uzorak zašumljavanja

Slika 16: **Krajobrazni uzorci Srđa** (broj označava poziciju uzorka na karti 2.8)

Slika 14: **Srđ kao nedjeljiv dio povijesne jezgre**: skladnost narušava neprimjerena izgradnja iza zidina i suvremena infrastruktura na padinama

Slika 15: **Elementi fortifikacijskog krajolika**

2.4.3 Gruž, Lapad

Pored **ljetnikovaca** Gruškog zaljeva (Belamarić, 2014.; Šišić, 2008.; poglavlje 3.1 ove studije) Gruž i Lapad u krajobraznom smislu obilježava zelenilo unutar gradskog tkiva i obalni krajobraz prepletanja šuma, rekreacijskih i zelenih površina.

Park-šuma **Velika i Mala Petka** jedina je zaštićena prirodna cjelina koja se nalazi na užem području Grada. Prema slici vegetacije na ovom području, jasno je da se zelenilo neometano razvijalo tokom proteklog stoljeća, pa se ovdje u suživotu nalaze gusta šuma alepskog bora i razvijena makija. Posebnu pažnju privlače južne padine, sa specifičnim biljnim vrstama koje su se prilagodile ekstremnim uvjetima – neke od njih su i endemične. Prema dosadašnjim zapisima o životu faune na ovom području, čini se da je ono posebno privlačno ornitolozima. Budući programi za park-šumu trebali bi se temeljiti na planovima njege pejzaža, koji bi postupno vodili vegetaciju u prvobitno stanje – šumu česmine (Belamarić et al., 2014.).

Današnjim uvidom u stanje na **Babinom kuku**, razvidno je da se biljni pokrov ipak nije uspio sačuvati u zacrtanoj mjeri. Stiče se dojam da se, opet, premalo pažnje posvećuje mogućnostima koje pruža bogatstvo i raznolikost zelenila. Novi planovi za ovo područje predviđaju daljnju izgradnju turističkih kapaciteta, a da se pri tome ovaj prostor premalo vidi kao – primjerice – rekreacijska zona. "Predjel Babin Kuk je rezervat prirodnog predjela sa spomenicima prirode. Velike mogućnosti što ih pruža za turističku izgradnju bit će moguće kvalitetno, racionalno i planski iskoristiti ako se prilikom izrade detaljnih planova imaju u vidu i utvrđeni principi zaštite kod oblikovanja turističkih naselja većeg opsega. Park-šuma Petka, Hladnica i Montovjerna (rezervat prirodnog predjela) čine zelene kupole Dubrovnika. Predviđa se pošumljavanjem stalno vršiti popunjavanje načelih zelenih površina. Isključiti svaku gradnju." Ovo prvi Generalni plan (1969.) daje kao preporuku, a primjenjuje nekoliko godina poslije krajobrazni arhitekt Dragutin Kiš, koji smatra da "temelj pejzažno-parkovnog uređenja prostora oko hotelskog i rekreacionog kompleksa Babin kuk daje postojeći opus vegetacije". Otisak ovog pejzažno-planerskog zahvata sedamdesetih godina prošlog stoljeća danas je najbolje vidljiv u velikom broju odraslih jedinki hrasta crnike, očuvanih pri izvođenju projekta. Isto tako, velika je pažnja posvećena očuvanju sklopova makije, koju

je tada autor vidio kao značajan faktor uređenja (Belamarić et al., 2014.).

Šumovit otočić **Daksa** sa svjetionikom na ulazu u Gruž i Rijeku Dubrovačku danas izgleda kao arboretum koji se oteo paski botaničara i sa spomeničkim potencijalom o kojem brine priroda sama (Belamarić et al., 2014.).

Uočljiv je **velik udio zelenila unutar gradskog tkiva**. Prepletanje ostatka prirodnog krajobraza, rekreacijskih površina, (polu)javih zelenih/otvorenih parkova/površina i vrtova/perivoja stvara utisak veoma zelenog grada.

Ali treba upozoriti i na opasnost postepenog narušavanja zelenog karaktera grada zbog:

- pritiska širenja i zgušnjavanje urbanog tkiva;
- uzoraka/principa nove izgradnje sa manjim udjelom zelenila i ponekad bez primjernog krajobraznog uređenja: očite su razlike između starije (npr. duž Od batale, Žrtva s Dakse) i novije (npr. južne padine Babinog Kuka) izgradnje, u kojima utisak zelenog grada evidentno slabiji;
- nedostatne regulacije u GUP-u, u kojem je određen relativno mali opseg/broj javnih zelenih površina po namjeni i odsustva tzv. zelenog sustava grada kao odvojenog prostorno planskog sloja koji određuje koncept očuvanja i razvoja gradskog zelenila.

Sika 17: **Gruž i Lapad** na stari fotografiji

Slika 18: **Lapad**

2.4.4 Rijeka Dubrovačka

Duboki riječno-morski fjord okružen visokim brdima započinje na istočnoj strani gruške luke. Dug 5 km, širok 200-400 m, sjeverozapadno od Dubrovnika - zapravo je potonulo ušće rijeke Omble (antički Arion), koja se već 1169. spominje kao Rijeka. Ona nije samo prirodni fenomen. Usprkos kratkom putu od izvora do ušća, svojom širinom i snagom glasovitog dubrovačkog renesansnog pisca Iliju Crijevića podsjećala je čak na Dunav, neke i na Nil (Belamarić et al., 2014.)!

Tridesetak metara od izvora rijeke **Omble** nalazi se mali slap visine 70-ak cm nakon kojeg Ombla teče 5 km dugačkim zaljevom Rijeke dubrovačke do Komolca. Smatra se stoga da je njen vodotok dugačak samo 30 metara i da je po tome Ombla najkraća rijeka na svijetu. Njen riječni otok izmjenjuje se s morem koje plima tjera u duboki zaljev, a oseka ga lijeno iz njega povlači. Vanjskim južnim dijelom pripada dubrovačkoj luci, Gružu. U unutrašnjem dijelu ima jaka krška vrela. Bijaše omiljeno ladanje dubrovačke vlastele oko čijih se **ljetnikovaca** razvilo deset naselja. *Palazzi di delizie* ogledali su svoja gotička, renesansna i barokna pročelja izravno na vodenoj površini. Rijeci su pružali svoje terase, skale, orsane, "pavijune". Podignuti su na pretpostavci neodvojivog jedinstva arhitekture, vrtova i krajolika čemu su najviše pridonijeli trijemovi i lođe. Osobito su karakteristični okrugli i osmerostrani kameni stupovi uz rubove šetnica, koji su na popločanim terasama pred ljetnikovcima i kudama nosili odrine drvenih gredica sa sjenicom vinove loze (Belamarić et al., 2014.).

Značaj ljetnikovaca nekako stavlja (nepravедno) u drugi plan prirodno i kulturno krajobrazno okruženje Rijeke Dubrovačke. To je krajobraz specifičnog **vertikalnog redosljeda horizontalnih pojaseva more - obala - ljetnikovci - vrtovi - terase - suhi travnjaci - stijene**. U taj redosljed se je ugurao nov prostorni element - urbanizacija sa pratećom infrastrukturom i negdje (manje problematični) pojas više vegetacije (slika 20), tako da izvorna cjelina koju možemo promatrati na Austrijskoj katastarskoj karti iz 1837. godine i aerofoto snimku iz 1960/67. godine (slika 21) nažalost u svom izvornom obliku nigdje više ne postoji. Potreba za urbanim razvojem Dubrovnika na području Rijeke Dubrovačke u prošlom stoljeću je razumljiva i nekako logična (posljedično ostavljajući zeleni značaj Lapada) ali na žalost sa više (teško popravljivih) grešaka:

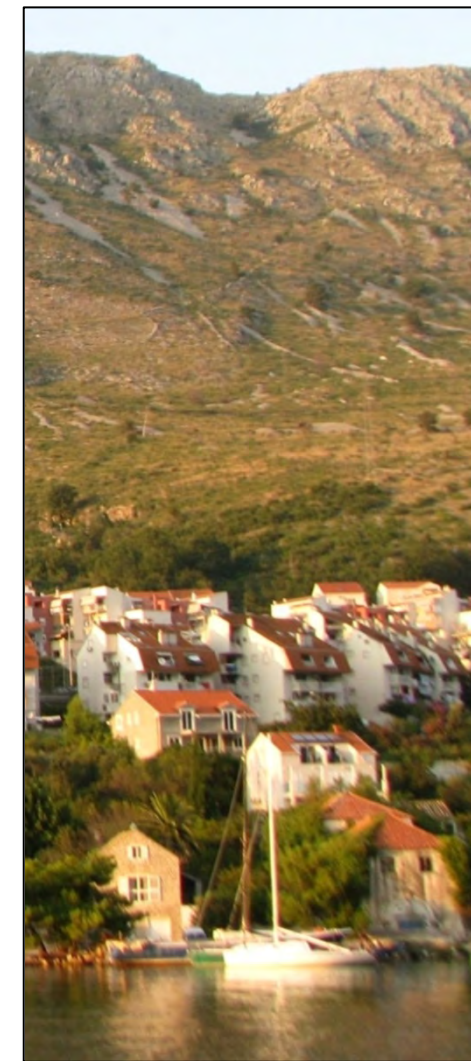
- urbanizacija se proteže u čitavom horizontalnom potezu, bez vertikalnih cezura kulturnog i/ili prirodnog krajobraza;
- prostor ljetnikovca je tijesan, bez pristojnog fizičkog odstojanja, dimenzije i arhitektonskog oblikovanja okolnih objekata;
- nedomišljena arhitektura suvremene izgradnje narušava skladnost čitave Rijeke Dubrovačke;
- nova urbanizacija/infrastruktura je suzila/ograničila obalni pojas na minimum.

Pored urbanizacije bitnu promjenu u Rijeci Dubrovačkoj donosi napuštanje poljoprivrede, posljedično razgradnja terasa, rastinje i gubitak kulturnosti krajobraza. Uspoređivanje aerofoto snimaka iz 1960/67. godine i 2011. godine (slika 21) jasno pokazuje promjenu iz nekadašnjeg aktivno poljoprivrednog krajobraza (slika 19) u krajobraz koji se za poljoprivredu koristi samo mjestimično.

Poseban problem je **obalni pojas**. Obala Rijeke Dubrovačke duga je gotovo 12 kilometara, a samo na nekoliko mjesta prijelaz na čvrsto tlo obilježava linija zelenila (slika 24). Prioritet bi za ovo područje bilo renoviranje obalnog dijela i potoka u neposrednoj blizini ljetnikovaca, zbog izrazite važnosti uređenja njihove okoline. Uspostavljanje obalne vegetacije igra iznimno važnu ulogu i to na više različitih planova. Obzirom na svoju strukturu, sastav i veličinu površine, ona povezuje staništa, dok i sama po sebi predstavlja jedno. Ne samo da predstavlja pribežište za ribe, nego može biti baza za čitav hranidbeni lanac u vodenom okolišu, zbog nakupljenog lišća i ostalog otpalog biljnog materijala koji se na tom mjestu nakupio. I sjena ovog vegetacijskog pokrivača može biti od iznimne važnosti za vodene organizme. Nadalje, njegovo korijenje priječi odnošenje dijelova tla – čak i za vrijeme kiše; ono jedino jamči čvrstoću obale. Razvijena vegetacija svakako reducira rizik od poplave i ublažava utjecaj zagađenja na vodu, a može i pridodati posebnu estetsku vrijednost kreirajući dodatan zeleni prostor za rekreaciju (Belamarić et al., 2014.).

Slika 19: Rijeka Dubrovačka na staroj fotografiji

Slika 20: Redosljed more - obala - ljetnikovci - vrtovi - (nova izgradnja - viša vegetacija) - terase - suhi travnjaci - stijene

Slika 21: Krajobrazni redoslijed (prostorna cjelina) iznad ljetnikovca Crijević - lijevo Austrijska katastarska karta (1837.), u sredini aerofoto snimak (1960/67.), desno digitalni ortofoto (2011.)

Slika 22: Rijeka Dubrovačka

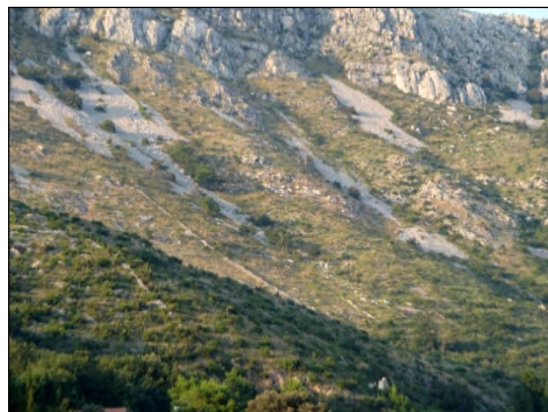
Kamenjari

6

7

Kamenjari, travnjaci
(sa ostacima terasa)

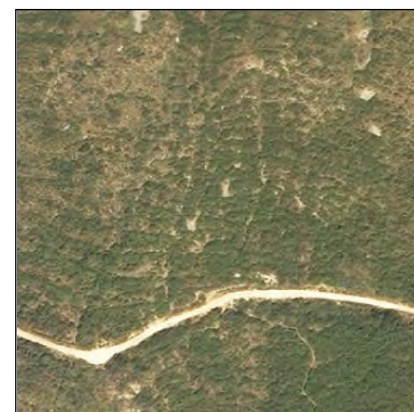
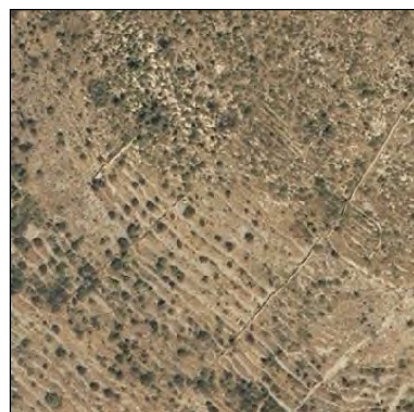
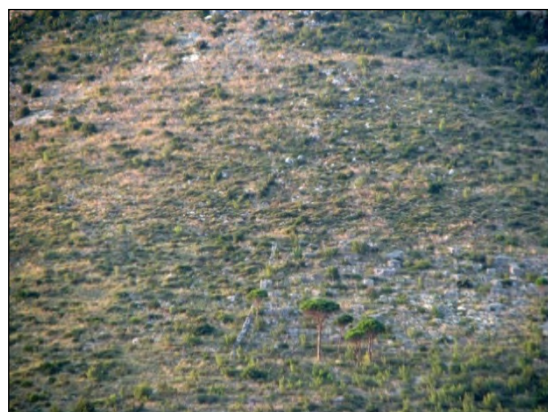

8

9

Slika 23: Krajobrazni uzorci Rijeke Dubrovačke (broj označava poziciju uzorka na karti 2.8)

Makija, šikara (sa ostacima terasa)

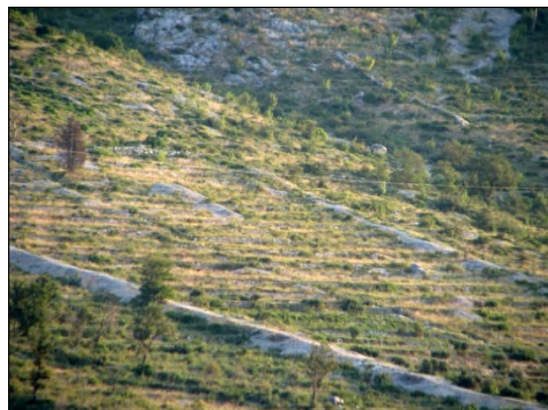
10

11

12

13

Poljoprivredne površine na terasama

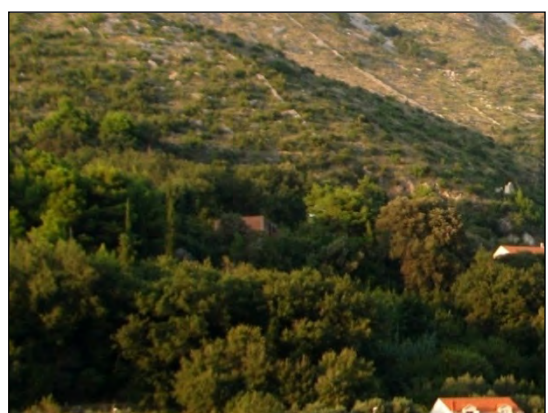
14

15

16

17

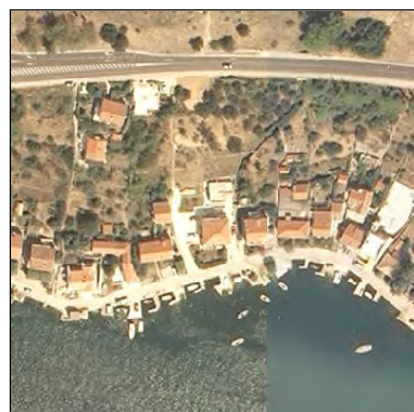
Šume, uzorak zašumljavanja

18

19

Obala

20

21

22

23

Slika 24: Krajobrazni uzorci Rijeke Dubrovačke

2.4.5 Komoločka dolina

Komoločka dolina je u percepciji Dubrovnika manje prepoznata ali sa nizom vrijednih/prepoznatljivih krajobraznih uzoraka:

- **zaravan** sa poljima;
- **flišne terase**, u djelu još u poljoprivrednoj funkciji ali sa očitim procesom zašumljavanja;
- stjenovite, vizualno atraktivne **padine** Vrha, u kombinaciji sa krajobrazno dobro uklopljenim zidovima/objektima željezničke pruge (rješenje može služiti kao uzor za eventualna nova infrastruktura rješenja u tom prostoru);
- grupe **čempresa**.

Specifičan krajobrazni uzorak nalazi se na području **Tora**. Iznimno interesantno područje sastoji se od starih suhozida i puteva koji okružuju nepravilne parcele obradive zemlje a sve uz riječicu - izvor vode, sa mostom u blizini starog naselja. Izgleda kao da je zemlja donesena u blizinu vode. Putevi su obloženi kamenom. Evidentna je i infrastruktura kamenih vodenih kanala.

Komoločku dolinu degradira raspršena urbanizacija i industrijska područja sa deponijima.

Slika 25: Čempresi

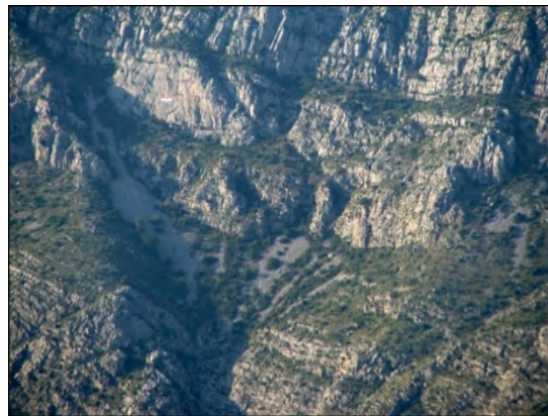

Slika 26: Tor

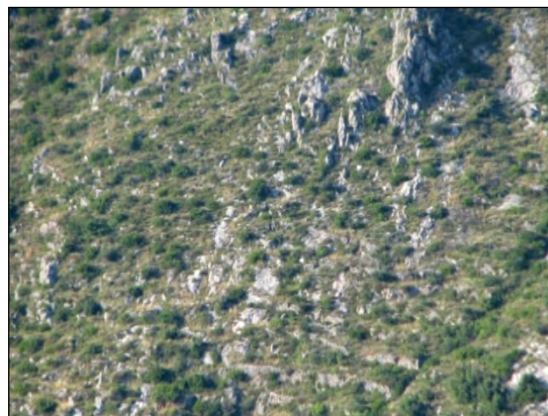
Slika 27: Komoločka dolina

Stijene

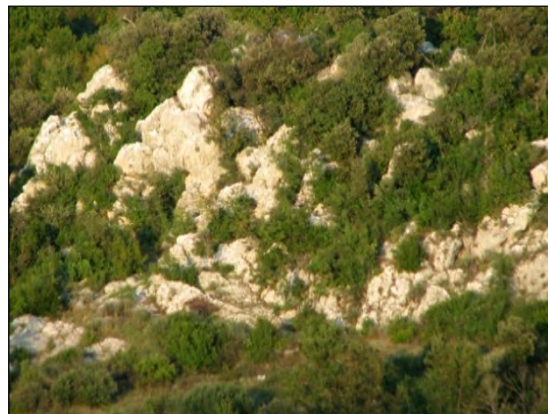
24

Kamenjari, travnjaci

25

Makija, šikara

26

27

Slika 28: Krajobrazni uzorci Komoločke doline (broj slike označava poziciju uzorka na karti 2.8)

Poljoprivredne površine u polju

28

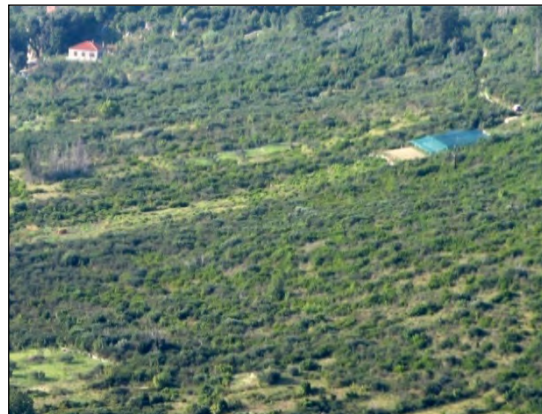
29

Poljoprivredne površine na terasama

30

31

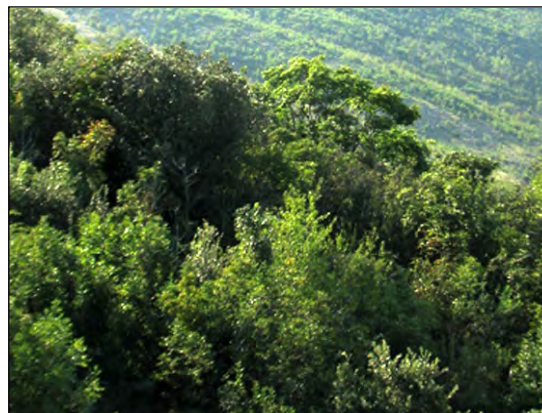

32

33

54

Šume

34

35

Slika 29: Krajobrazni uzorci Komoločke doline

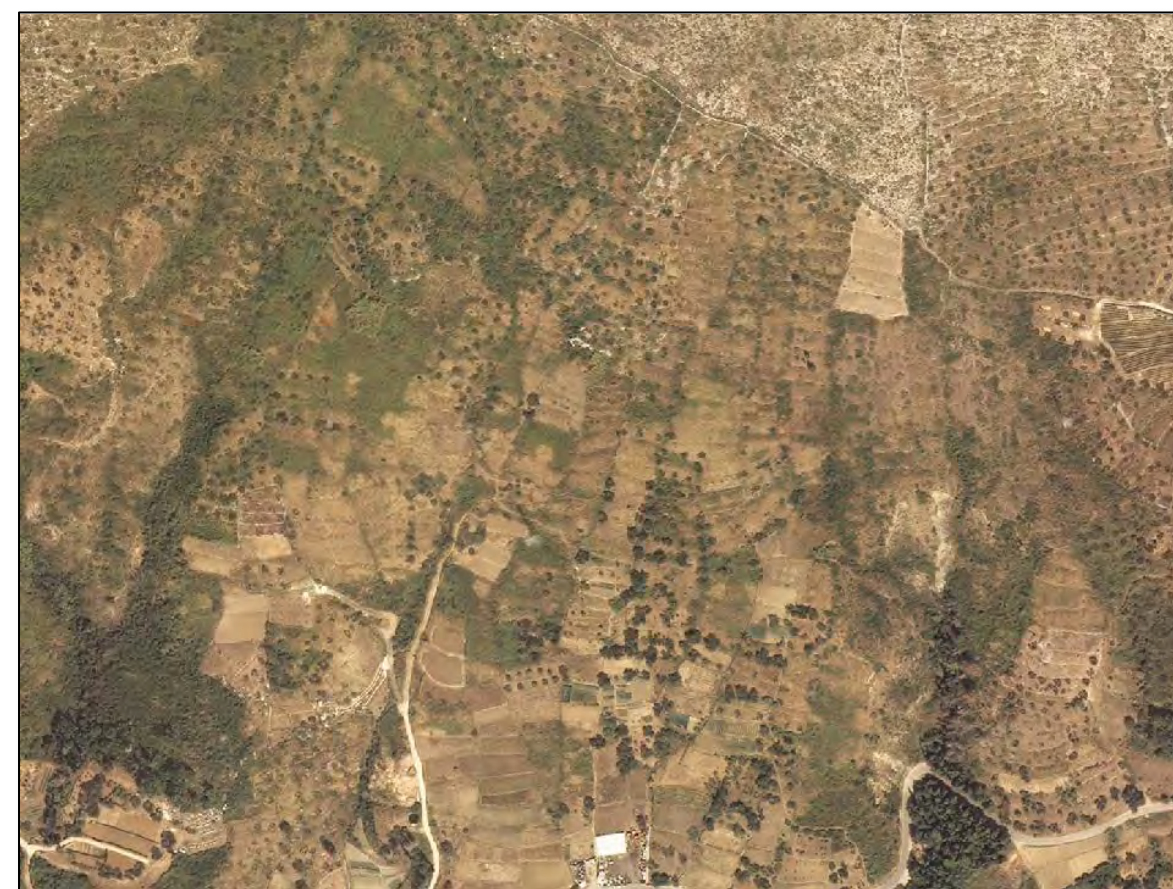
2.4.6 Brgat

Brgatski krajobraz čini prepoznatljivim dinamičan reljef vapnenastih padina i flišnih platoa. Plateo obilježava djelomično očuvan poljoprivredni krajobraz.

Kao vrijedna istupaju dva područja:

- flišni "amfiteatar" **terasiranog krajobraza Crijenice** sjeverno od Brgata Donjeg. Uspoređivanje aerofoto snimaka iz 1960/67. godine i 2011. godine pokazuje na relativno malu promjenu krajobraznog uzorka u posljednjih 50 godina. Uočljiva je aktualna sanacija terasa i sadnja novih nasada. Poljoprivreda ovog područja je očito stabilnija.
- **strme padine** Orsule i istočno, nedostupan i posljedično prirodno očuvan krajobraz.

Problematična je velika izloženost kamenoloma (uz sanaciju potencijal za razvojno područje), novija urbanizacija je narušila tradicionalnu seosku građu.

Slika 30: Usporedba terasiranog krajobraza Crijenice sjeverno od Brgata Donjeg na aerofoto snimku iz 1960/67. godine (gore) i digitalnom ortofoto iz 2011. godine (dole)

Slika 31: **Brgat** - desno polje Brgata Gornjeg, lijevo u pozadini terasirani krajobraz Crijenice

Kamenjari, travnjaci

36

37

Makija, šikara

Slika 32: **Krajobrazni uzorci Brgata** (broj označava poziciju uzorka na karti 2.8)

Poljoprivredne površine u polju

38

39

Poljoprivredne površine na terasama

40

41

Šume

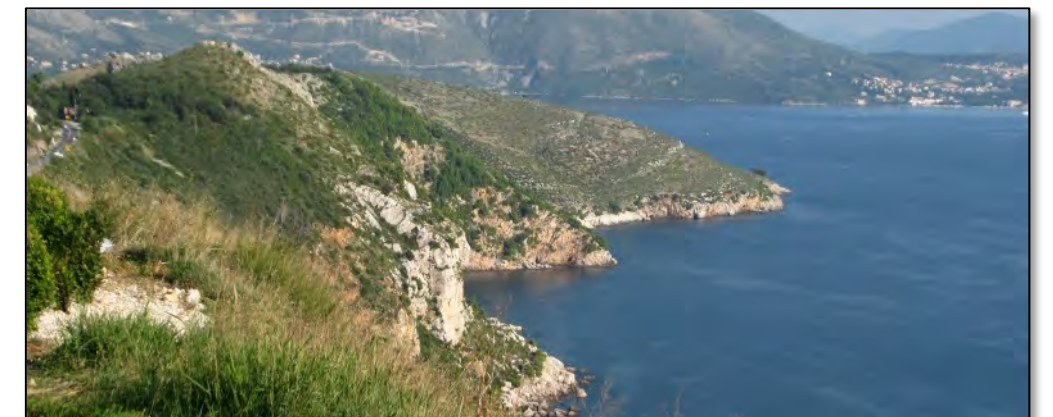

42

43

Slika 33: Krajobrazni uzorci Brgata

Slika 34: Padine istočno od Orsule

2.5 Karakteristična područja naselja

Svrha identificiranja i analize karakterističnih područja naselja je prepoznavanje strukture grada, urbanog krajobraza i prepoznavanje doprinosa i utjecaja pojedinih dijelova grada na samu UNESCO zaštićenu cjelinu - povijesnu jezgru, da bi se u konačnici mogle dati smjernice za upravljanje i planiranje u tim područjima.

Analiza karakterističnih područja naselja prikazuje homogena područja s obzirom na:

- namjenu,
- povijesnu pozadinu i
- morfološke karakteristike.

Povijesna pozadina karakterističnih područja analizirana je s obzirom na stanje očuvanosti i množinu postojećih građevina i puteva koji su ostali sačuvani iz vremena neposredno nakon pada Dubrovačke Republike. Osnova za analizu je Franciskanski katastar koji pokazuje stanje od 1837. godine i reambulaciju do 1879. koji georeferenciran i preklapljen sa ortofoto snimkom današnjeg stanja pokazuje promjene u prostoru.

U sklopu studije za sve katastarske općine nabavljena je skenirana građa iz Arhiva mapa za Istru i Dalmaciju splitskog Državnog arhiva: mape, upisnici i ekonomski opisi. Pisana građa je prevedena i upisana u excel tablice za formiranje GIS baze podataka. Mape su spojene i georeferencirane te je tako stvorena baza podataka za daljnju analizu krajolika, kako urbanog tako i prirodnog.

Katastar s početka 19. stoljeća dokumentira urbanu i društvenu strukturu grada Dubrovnika u kojem se, uz plemstvo i zemljoposjednike, pojavljuje i bogati građanski sloj, grada koji je nadržao svoju povijesnu jezgru okruženu zidinama i stambenim se četvrtima prelio na Pile i Ploče s građanskim kućama u bujnom zelenilu. Već se tada može zamijetiti tendencija širenja grada prema istoku nizanjem kuća s vrtovima nad strmim liticama na samoj obali između Ploča i crkvice sv. Jakova te prema zapadu, na predjelu Gornji Kono i uz cestu na samoj obali koja od Gruške luke obilazeći povijesni grad vodi u Cavtat i Kotor – začetak transformacija koje će u dvadesetom stoljeću u potpunosti promijeniti sliku grada.

Katastar bilježi vrijeme koje je prethodilo velikim promjenama u načinu života i privređivanja u dvadesetom stoljeću u kojima će nestati tradicijski način seoskog života i u kojem će novi oblici privređivanja trajno promijeniti nekadašnji seoski prostor.

Na cijelom pilot području i šire prema Župi Dubrovačkoj prema podacima iz katastarskog gradiva promatrano područje u 19. stoljeću tvorila su tri različita krajolika – područje današnjeg grada, urbani krajolik, ruralno područje vezano uz Omblu (Rijeka Dubrovačka) i brdoviti stočarski krajolik zapadnog dijela Župe Dubrovačke (Breno).

Želimo napomenuti da su karakteristična područja ciljano definirana s obzirom na povijesnu očuvanost autentičnih struktura iz perioda Dubrovačke republike iz razloga što se pri analizi nastojalo utvrditi koji dijelovi grada doprinose iznimnoj univerzalnoj vrijednosti UNESCO svjetske baštine Starog grada Dubrovnika. Pri tom treba napomenuti da je jednako važno istražiti, identificirati i vrednovati kulturnu baštinu iz drugih povijesnih perioda (19 st., 20 st.) koji ovom studijom nisu pokriveni, a također doprinose ukupnom značaju ovog kompleksnog prostora.

U tom smislu ova studija predstavlja vrijednu podlogu za daljnju urbanističku analizu grada, za prepoznavanje i vrednovanje svih slojeva kulturnog značaja Dubrovnika i daljnja istraživanja.

Za sada prepoznata karakteristična područja naselja predstavljaju osnovu za integralno vrednovanje prostora/krajobraza Dubrovnika u nastavku studije. Identificiranje karakterističnih područja i opisivanje njihovih atributa nam pomažu da izoštrimo naša osjetila i prepoznamo kvalitete koje čine određena područja posebnim/različitim, i na taj način poboljšavamo naše sposobnosti da očuvamo različitosti kad donosimo odluke koje utječu na budućnost ovog prostora.

2.5.1 Definiranje karakterističnih područja

Područja koja su proizašla iz ovih analiza su prostorne cjeline sa izraženim zajedničkim karakteristikama. Kriteriji koji su korišteni pri određivanju područja su morfološke, povijesne i funkcionalne karakteristike.

Naravno da bi detaljnija analiza koja bi sagledala sve atribute dala preciznije rezultate ali to je predmet daljnje analize i istraživanja.

Prepoznata područja su:

- povijesni Grad sa infrastrukturom
- Vrtni grad - povijesno predgrađe
- Gruška luka – povijesno područje
- Rijeka dubrovačka – povijesno područje
- Gruž – očuvana povijesna matrica
- akvadukt u prirodnom okruženju
- suvremeni grad – područje povijesnih elemenata u tragovima
- područja gradskog zelenila sa rekreativnim (Gospine polje) i turističkim (Babin kuk) objektima odnosno infrastrukturom
- Velika i Mala Petka - prirodno očuvano područje unutar urbanog okruženja (dodaje se zbog cjelovitosti analize gradskog područja)

Ta područja su osnova za formiranje karakterističnih jedinica (karta 6.2.3) i definiranje smjernica u zaključku studije.

2.5.2 Morfološki uzorci

Područja naselja sastoje obično iz više **morfoloških uzoraka** - karakterističnih kompozicija urbanih elementa. Uzorci djeluju na kompleksnost i doprinose prostornoj dinamici područja. Sa svojom artikulacijom utječu na vizualni doživljaj prostora i nositelji su detaljnijih informacija o pojedinačnim područjima. Prepoznati karakteristični morfološki uzorci su (broj u zagradi označava poziciju uzorka na karti 2.8):

- Povijesna jezgra (23)
- Povijesno predgrađe – gusta izgradnja (26)
- Povijesno predgrađe – vrtni grad (22)
- Povijesno predgrađe – obiteljske kuće u zelenilu (27)
- Povijesno predgrađe – turizam (24)
- Povijesno područje kompleksa ljetnikovaca (4) i (15)
- Povijesno područje – groblje (21)
- Povijesno selo (1) i (25)
- Suvremeni grad – obiteljske kuće (2) i (16)
- Suvremeni grad – gusta obiteljska izgradnja (12)
- Suvremeni grad – stambeno naselje (20)
- Suvremeni grad – stambene zgrade (14)
- Suvremeni grad – neboderi (3)

- Suvremeni centar – poslovno trgovačka namjena (17)
- Suvremeni centar – društvena namjena (19) i (9)
- Turizam – suvremena izgradnja (7)
- Turizam – autokamp (8)
- Turizam - rekreacija - (5) i (13)
- Infrastruktura – lučka područja (6) i (10)
- Zelenilo u gradu – lungo mare (11)
- Zelenilo u gradu – prirodna područja (18)
- Zelenilo u gradu – parkovi (28)

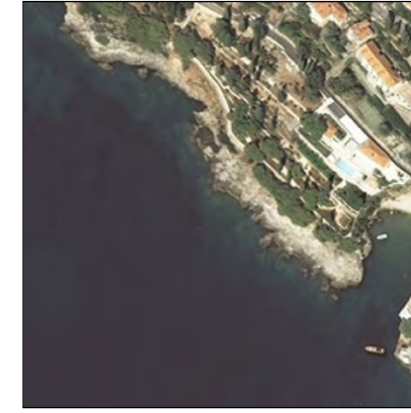
Povijesna jezgra (23)

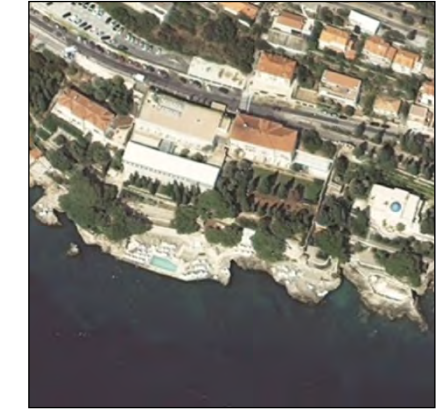
Povijesno predgrađe – gusta izgradnja (26)

Povijesno predgrađe – vrtni grad (22)

Povijesno predgrađe – obiteljske kuće u zelenilu (27)

Povijesno predgrađe – turizam (24)

Povijesno područje kompleksa ljetnikovaca (4) i (15)

Povijesno područje – groblje (21)

Povijesno selo (1) i (25)

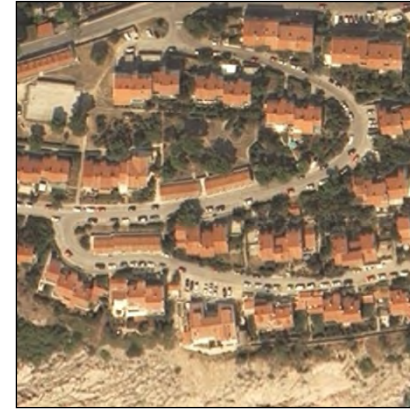
Slika 35: Morfološki uzorci - povijesna područja (broj označava poziciju uzorka na karti 2.8)

Suvremeni grad – obiteljske kuće (2) i (16)

Suvremeni grad – gusta obiteljska izgradnja (12)

Suvremeni grad – stambeno naselje (20)

Suvremeni grad – stambene zgrade (14)

Suvremeni grad – neboderi (3)

Suvremeni centar – poslovno trgovačka namjena (17)

Suvremeni centar – društvena namjena (19) i (9)

Turizam – suvremena izgradnja (7)

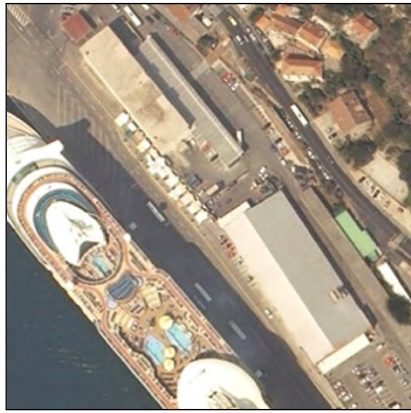
Turizam – autokamp (8)

Turizam - rekreacija (5) i (13)

Slika 36: Morfološki uzorci - suvremeni centar i turizam (broj označava poziciju uzorka na karti 2.8)

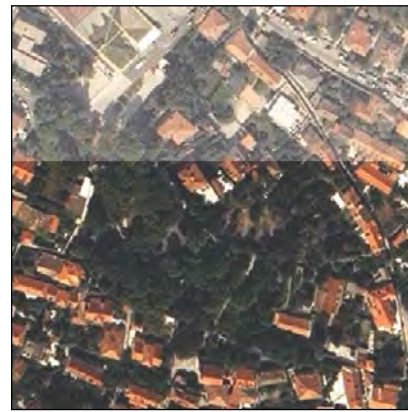
Infrastruktura – lučka područja
(6) i (10)

Zelenilo u gradu – lungo mare
(11)

Zelenilo u gradu – prirodna
područja (18)

Zelenilo u gradu – park (28)

Slika 37: **Morfološki uzorci - infrastruktura i zelenilo** (broj označava poziciju uzorka na karti 2.8)

3 RAZUMIJEVANJE ZNAČAJA DUBROVNIKA

3.1 Povijesni razvoj

3.1.1 Sažeti pregled povijesti Dubrovnika i Dubrovačke Republike

Dubrovnik, kasnosrednjovjekovni planirani grad, na južnom dijelu hrvatske obale, svojom povijesnom jezgrom smještenom podno prirodne zaštite brda Srđ, sačuvao je kroz stoljeća karakter iznimne urbane cjeline definirane gradskim zidinama, koja ima značajno mjesto u povijesti gradogradnje.

Njegova povijest uvjetovana je geografskim i geopolitičkim položajem na južnoj obali istočnog Jadrana, na razmeđu mediteranskog prostora i balkanskog zaleđa, na granici između suprotstavljenih civilizacijskih silnica.

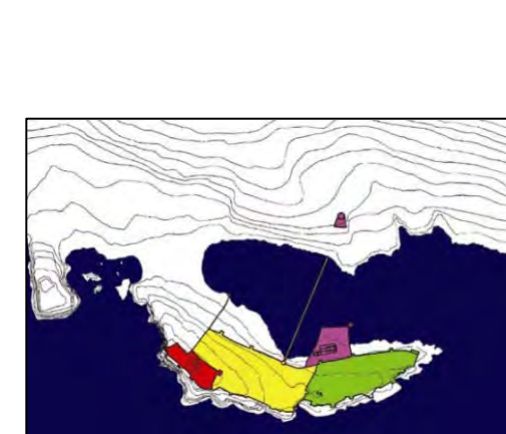
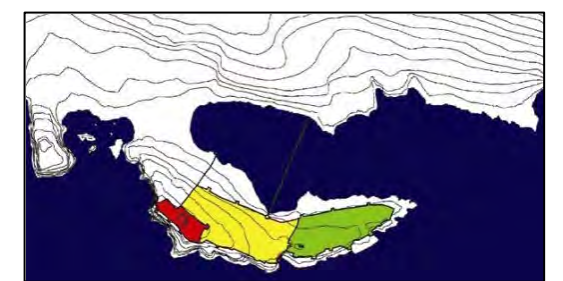
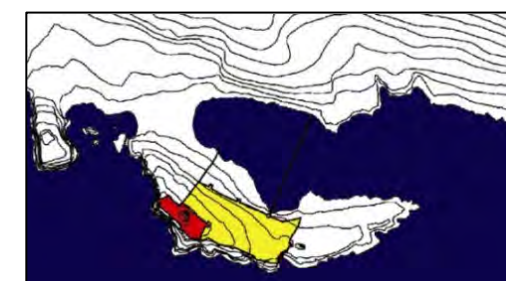
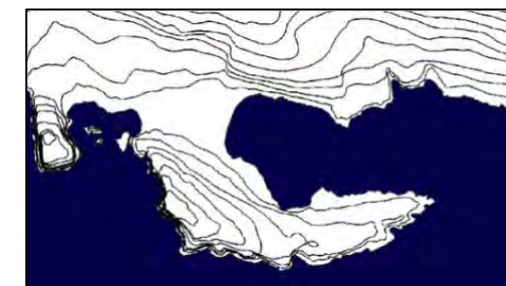
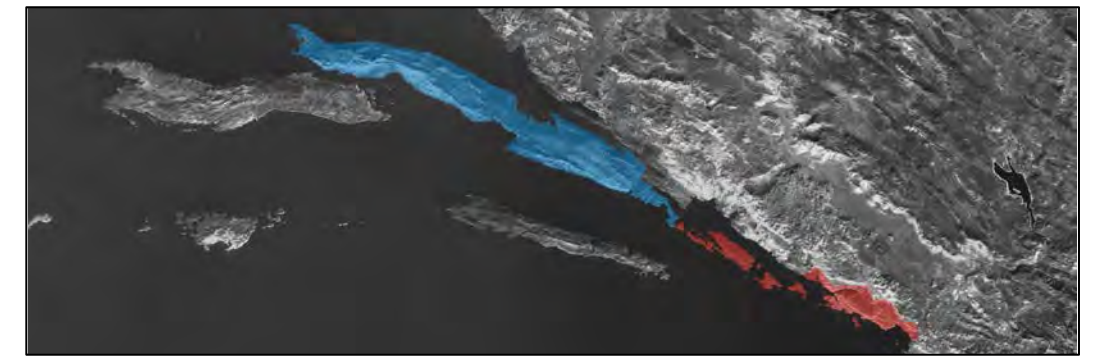
Jedinstvenost Dubrovnika očituje se u vještini i uspješnosti diplomatskog umijeća očuvanja slobode i neovisnosti, te stalnoj težnji vlastitom političkom individualitetu, balansirajući usred moćnih političkih interesa i svijetova - turskog i kršćanskog- koji su ga okruživali, stekavši političke zaštite i gospodarske koncesije s obje strane. Na egzstencijalnim temeljima pomorstva i trgovine, najprije komune, a onda i uređene samostalne aristokratske države, Dubrovačke Republike, u svom se zenitu (15./16.st.) ubrajao među najrazvijenije zemlje ondašnjega svijeta.

O kontinuitetu života u Dubrovniku svjedoče materijalni tragovi iz prapovijesti i helenističkog doba, te brojni arheološki i numizmatički nalazi iz razdoblja rimske antike. Ostaci antičkih i kasnoantičkih ulomaka, pronađeni u podmorju Gradske luke, dokaz su postojanja luke i naselja već i u I. stoljeću prije Krista. Ranokršćanske spolije nađene na južnim obodima grada i arhitektonska struktura kasnoantičke sakralne građevine u donjim slojevima predromaničke crkve Preobraženja Kristova (Sigurate), potvrđuju kontinuitet bizantskog naselja u 5. i 6. stoljeću, a o značenju i dinamici razvoja naselja svjedoči i episkopalni sklop smješten sjeveroistočno od Kaštela na mjestu današnje barokne katedrale i Bunićeve poljane. Tu je arheološkim postupkom utvrđeno postojanje ranosrednjovjekovne katedrale, troapsidalne bazilike s narteksom i krstionicom.

Jačanje Dubrovnika odvijalo se paralelno s opadanjem gospodarske i političke moći obližnjeg antičkog Epidauruma (Cavtata). Zahvaljujući svom zaštićenom poluotočnom položaju i prije slavensko-avarskog naleta početkom 7. stoljeća Dubrovnik je od Epidaura postupno preuzeo ulogu središta. Nasljedovanje Epidaura potkrepljuju legendarni podaci o izbjeglicama koje su nakon njegove propasti prebjegle u Dubrovnik. Na antičkom, epidauritanskom naslijeđu, dubrovačka komuna temeljila je svoj politički identitet i legitimirala svoje crkvene i teritorijalne aspiracije.

Dubrovnik se nastavio razvijati na romanskoj i hrvatsko-slavenskoj etničkoj podlozi pod višestoljetnom zaštitom Bizanta. Gospodarski uspon tijekom srednjega vijeka grad duguje brodarstvu, posredničkoj trgovini i diplomatskom umjeću, ali i vojnoj snazi. Već se 782. godine spominje izgradnja dubrovačkog arsenala za ratne brodove. Kao utvrđeni grad, opasan zidinama, Dubrovnik je 866./7. odoljevao 15-to mjesечноj arapskoj opsadi. Nedugo potom dubrovačko je brodogradništvo sudjelovalo u prijevozu hrvatskih vojnih snaga, koje su uz bizantsku i franjačku pomoć oslobodile grad Bari od Arapa. Tijekom 11.st. dubrovačko brodogradništvo bilo je u službi Bizanta i hrvatskih kraljeva, a 1032. još je jednom svladalo Arape koji su prodrli u Jadran.

Već u 10. st. Dubrovnik je važno trgovačko i političko središte na istočno-jadranskoj obali. Prvotno obuhvaća poluotok sa sekstijerima Kaštel, sv. Petar i Pustijerna. Zbog postupnog rasta morske razine (oko 3 m u 2000 godina) u idućim se stoljećima postupno nasipao prostor kako bi se grad mogao širiti prema sjeveru i zapadu, a potom je planski nastavljena izgradnja prema padinama Srđa na predjelu Prijeko. Potkraj 13. st. gradski je perimetar definitivno zaočrtao zidinama. Novi, urbanistički raster grada utvrđen je nakon velikog požara 1296.g. u skladu s velikim regulacijama 13. st. ne samo po dubrovačkom Statutu, već i intenzivnom razdoblju europske srednjovjekovne gradogradnje tog stoljeća.

Gospodarsko i političko jačanje Dubrovnika imalo je i formalnu podlogu. Krajem 10. st. papa Grgur V. uzdigao je dubrovačku biskupiju na rang nadbiskupije i metropolijskog središta, s kotorskom, barskom i ulcinjskom biskupijom kao sufraganima. Papa Benedikt VIII. 1022. god. palijem je potvrdio jurisdikciju dubrovačkog nadbiskupa (to je ujedno i najstariji dokument izuzetno bogatog Dubrovačkog arhiva, trećeg po značaju u Europi). U jednom u nizu sukoba s Mlečanima, koji se prema dubrovačkim analima zbilo 972. godine grad je dobio i svoga sveca zaštitnika, Parca, svetoga Vlahu. Njegov se lik otada kleše, rezbari, slika i izvezuje na stijegovima, te postaje simbolom komune, a potom, u političkoj neovisnosti, njegovo štovanje izrasta u državotvorni kult, a sjedobradi biskup najmoćniji je obranitelj i zaštitnik dubrovačkog "libertasa". (2009. godine Festa sv. Vlahu, dubrovačkog zaštitnika uvrštena je na UNESCO-vu Reprezentativnu Listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva).

Tijekom 12. st. Dubrovnik sklapa niz trgovačko-političkih ugovora s gradovima, sredozemnim lukama i vladarima susjednih područja, koji mu uz određene ustupke osiguravaju slobodnu trgovinu i plovidbu. Prvi je ugovor sklopljen s gradom Molfetom (1148.), potom s Pisom (1164.), Ravenom (1188.), Anconom (1199.). Poveljom iz 1189. Kulin ban odobrio je Dubrovčanima povlastice u Bosni, a 1192. bizantski car Angel izdao im je dokument o slobodnoj trgovini po Bizantu i Bugarskoj. Osobito važna je povelja cara Ivana Asjena II. o pravima na slobodnu trgovinu po Bugarskoj, iz 1230., kojom su Dubrovčani učvrstili svoj trgovački monopol u širem balkanskom zaleđu, te osigurali uzlet kopnene trgovine, koju je pratio razvoj pomorstva. Brojni trgovački ugovori svjedoče da je Dubrovnik već tijekom 13. st. trgovao s Egiptom, Tunisom i ostalim krajevima sjeverne Afrike. Tijekom druge polovice 13. i početkom 14. st. u trgovačkim kolonijama na Balkanu Dubrovčani postavljaju prve konzule koji skrbe o organizaciji trgovine. Dubrovački trgovci posreduju u trgovini raznih vrsta tekstila, drva, stoke, stočnih i poljoprivrednih proizvoda, soli, ruda, srebra, zlata i druge robe. Zbog razvoja kreditne trgovine i novčarstva Dubrovnik je od 1337. g. počeo kovati svoj novac u vlastitoj kovnici (Sponza). U to doba grad posjeduje velik Fontik (žitnicu), a izgrađen je i lučki Arsenal. Daljnji razvoj grada bio je donekle usporen velikom epidemijom kuge 1348., u kojoj je stradala gotovo polovica stanovništva.

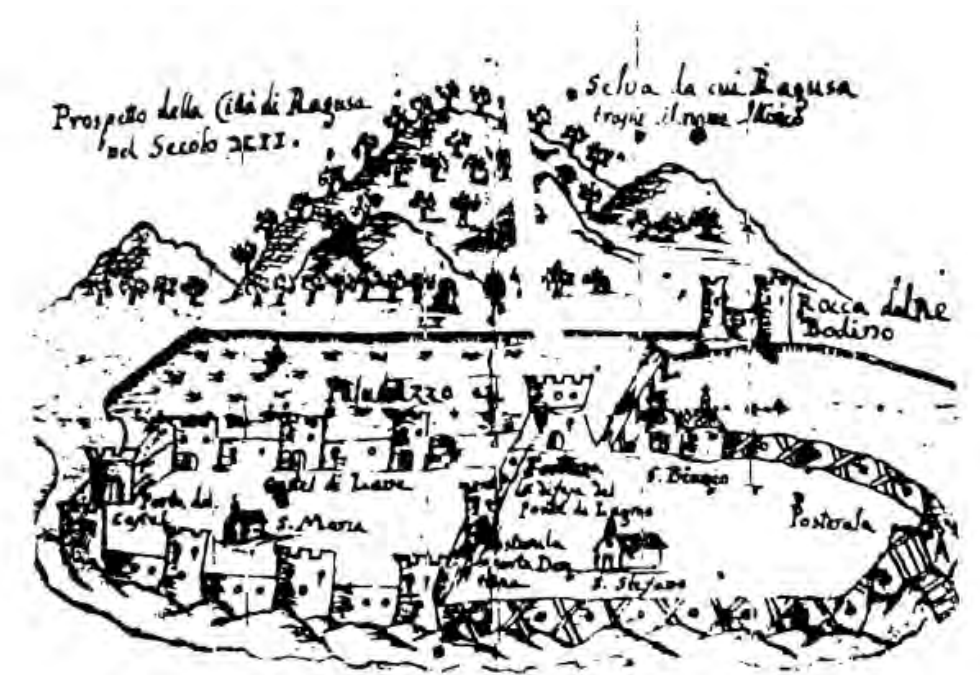
Poput ostalih srednjovjekovnih gradova, Dubrovnik sustavno razvija samostalne upravne i sudbene institucije i širi komunalnu autonomiju. Godine 1272. donesen je Statut, temeljni zakonik u osam knjiga, kao iskaz pravnog normiranja života - u kojem su kodificirane pravne norme, regulirajući najvažnije segmente života komune (upravu, nasljedno i druga prava, trgovinu, pomorstvo, obrte, urbanizam i izgradnju, agrarne odnose...) Oblikovanje komunalnog društva pratilo je raslojavanje stanovništva tijekom koje je gradski patricijat (nobiles) na temelju stečenog bogatstva i ugleda, izborio vodeću poziciju u odnosu na puk (populus).

Krajem 13. st. dubrovačko je plemstvo preuzelo vlast u vijećima komune, a staleška je diferencijacija i zakonski učvršćena 1332. "zatvaranjem" Velikog vijeća.

Nakon poraza u sukobu s hrvatsko-ugarskim kraljem Ludovikom I. Venecija je mirom u Zadru 1358. bila prinuđena odreći se cijele istočne obale Jadrana. Tada se Dubrovnik, jedini od hrvatskih priobalnih gradova, trajno oslobađa mletačke dominacije, jer su dubrovački predstavnici diplomatski vješto uspjeli ishoditi poseban ugovor o statusu svoga grada osiguravši mu temelj za samostalnost i opći prosperitet. 1358. godina prijelomnica je u dubrovačkoj povijesti, za taj grad jedna od najbudrijih političkih stečevina. Višegradskim ugovorom s Ludovikom I. Dubrovnik je stekao zaštitu ugarsko-hrvatske krune i postao dijelom Kraljevstva Dalmacije i Hrvatske. Dubrovniku je bila zagantirana nezavisnost, nepovredivost granica, sloboda trgovine i neutralnost u slučaju rata.

U novom državno-pravnom okviru Dubrovnik je zadobio punu političku samostalnost, stekavši sve bitne unutrašnje elemente vlasti samostalne države, koju je uspio zadržati sve do Napoleonovog pohoda početkom 19. st.

Stekavši postupno sve atribute državnosti - teritorij, državljanstvo, novac, grb, pečat, zastavu, samosvojnu upravu, sudstvo i zakonodavstvo, vlastita diplomatska predstavništva, vanjsku politiku - dubrovačka se komunalna zajednica počinje nazivati republikom (Respublica Ragusina). Njezin je teritorij tada obuhvaćao 1092 km². U gradu je živjelo 5-10 tisuća, a na teritoriju čitave Republike 25-85 tisuća stanovnika, ovisno o gospodarskoj konjunkturi, epidemijama i drugim demografskim okolnostima.

Dubrovačka republika bila je izrazito katolička zemlja, a prema osobama židovske, muslimanske i pravoslavne vjeroispovijesti prisutan je bio visoki stupanj tolerancije, ali uz razlike u tretmanu.

Vlast u Gradu i Republici, aristokratskoj državi bila je u rukama Velikoga vijeća (Consilium maius), kao zbora punoljetnih plemića. To je tijelo donosilo zakone, rješavalo državopravna pitanja i biralo sve državne službenike. Vijeće umoljenih (Consilium rogatorum), tj. Senat, djelovalo je kao operativno političko tijelo koje je određivalo smjernice i povlačilo konkretne poteze u vanjskoj i unutrašnjoj politici. Malo vijeće (Consilium minus) bilo je izvršno tijelo, a bavilo se u prvom redu unutarnjim komunalnim poslovima. Dubrovački knez (Rector) predsjedavao je svim vijećima predstavljajući svojom funkcijom državni suverenitet. Zbog impersonalne, simbolične uloge (jedini "vladar" bio je sv. Vlaho), mandat kneza varirao je od 1 godine, preko 6 mjeseci do 20 dana, da bi se ustalio na samo mjesec dana. Razgranata uprava izvangradskog područja slijedila je zakonitost i red državne središnjice, primjerenom i smislenom organizacijom, kapilarnim sustavom knežija i kapetanija.

Najsnažniji gospodarski, politički i kulturni uspon Republike uslijedio je početkom 15. st. Zahvaljujući bogatstvu akumuliranom u prethodnom razdoblju grad tijekom 15. st. dobiva novo lice. Odluku iz 1406. godine da se postupno svih 150 preostalih drvenih kuća na općinskom zemljištu zamijeni novim, kamenim kućama, iščitavamo kao instrument društvene politike, u skladu s urbanističkim, komunalnim, zdravstveno-epidemiološkim, higijensko-sanitarnim, socijalno-skrbničkim ustrojem. Liječnička služba uvedena je 1301. godine, ljekarnica postoji od 1317., hospitali-ubožnice od 1347., prvi lazaret (karantena) 1377. godine, 1432. utemeljeno je nahodište, 1435. prva javna škola, 1416. ukinuta je trgovina robljem.

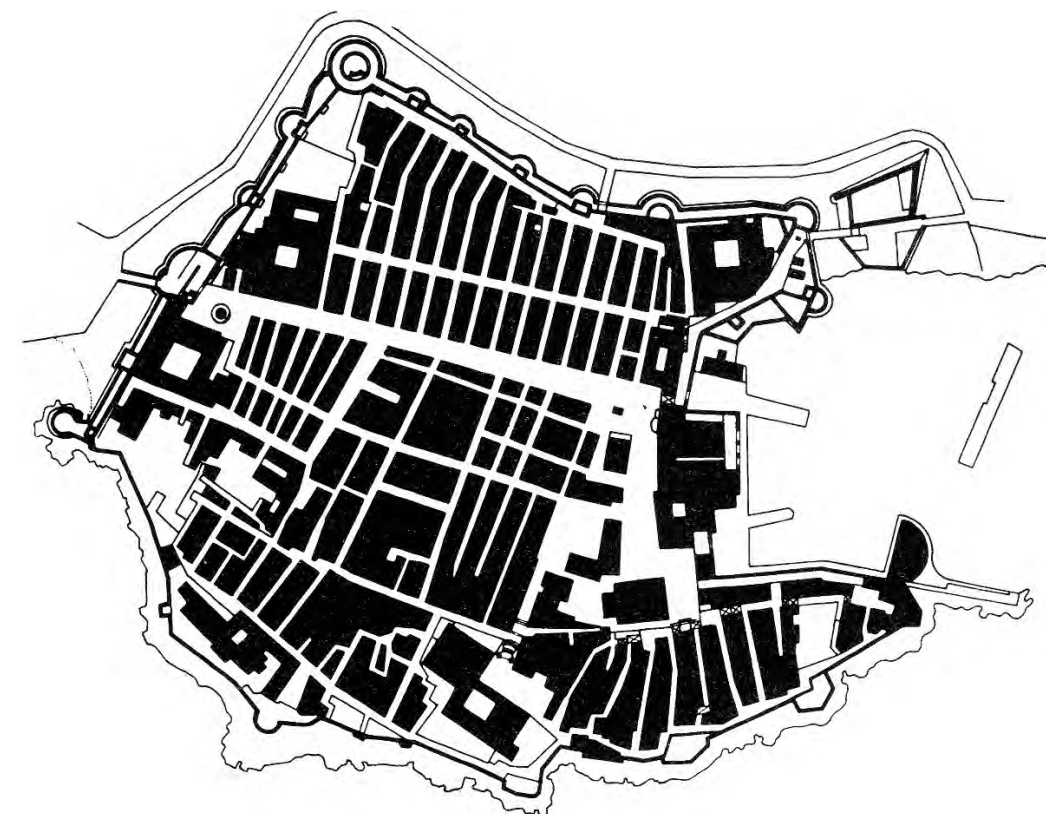
Uz izgradnju spremišta žita (žitnica Rupe, silosi izdubjeni u živoj stijeni), popločavanju ulica kamenom, organiziranom sprječavanju i gašenju požara, komunalnu infrastrukturu izvrsno karakterizira izgradnja kanalizacijskog sustava, posebno izgradnja impozantnog javnog vodvoda od 1436.-1438., kojim je svježa izvorska voda dovedena u grad iz 16 km udaljenog Šumeta, odražava visoki standard uređene zajednice.

Urbanizam grada Dubrovnika temelji se na racionalnim odlukama i smionoj viziji, na planskoj izgradnji s imperativom pravilnosti i reda kao jamstva društvenog reda, te

uspostavi pravilnih građevnih čestica i ortogonalnog sustava ulica, s definiranim javnim i stambenim sadržajima, sazdanim na funkcionalnosti i odmjerivosti, otmjenosti plastičnog ukrasa i suzdržanosti (što je odlika i mentaliteta).

Očitujući umijeće pozicioniranja reprezentativnih javnih građevina, poput Kneževa dvora, katedrale, crkve sv. Vlaho, vijećnice, carinarnice, javnog prostora Luže, stvaraju se dominante grada kojoj se podvrgavaju sve ostale gradnje. Proširenja grada flankirana već izgrađenim samostanima, na istoku dominikanskim, na zapadu franjevačkim kompleksom, trasiranje glavne lice Place smjera istok-zapad, koja vodi od vrata od Pila do trga Luže, središta javnog života, dovršenjem svih planiranih uličnih poteza starijeg južnog i novijeg sjevernog dijela, okomitih s Placom, povezujući tako dvije svoje polutke, grad uspostavlja glavne urbanističke okvire. Planirana izgradnja javnih, stambenih, sakralnih i komunalnih objekata potkraj 15. st. uglavnom je dovršena, povezujući istočna i zapadna gradska vrata, s dvjema javnim česmama Velikom i Malom Onofrijevom. Uz dva spomenuta velika muška samostanska kompleksa i nekadašnjih 9 ženskih samostanskih sklopova, 20 ubiciranih crkava i kapela, blokovi gradskog tkiva određuju strukturu stambene arhitekture - u rasponu od skromnog tipa gradske kuće na općinskom zemljištu, do spajanja čestica u blokovima, umnažanja parcela - zioning, što uvjetuje rast gradnji u visinu na skućenom prostoru i formiranja reprezentativne arhitekture kuće-palače (Pustijerna), stilskih odlika u rasponu od gotike i renesanse (kasnije i baroka) u kontinuitetu stambene namjene do danas.

Prema iskazu suvremenika, rektora slovničke škole, a stranca u Dubrovniku Filipa de Diversisa u prvim desetljećima 15. st. "kuće su izgledale kao od istog graditelja i građene u isto vrijeme". U toj se izjavi i iskustvu očituje slijed i Platonove, Albertijeve, konačno i Kotruljevićeve misli "kako je lijepo da grad ima izgled jedne kuće, a kuća izgled grada". Dubrovnik je doista izgrađen kao zajednička kuća svojih građana, u duhu zajedništva, štedljivosti i osjećaja **m j e r e**: simbolizirajući ideale zajednice - **m i r i s k l a d n o s t** - što su najkarakterističnije dubrovačke riječi.

Dubrovački procvat nastupio je u doba prodora Osmanlija. Kao afirmirana pomorska i trgovačka sila Republika početkom 15. st. dobiva od kralja Sigismunda posebne povlastice. Crkveni je sabor u Baselu 1433. odobrio Dubrovčanima *Privilegium navigationis ad partes Orientis*, ekskluzivno pravo trgovine sa zemljama pod vlašću islamskih vladara. Tako je Dubrovnik postao jedan od najvažnijih posrednika u trgovini između Istoka i Zapada. Predviđevši značaj osmanlijskih osvajanja Dubrovčani su već od 1458. zasnovali s njima tributarnu vezu kojom su osigurali ranije stečeni monopol i slobodu trgovine. Od 1478. godišnji tribut (harač) koji je uključivao i paušalnu carinu, ustalio se na visokih 12.500 dukata.

Prateći razvoj trgovačke flote Republika je tijekom 15. st. utemeljila više od 20 konzulata, najviše u lukama na Apeninskom poluotoku i na Siciliji. U samom Dubrovniku posebno su se razvile manufakture za proizvodnju i bojanje tkanina, štoviše riječ je o snažnoj tekstilnoj industriji, a procvat su doživjeli zlatarski, klesarski, zidarski, stolarski i mnogi drugi obrti.

Gospodarska snaga stvarana je već tradicionalnim trajnim djelatnostima: monopolom trgovine solju iz Stonskih solila sa zemljama u balkanskom zaleđu, te pomorsko-trgovačkom ekspanzijom, uz to i posredničkom prekomorskom trgovinom rudarskim proizvodima Bosne i Srbije, poglavito srebra - a tim se novcem kupovala katalonska vuna i uzdigla već spomenuta tekstilna industrija. Premda manufakturna suknarska proizvodnja uspješno prosperira samo tijekom prve polovice 15.st., uz veliku potražnju srebra i olova, obje grane bitno će pridonijeti brzom i osjetnom jačanju materijalnih snaga, koje će općom trgovačkom aktivnošću učiniti 16. st. erom najvećeg gospodarskog prosperiteta Republike.

Godine 1500. Dubrovačka Republika imala je BDP oko 900 USD po glavi stanovnika - ili 20% veći nego Švicarska (742 USD per capita), 25% veći nego Francuska (727), ili Engleske (714), 30% veći nego Španjolske (698) ili Švedske (695). Manji jedino od Mletačke Republike (1100), a gotovo dvostruko veći nego ostali dijelovi Hrvatske (490 USD per capita).

Dominantni razvoj grada odvija se tijekom 15. i 16. st, u tzv. "zlatnom dobu Dubrovnika", kada je međunarodno priznata država sv. Vlaha zaokružila svoj teritorij: od Kleka na zapadu do Sutorine na istoku, dosegla zavidan urbanističko -

komunalni gradski i izvangradski europski standard uređene zajednice, ubrajajući se među najrazvijenije zemlje ondašnjega svijeta. Stekavši bogatstvo trgovinom, zasijavši duž čitava Sredozemlja svoj kapital, premreživši ga svojim putovima, trgovačkim enklavama, kolonijama u zaleđu, diplomatskim poslanstvima, konzularnim predstavnicima (više od 50) - Dubrovčani su stvorili bazu koju su kasnije mudrošću nadograđivali u svim područjima života: politici, briljantnoj diplomaciji, obavještajnoj službi, arhitekturi, znanosti i umjetnosti.

Bogatstvo i mudrost dvije su glavne sastavnice njihove slobode, koje su omogućile da se iskoristi sretan splet povijesnih okolnosti koji je Dubrovnik učinio posrednikom između Istoka i Zapada, omogućivši da jedna mala državica (i sama permanentno na rubu tjeskobe za vlastiti opstanak) održi samostalnost između dva diva - Mletačke Republike (surove joj ekspanzionističke suparnice) i Osmanskog Carstva. Možemo se pitati kako to da je turska velesila poštedila tu malu "bjelokosnu" minijaturu, dok je tako lako pregazila kartu Balkana Dubrovniku za leđima. Turski div je trebao (obavještajne) usluge maloga "mrava", a upravo je Dubrovnik Europi otkrivao turski trgovački kontinent koji je silazio u Grad kupovati luksuzne tkanine i finu robu. Usred sruza turskih i katoličkih interesa u Sredozemlju, posrednički je, katolički Dubrovnik zaštićen s obje strane.

Na bogatstvu i mudrosti izrasle su gradske zidine i utvrde, impozantni fortifikacijski sklop koji opasava cijelu gradsku jezgru u dužini od 1940 metara i definira njen opseg, planski reguliran od 13. do 17. stoljeća. Gradske se zidine sastoje od glavnoga gradskog zida, 16 kula, 3 tvrđave, 6 bastiona, 2 ugaona utvrđenja, 3 predziđa s nizom toreta, dvije predutvrde-tvrđave, valobrana Kaše i dva gradska podizna mosta. Grad zapadno brani tvrđava Lovrjenac, istočno preutvrda Revelin. Ističe se moćna kula Minčeta (najstarija kazamatna utvrda u Europi), Bokar, tvrđava sv. Ivana koja zajedno s valobranom Kaše definira Gradsku luku, gdje su smješteni arsenali. Zidine su izgrađivali najvrsniji domaći i strani graditelji, a cjeloviti dubrovački fortifikacijski sustav jedan je od najbolje očuvanih u Europi. Na bogatstvu i mudrosti, vođeni devizom "živjeti sa svima u miru" a u kozmopolitskom duhovnom ozračju receptivnih i kreativnih tijekova, stvorene su značajne kulturno-duhovne, intelektualne i umjetničke vrijednosti. U takvom su ozračju stvarali književnici Marin Držić i Ivan Gundulić, znanstvenici Ruđer Bošković i Marin Getaldić, osnivač dvojnog knjigovodstva Benedikt Kotruljević, skladatelj Luka Sorkočević i mnogi drugi.

- javna namjena (upravna, gospodarska i komunalna)
- sakralna namjena (crkve i samostani)
- obrambena namjena (zidine i kule)
- stambena namjena
- komunikacije (ulice, trgovi i atriji)

Katastrofalni potres 6. travnja 1667. godine nije samo velika prijelomnica dubrovačke povijesti, već je doveo u pitanje opstanak grada samog. Nakon "trešnje" koja mu je usmrtila 1200 stanovnika, a grad razrušio, došlo je do požara koji je poharao ostatke grada. Osim gradskih zidina, Sponze, Kneževa dvora, te nekoliko crkava i kuća, Dubrovnik je bio pretvoren u ruševine, a teško je stradao i otok Lopud. Uslijedila je tridesetogodišnja borba za opstanak, tijekom koje je Republika ustrajnošću i samoprijegorom svih staleža prebrodila najteže razdoblje svoje povijesti. Obrativši se za pomoć gotovo svim europskim državama, u pomoć su priskočili tradicionalni dubrovački saveznici: papa, Španjolska, Austrija, Napuljsko Kraljevstvo i mala Republica Lucca.

Grad se postupno obnavlja na sačuvanoj srednjovjekovnoj urbanističkoj matrici, a intervencije su tijekom 17. i 18. st. dijelovima grada dale barokni morfološki i prostorni duh i oblik. Najjača urbanistička intervencija u tkivo grada, uz gradnju nove crkve sv. Vlaha, nastanak Gundulićeve poljane i oblikovanje kuća na Stradunu, jest gradnja isusovačkog kompleksa s monumentalnim baroknim stubištem.

Nakon obnove grada od potresa Dubrovnik se u 18. st. ponovno podiže stvarajući veliku flotu trgovačkih brodova, broj konzularnih predstavnika popeo se na više od 80. Devedesetih godina 18. st. nastoji se prilagoditi zbivanjima u Francuskoj, steći povjerenje nove građanske vlasti, a istovremeno suzbijati sve revolucionarne i demokratske ideje u vlastitoj sredini. Bezuspješno.

Nakon sloma Mletačke Republike 1797. strateški važno područje hrvatske obale postalo je novi cilj Napoleonovih osvajanja. U tom se razdoblju Dubrovnik pretvorio najprije u poprište diplomatskih, a onda i vojnih sukoba. U opasnosti od ruskog zauzeća, Grad se 27. svibnja predao francuskim postrojbama. Uslijedila je opsada Grada, borbe Francuza s Rusima i Crnogorcima, pljačke i devastacije. Štete od razaranja procijenjene su na 9 milijuna dubrovačkih dukata! Maršal Marmont svladao je Ruse i Crnogorce, te Francuzi preuzimaju vlast u Dubrovniku. Goleme francuske kontribucije i nameti za održavanje vojnog aparata, potpuno su iscrpili Dubrovačku Republiku. Dubrovačko je brodovlje uništeno ili oteto u sredozemnim lukama, trgovina prekinuta, okupacija je potpuno uništila Dubrovnik, u razmjerima Velike trešnje iz 1667.

Dana 31. siječnja 1808. Marmont je mimo znanja Napoleona, koji je s Dubrovnikom imao velike planove (dakako, uz

njegovo naknadno odobrenje) naredbom raspustio Senat i dekretom ukinuo Dubrovačku Republiku i nezavisnost.

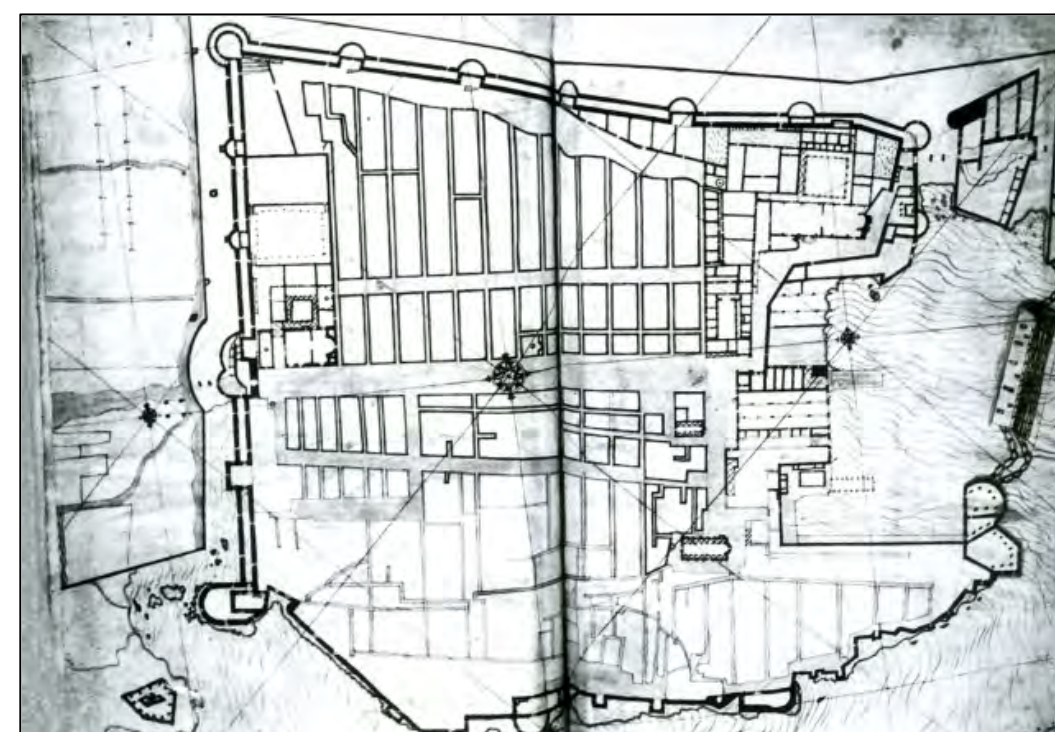
Nakon ukinuća Republike 1808. dubrovačko je područje s Bokom kotorskom podvrgnuto Napoleonovu Talijanskom Potkraljevstvu, a od 1810. do 1814. uključeno u sastav Ilirskih Pokrajina. Odlukama Bečkog kongresa 1815. godine i formalno-pravno je prestala postojati Dubrovačka Republika, a njeno područje pripalo je Habsburškoj Monarhiji.

***

Na obalama Mediterana nije u prošlosti postojala, a niti sada postoji, slična državna tvorevina kao što je bio Dubrovnik i njegova Republika, koja je srazmjerno svom malom teritoriju i skromnom broju stanovnika, stvorila tako brojnu trgovačku mornaricu, razvila tako jake pomorsko-trgovačke veze i osnovala tako veliki broj konzularno-diplomatskih predstavnika po raznim mediteranskim zemljama, ujedno promičući miroljubivost, dobru suradnju sa susjedima i svima drugima, neutralnost u međunarodnim sukobima. Time je dubrovačka država, koja je živjela kao priznata članica onodobne međunarodne zajednice više od 450 godina - bila i ostala značajan i zanimljiv fenomen u europskoj povijesti.

Dodamo li ovom položaju dubrovačke države u okvirima međunarodne zajednice, mudro i suvislo ponašanje Republike unutar svojih granica, tada se ističu poduhvati urbaniziranja svog stanovništva i teritorija, a to je podizanje stotina gospodarskih središta širom cijelog teritorija. Sigurno nisu sva ta središta u istoj kvalitetnoj razini, ali svako od njih na svoj način izražava pripadnost centru - Gradu - kao odraz „male mjere“ u skladu s urbanizmom glavnog grada, kao dijela svoje definicije. Snaga povijesnog Dubrovnika, ma koliko malen bio, leži u činjenici što je on uspio simboličku sliku svog reda utisnuti po čitavoj širini svoga teritorija. Ovaj čudesni Grad, jedini na hrvatskoj jadranskoj obali koji je tokom srednjeg vijeka prerastao u istinsku državu - Republiku, koja se održala nekoliko godina dulje od Venecije, a onda je i nju ukinuo Napoleon, jedna je od najtrajnijih i najrazumnijih političkih tvorevina na našem tlu.

Tu se zaista ostvario pojam Jacoba Burckhardta „države kao umjetničkog djela“.

3.1.2 Položaj u okruženju

Grad Dubrovnik, administrativno i gospodarsko središte Dubrovačko-neretvanske županije, a nekada Dubrovačke Republike, razvio se na morskoj hridi, na istočnoj obali Jadrana, gdje prestaje niz otoka istočnog jadranskog arhipelaga i počinje otvoreno more. Smjestio se na izrazito povoljnom geografskom položaju koji mu je omogućio poziciju nezaobilaznog križišta pomorskih i kopnenih putova. Otok Lokrum štiti je pješčanu uvalu, povoljnog položaja za luku od razornih valova, a brdo Srđ na sjeveru prirodna je zaštita od vjetrova čvrstoj stijeni (poluotoku) na jugu, kao i obilje izvora vode, pružali su sigurnost i utočište došljacima. Zbog dobre konfiguracije terena u kopnenom zaleđu, te blagih prijevora preko dinarske reljefne barijere, Dubrovnik je vrlo brzo postao spona između kopna i mora, unutrašnjosti Balkana i Sredozemlja.

Sve navedene pogodnosti koje pruža uža lokacija grada, odlučivale su u odabiru staništa od **prapovijesnog doba**, omogućujući uz neznatne građevinske zahvate naselja gradinskog tipa. Dodatni čimbenici bez sumnje su arheološki nalazi izvora žive vode (zdenci-puči), potom izuzetna istočna luka s prirodnim lukobranom Lokrumom, Gruško i Gospino polje, plodne površine današnjeg Lapada i Konala, kao i plodne padine podno Srđa i Višnjice, a ne smiju se odbaciti ni mogućnosti korištenja uvale na Lapadu i gruškog zaljeva za pristaništa.

O strateškom položaju Dubrovnika

Smješten na početku srednjeg dijela istočnojadranskog plovnog puta, na mjestu gdje započinje južna skupina dalmatinskih otoka a počinje otvoreno more, ta otvorena pučina bila je velika opasnost za napadače, jer su ih vjetar i more mogli razbiti o stijene, što je gradu pružalo zaštitu. Postavljen na takvu mjestu, grad je imao potpunu kontrolu nad prolaskom brodova, a u slučaju potrebe mogao je intervenirati svojim galijama. Brodovima je Gradska luka pružala potpunu zaštitu od nevremena, od gusara i bilo kojeg drugog napadača i progonitelja, pa je logična činjenica da je luka mogla biti središte i ishodište grada.

Dubrovnik je, dakle, imao stoljećima važan strateški položaj, što pokazuje i činjenica da su mnogi vladari u novijoj povijesti (npr. austrijski), ali i u doba Napoleona, posebice u starijem razdoblju, u bizantskom i venecijanskom, a vrlo

vjerojatno i u grčkim i rimskim vremenima - željeli raspologati njegovim prostorom i lukom. „*Dubrovnik ima i posebnu trgovačku luku koju štiti otok Lokrum. Mašta ne može zamisliti potpuniji i ljepši pomorski lokalitet*“, zapisao je u svojim memoarima maršal Marmont o starom dubrovačkom Portu.

Venecija je stoljećima bila Dubrovniku takmac u pomorskoj i kopnenoj trgovini, želeći omesti njegov razvoj i dobiti njegovu luku. Za Veneciju je ona bila važna strateška točka jer se nalazila na dugom pomorskom putu od Venecije prema istočnom Sredozemlju, pa bi joj posjedovanje dubrovačke luke omogućilo bližu vezu sa svojim posjedima na Levantu, ali i sa Carigradom, također važnim središtem pomorskog prometa.

3.1.3 Sustav obrane Dubrovačke Republike - fortifikacijski krajolik

Sukladno geostrateškom položaju Dubrovnika, u već elaboriranom prilogu, dubrovačka komunalna zajednica, a onda i država, kroz cijelo je vrijeme svog dugog postojanja naročitu pažnju posvećivala utvrđivanju i obrani svog teritorija. U prvom redu odnosi se to na sam grad Dubrovnik, a potom na planirane i utvrđene gradove Stona i Malog Stona, te Cavtata. Osim izgradnje sustava zidina oko navedenih gradova, Dubrovačka je Republika izgradila čitav niz fortifikacijskih građevina u svrhu obrane svog teritorija i svog stanovništva. Pored utvrđenja građenih od države po cijelom teritoriju, postoje i utvrde koje su slično kao i u svim jadranskim, ali i europskim, uzmorskim mjestima služile za obranu od gusara, pljačkaša, agresora - njih su gradile razne zajednice, bratovštine, cehovi, samostani, autonome općine (universitas) i pojedinci iz svojih sredstava, ali uz dozvolu vlade Republike.

Fascinantno je da gotovo cijeli sustav dubrovačke obrane postoji i danas, te da je u nedavnom Domovinskom ratu (1991.-1995.) iznova poslužio.

Fortifikacijski objekti i sustavi tijekom cijele povijesti pretežno su bili vezani za obranu naseljenih mjesta, u prvom redu za zaštitu stanovništva (gradovi-tvrđave), zatim komunikacijskih pravaca, važnijih raskrižja, riječnih prijelaza i ušća, luka i sidrišta, državnih kopnenih granica i obalnih linija. Uloga, značenje i oblici sustava obrane mijenjali su se ovisno o razvoju vojne doktrine i koncepcije vođenja rata, dometa i rušilačke moći oružja.

Dubrovačke gradske zidine

Čvrsti i monumentalni obruč kamenih zidina čini Dubrovnik onakvim kakav on jest - one ga oblikuju, definiraju, ukrašavaju i ističu. A zidine i Grad su jedno; skupa su nastajali, razvijali se i zajedno starili. Jer Grad bez zidina nije mogao opstati i one su, uz gradskog zaštitnika Svetog Vlaha, bile čuvar njegove slobode, njegova duha i sva njegova bogatstva. Sloboda je više puta bila ugrožena: od Saracena, koji su 966./67. petnaest mjeseci opsjedali Dubrovnik, pa makedonskog cara Samuila, koji je koncem 10. stoljeća prouzročio požar u Gradu, preko srpskih vladara koji su puna dva stoljeća, od 12. do 14. st., uporno prijetili i pokušavali ga opsadama i ratovima zauzeti, sve do Venecije, koja

se cijeli srednji vijek i sve do svoje propasti nije odrekla težnje i nastojanja da Dubrovnik postane njezin trajni posjed. Velika i stalna opasnost bili su i Turci, od trenutka njihova pohoda na Europu do momenta kada se mala Dubrovačka Republika, našla u okruženju njihova teritorija. I u najnovijoj povijesti, koncem 20. stoljeća, Dubrovnik je proživio tešku opsadu Jugoslavenske narodne armije s pridruženim paravojnim jedinicama Srba i Crnogoraca koje su, u agresiji na Republiku Hrvatsku, Dubrovnik opkolili, izolirali, izgladnjivali, prekinuli mu dotok vode, pak, bombardirali i zapalili.

Za vrijeme agresije na Republiku Hrvatsku u periodu od 1991.-1995. Jugoslavenska armija je vodila posebnu vrstu rata koju nazivamo kulturni genocid da bi izbrisala tragove povijesti i kulture jednog naroda. Treba naglasiti i to da je plan agresije na Hrvatsku imao i vojni naziv „izgorena zemlja“ i agresija na Dubrovnik kao primjer značajnog hrvatskog povijesnog grada, predstavlja jedno nepogrešivo svjedočanstvo te ideje.

566 od ukupno 824 gradskih kuća su bile direktno pogođene granatama. 75% starih srednjovjekovnih krovova je bilo oštećeno u teškom granatiranju.

Ulice i pročelja starih kuća su bila direktno pogođena sa 314 granata, i samo je glavna ulica Placa – Stradun pogođena sa 50 granata. 9 palača je kompletno izgorjelo.

Samo Franjevački samostan je bio pogođen sa 48 granata dok je crkvu Sv. Vlaha palo 6 granata.

Na gradske zidine je do 1994. godine palo 111 granata prouzročivši štete na 128 mjesta. Oštećenja su se nastojala sanirati što je bilo prije moguće a financiranje popravaka omogućile su brojne donacije. Među prvima bila je ona UNESCO-va.

***

Dubrovačke zidine duge su 1940 metara i tvore složeni fortifikacijski sustav koji se sastoji od glavnog gradskog zida, 16 kula, 3 tvrđave, 6 bastiona, 2 ugaona utvrđenja, 3 predziđa s nizom toreta - niskih polukružnih kula, 3 jarka, 2 predutvrde – tvrđave te valobrana Kaše i 2 podizna mosta. Mjestimično su visoke i do 25 metara a glavni je gradski zid s kopnene strane debeo 4-6 metara dok s morske strane njegova debljina iznosi 1,5-3 metra.

Današnji opseg zidina nastao je u drugoj polovici 13. stoljeća te se one sustavno osuvremenjuju i grade sve do 1660. Svaka utvrda ima svoje ime; većina nosi imena svetica, neke se nazivlju po svom položaju (Kula od Ploča, Kula ribarnice, Kneževa kula itd.) a neke po vrsti utvrde (Revelin, Kantonata). Zidine su gradili brojni domaći zidari i klesari od lokalnog kamena i smjese vapnenog morta, a među njima su posebno bili cijenjeni graditelji svodova koji su te arhitektonske dijelove izrađivali od vodenog kamena - sedre - laganog, mekog i podatnog za oblikovanje, koji se brao u Mlinima u Župi Dubrovačkoj. Projektanti su bili domaći i strani graditelji, odabrani od gradske vlasti i cijelo vrijeme nadzirani u svom radu, među kojima se ističu Paskoje Miličević, Marin Držić, Nikifor Ranjina, Juraj Dalamtinac, Michelozzo Michelozzi iz Firence, Onofrio i Simeon della Cava, Antonio Ferramolino iz Bergama, Mark-Antonio Bettacci iz Firence te Seporoso Mateucci iz Ferma. Grad je financirao izgradnju fortifikacijskog sustava putem sredstava namaknutih iz raznih izvora - uglavnom carina na razne proizvode ali i raznovrsnih fondova, ostavština, a u kriznim vremenima znalo se raspisati i državni zajam za njihovu modernizaciju.

Prvotne zidine su se sastojale od glavnog gradskog zida koji je imao nazubljeno krunište i obilazni hodnik osovljen na sustav konzola i svodića. Za vrijeme obrane hladnim oružjem, osim osobnog naoružanja (mač i bodež, luk i strijela, štit i koplje) upotrebljavali su se samostrijeli te ratne sprave poput spingardi, koje su izbacivale zapaljene jake strijele i kamene kugle, te tvrđavski samostrijeli.

U obrambenom sklopu nalazile su se otvorene kvadratne kule, od kojih su one na strateški osjetljivim mjestima bile veće i jače. Zatim se zidinama u 14. st. pridodaju predziđa te se ujedno miri s kulama znatno povisuju kako bi odoljeli suvremenim ratnim spravama. Pridodaju se također s kopnene strane gradski jarci s podiznim mostovima.

Razvojem ratnih sprava, koje su omogućavale sve veći doseg jakih strijela i kamenja, gradski zidovi se sve više povisuju. Tada se kule zatvaraju, presvođuju i dobijaju unutrašnje prostorije te znatno povisuju, dobijajući uski, visoki izgled. Ali sistem obrane ostao je isti kao u ranijem razdoblju. Ova faza razvoja gradskih zidina poklapa se sa stilskim razdobljem gotike.

Pojavom vatrenog oružja, kojim se Dubrovnik među prvima opskrbljuje, mijenja se način ratovanja i stoga dolazi do generalne rekonstrukcije gradskog fortifikacijskog sklopa. Dotadašnja relativno tanka i visoka utvrđenja bila su idealna

artiljerijska meta koja se lakše pogađala i rušila. Zato se zidovi ojačavaju, podvostručuju, kule se dijelom ispunjavu nasipom, a tada dolazi do znatnog sniženja i kula i gradskih zidova, s formiranjem širih platformi za smještaj tada moćne artiljerije. Obrana grada se s vrhova zidina premiješta u njihovo podnožje. Tvrđave dobijaju kazamate, kule topovske otvore i kruništa oblikovana jakim prsobranima. Grade se jake oble tvrđave i bastioni a ispred Grada predutvrde - revelini, sa širim brisanim prostorom ispred njih. Ova etapa razvoja gradskih zidina poklapa se sa stilskim razdobljem renesanse. Pojavom vatrenog oružja u Dubrovniku se 1351. godine počinju koristiti prvi topovi a 1410. godine osnovana je dubrovačka ljevaonica topova. Njihova izrada bila je pod strogom državnom upravom koja je pomno birala ljevače topova. Isprva to su bili stranci a zatim domaći majstori kovači i ljevači, među kojima se posebno ističe vrsni Ivan Krstitelj Rabljanin.

Nedavno (2005-2009.), senzacionalno arheološko otkriće unutar perimetra zidina, između kula Minčete i Gornji ugao iznjedrilo je cijeli metalurški pogon za proizvodnju oružja u samom srcu grada. Naime, u 15. stoljeću ove dvije kule se direktno povezuju gradskim zidom pa tako „klijesta“ kao obrambeni element nestaju, no postaju sastavni dio grada koji će dobiti važnu i vrijednu ulogu. Postaju industrijska, metalurška, zona u kojoj se pripremao barut ali i lijevala bronca te proizvodilo oružje. Bilo je to idealno mjesto za takav onodobni vrijedan i vitalan sadržaj, pošto je bio u gradu, ali zaštićen gradskim zidinama a opet odvojen od stambenog dijela, kako bi se zaštitio od dima i smrada ali i spriječilo eventualno širenje požara. U današnjem izvrsno prezentiranom muzeju „in situ“, bez komparativnog primjera u Europi, a zaslugom Društva prijatelja dubrovačke starine, civilnoj udruzi koja 60 godina skrbi o zidinama, može se vidjeti arhitektura ljevaonice, sa svim originalnim sadržajima: talionicom, kaluparnicom, bazenima s vodom, kanalom s taložnicima te spremištem pijeska, koja je radila do 17. st.

Razvojem artiljerije i sve daljim dosezima te razornijom moći topova, u 17. stoljeću neke kule se u potpunosti zapunjavu zemljanim nasipom a u sklopu glavnog gradskog zida grade se *bastioni* - peterokutne jake utvrde skošenih zidova čija je visina izjednačena s visinom zidnog platna. Pojedine tvrđave dobijaju neke osnovne elemente bastiona poput *uha* ili *kljuna*. Ali način obrane je ostao isti kao u ranijem razdoblju. Ova završna faza gradskih zidina poklapa se sa stilskim razdobljem prelaska renesanse u barok. I u takvom obliku dubrovački fortifikacijski sustav doživio je svoju završnicu u 17. stoljeću od kada je, pa sve do pada Dubrovačke Republike, tj. do početka 19. stoljeća, ostao konceptijski nepromijenjen.

***

Zidine su svojim kamenim obručem onemogućavale slobodan ulazak u Grad, pa se komunikacija odvijala na kontroliranim mjestima, kroz gradska vrata smještena na istočnom i zapadnom dijelu zidina, preko podiznih mostova. U večernjim satima gradska vrata su se zatvarala i do jutra nitko nije mogao niti ući niti izaći iz Grada. Tek su početkom 20. stoljeća na sjevernom dijelu zidina probijena treća gradska vrata, tzv. Buža, zbog čije uspostave se srušio dio sjevernog predziđa. Jedinu slobodan pristup Gradu u noćnim satima omogućavalo je more kroz gradsku luku pa se ona već u najstarije vrijeme zatvarala posebnim lučkim lancima sazdanim od jakih veriga i drvenih greda.

Za razliku od danas, kada šetnja gradskim mirima predstavlja poseban doživljaj i zadovoljstvo koje se pamti, u staro doba zidine su bile zatvorene za javnost i samo je strogo kontrolirana straža smjela vršiti ophodnju na njima. Postojao je i poseban **sustav signalizacije i dojave sigurnosnog stanja udaranjem u zvono.**

Dubrovačka Republika nije imala stalnu vojsku već su tu službu po potrebi obavljali plaćenici, tzv. barabanti, pretežito iz sjeverne Hrvatske i Ugarske. Posebna brigada vodila se o naoružanju, da ono bude uvijek suvremeno i spremno za upotrebu. **Zidine su funkcionirale kao središnji, centralni dio ukupnog fortifikacijskog i sigurnosnog sustava obrane Dubrovnika.**

Ovaj monumentalni fortifikacijski sklop plijeni svojom ljepotom i jednostavnošću u koju su se stopili brojni i raznovrsni obrambeni elementi u jedinstvenu cjelinu. Ipak njegovim korpusom dominiraju četiri tvrđave smještene na "uglovi-

ma" Grada: Minčeta, Bokar, Revelin i Sveti Ivan, te ona peta, Lovrjenac, koja na zapadu izvan Grada izranja iz mora.

Tvrđava Minčeta postavljena je na najvišoj gradskoj točki, na sjevernom uglu, te svojim položajem dominira Dubrovnikom. Jedina je to danas gradska utvrda s razvijenim jakim kruništem koja je postavljena na istaknuto podnožje - bubanj. On na vrhu tvori široku platformu za topove a u svojoj unutrašnjosti na dvije razine sadrži radijalno postavljene kazamate. Minčeta je imala i važnu ulogu u opskrbi Grada vodom, kada je 1437. iz Šumeta kanalima dovedena u Dubrovnik izvorska voda, pošto se u njoj vodovod razdvajao u dva kraka i dovodio vodu na Malu Onofrijevu fontanu na istoku te Veliku Onofrijevu fontanu na zapadu.

Tvrđava Bokar nalazi se na jugozapadnom uglu i predstavlja kazamatnu utvrdu s dvije razine u unutrašnjosti te otvorenom platformom na vrhu. Dijelom leži na morskoj hridi pa njezino podnožje, formirano sustavom svodova, plače more i do njega se za lijepa vremena može podvući manjom barkom.

Tvrđava Revelin smještena je na istočnom uglu i obrubljena je gradskim jarkom. U svojoj unutrašnjosti krije ostatke povijesnog razvoja prostora na kojem je izgrađena a današnji oblik dobila je sredinom 16. st. s funkcijom jake predutvrde koja je branila prilaz istočnim gradskim vratima. U dijelu podnožja tvrđave postoji sustav kazamata posložen u obliku meandra.

Tvrđava svetog Ivana smještena je na jugoistočnom uglu te se danas u njoj nalazi slikoviti akvarij u prizemnim prostorima dok katovi čuvaju i prezentiraju postav pomorskog muzeja. Današnji izgled dobija polovicom 16. stoljeća kada je bila tvrđava koja je izranjala iz mora i svojim topovskim otvorima smještenim gotovo na morskoj razini priječila ulazak neželjenom brodovlju u gradsku luku. U svojoj unutrašnjosti izvorno je sadržavala jedan kat a završava prostranom terasom na kojoj su bili smješteni topovi. U drugoj polovici 19. st. gradi se Porporela, kamena obala s lukobranom, koja je tvrđavu razdvojila od mora.

Na 37 metara visokoj morskoj hridi uzdiže se **Lovrjenac**, imponantna samostojeća tvrđava trokutastog oblika, razvedena na četiri razine sa širokim platformama za topove, čija je unutrašnjost oblikovana na način da se oko središnjeg atrija nižu tvrđavske prostorije. Svojim sadržajima je omogućavala višemjesečni boravak i opstanak u izolaciji. Na glavnim ulaznim vratima uklesan je znameniti natpis "Non bene pro toto libertas venditur auro" (Ni za sve zlato ne prodaje se sloboda), a danas je Lovrjenac najčuvenije svjetsko „hamletičko“.

Više od 60 godina zidine uspješno održava građanska udruga Društvo prijatelja dubrovačke starine. Dubrovačke gradske zidine jedan su od najbolje očuvanih europskih fortifikacijskih sklopova, najmonumentalniji spomenik arhitektonske baštine Dubrovnika, čuvar slobode, najvrijednijeg što su Dubrovčani posjedovali. Zidine imaju funkcionalnu ulogu obrane, ali svojom kompaktnošću pridonose estetskom doživljaju ljepote i jednostavnosti, s njih se „čita“ i shvaća dubrovački urbanizam. **Nužno** ih je staviti u širi kontekst obrane grada, te ih povezati s utvrdama na brdu Srđ neposredno nad gradom, te utvrdama na otoku Daksi, Lokrumu, što čini cjelinu koja je dio fortifikacijskog krajolika.

SRĐ - fortifikacijski krajolik

Masiv Srđa protagonist je gotovo svake vizure Dubrovnika, jer mu je kolijevka, zaklon, štiti i obrana. Brdo dijeli povijest s gradom nedjeljivo, još od pradavnih, prapovijesnih vremena prvotnog dubrovačkog teritorija Astoreje, unutar distrikta Brgata, jer je bio najizrazitija „terra firma“, djedina, prvotni teritorij i najjače oružje u njegovoj obrani. Zbog iznimnog geostrateškog položaja Srđ je imao važnu ulogu u fortifikacijskom sustavu Dubrovnika u svim povijesnim epohama. Ovaj je položaj do francuske okupacije imao funkciju izviđačke osmatračnice (i srednjovjekovnu crkvicu sv. Srđa i Bakha na mjestu istočno od današnjeg Fort Imperiala), jer se snažnije utvrđivanje izdvojenih punktova smatralo opasnim zbog mogućeg neprijateljskog osvajanja i pretvaranje u uporišta protiv grada. To se u ovom slučaju odnosi na vrh platoa Srđa i prostor otoka Lokruma (ni lazaret tamo nije zaživio). Stoga se u vrijeme Republike ovaj prostor prvi put vojno i strateški analizira u 17. st. izvještajem čuvenog vojnog inženjera Mihajla Hranjca. Zbog opasnosti od Turaka krajem 17. st. Dubrovčani su počeli s

utvrđivanjem položaja na Bosanki i Brgatu, kao i po predgrađima Dubrovnika, no to su bila poljska utvrđenja, pa stoga do danas nisu sačuvana, premda su održavana do kraja Dubrovačke Republike.

Strateško značenje platoa Srđa osobito je eksponirano i obrambeno utvrđivano nakon političkih previranja na prijelazu iz 18. u 19. st., a to je i vrijeme uvođenja i zaživljavanja novih vojnih doktrina, što će se umnogome odraziti i na fortifikacijskom sustavu gradnje.

Već srpnja 1806., drugi dan po Molitorovu razbijanju opsadnih snaga Dubrovnika, francuski su okupacijski zapovjednici odlučili podići jaku tvrđavu navrh Srđa- **Fort Imperial**- s kojeg su Rusi i Crnogorci napadali Grad. U tom sustavu obrane iste godine započeli su gradnju fortifikacije na **Nuncijati, Žarkovici (Fort Delgorgue), te na Daksi i Lokrumu (Fort Royal)**.

Izgradnja, dakle, Fort Imperiala na Srđu započela je 1806., no intenzivna se gradnja odvijala od 1811., a odužila se zbog težine terena i probijanja **dugih serpentina uz padinu Srđa**, da bi se svečano završila na Napoleonov rođendan 15. kolovoza 1812. Predstavljala je Carska tvrđava ključnu, moćnu utvrdnu fortifikacijskog **trapeza obrane Dubrovnika** (tvrđave Delgorgue, Royal, Lovrjenac, Imperial).

Austrijanci su obje tvrđave i Fort Imperial i Fort Royal proširili i usavršili, pa stoga upravitelj vojnog okruga, austrijski pukovnik Giuseppe Amerling točno zaključuje: "Fort Imperial nije ništa drugo doli obrambena vojarna s dva polubastiona sa svake strane. Među svim obrambenim objektima koje Dubrovnik posjeduje, ona je najviša i najvažnija za zemaljsku obranu grada."

Tvrđava Fort Imperial bila je u punoj obrambenoj funkciji u vrijeme Domovinskog rata 1991./92., kada je uz iznimno važnu ulogu u obrani Grada, postala stvarnim i simboličkim uporištem hrvatskog otpora, s koje su branitelji sačuvali i obranili Dubrovnik. U ratnim je razaranjima Fort Imperial teško oštećen, pa se sukladno njegovoj povijesnoj važnosti očekuje i primjerena obnova.

Dva stoljeća novije povijesti i ratne tehnike sačuvano je u tom kompleksu, kao novovjekovna dopuna milenijskom slijedu dubrovačkih gradskih utvrđenih zidina, pa je **tvrđava Fort Imperial na Srđu strateški dosljedan nastavak utvrđenja i obrane Dubrovnika**.

Sustav fortifikacijskog krajolika platoa Srđa

Premisa postojanja fortifikacijskog pejzaža je integritet glavnih karakteristika koje definiraju krajolik kao takav. Jedan od njegovih atributa je i široka sloboda vizura koje se pružaju iz utvrda, a koja je potrebna radi strateškog manevriranja i međusobnog komuniciranja. Oduzimanjem esencijalnih atributa vizura i pristupa ovim građevinama, narušava se njihov pojedinačni integritet, a time i ukupnost osjetljive cjeline fortifikacijskog krajolika.

Francuska je okupacijska vlast u Dubrovniku, uočivši strateške potencijale započela izgradnju tvrđava *Imperial* i *Delgorgue* prema najmodernijim tadašnjim dostignućima vojne arhitekture. Francuske vlasti su najvjerojatnije izgradile i streljački poligon, rijetki primjer takve vojničke arhitekture u Hrvatskoj. Austrijske vlasti dodatno utvrđuju Srđ poboljšavajući ove tvrđave, te grade 8 izdvojenih borbenih položaja, takozvanih reduta duž sjevernog i istočnog ruba platoa Srđa. Sve tvrđave i redute bile su u međusobnoj vizualnoj komunikaciji, ali i povezane putevima koji su omogućavali brzo premještanje vojnih jedinica, ali i opskrbu udaljenijih položaja. Austrija je 1851. osim reduta izgradila i bateriju Crni Do na jugozapadnoj padini Srđa, a nešto niže 1866. tvrđavu Nuncijata koja je čuvala ulaz u Dubrovnik i morski ulaz u Rijeku dubrovačku.

Tijekom II. Svjetskog rata sve redute na Srđu i utvrda na Žarkovici bile su obnovljene i nadograđene. U drugoj polovici 20. st. jugoslavenska vojska gradi niz **bitnica**, odnosno protuavionskih topničkih položaja s podzemnim bunkerima za skladištenje municije i smještaj vojnika na južnom krptu platoa Srđ ispod sela Bosanke. Ove građevine su korištene kao važne točke i tijekom Domovinskog rata.

Usred opisanog krajolika je **realna cjelina Bosanka**, naselje slobodnog tipa, smješteno istočno od tvrđave *Imperial*.

Popis obrambenih građevina, tvrđava, utvrda, reduta, topovskih bitnica, septentina, te kružne povezne komunikacije među njima:

Fortifikacije:

- **Tvrđava Imperial:** U cjelini sačvana i čitljiva tvrđava, s francuskom jezgrom i austrijskom dogradnjom i usavšavanjem tijekom 19. stoljeća;
- **Utvrda Delgorgue na Žarkovici:** dio obrambenog sustava Dubrovnik u sklopu cjeline fortifikacijskog kra-

jolika, branila je s istočne strane prilaz gradu i moru na visinskoj koti iznad sv. Jakova na Višnjici, na potezu prema Brgatu Gornjem, početak gradnje u vrijeme francuske okupacije Dubrovnik 1806., s oblikovnim sustavom utvrđenja 19. st. Funkciju zadržava i u vrijeme Austrije, kada je dograđena i proširena u vrijeme ratne opasnosti 1866.

- **Utvrda Strinčjera:** Locirana jugozapadno od tvrđave *Imperial* na širokom platou uzvisne, građena je nakon 1870., služila i kasnije sve do Domovinskog rata.

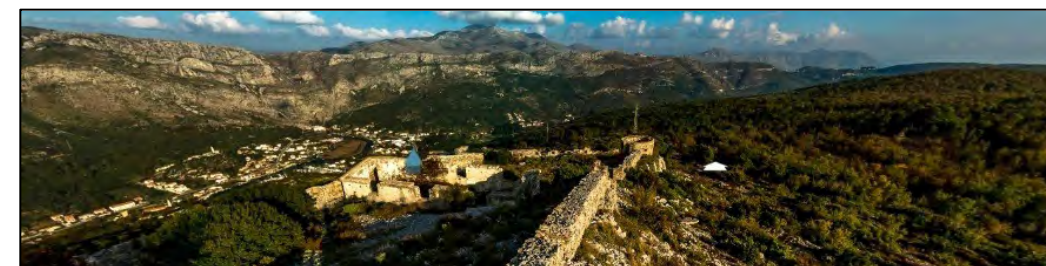
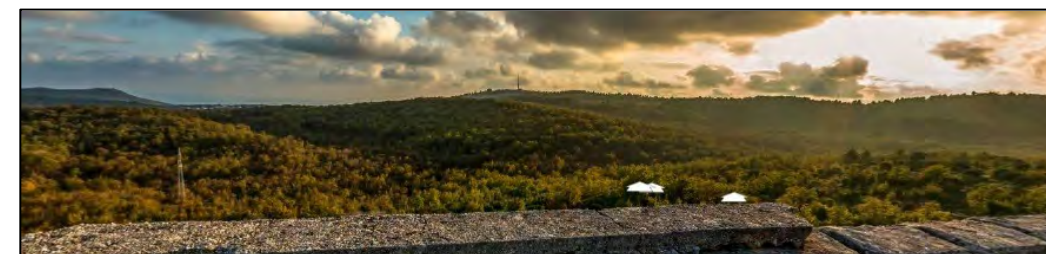
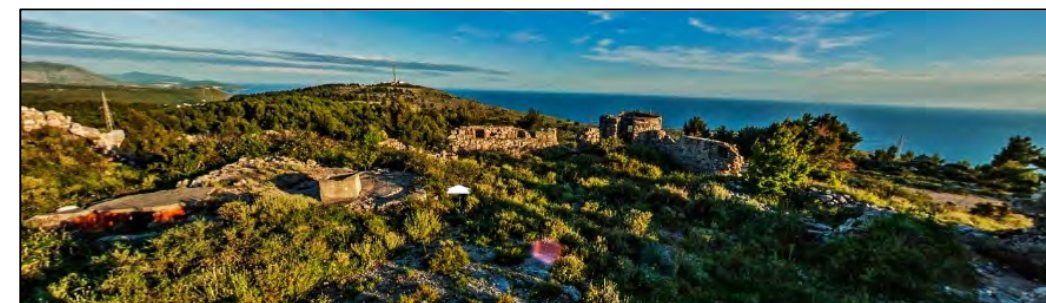
Streljački poligon „Streljana“- Bosanka: Smješten jugozapadno od sela Bosanke, na zaravni platoa Srđa, tlocrta vrlo izduženog pravokutnika, s oba izdužena kraja zidan visokim kamenim zidom, prva polovica 19. st. Vojničko vježbalište, pučki zvano „streljana“ opremljeno je raspoznatljivim i djelomično sačuvanim elementima, poput zidanih prepona. Poligon bez komparativnih primjera u hrvatskim prostorima, a i šire.

Utvrda Tumba-Brgat Gornji: Utvrda Tumba izgrađena u 15. st. na strateški ključnom mjestu za kontrolu graničnog prijelaza, zaštićena je kao arheološki lokalitet. Ostaci perimetralnih zidova, odnosno njihova struktura toliko je narušena da je zadržavanje u njenoj blizini vrlo opasno, zbog mogućnosti urušavanja. Taj je položaj bio kao stvoren za obranu i kontrolu pristupa Bosanki, Dubrovniku, Župi i Rijeci dubrovačkoj, te se koristi i u vrijeme francuskog zauzeća Dubrovnik.

Ostaci sanitetskih objekata u Gornjem Brgatu

Redute:

- **Reduta Strinčjera**
- **Reduta Gradac:** prapovijesni lokalitet, linija kat. općine Prijevoj i Rožat, gradinski lokalitet, izgradnja utvrde sredine 19. st., potencijalni arheološki lokalitet, u kontinuiranoj vojnoj uporabi;
- **Reduta Gradac mali:** na ovom području kao i ostalom pribalnom prostoru važne kopnene komunikacije branile su dvojne gradine, a ovaj se lokalitet ne može atribuirati bez arheoloških istraživanja, vjerojatna datacija kao i prethodni;
- **Reduta Kotline**
- **Reduta Kapele**
- **Reduta Dolić, arheološki lokalitet**

- Reduta Dolić mali, arheološki lokalitet
- Reduta Bratitovo
- Bitnice – Bosanka
- Baterija Crni Do

Serpentinasti put od grada do Fort Imperiala: Gradnja Fort Imperiala odužila se zbog težine terena i probijanja dugih serpentina uz padinu Srđa, a njihovo konačno oblikovanje razrađuje se od 1839.-1845.

Vojna kružna cesta na platou Srđa – potrebno je detaljnije utvrditi i prezentirati kružnu komunikaciju koja je na platou Srđa povezivala sve redute s Fort Imperialom.

Lokrum: Fort Royal

Premda je u vrijeme Republike na Lokrumu bio „samo“ benediktinski samostan sv. Marije s obližnjom kulom iz 17. st., povjesničari blježe da Francuzi već u drugoj polovici 1806. počinju utvrđivati položaj na Lokrumu, shvaćajući njegovu stratešku važnost, baš kao i potrebu izgradnje jake tvrđave na Srđu. Fort Royal – Kraljevska tvrđava - dobila je ime po podkralju Italije Eugeneu Beauharnaisu, Jozefininom sinu i Napoleonovom posinku. Austrijanci tvrđavu nadograđuju, proširuju sukladno suvremenoj vojnoj tehnici.

Uz sve navedeno, Srđ najbolje ilustrira milenijske napore Dubrovnika da se održi na razmeđu istoka i zapada. Svoj su trag na Srđu ostavile sve državne tvorevine koje su vladale ovim prostorima, pa na njemu nalazimo koncentraciju građevina vojne namjene koje svojom formom svjedoče o vremenu i o tadašnjim vojno-obrambenim dostignućima. Najposlije, s platoa Srđa s razvijenim fortifikacijskim krajolikom sjajno se sigurnosno komunicira na sve četiri strane svijeta: Lokrum, Žarkovica, Brgat Gornji prema Župi, Nunciata, Gruž, Lapad, Rijeka dubrovačka, Daksa, Koločepski kanal...ne zanemarujući njegov vegetacijski fond i prirodni eko sustav.

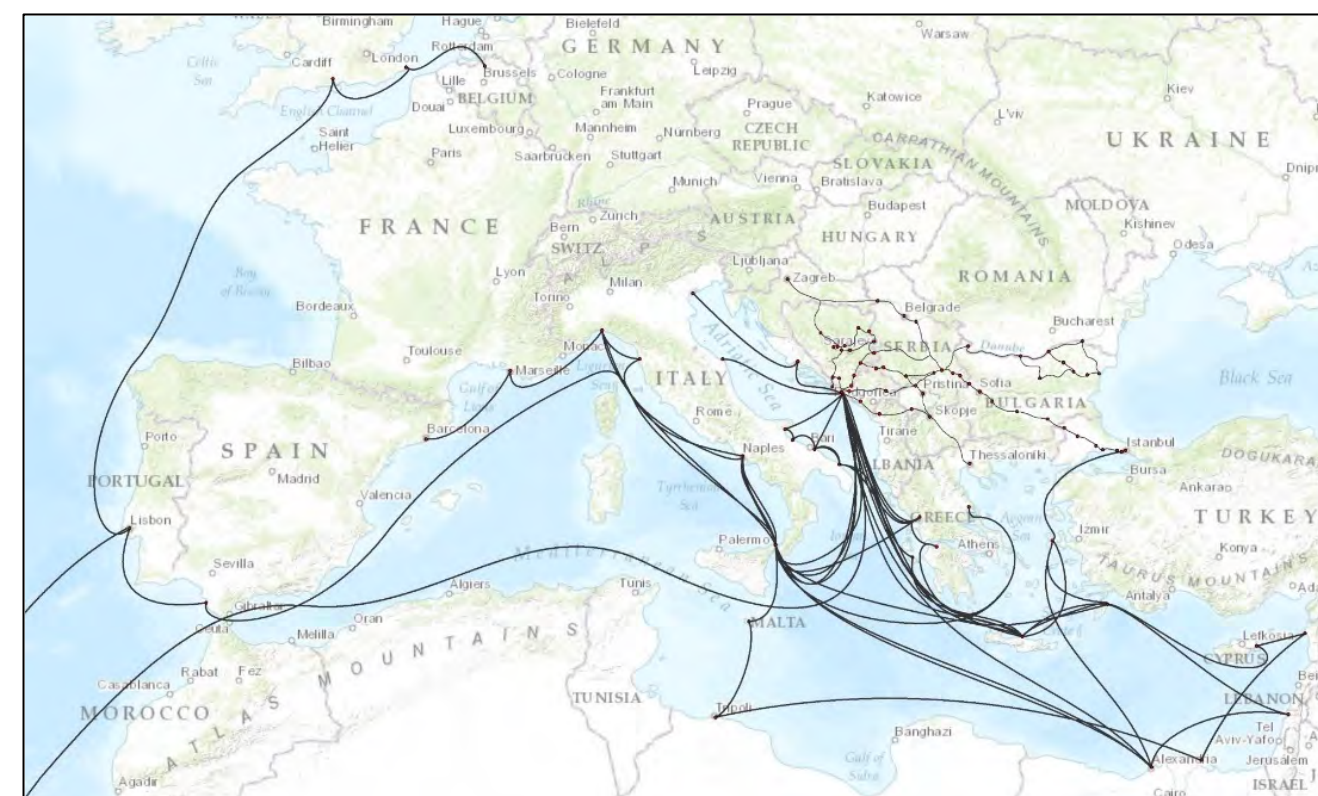
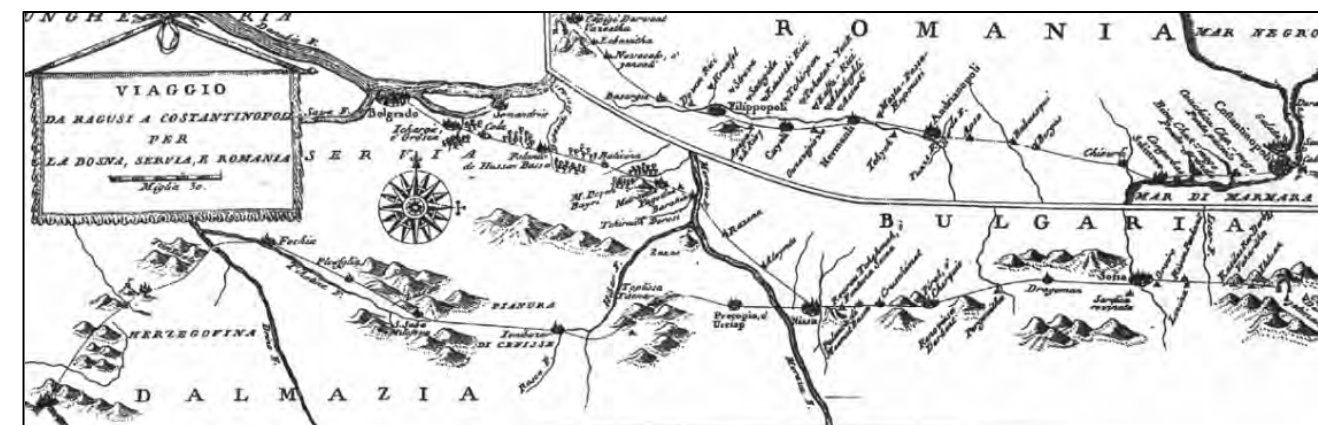
3.1.4 Trgovački i politički pejzaž

Dubrovnik je, sukladno svom geopolitičkom položaju, tijekom stoljeća bio naselje, grad, komunalna zajednica, konačno i država usmjeren na pomorstvo i trgovinu, ishodištima svog intenzivnog gospodarskog i ukupnog razvitka. Bio je snažni gospodarski čimbenik na Balkanu i Mediteranu, s razvijenim trgovinskim vezama i pomorstvom koje je dosegalo do Atlantika i Indijskog oceana.

Politička i gospodarska djelatnost dubrovačke komune, pa onda Dubrovačke Republike u širokim europsko-mediteranskim prostorima **neodvojive** su i međusobno uvjetovane. Ekonomski potencijal davao je težinu konkretnoj političkoj akciji, a ona je vješto osiguravala postojeće i otvarala nove puteve gospodarskom prosperitetu.

Geografski fatalizam prisilio je Dubrovčane da od najranijeg vremena ne samo razmišljaju, već i krče i uspostavljaju putove, duboko svjesni važnosti trgovine za postojanje njihova grada i države. Dubrovčani su stoljećima pažljivo gradili i održavali mrežu svojih putova, pokrivajući je složenim sustavom raznovrsnih ugovora i dogovora, povlastica i prisila. Iz pisama što ih stoljećima dubrovačka uprava šalje na sve strane prijateljima i neprijateljima, doznajemo za stotine manjih ili većih prekida tankih niti razapetih na moru i na kopnu. Možda će se jednog dana iz tih dokumenata doznati o stradanjima dubrovačkih trgovaca u svim trgovištima Balkana, stanicama kraj rudnika, na brodovima u svim lukama Jadrana, možda će se razotkriti sudbine dubrovačkih trgovaca u tamnicama, koji su i na mukama umirali, čekajući da se razni vladari nagode s njihovim Gradom.

Podimo od najstarijih, a poznatih činjenica: prvi zapisi o kopnenim komunikacijama na dubrovačkom području, a posebno onima između Cavtata i Dubrovnika datiraju iz vremena **antike**, Rimljana. Preko tog prostora prolazile su dvije glavne prometnice, jedna uzduž obale, a druga prema unutrašnjosti. Prva primorska rimska cesta išla je prema sjeverozapadu do Narone, Salone, Jadere, Senia (Senja), Tergeste (Trst) i Aquileie, dalje prema Rimu, a prema jugoistoku na Resnium (Risan), Butuu (Budvu), Vlcinium (Ulcinj), Scodre (Skadar) i dalje do Thessalonike (Soluna). Prometnica prema unutrašnjosti išla je prema Trebinju i dalje u unutrašnjost Balkanskog polutoka i prema Podunavlju.

Prometni pravac prema unutrašnjosti, dakle prema Trebinju, ističe se kao važan i na samom početku **srednjeg vijeka**, i vrlo je vjerojatno bio identičan s trasom puta iz vremena antike, a prolazio je tuda sve do samog početka 20. stoljeća. Naime, to je **Dubrovački drum, poznati karavanski put**, koji je išao iz dubrovačke luke prema Trebinju i dalje na Bileću, Gacko, Čemerno, Tjentište, Sutjesku i Foču. Odatle se rašljao, te je jedan put išao na Pljevlja, Novi Pazar, zatim dolinom Ibra na Kopaonik, Prokuplje, Niš, Sofiju, Carigrad. Iz Novog Pazara je išao za Skoplje i Solun.

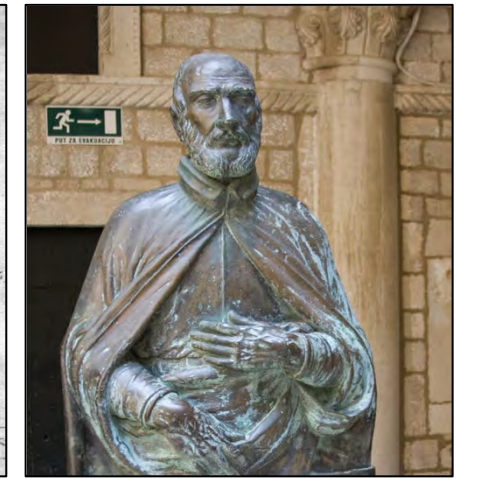
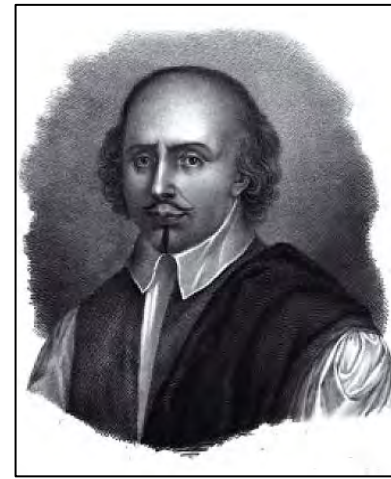
Osim tog puta, dakle Dubrovačkog druma, jedan **drugi put**, tzv. Neretvanski, išao je prema sjeverozapadu : Popovim poljem na Dumanoviće, Gabelu, Čapljinu, Mostar, Jablanicu, Konjic, Visoko, Sarajevo. Od Foče je išao dolinom rijeke Drine Na Mitrovicu i Budim.

Treći (jugoistočni) put išao je na Risan i Kotor, te zetskim primorjem do ušća Drima i Drimom na Prizren i Skoplje.

Danas kad smo priviknuti da daljine prevaljujemo avionima i automobilima, teško možemo shvatiti pravi značaj brzine kojom su dubrovački glasnici pevaljivali udaljenosti od pojedinih rudnika i trgovišta do grada, izmjerene danima. Primjerice, u 14. st. trebalo je 6 do 7 dana da se prevali razdaljina od Dubrovnika do Srebenice na Drini, a 15 dana za put u Carigrad. Navedeni teški geografski putni pravci slijedili su dijelom prirodne putove: doline i tokove vode, ali pretežno su smiono prevladavali prirodne prepreke. A tim putovima putovala je i roba: žito, stoka, koža i roblje. Preko dubrovačke luke izvozi se bosansko i drugo roblje iz unutrašnjosti u luke na Sredozemlju.

Politička i gospodarska djelatnost dubrovačke komune **neodvojive** su i međusobno uvjetovane.

Tijekom 12. st. Dubrovnik sklapa niz trgovačko-političkih ugovora s gradovima, sredozemnim lukama i vladarima susjednih područja, koji mu uz određene ustupke osiguravaju slobodnu trgovinu i plovidbu. Prvi je ugovor sklopljen s gradom Molfetom (1148.), potom s Pisom (1164.), Ravenom (1188.), Anconom (1199.). Poveljom iz 1189. Kulin ban odobrio je Dubrovčanima povlastice u Bosni, a 1192. bizantski car Angel izdao im je dokument o slobodnoj trgovini po Bizantu i Bugarskoj. Osobito važna je povelja cara Ivana Asjena II. o pravima na slobodnu trgovinu po Bugarskoj, iz 1230., kojom su Dubrovčani učvrstili svoj trgovački monopol u širem balkanskom zaleđu, te osigurali uzlet kopnene trgovine, koju je pratio razvoj pomorstva.

Brojni trgovački ugovori svjedoče da je Dubrovnik već tijekom 13. st. trgovao s Egiptom, Tunisom i ostalim krajevima sjeverne Afrike. Tijekom druge polovice 13. i početkom 14. st. u trgovačkim kolonijama na Balkanu Dubrovčani postavljaju prve konzule koji skrbe o organizaciji trgovine. Dubrovački trgovci posreduju u trgovini raznih vrsta tekstila, drva, stoke, stočnih i poljoprivrednih proizvoda, soli, ruda, srebra, zlata i druge robe. Zbog razvoja kreditne trgovine i novčarstva Dubrovnik je od 1337. g. počeo kovati svoj novac u vlastitoj kovnici (Sponza). U to doba grad posjeduje velik Fontik (žitnicu), a izgrađen je i lučki Arsenal.

Valja spomenuti i **vrste robe** kojom se trgovalo, osobito u pomorskoj trgovini. Primjerice, Dubrovnik u 13. st. trguje i posluje gotovo sa svim lukama obiju obala Jadrana. Pomorsko trgovačke veze odvijaju se u nekoliko krugova: radijus prvog kruga seže od Omiša do Lješa u Albaniji, obuhvaćajući i otoke Brač, Hvar, Vis, Korčulu i Mljet. **Prema Statutu carinarnice grada Dubrovnika (1277.)** plaća se carina uvoza-izvoza vunjenih, pamučnih, svilenih tkanina, plahti, sukna, pokrivača, štavljene kože, ptica grabljivica uvježbanih za lov, mesa, stoke sitnog i krupnog zuba, ulja, prerađevina iz zlata, soli, ribe, brašna, žita, voća, povrća, mlijeka i bilo koje druge robe (mercationes). Drugi krug obuhvaća čitavu istočnu obalu Jadrana od Istre do Valone, odnosno Epira. Dubrovčani su također u tijesnoj vezi s hrvatskom obalom i gradovima Zadrom, Šibenikom, Splitom, Trogirom, Omišem, Hvarom. Zadarski trgovci posebno prodaju Dubrovčanima žito i sol, Splitski lan, sir, vino, lađe; Korčulani sir, stoku sitnog zuba, lađe. Dubrovčani preko Senja uvoze drvo, pa se mnogi od njih i stalno naseljavaju u tim gradovima, a isto tako u Dubrovniku borave Zadrani, Trogirani, Korčulani, osobe iz Nina, Raba, Senja, Krka, Šibenika.

U 13. st., s obzirom da je Venecija podvrgla pod svoj ekonomski nadzor područje sjeverno od crte Dubrovnik-Ancona, Dubrovnik najintenzivnije trguje s Apulijom, pa izvoze u Italiju: u prvom redu roblje, vosak, životinjske kože (bivolje kože), vunu i vunene prerađevine, krzno i prehrambene proizvode. Uvoze u velikim količinama žito, bob, ječam, sukno, platno, brodove.

Dubrovčani plove, trguju i posluju i po prostorima Mediterana, a širina i domet izvan Jadrana odnosi se na Bizant, Malu Aziju, sjevernu Afriku, odnosno na one države koje su nastale uspostavljanjem Latinskog Carstva na tjesnacu Dardanela, zatim križarskih država na Levantu.

Poslovna djelatnost Dubrovčana u balkanskim zemljama očitovala se i u prednosti dubrovačke organizacije trgovačkih i novčarsko-kreditnih poslova, a napose svojom svestranošću: trgovanje, zajednički trgovački poslovi, carine, kreditni poslovi, tributi, mito, prijevoznički poslovi, usluge dubrovačkim karavanama, eksploatacija tamošnje radne snage u raznim oblicima.

Velikom potražnjom **srebra i olova** na europskom tržištu intenzivirana je eksploatacija bosanskih i srpskih **rudnika** u prvoj polovici 15. stoljeća- u Bosni: Fojnica, Srebrenica, Ostružnica, Olovo, Kamenica, u Srbiji: Novo Brdo, Rudnik, Trepča, Priština. U tim su mjestima i s duljim boravcima angažirani dubrovački plemići i građani.

Glavninu zamašne trgovine rudama uspjeli su u svojim rukama skoncentrirati Dubrovčani koji se javljaju i kao organizatori proizvodnje, zakupnici rudnika i carina, a ponekad i kao vlasnici jama. Formirajući sustav svojih kolonija razasutih uz čvorišta karavanskih putova, uz upravne i trgovačke centre i same rudnike, oni uspijevaju ovim prostorima kontrolirati ukupni trgovački promet. Svojom snažnom regulativom Dubrovačka Republika kanalizira najveći dio poslovanja u matičnu, gradsku luku iz koje se rude otpremaju u Firencu (preko Ancone), Mletke, te španjolska i francuska tržišta. Turskim intenzivnim osvajanjima prostora u drugoj polovici 15. st. zakočen je snažni zamah ove djelatnosti kojom su se Dubrovčani afirmirali kao ugledni trgovci na međunarodnom planu i stekli znatne kapitalne presudne za razvoj drugih gospodarskih grana.

Jedna od takvih je nesumnjivo je **tekstilna industrija**. Konjunkturna trgovina tkanina na Balkanu potaknula je dubrovačku vladu da nizom mjera unapređuje suknarski obrt, počevši od posljednjih desetljeća 14. st. Prva bojadisonica tkanina otvorena je 1398., manufakturna proizvodnja u Pilama, predgrađe koje postupno postaje industrijska, proizvodna zona Dubrovnika nadomak grada, a kasnije slijedi gradnja radionica u Rijeci Dubrovačkoj, Šumetu i Župi Dubrovačkoj. Pozivaju se najprije strani iskusni majstori: uz brojne talijanske majstore pristižu u Dubrovnik i njemački tkači, kasnije radionice preuzimaju domaći ljudi, a proizvodnja se stimulira i zaštićuje zajmovima, premijama, carinskim i drugim olakšicama.

Stimulira se uvoz španjolske ("katalonske") vune, kao najbolje sirovine za tkanine koje se najbolje plasiraju na tržištu, a Dubrovčani s proizvodili vrlo kvalitetne tkanine. I stranac-očevidac je zabilježio (...) *nije se nikada čulo da se od vune ovaca iz Valencije i Tortose izrađuju tkanine u Iliriku, a to se sada čini u Dubrovniku*(F.de Diversis). Ta fascinantna zamisao govori o *"istinskim počecima modernog Dubrovnika"* (J.Belamarić), stvorenog *ex nihilo* radi uspostave modernog i unosnog gospodarstva, vezanog za suknarsku industiju, koju je pratilo dovođenje vode u grad, izgradnja vodovoda, kojim se *"iz sela Šumeta dovelo toliko vode, da su valjaonice i mastionice bile dovoljno snabdjevene i da su se u samom gradu mogli podignuti šedrvani"* (I.Stojanović). Ujedno pripovijest je to i o vasteli koja pretežito sudjeluje i zarađuje u suknarskom bussinesu, a uz nju i građani, ali i velikom bogatstvu koje država tada stječe.

Prema proračunima (J.Tadić) tijekom prve polovine 15. st. preko Dubrovnika se iz balkanskih rudnika na Zapad izvozilo oko 25 tona srebra u vrijednosti od preko 500.000 dukata godišnje, dočim je vrijednost izvoza dubrovačkih tkanina u unutrašnjost dosegala vrijednost ne manju od 250.000 dukata godišnje. Pred kraj 15. st. bilo je u državnoj riznici 7 milijuna dukata.

Najveća slabost ove proizvodne grane bila je njena zavisnost o stranoj sirovini, pa kada je 60-tih godina 15. st. prestao obilan promet srebrom, kojim se dotada nabavljala katalonska i druga kvalitetna vuna, nastupila je kriza, u kojoj je posljednji udarac bilo rušenje suknarskih radionica 1463., zbog turske opasnosti u godini pada Bosne. Uzastopni pokušaju revitalizacije ove industrije kroz 15. i 16. st. nisu dali trajnijih rezultata, a dubrovačka se *ars lanæ* nije mogla više nositi s čuvenom mletačkom i toskanskom konkurencijom.

Proizvodnja i izvoz soli trajni je faktor gospodarske moći Dubrovnika, pa i političkog utjecaja u zaleđu. **Monopol soli**, koji Republika nastoji održati na širokom potezu obale, od Neretve do Drima, skreće trgovačke pravce balkanskih zemalja na Dubrovnik i tako ih dovodi do svojevrstne ovisnosti. Budući da vlastita proizvodnja iz stonskih Solana nije dostatna, vlada organizira uvoz kako bi se sačuvao monopol. No, ni taj monopol nije bilo lako zadržati i održavati. Izazivao je sukobe sa susjednim vladarima Hercegovine i Bosne, a također i s Turskom kad se dokopala dubrovačkog zaleđa (dobit se od trgovine solju, nakon teških pregovora dijelio: 1/3 Turskoj, a 2/3 Republici), a osobito je bilo teško zadržati monopol na ušću Neretve. Ugrožava ga Venecija

osobito agresivno u drugoj pol. 15. st. i nadalje, nastoji ishoditi od Turske da se i mletačka sol prodaje na Neretvi, u toj nepoštednoj konkurentskoj borbi, gdje se našla u "klinču" Dubrovnik je pokazao ne samo svoju vitalnu gospodarsku snagu, već sposobnost da se poštuju njegovi interesi i samostalnost.

Današnji prihod od stonskih Solana je marginaliziran, unatoč iznimnoj kvaliteti te soli i ne "prodire" značajno na hrvatsko tržište, premda su solila ne samo kao povijesni artefact, već proizvodni pogon izuzetno važan gospodarski resurs i u sadašnjosti, napose se to, uz eksploataciju soli, odnosi na moguću uspostavu "muzeja soli" u Stonu.

Proizvodnja i izvoz oružja: Nedavno iznenađujuće arheološko otkriće i prezentacija (2005.-2011.) dubrovačke dobro očuvane povijesne ljevaonice iz 15. stoljeća, a koja je funkcionirala sve do 17. stoljeća, predstavlja jedinstveni arheološki kompleks industrijske zone koji, koliko nam je poznato, u Europi nema komparativni primjerak. Pred kulom Gornji ugao, pod Minčetom, a sve unutar zidina povijesne jezgre Dubrovnika, na strateški i sigurnosno izvrsno odabranom mjestu pronađeni su ostaci arhitekture ljevaonice sa svim njezinim originalnim sadržajima: talionicom, kaluparnicom, bazenima s vodom, kanalom s taložnicima te spremištem pijeska. U talionici su pronađeni dijelovi četiriju kamenih peći od kojih su tri služile za taljenje metala a jedna za staklo ili vosak.

Ovaj izuzetni nalaz svjedoči da je Dubrovačka republika uspostavila onodobnu vrlo značajnu industriju - proizvodnju oružja, koje je koristila ne samo za vlastite potrebe već je izvozila po Mediteranu i Balkanu, te se time svrstala u ne baš brojne proizvođače vatrenog oružja

Iako se, za sada, ne raspolaže arhivskim dokumentima o količini izvora oružja i državnoj dobiti, ljevaonica je izvrsna atrakcija za namjernike i turiste, a na toj gospodarskoj monokulturi počiva današnji Dubrovnik.

Poljoprivredna proizvodnja: Glavni proizvodi dubrovačke poljoprivrede bili su vino i maslinovo ulje, čija je proizvodnja omogućavala i izvoz. Plodna polja na Šipanu, Lastovu, Pelješcu, kadšto opskrbljene protokom vode: Konavle, Župa, Stonsko polje, poljoprivredne su zone, koje su u odnosu na broj stanovništva ograničene i podvrgnute izričito određenom načinu poljoprivrednog korištenja.

Kako teritorij Dubrovačke Republike nije bio prikladan za intenzivniji razvitak poljoprivrede, vlast je iznimno vodila računa o nabavkama žita, te bi tijekom nestašica prodavala žito iz državnih rezervi po cijeni nižoj nego što je bila u slobodnoj prodaji.

Obrtnička djelatnost bila je vrlo razvijena. Već u 14. st. osnivaju se radionice za proizvodnju tkanina, stakla i sapuna. Posebno je bio razvijen zlatarski obrt, za čije je proizvode postojao osobito veliki interes u Turskoj. Također su bili razvijeni i drugi obrti poput drvodjelstva, staklarstva, prerade kože i voska, te izrade užadi. Postojale su posebne strukovne bratovštine obrtnika poput kožara, krojača, zlatara, suknara, podstrigača, brodograditelja, tesara, bačvara i slično, koje su štitile interese obrtnika i pružale pomoć svojim članovima.

***

U razdoblju 15. i 16. st. Dubrovačka je Republika u znaku zenita: sve uspješnije emancipacije i afirmacije kao državnog subjekta u međunarodnoj zajednici, teritorijalne ekspanzije, konačnog zaokruženja svoj teritorija i postojanog trenda gospodarskog prosperiteta, ali i ostvaraja vrijednih dometa u raznim granama kulturnog i umjetničkog stvaralaštva.

U tom dvostoljetnom razdoblju snažno se razvijaju trgovina i pomorstvo, posebice pomorska trgovina na Mediteranu i kopnena na Balkanu, a istovremeno Dubrovčani posjeduju veliki kapital u talijanskim bankama i kreditnim institucijama.

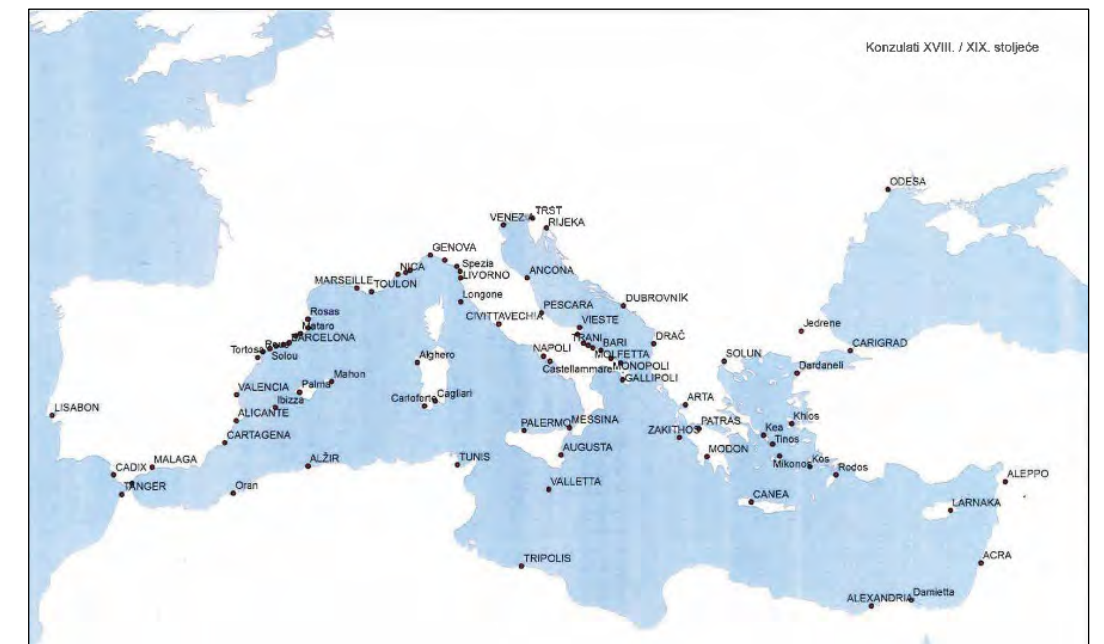
Takav razvitak je tim značajniji što je ostvaren u posve nepovoljnim vanjskopolitičkim prilikama: mletačka ekspanzija duž jadranske obale i stalno "vrebanje" Dubrovnika - uz stalno napredovanje turske sile prema zemljama zapadnog Balkana i Podunavlja, a među njima maleni Dubrovnik, gotovo po pravilu, u sredini, među sukobljenim interesima, pa se Republika zapravo stalno nalazila u situaciji kao *brod u oluji nasred pučine* - kako je jednom sama dubrovačka vlada slikovito ocrtala položaj Dubrovačke Republike. Ali, brodom se znalo upravljati i ne samo zbog pomoračkih vještina. Bila su jednako tako važna umijeća diplomacije, dakako uz vrlo obimne usluge dubrovačkog brodovlja u trgovačkim i ratnim potrebama Španjolske. Nadasve vješta trgovina bila je ona diplomatsko-obavještajnim uslugama, kojima je Republika trgovala sa svima, premda nikada nije

razvila samostalnu obavještajnu službu, već je ta djelatnost bila zadaća konzularne i diplomatske službe pod budnim okom Senata. Uz "darove" nižim i višim turskim državnim birokratima, te izdašni harač, kao i ostale usluge, uspješno je djelovao taj sustav višestране zaštite Republike, pogotovo protiv glavnih opasnosti Venecije i Turske. U nizu teških i kompliciranih međunarodnih situacija i uvažavanja posebnog, neutralnog položaja Dubrovnika u tzv. "svetim ligama", tj. ratnim pohodima, zapadnih, kršćanskih sila protiv Turske, ističe se baš izvanredni domet dubrovačke trgovačke mornarice i pomorstva. Opća međunarodna konstelacija na Mediteranu omogućila je vlasti Republike da živi sa svima u dobrim odnosima, no ipak Dubrovčani su morali dati obol i doprinos protuturskoj borbi, a ni to nije Republici bilo jednostavno, jer su bili tributari Turske carevine. Tako su po dopuštenju pape mogli trgovati s Turcima, uz iznimku robe koja bi Turcima mogla poslužiti u ratu, a istovremeno su dopuštanjem Porte mogli iz turskih područja izvoziti i onu robu čiji izvoz Turci inače nisu dopuštali (primjerice žito).

Glavne grane dubrovačkog gospodarstva bile su trgovina i pomorstvo. Stvorena je jaka trgovačka mornarica, uspostavljene brojne trgovačke veze, uspostavljena mnoga konzularna i diplomatska predstavništva u zemljama jugoistočne Europe i Mediterana. Dubrovčani su postali "trgovačka posrednička sila", kupovali su sirovine i druge proizvode s područja Balkana odnosno Turskog carstva i prodavali ga na Zapadu, a na turskom su području prodavali uglavnom gotove zapadnoeuropske proizvode. Tako su ostvarivali veliku dobit i u sukobima trećih država, kada su dubrovački brodovi prevozili robu zaraćenim stranama. A trgovina je ponajprije bila zanimanje vlastele.

Oslikajmo rečeno konkretnim geografskim trgovačko-pomorskim "rutama". Dakle, pomorsko-trgovačka ekspanzija Republike, osobito tijekom 16. st., širi se svim mediteranskim prostranstvima: od crnomorskih luka, preko cijelog istočnog i zapadnog Sredozemlja, pa dalje Atlantikom do Anversa i engleskih luka. Obim ekspanzije iskazuje i širenje mreže dubrovačkih **konzulata**: od 20 oko 1500. narastao im je broj na 50 u drugoj polovici 16. st.

Mali dio te sveukupne obimne i unosne pomorske trgovine odvijao se tranzitno kroz dubrovačku luku. Glavni dio, kojim se akumuliraju velike dobiti, odvija se u poslovanju među raznim stranim lukama. To za dubrovačke poslovne ljude

uključuje i trgovačke i prijevoznike, ali i novčarsko-kreditne poslove, te žive spekulacije u pomorskom osiguranju. Dubrovnik ima vrlo rano osigurani pomorski sustav, primjerice prvi sačuvani ugovor o pomorskom osiguranju je iz 1395., a dubrovački Zakon o pomorskom osiguranju iz 1568., jedan je od najstarijih u svijetu.

Pomorsko - trgovačko posredništvo i poduzetništvo odvija se na relacijama: Varna-Venecija, Aleksandrija-Messina, Alepo-Napulj, Messina-Marscille, Carigrad-Sicilija, Negropont-Španjolska, Kreta-London i slično. Ilustrira to i primjer ugovora prema kojemu dubrovački brod mora doći do Rodosa da ukrca teret, pa će u poslovanju obići Famagustu, Latakiju, Tripoli ili Bejrut, pa na kraju Messinu, no tako da završna luka može biti Livorno ili Genova ili Marseilles. Takvim se poslovanjem među stranim lukama tijekom 16.st. iskorištava još postojeća, mediteranska trgovačka konjunktura, a to potiče izgradnju velikih dubrovačkih trgovačkih brodova, rad i rast domaćih brodogradilišta - a sve to čini veličinu i moć dubrovačke trgovačke mornarice, glavne gospodarske snage Republike.

U tom je razdoblju usporenije napredovalo dubrovačko brodarstvo za plovidbu izvan Jadrana, prema lukama na Atlantiku, ali je u drugoj polovici 15. st. taj razvitak brži, što pokazuje i negodovanje mletačke vlade jer Dubrovnik raspolaže tako velikim brojem brodova. Od tada stalno raste broj većih dubrovačkih brodova za mediteransku i oceansku plovidbu. 70- tih godina 16. st. dubrovačka mornarica ubraja se među najjače na Mediteranu. Procjenjuje se da je 1540. sačinjavala oko 130 brodova ukupne nosivosti oko 15.000 "kola", a 70- tih godina istog stoljeća, za najvećeg uspona, brojila je oko 180 brodova duge plovidbe, nosivosti 36.000 "kola", ukupne vrijednosti oko 700.000 dukata. Imali su oko 5000 članova posada.

Republika tada raspolaže s oko 100 majstora-brodograditelja (brodogradilište u Gružu s čuvenim škarima osniva se 1525.), a nikako se ne smije zaobići i udjel ostalih središta Republike, kao što je otok Lopud, najznačajniji po broju brodarar i brodograditelja, zatim otoci Koločep i Šipan i Lastovo, pa Slano na kopnu, tijekom 16. st. počinje jačanje i pelješkog pomorstva.

U svemu, golemi pomorski potencijal, kojim je ostvarena epoha najveće gospodarske snage Republike.

Dubrovački brodovi duge plovidbe plove po cijelom Sredozemnom moru, od Španjolske i Francuske, sjevernih obala Afrike, talijanskih luka, do grčkih i crnomorskih luka. Također plove i po oceanu do portugalskih, flamanskih

(Antwerpen), njemačkih (Hamburg) i engleskih luka (London), te čak do Indije, gdje mu je i kolonija u Goi. Dubrovačka trgovačka mornarica bila je tada izjednačena s trgovačkom mornaricom Venecije, a nešto slabija od trgovačke mornarice Genove, koja je u to vrijeme bila najjača na Mediteranu.

Dubrovnik je u svojim "zlatnim" stoljećima (15.,16.) uz Veneciju i Anconu najvažniji pomorsko-trgovački emporij na Jadranu.

***

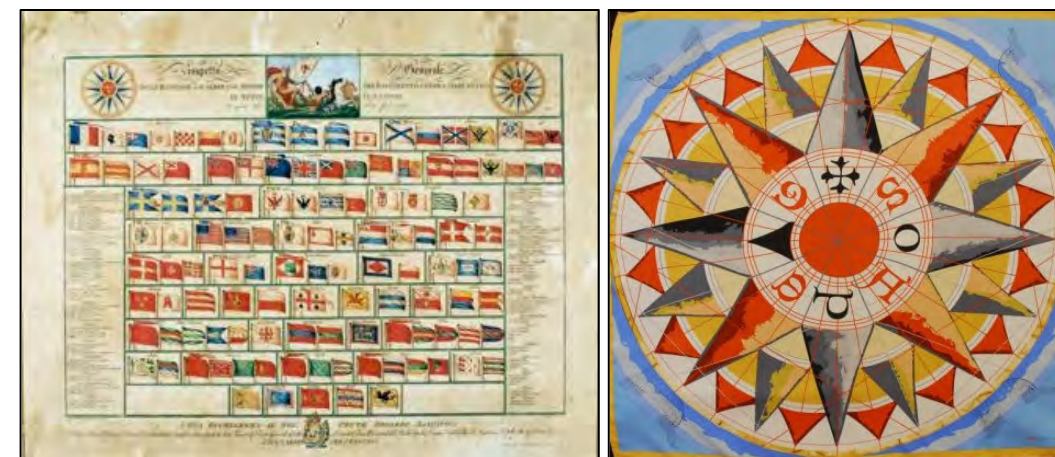
Potres 1667. godine uzrokovao je veliku štetu i gubitke i dubrovačkoj mornarici.

Prvih godina nakon potresa pomorska trgovina usredotočena je ponajprije na luke Jadranskog mora, u koju je uključeno 75 preostalih dubrovačkih brodova.

Konzulati: Nekoliko mjeseci nakon Velike trešnje Dubrovačka Republika osniva konzulat u Smirni, potom 1688. u Carigradu, da bi već od sredine 18. st. ponovno imala oko 50 konzula i generalnih konzula, više primjerice nego Austrija koja je u to doba imala 37 konzularnih predstavnika. Dakle, od sredine 18. st. Republika je uz spomenutih 50 konzula imala također i 31 vice-konzula, ukupno 81 konzularnog predstavnika.

Jedan od poznatih, najpoznatijih Dubrovčana 18. st. Ruđer Bošković, glasoviti znanstvenik: matematičar, fizičar, astronom, uvažavan i u europskim krugovima, usprkos svojim obvezama i životu u stranim zemljama, kontinuirano je održavao bliske veze sa svojom domovinom. Godinama je, od 1755. do 1783. obavještavao dubrovačku vladu o političkim i drugim važnim događajima u svijetu, iznoseći svoje analize, stavove i prijedloge, te često na zahtjev Republike diplomatski djelovao u zaštiti i promicanju interesa Dubrovačke Republike. Šifrirana razmjena diplomatke pošte odvijala se na (mnogima nerazumljivom) hrvatskom jeziku !

Nakon poslijepotresne konsolidacije, uslijedio je ponovni porast broja brodova, tako da ih je samo u kabotaži na Levantu bilo oko 60. Sredinom 18. st., u vrijeme drugog velikog uspona dubrovačkog pomorstva i trgovine, broj dubrovačkih velikih brodova dosegao je do 280, od čega u prometu s drugim zemljama više od 100 brodova. Posljednjih desetak godina prije pada Dubrovačke Republike, pojačan je bio pomorski promet i trgovina žitom iz luka Levanta i crnomorskih luka prema zapadnom Mediteranu, tako da Dubrovačka Republika u posljednjim godinama svog postojanja ima 227 registriranih trgovačkih brodova, pretežito srednje nosivosti.

Dubrovačka Republika, u nastojanju da što više olakša plovību i pomorsku trgovinu za svoje brodove, preuzela je 1745. godine obvezu da svaki njen brod, koji plovi izvan Jadranskog mora, treba pored ostalih dokumenata posjedovati i tursku dozvolu, tako zvani ferman. Ferman je omogućavao dubrovačkim brodovima određene povlastice u turskim lukama i ujedno predstavljao zaštitu od gusara u sjevernoj Africi.

Francuski konzul u Dubrovniku Alexandre Lemaire, inače nesklon Dubrovačkoj Republici, zbog čega je prisilno napustio Dubrovnik 1764. godine, izvješćuje svoju vladu: *Može se reći, s obzirom na sićušnost Republike, da je more pokriveno njezinim brodovima i da je barjak svetoga Vlaha primljen i tražen u svim dijelovima svijeta.*

Ipak, otkriće Amerike i drugih područja postupno je uzrokovalo premiještanje svjetskog pomorstva i trgovine na Atlantik, a potom i na Indijski ocean, što je marginaliziralo Sredozemno more i zemlje poput Dubrovačke Republike i Republike Venecije, koje su bile na njega orijentirane. Istovremeno i nemediterranske pomorske zemlje, poput Velike Britanije i Nizozemske, dobivaju povlastice od Turske za pomorsku trgovinu u istočnom Mediteranu, što sve utječe na slabljenje dubrovačkog pomorstva, a time i njegova gospodarstva.

Prestankom postojanja Dubrovačke Republike 1808., odnosno formalno-pravno na Bečkom kongresu 1815. godine na značenju uvelike gubi i dubrovačko pomorstvo. Već godinu dana ranije, francuske okupacijske vlasti izdaju naredbu da svi dubrovački brodovi ubuduće moraju umjesto dubrovačke zastave vijoriti stijeg Napoleonove Italije.

Ipak, Dubrovnik nikada nije zaboravio svoju pomorsku i pomorsko-trgovačku povijest, jer je pomorstvo bilo i do danas ostalo njegova snažna gospodarska grana. Stoga s ponosom valja istaknuti današnje postojanje jakog brodarstva i u hrvatskim razmjerima, a to je Atlantska plovidba Dubrovnik.

***

Odlukama Bečkog kongresa 1815. područje nekadašnje Dubrovačke Republike pripalo je Habsburškoj monarhiji u čijem se sastavu nalazi do 1918. Dubrovnik se i u slijedećim državnim tvorevinama širi, prostorno apsorbirajući nekoliko prigradskih naselja. Elektrifikacijom i gradnjom željezničkog

spoja sa zaleđem i Europom (1901.), Gruž postaje najvažnijom lukom na južnom Jadranu. Željeznički promet ukinut je 1976., pa u se posljedice osjetile i na prometu gruške luke, ali i izolacijom Dubrovnik prema unutrašnjosti.

Nizom graditeljskih intervencija urbanizirani su i povezani dijelovi grada izvan zidina, a 1910. uvedena je i gradska tramvajska linija (ukinuta 1970.)

Nakon otvaranja prvog hotela "Miramare" (1868.) i niza manjih pansiona, gradnja prvog luksuznog hotela "Imperial" na Pilama (1898.) označila je početak razvoja suvremenog turizma, koji je postao gotovo jedina njegova gospodarska grana, s nekontroliranim rastom i kvalitetom.

3.1.5 Sustav urbane infrastrukture Grada i teritorija

Šire dubrovačko područje obuhvaća uski uzmorski pojas dužine oko 250 km, koji se proteže od Kleka na zapadu do Sutorine i rta Prevlaka na istoku, no pilot područje razmatrano u studiji "Identifikacija i valorizacija prirodne i graditeljske baštine područja Dubrovnika u prostornom kontekstu", koncentrirano je na uže dubrovačko područje: povijesnu jezgru u zidinama, Grad, otok Lokrum, kontaktne gradske zone, odnosno dijelove grada Pile, Ploče, sv. Jakov, tri Konala, Boninovo, Montovjerna, Gruž, Lapad, s masivom i platoom brda Srđ, te najposlije široki prsten teritorija oko grada, uključujući područje Rijeke dubrovačke, Šumeta, Bosanke, Brgata i dijela Župe dubrovačke.

Posebno će biti akcentirana dubrovačka ladanjska izgradnja, koja i po kakvoći i količini predstavlja ne samo snažnu dionicu nacionalne i europske kulturne baštine, već bi sama po sebi mogla biti dio UNESCO-ve obitelji.

Stoga će se u navedenoj zoni obuhvata u prvom redu razmatrati krajobrazno mjerilo sustava i fizičkog stanja „struktura“ s koncentracijom na slojeve izgradnje u vrijeme Dubrovačke Republike, vrijednost tih slojeva, što se, pak, odnosi na krajobrazni i kulturni sloj, potom i na participacijski pogled, dok su spomenici već deklarirani i valorizirani kroz službenu/pravnu institucijsku zaštitu, zajedno sa smjernicama (u izrađenoj, gore navedenoj Studiji za potrebe HIA). No, naravno neće biti zaboravljena ni kategorija prostor - vrijeme, presudna u svakoj struci, pa i povijesno-umjetničkoj, posebno kategorija kulturnog krajolika, a sve u ime ostvarenja integralne zaštite baštine.

Grad u zidinama

Dubrovnik je svoj razvoj, kako tumači Milan Prelog, veliki povjesničar umjetnosti i intelektualac zaslužan za njegov upis na UNESCO-vu Listu svjetske baštine, od kasnoantičkog "zbijega" do istinskoga grada ostvarivao uz goleme napore. Možda se upravo zbog toga, što se spontani rast grada vrlo rano susreo s "prirodnim" ograničenjima, koja su se mogla prevladati samo organiziranim naporima, ovdje javlja i vrlo rano smišljeno planiranje.

Velike regulacije 13. st. koje su ušle u Statut, te brojne njegove reformacije 14. st., iskazuju urbanu disciplinu, koju su nametale pravilne građevne čestice i ortogonalni sustav

ulica propisane širine, raspored stambenih i javnih prostora i sadržaja. Mnogi i raznovrsni arhivski dokumenti potvrđuju dugotrajna nastojanja gradske uprave da se drvena gradnja pretvori u kamenu, ulice i trгови popločaju, komunalna infrastruktura dosegne civilizacijsku razinu, očitujući umijeće pozicioniranja reprezentativnih javnih građevina, kao što su Knežev dvor, katedrala, crkva zaštitnika grada sv. Vlaha, vijećnica, carinarnica, javni prostor Luže – stvarajući dominantu grada kojoj se podvrgavaju sve ostale pojedinačne gradnje. Početkom 14. st. proširenja grada završena su priključenjem na istoku i zapadu, zdanjima dominikanskog i franjevačkog samostana, urbanističkom okosnicom Placom smjera istok-zapad, glavnom ulicom koja vodi od vrata od Pila do trga Luže, središta javnog života, dovršenjem svih planiranih uličnih poteza starijeg južnog i novijeg sjevernog dijela, okomitih s Placom. Povezujući tako dvije svoje polutke, grad uspostavlja glavne urbanističke okvire. Planirana izgradnja javnih, stambenih, sakralnih i komunalnih objekata jača kroz 14.st., a potkraj 15. i u 16. st. uglavnom je dovršena, povezujući istočna i zapadna gradska vrata, s dvjema javnim česmama velikom i malom Onofrijevom. Uz dva spomenuta velika muška samostanska kompleksa i nekadašnjih 9 ženskih samostanskih sklopova, 20 ubiciranih crkava i kapela, blokovi gradskog tkiva određuju strukturu arhitekture - u rasponu od skromnog tipa gradske kuće maloga puka na općinskom zemljištu Prijekoga (koje je raskinulo veze s agrarnim načinom života), do spajanja čestica u blokovima, umnažanja parcela i formiranja primjerkara reprezentativne stambene arhitekture, palača, posebne koncentracije na Pustijerni. Zoning uvjetuje rast gradnji u visinu, u isto vrijeme simbolizira socijalnu i klasnu podjelu izgradnje. Struktura i funkcionalnost stambene izgradnje očituje se u poslovnim i obrtničkim prostorima u prizemljima, tradicionalnim načinom raspodjele stambenih prostora na katovima, dok se reprezentativnost te arhitekture ponajviše ogleda u odmjerenom i skladnom kameno-plastičkom arhitektonskom rječniku i mjerilu gradskih palača, stilskih odlika u rasponu od romanike/gotike do baroka, u kontinuitetu stambene namjene do današnjih dana.

Tako planirani Dubrovnik, jedinstveni primjer europske srednjovjekovne gradogradnje na površini od 18,8 ha, stranica obuhvata cca 400x 400 metara, a unutar svojih zidina s 824 građevina različitih namjena, uz javne prostore - zadržao je do danas - s razmjerno malo mijena čvrstu gradsku urbanističku matricu, čak i nakon Velike trešnje 1667. godine. Iz sačuvanih dokumenata vidi se težnja za održavanjem postojeće strukture gdje god je to

bilo moguće, uz želju da se ponovno uspostavi onaj "model" koji se ostvarivao od 13. do kraja 15. st.

U nekim područjima razaranja su bila tako velika, da se više nije moglo uspostaviti prijašnje stanje. Pri obnovi Grada stvoren je novi trg, današnja Gundulićeva poljana, zatrpan je dio Pustijerne, a rušenjem na sjevernom obodu grada oslobođen je u gustom gradskom tkivu veliki prostor gdje nastaje jezuitski kompleks s baroknom skalinadom, zahvat koji nosi sve značajke baroknog urbanizma.

Kriza političko-teritorijalne organizacije iskazuje se tijekom 18. st., a početkom 19. st. u toku napoleonskih ratova Dubrovnik gubi samostalnost i pretvara se ubrzo u jedan od pokrajinskih gradova austrijske države. Umrtvljenje života u gradu onemogućivalo je intenzivnije građevne intervencije, tako da u povijesnoj jezgri nije došlo do značajnijeg narušavanja staroga tkiva (izuzmemo li, primjerice, neorenesansnu vijećnicu na Placi li u gradsko tkivo neintegriranu pravoslavnu crkvu iz druge pol. 19. st.) Tijekom 19. i 20. st. grad se postupno širi izvan zidina. Urbanistički artikulirani predjeli u neposrednoj okolini grada, s važnom funkcijom u razvoju od njegova utemeljenja, kontaktne zone grada: Pile, Boninovo, područje Konala i Ploče, čine u zoni obuhvata neposrednu okolicu grada Dubrovnika, u svom funkcionalnom i povijesnom smislu, ali i prostorno oblikovnom smislu. Proces izgradnje područja Pila, Boninova i Konala kao povijesno utemeljenog gradskog gravitirajućeg okruženja odvijala se u kontaktu s Gradom i njegovim fortifikacijskim i komunalnim sustavom, u kontrapunktičkom odnosu gusto zbijenog i obzidanog kamenog grada prema svojoj neposrednoj planiranoj, ali rahlije građenoj, ozelenjenoj okolini.

Dubrovnik je sam izašao iz svojih zidina svjesno primjenjujući drugačiju matricu izgradnje, te u tom procesu oblikovanja leži začetak koncepcije koja će obilježiti njegov okvir - sustav koji se svojom slobodnom artikulacijom, posebno u sferi ladanjske izgradnje, ali na njenom tragu i rezidencijalne arhitekture, javio kao opreka zatvorenoj cjelini gustog, čvrsto organiziranog i mjerilom ujednačenog tkiva. Unatoč mnogobrojnim, često i nepimjerenim intervencijama, do danas je zadržan karakter i osobnost navedenih predjela, s naglaskom na očuvanosti izvorne matrice izgradnje, temeljene na rasteru povijesnih ulica, ograđenih i zelenilom uokoljenih stambenih cjelina, predstavljajući prostorno oblikovnu vrijednost nekadašnjih predgrađa provedenu na principu **vrtnog urbanizma**.

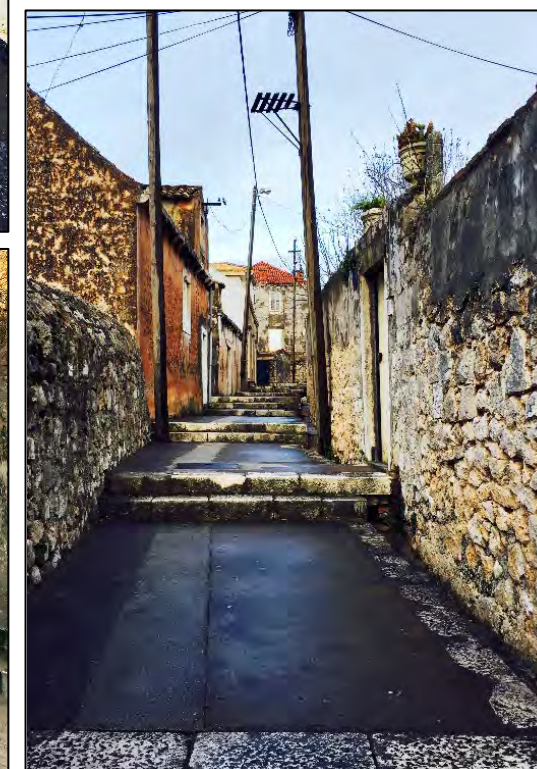
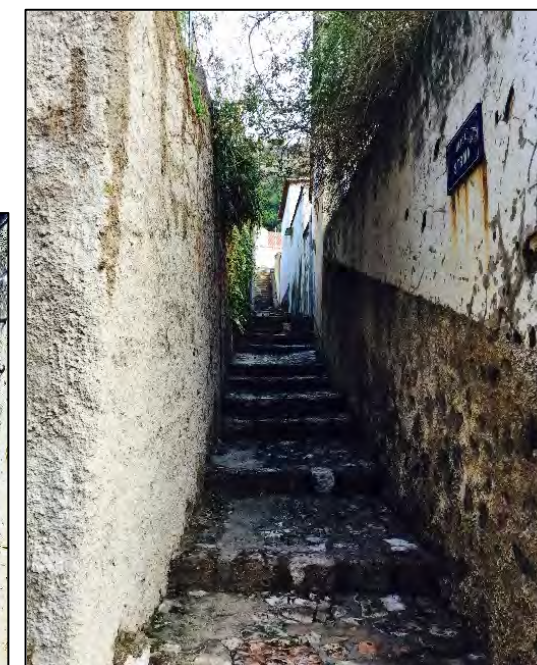
I upravo povijesna matrica tih insula sa svojim isto tako povijesnim vrtovima u suživotu sa strogo isplaniranim i

zbijenim Gradom - sasvim **je specifični i komplementarni spoj dvaju povijesno bitno različitih tipova urbanizma**, a to je jedinstven primjer u Hrvatskoj i povijesno-oblikovna vrijednost. Stoga, te još uvijek "čitljive" matrice (s "nagriženim" vrtnim prostorima) valja sagledati slojevito i u gustoći prostiranja, te što hitrije primjeniti u sustavu mjera zaštite i planskoj dokumentaciji režim zaštite kulturnog krajolika, usuđujući se zanemariti novonastale neprimjerene intervencije, fokusirajući se na čitljive vrijednosti, kako urbana matrica ne bi u dogledno vrijeme iščezla.

Otočić Lokrum, smješten 680 m jugoistočno od grada Dubrovnika predstavlja specifičan primjer prirodnih i kulturno-povijesnih vrijednosti dubrovačkog područja. Nastanjen od prethistorije, prvi put se spominje u arhivskim dokumentima 1023. g., kada se osniva i benediktinski samostan, kompleks povijesno-graditeljskih slojeva u rasponu od romanike do historicizma. Vrijednosti nasljeđa očituju se u fortifikacijskoj i karantenskoj izgradnji, s posebnim naglaskom na hortikulturno-gradbenoj komponenti povijesnih vrtova. Lokrum je zaštićen i kao prirodni rezervat s Botaničkim vrtom, važan dionik fortifikacijskog pejzaža s tvrđavom Fort Royal, mjesto negdašnje karantenske zaštite, snažno izražene dionice habsburškog 19. st., rasadište nematerijalne kulture, usmenih predaja i legendi - slojevito kulturno i prirodno stanište, održava se njegov kulturni krajolik.

Povijesna jezgra Dubrovnika, jedna od ponajbolje sačuvanih u Europi, jedinstveni je urbanistički i kulturno-povijesni spomenik, pa je od 1979. g. upisana u UNESCO-ov Registar svjetske kulturne baštine (Lista je 1994. g. dopunjena rješenjem o proširenju zone zaštite na neposrednu okolicu povijesne jezgre Dubrovnika, s napomenom kako je u vrijeme ratne agresije na Hrvatsku Dubrovnik bio upisan na Listu ugrožene svjetske baštine 1991.-1998.). Područje Dubrovnika nalazi se na seizmički izrazito osjetljivom području, pa su potresi kroz cijelu njegovu povijest ostavljali posljedice. Stoga se grad kontinuirano i obnavlja, sve do sadašnjosti, sanirajući posljedice potresa iz 1979. g., posebno posljedice ratne agresije na Hrvatsku i Dubrovnik za vrijeme trajanja Domovinskog rata 1991./1995. godine, kao i potresa iz 1996. godine.

Povijesna cjelina grada Dubrovnika i njena neposredna okolina, zadržala je urbanistički i oblikovni, civilizacijski, kulturološki i simbolički spomenički značaj, posebno u smislu kontinuiteta pojma živoga, nastanjenoga grada, što

Dubrovnik čini visoko valoriziranim i prepoznatljivim kulturnim dobrom ne samo u nacionalnim, već i svjetskim okvirima.

Dubrovačke gradske zidine: teško je riječima izraziti njihovu velebnost, monumentalnost, sraslost s Gradom. One su mu opna, kalup, naručaj i zagrljaj. A povrh njih masiv i plato Srđa, čvrsti i zaštitnički paspartou lijepo sliko Grada na dlanu, njegov prirodni zeleni okvir i moćna, identifikacijska zaštita, njegov odušak, nerazdvojjiv prostorni okvir, srastao s njim kao Grad sa svojim zidinama.

Ako se složimo s Lewisom Mumfordom, piscem znamenite knjige Grad u povijesti (The City in History), da je grad simbolički govoreći čitav jedan svijet, onda je Dubrovnik pravi uzorak za takvu tvrdnju. Kalup za arhetipsku sliku grada uopće. A zidine i Grad su neodvojivi, Grad su zidine i zidine su Grad. Tvorba zajedničke povijesti. Osim toga dubrovačke su zidine vrhunac promišljene svijesti, simbol slobode i specifičan biljeg Dubrovnika. Grad se u njih pouzdavao, u njihovu stvarnu, ali i simboličku moć.

No ta arhetipska vrijednost grada kao omeđenog prostora, prostora sigurnosti, reda, međuljudske solidarnosti i organiziranosti ima i drugu dimenziju. Polis, urbs, naspram otvorenog, slobodnog, samim time i manje sigurnog, ali u dubrovačkim parametrima uvijek planiranog i uređenog prostora.

Funkcionalnost pojave grada u povijesti ljudskog razvoja, u povijesti stvaranja civilizacija naspram kulture, manje artifičijalnog i manje razrađenog oblika, zadobiva i metafizičku vrijednost, pa je grad, u našem slučaju Grad s velikim G, uvijek omeđen zidinama. Iako je srednji vijek davno za nama, daljnja su razdoblja uvijek ostajala trajati unutar opne drevnih dubrovačkih zidina - i barokni Grad (nakon Velike trešnje) uliven je u srednjovjekovni kalup zidina.

Skladni urbanizam povijesnoga Grada i kontrapunktična vrijednost njegova okolinoga „vrtnog urbanizma“, nije očito bila dovoljno poticajna inspiracija novim gradograditeljima, pa izgleda da se staro i planirano - novome neredu u prostoru ruga!

Naime, radi se o sve češćem, nekontroliranom upadu u mjerilo definiranog kulturnog krajolika, a sve se predstavlja kao spasonosna dobit.

Činjenica života u zidinama ujedno je i čin življenja u redu, komfornom urbanom standardu, u sigurnosti, a ta se školjka, taj zagrljaj, danas sve više ispražnjava. Stanovnici Grada izvan zidina sve više su stanovnici nekog nedefiniranog i urbano upitnog prostora, dok školjka reda i umjetnosti

urbanizma ostaje prazna. Na djelu je **depopulacija**. Važnost samih zidina, osim u turističke svrhe, trebala bi postati i edukativnim faktorom stanovnika Grada, pogotovo onih koji ne prebivaju unutar zidina.

Šetnja tim rubom civilizacije pruža idealan pogled u grad kakav bi trebao biti, pa to nije dakle samo izvor ugone i estetskog, već svijest o skladnom, o prožetosti materijalnog i duhovnog. Domaće bi stanovništvo, da je češće izloženo tome pogledu, itekako imalo što za naučiti iz ptičje perspektive gledajući red, polis, Grad, a sinteza života u njemu, i to unutar gradskih zidina i takvih češćih pogleda odozgo, zasigurno bi utjecala i na svakodnevicu onih koji u tom gradu žive, kao i onih koji će kreirati njegov oblik izvan zidina. Radeći, stvarajući, gradeći grad iz zemaljske perspektive, ne treba zaboraviti pogled odozgo, upravo zato da ne nastaje sve veći nesrazmjer intra i extra muros, da se postigne ravnoteža između onoga što je nekad bio odnos kulture ladanja i visoke civilizacije grada, a danas bi se trebalo reflektirati u balansu novih gradskih dijelova i onoga što stoljećima baštiniamo unutar zidina.

Zidine svojim kontinuiranim pružanjem omeđuju sve ono što je postalo i ostalo simbolom reda i civilizacije, kulture uzdignute na viši stupanj razvoja. Nisu oštećene u potresu 1667. godine, u vrijeme austrijske uprave, a Dubrovnik je do 1886. smatran tvrđavom, pa su tada nastale mnoge degradacije i devastacije, koje su nakon II. Svjetskog rata, utemeljenjem Društva prijatelja dubrovačke starine 1952., a i institucionalne službe zaštite 1960. te austrijske nagrade uklonjene. Ostao je novootvoreni ulaz u Grad tzv. Buža, probijen 1908. na potezu sjevernih gradskih zidina, pa se srušio dio sjevernog predziđa.

Gradske zidine vlasništvo su Grada Dubrovnika, uzorno su održavane, a o njima 62 godine stručno i uspješno skrbi Društvo prijatelja dubrovačke starine, udruga civilnog društva, nevladna i neprofitna udruga, s izraženim osjećajem za baštinu.

Bez obzira na vlasništvo, Grad Dubrovnik sa svojim zidinama uživa zaštitu u skladu s odredbama Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara RH, a vlasnici i nositelji prava na kulturnom dobru ili spomeniku, kao i drugi imatelji kulturnog dobra odgovorni su za njihovu zaštitu i očuvanje. Stoga je važno, uspostaviti uvjete da kulturna dobra prema svojoj namjeni i značenju služe i potrebama pojedinaca i općem interesu. Da bi se to postiglo bitno je utvrditi način upravljanja kulturnim dobrima. S obzirom da je PUP „Stara gradska jezgra“ izvan snage i uporabe, nužno je i h i t n o

potrebno donijeti Plan upravljanja povijesnom jezgrom Dubrovnika, kako bi oni koji nose odgovornost za zaštitu i management (Ministarstvo kulture RH, lokalna samouprava Grad Dubrovnik, Stručno savjetodavna komisija sa Zavodom za obnovu Dubrovnika, Konzervatorski odjel u Dubrovniku, Društvo prijatelja dubrovačke starine) mogli primjereno ispuniti svoju dužnost.

Glavni sačuvani elementi gradske urbane infrastrukture:

Dubrovačka povijesna kanalizacija

Kanalizacija se još od rimskih vremena smatra stupom urbanizma. Dubrovnik se relativno rano, još odredbama svog Statuta iz 1272. g. ubrojio u zajednice s ekološkom svijesću. U reformaciji Statuta, 1296. godine određuju se smjernice za izgradnju pojedinih dijelova grada, te se predviđa da se između susjednih kuća u pravcu sjever-jug, ostavlja međuprostor širine 3 palme, odnosno 76,8 cm, koji se nazivaju „gotales“ ili „gatti“. Kanali nastali između nizova kuća i niza paralelnih ulica (širina dviju parcela s kanalizacijom između sebe) na sjevernom dijelu grada, presječenih okomitom ulicom Prijeko, ulijevali su se u zatvorene septičke jame (cloaca). Ti prostori među kućama, ti jednolični kanali, neki otkriveni, neki natkriveni, nazivali su se u prošlosti a i danas „klončine“. Svi ispusti otpadnih voda (nužnici, kuhinje), bili su na posljednjem katu kuće, odakle je voda padala u kanale. Na ostalim je katovima bilo zabranjeno otvaranje prozora u međuprostorima iznad kanala.

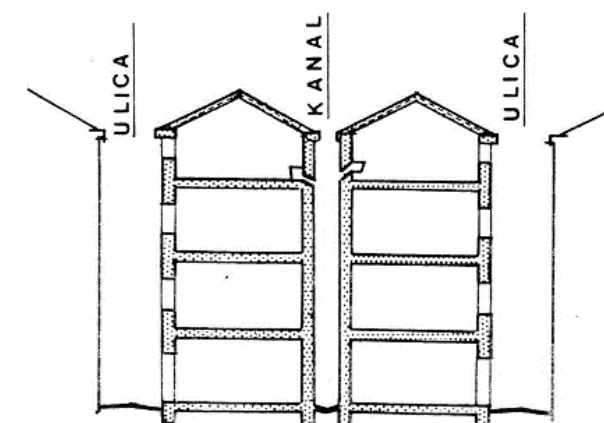
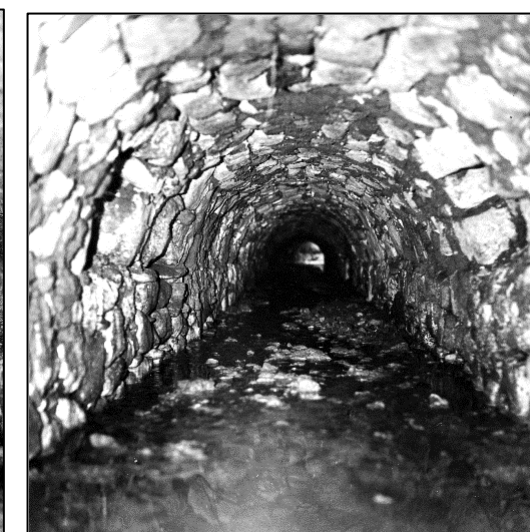
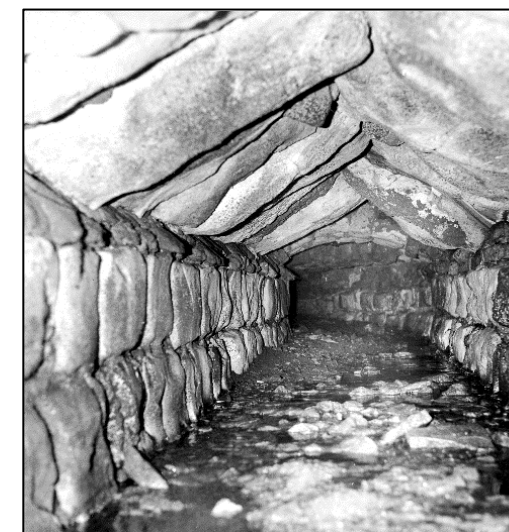
Početak izgradnje uličnih kanala u Dubrovniku, s izljevom otpadnih voda u more, nije točno poznat. Na temelju sačuvanih dokumenata može se zaključiti da je već 1399. postojao kanal od Vrata Pustijerne do obale. 1436. Veliko vijeće prihvatilo je ugovor za izgradnju vodovoda. Izgrađen je do ožujka 1437. Gravitacijskim vodovodom voda je dotjecala do javnih česama. Isto tako Veliko vijeće donijelo je 1436. i opširne propise o izgradnji kanalizacije te o čistoći grada. Glavni sakupljač kanalizacije Dubrovnika koji je građen od 1436., uz manje popravke **još je uvijek u upotrebi!** Trasiran je ispod Place/Straduna te od ulice Celestina Medovića, gdje je priključen skupljač ulice Prijeko, odvodi vodu prema vratima od Pila i izliva se u more kod tvrđave Bokar. Druga dionica kanala Place od ulice Sigurate prikuplja kanale poprečnih ulica, te odvodi otpadnu vodu prema istoku i ispušta je u more na gatu Ribarnice. Oborinske vode, čije je prikupljanje počelo u 14. st. tekle su s promet-

nih površina rigolima prema moru, ulijevale se u ulične kanale, a oni su bili građeni za odvođenje oborinske i otpadne vode. Oborinskim vodama ispirala se otpadna tvar koja se taložila u kanalima tijekom suhog razdoblja.

Dubrovačka se povijesna kanalizacija, izgrađena tijekom 14. i 15. st. svojim tehničkim rješenjima, izvedbom i konstrukcijom profila svrstava u jedan od najvažnijih spomenika ne samo Dubrovnika, već u ljudski civilizacijski doseg, koji je u neprekidnoj funkciji stoljećima, premda loše održavan. Stoga je povijesna kanalizacija djelomično u funkciji, a 70-tih godina 20. st. tek se rekonstruirala postojeća, uz napomenu kako je spomenički karakter sustava bio ograničavajući, jer je to doista vrlo složen konzervatorski i građevinski zahvat. Tom rekonstrukcijom izgrađene su crpne postaje, dok je istražnim arheološkim radovima utvrđeno kako povijesnim, a vizionarskim starim profilima koji su u lošem stanju hitno treba pomoći, jer se kanalizacijski sustav ne održava kvalitetno! Kolektori, prepumne stanice, tlačni cjevovodi, sve ono što prati osuvmenjivanje tog sustava, naprave kojima smetaju plima i oseka, uz neodržavanje kanala i količinu oborinskih voda, sve to, dakle, uzrokuje u sadašnjosti prave gradske kolapse! Ideja da se u stare kanale uvedu cijevi od stakloplastike ispod Straduna, ujedno i nasipavanje starih profila pijeskom, alarmantna je! Integralna zaštita proklamira sasvim drugačiji pristup tom naslijeđu. Premda je zadatak obnove sustava povijesne kanalizacije vrlo složen zahvat, on je i nužnost, jer o njemu ovisi ne samo gospodarska uspješnost Dubrovnika, već i samo kanalizacijsko funkcioniranje grada. Projekt je to vrijedan uvrštenja na europske i svjetske natječaje, dobro pripremljen.

Urbana oprema - popločenje grada - civilizacijsko mjerilo udobnosti grada

Izgradnja Dubrovnika u 13. i 14. st. u svjetlu tekstova Statuta iz 1272. , javlja se kao posebno, ali vrlo dosljedno i do danas sačuvano ostvarenje zamisli grada kao brižljivo planirane, organizirane cjeline. Čuvena V. knjiga Statuta (Liber Statutorum Civitatis Ragusii) koja urbanistički "kroji" dubrovačke prostore u smjeloj viziji i odlučnoj racionalnosti, gotovo da predstavlja onodobni kodeks prostornog planiranja, arhitektonskog oblikovanja i zaštiti okoliša i to u najpotpunijem smislu. Tražeći komparativne primjere na tu temu u jadranskim statutima (Split 1240., Korčula 1214.,

Venecija 1213.), može se utvrditi kako odredbe V. knjige dubrovačkog Statuta iz 1272. nadrastaju urbanističko-planersku pisanu građu spomenutih statute srednjovjekovnih komunalnih zajednica.

U Dubrovniku vrlo rano počinje podvrgavanje pojedinačnog zajedničkom, odnosno podvrgavne režimu cjeline. Srednjovjekovno se naselje pretvara iz skupa građevina u cjelovit gradski organizam. Taj se fenomen cjeline manifestira u prvom redu uspostavom i regulacijom ulica koje su zajedničko dobro svih građana. Gradska je uprava itekako nastojala da ulicama i trgovima dade veliki značaj, značaj javnog prostora – propisujući im nagibe, način odvodnje oborinskih voda, slivnike, poklopnice za kanale i pučeve, zabranjujući vanjska stubišta, ne propuštajući utvrditi i nadgledati kanalizacijske međuprostore između nizova kuća - klončine (stricturas), pazeći da se kišnica s krovova slijeva sustavom dotoka putem "točaka" za vodu (koji su često bili u obliku grifona, ukrašeni). Za propuste je komuna, a onda i Republika oštro kažnjavala. Možda je to razlog što smo grad u zidinama baštinili do danas u cjelosti.

U skupu intervencija koje bi se mogle podvesti pod "komunalnu politiku" dubrovačke gradske zajednice, svakako valja ubrojiti odredbe o čistoći grada i higijenskim uvjetima, koje će se opredmetiti na opsežnim radovima na sustavu kanalizacije u 14. i vodovoda u 15. stoljeću. Ti važi komunalni objekti koji i danas postoje i djelomično su u funkciji, građeni su kamenom i spomenik su par excellence visoke razine tehničke kulture i dubrovačkog urbaniteta.

Na transformaciji grada iz drvenog u kameni dubrovačka je vlada silno nastojala, imajući ponajprije u vidu gradske ulice i njihovo popločenje. Ortogonalni sustav ulica koje protječući cjelinom grada povezuju sve njegove dijelove, a u zajedničkoj su uporabi- glavni je način diferenciranja javnih prostora od onih privatnih. Težnja popločavanju javnih prostora najprije opekam, a onda kamenom, težnja je podizanju gradskog komfora, a opet je ta javna gradska "udobnost" i mjerilo stanja stvari. Početak popločenja Dubrovnik datira prije 1328., jer se tada u arhivskim vrelima spominju radovi na izvedbi pločnika u ulici Lučarici. Godine 1407. Veliko vijeće donosi odluku o popločenju svih ulica grada, a 1468. Placa se ima popločati četvrtastim kamenom. Usporedbe radi popločenje u Parizu uvedeno je 1185., u Luebecku 1310., dok je 1339. bila popločena cijela Firenca.

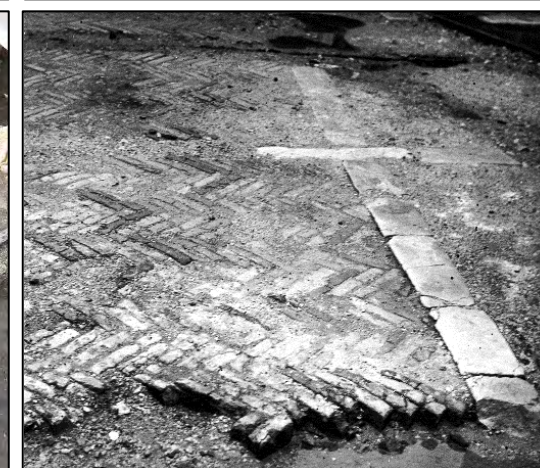
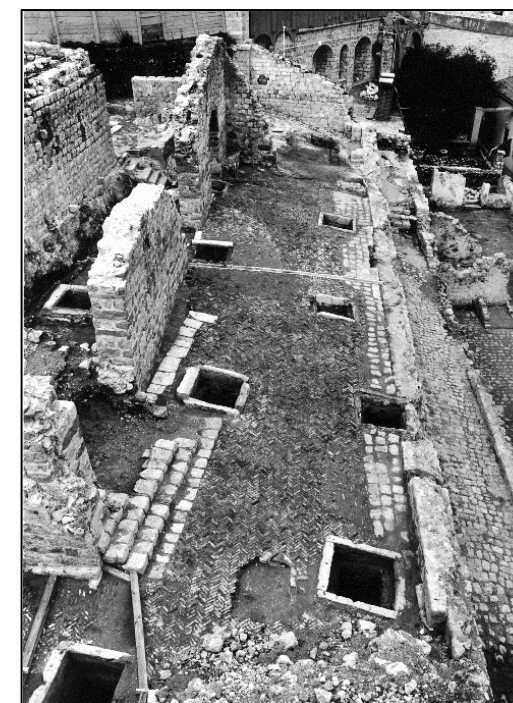
I danas impresionira geometrija popločenja Grada, premda je ta urbana oprema sklona habanju, pa se svako nekoliko mora mijenjati. Arheologija nam pokazuje načine popločen-

ja Republike- osobito lijepe kamene ploče ulica i trgova, opeku slaganu na "riblju kost", te opeku omeđenu pojasom kamenih ploča. U kasnijim, neizdašnjim vremenima, osobito nakon potresa 1667. susreće se podna obloga s oblucima, vrlo lijepo dizajnirana, a vrlo otporna na habanje. Najposlije, pločnik Straduna je u vrijeme srbočetničke agresije bio znatno i teško oštećen, te se nedugo iz njegov kamen- dolit- dobavio i vrlo je uspješno provedena sanacija pločnika glavne gradske ulice.

Pridodamo li navedenome građevno opremanje javnog prostora, primjerice podizanje Orlandova kipa s nosačem državne zastave i oznakom mjere „ dubrovačkog lakta“ (51,2 cm), pa gradnju gradskih mostova, gradnju česmi i fontana na javnim prostorima, izradu klupica i ograda, potom numeraciju kuća i „slanica“, spremišta soli velikim gotičkim slovima i brojevima, te na dovratnike domova uklesane arapske kućne brojeve, figuralnu plastiku na pročeljima, poglavito javnih zgrada, natpise u kamenu izvedene latinskom kapitalom, heraldičke oznake na stambenim zgradama - upotpunjuje se registar opreme grada, fizionomija njegova javnog izgleda. Težeći uporno da kamenom obilježi svoje dimenzije, od popločenja tla do visokih obrambenih kula, Dubrovnik se brinuo ne samo za sigurnost i udobnost svojih građana, nego i za trajnost i estetiku. Za svoj urbani standard i ugled.

Kultura kamena - javno lice Grada

U kamenu i po kamenu prepoznajemo naše naslijeđe, i kamena i Mediterana, prepoznajemo vlastiti identitet i svoju supstancu. Dubrovnik je svoja najvažnija zdanja gradio od kvalitetnog rudistnog vapnenca izvrsne kvalitete, s otoka Korčule. Samo na malenom otočiću Vrniku, u korčulanskom arhipelagu bilo je nekoć 29 kamenoloma. Imao je Dubrovnik i svoje kamenolome iz kojih je brao kamen za gradnju, što je svakako utjecalo na razvoj klesarstva i graditeljstva, na veliku koncentraciju klesarskog i kamenarskog zanata u 14., 15. i 16. st. Kamenari, klesari, graditelji, ti davni majstori domaće krvi, imaju svoje bratovštine, regule, naučnike, alate, svoj zanat. Poznati kamenolomi bili su na otočiću Supetru pred Cavtatom, u Gružu, Rijeci, na Lopudu, Mljetu, Konavlima, a u Župi se vadio rarietni, porozni i meki kamen - sedra, pogodan za izgradnju svodova. Lokalni kamen služio je za raznovrsne gradnje i to planirane gradnje u manjim mjestima Republike, manjih državnih „centara“

poput Stona, Malog Stona, Cavtata, Lopuda. Ta su manja mjesta s pečatom autentičnosti planirane i artikulirane izgradnje, slijedila svoj centar, Dubrovnik, to je čuveno dubrovačko urbaniziranje svih svojih prostora u „malom mjerilu“, baštineći od njega i kulturu urbane opreme. Ističe se Ston, drugi grad Republike, planirani grad kojem je u 16. st. izrađena česma na južnoj strani Place, dovodeći vodu iz obližnjeg izvora Oko. Tada je i površina stonske Place glavnog komunalnog otvorenog prostora popločena kamenom. Na tom je prostoru obnovljen Knežev dvor, izgrađena zgrada kancelarije Republike, postavljen štandarac, uređena satkula.

Za velike, reprezentativne dubrovačke zgrade uvezio se kvalitetni korčulanski kamen, pa su Dubrovčani zajedno s korčulanskim majstorima, posebno porodicom Andrijića tijekom 15. i 16. st. podigli svoj veličanstveni, bijeli, kameni grad.

Općinski magazini - slanice

Općinska spremišta nalazila su se u raznim dijelovima grada, a najviše ih je bilo u blizini gradske luke. Primjerice, svi prizemni dijelovi kuća u Žudioskoj ulici služili su za skladišta. Kameni okviri njihovih ulaza izrađeni su tijekom 15. i 16. st. U gornjim katovima tih kuća živjeli su židovski trgovci. Bio je u toj ulici židovski Get, te je zajedno s općinskim magazinima bio noću zaključavan vratima na ulazu s Place/ Straduna i izlazu na liniji ulice Prijeko. U Dubrovačkoj Republici, gdje je službena vjera katolička, ali su druge konfesije imale pristup, poseban položaj imala je židovska zajednica koja se uspješno bavila novčarstvom i trgovinom, a iz svojih redova davala je i liječnike, pa je Dubrovčanima bila korisna. Unatoč tome što ih je držala „pod ključem“, Republika se u onodobnim uvjetima prema Židovima ponašala dosta liberalno, omogućujući im da svoje obrede vrše u sinagogi u Žudioskoj ulici (i danas postoji i jedna je od najstarijih u Europi), jedinom inovjernom hramu na svojem teritoriju!

Od 1461. Republika zatvara ulicu iznad crkve sv. Nikole na Prijekome, s kojom graniči niz magazina soli - slanica. Godine 1460. u toku radova na pojačanju sjevernih zidina izgrađena je i danas postojeća slanica zapadno od romaničke crkvice sv. Jakova na Pelinama.

u 16. st. izgrađena je slanica, priljubljena uz južni dio tvrđave Revelin na Pločama.

Žitnica Rupe

Osobita briga grada za čuvanje zaliha žita očituje se u gradnji dvaju spremišta: starije spremište a lokalitetu Na Andriji s početka 15. st., na jugozapadnom dijelu grada uz niz ženskih, benediktinskih samostana, te žitnica Rupe u visokom, južnom, klisurastom dijelu grada iz sredine 16. st. (gradnja dovršena 1590.). Rupe su jedinstvena zgrada, gradnja uklopljena u prostor stambenih nizova. U stjenovitoj bazi zgrade, u kamenu živcu izdubeno je 15 bunara za žito, dok su prostori I. i II. kata uređeni kao horizontalna spremišna ploha iz koje - otvorima u podu i svodu, te kanalima u zidu - žito pritječe u bunare. Konstruktivni sustav podsjeća na stare fontike, koji su bili dograđivani između Kneževe kule i arsenala u luci, u 14. st.. Konstrukcija Rupa je jasna, čista, utilitarna, sjajni prostor s razlogom nazvan „katedrala žita“, s impresivnim sadrenim svodovima. Nadograđene u vrijeme Austrije, obnovljene nakon potresa 1979. Jedinstveno su komunalno zdanje u europskim razmjerima.

Rupe koriste Dubrovački muzeji, s napomenom kako bi se prvotna funkcija žitnice morala zorno muzeološki prezentirati.

Lokalitet na Andriji arheološki je u potpunosti istražen i konzerviran, projektna dokumentacija se dogotavljava, a Društvo prijatelja dubrovačke starine koje financira istražne radove i projekt, namjerava na tom lokalitetu uspostaviti arheološki muzej „in situ“.

Lazareti na Pločama

U Dubrovniku, pomorskom gradu, gradu izrazite tranzitne trgovine, vrlo su se često širile zarazne bolesti, posebno epidemije kuge. Grad je stoga u cilju provođenja higijensko-sanitarnih i zdravstveno-epidemioloških pobuda organizirao kontujmace, leprozorije, lazarete na daljim i bližim lokacijama. Tijekom 15. st. lazaret je bio podignut na Dančama, poluotoku zapadno od grada, te na otočićima Mrkanu i Bobari, a tijekom 15. st. gradi se veliki lazaret na Lokrumu, koji se niti ne dovršava niti stavlja u uporabu iz sigurnosnih, obrambenih razloga. S kraja 16. st. su veliki lazareti na Pločama, dovršeni tek polovicom 17. st. Ovi lazareti imaju povoljnu lokaciju, jer su uz Dubrovački drum, Tabor i česmu Međed, a na putu kojim su stizale karavane iz turskog dijela Balkana. Zgrada je impresivno locirana uz

gradsku luku, s nizom paralelnih uzdužnih prostora, s posebnim dijelovima za robu i putnike.

Lazareti su nedavno obnovljeni, te će služiti u svrhu kulture, te kao sjedišta nevladinih, civilnih asocijacija.

Dubrovački vodovod i uloga u urbanizaciji grada

Opkrba stanovništva vodom (cisterne-gustijerne, pučevi) postala je oskudnom, pa je brodovima dopremana voda iz Mlina u Župi. Stoga su Dubrovčani pozvali najbolje projektante i hidrauličare svog doba Onofrija de Giordana iz mjesta Cave blizu Napulja i Andreuzza de Bulbita iz Tramonate, iz Apulije, južne Italije, njegujući sve jače trgovačke veze s njom, a ujedno imajući viziju razvoja tekstilne industrije za koju je voda itekako trebala, da im izgrade vodovod. I dok su gradovi mletačke Dalmacije u to vrijeme gradili velike općinske cisterne s kišnicom, slobodni je Dubrovnik uveo izvorsku vodu. Bio je to iznimno veliki i izazovni geo-inženjerski pothvat, izveden brzo i uspješno. Jedna od najvećih državnih investicija Dubrovačke Republike! Od srpnja 1436., kada je s njima sklopljen ugovor do listopada 1437. posao je morao biti gotov. I bio je. U Grad je dovedena bujica „najslađe tekućine“, kako zapisuje očevidac de Diversis, koji mu se divio, kao i Velikoj Onofrijevoj fontani tada savršeno ukrašenoj. Onofrio della Cava bio je najbolje plaćeni graditelj u službi Republike - 300 dukata na godinu - a nije za se čuditi: škrtu je dubrovačka vlada plaćala izdašno, jer joj je majstor doveo vodu u Grad, popravljao joj sjedište naime, izvršio je rekonstrukciju Kneževa dvora nakon požara iz 1435., a radio je i na fortifikacijama, njegovi radovi i savjeti poznati su u Cavtatu, Stonu, Grobniku....bio je on za pragmatičnu dubrovačku vlast dobro uloženi novac.

Dakle, ranorenesansni vodovod, glavnim dovodnim kanalom duljine 11.70 km, te kapaciteta 70l/s snabdijevao je Dubrovnik gravitacijom, pri čemu je raspoloživi pad iznosio 0,17%. Trasa vodovoda započinje od glavnog izvora u Šumetu „Vrelo“, na koti od 109 nadmorskih metara, a spominju se manji izvori. Voda je dovedena iz dvanaestak km udaljenog izvora i otvorena Velikom česmom kod Vrata od Pila i Malom Onofrijevom česmom kod arsenala, te česmom na ribarnici u luci. Rezervoari vode smješteni su potom na Brsaljama, zatim u nekadašnjim skladištima soli „slanicama“ – pokraj sv. Nikole i sv. Stjepana. Istovremeno, izgradnjom vodovoda upotpunjena je stara kanalizacijska mreža grada. Zanimljiv je, k tome, niz mlinova sjeverno od Minčete pove-

zanih linijom vodovoda. Uz gradski jarak gradi se **Ulica od mlina**, sagrađena odmah po izgradnji vodovoda, u kojoj se nalazilo 14 mlinova za žito i 14 stupa za obradu lana i vune. Bila je u funkciji do velikog potresa 1667. nakon kojeg se više postojanja ne obnavljaju. U naše je vrijeme Ulica od Mlina istražena, djelomično rekonstruirana i konzervirana, s vrlo čitljivim ostacima, a sve zaslugom Društva prijatelja dubrovačke starine. **Ulici od Mlina** "konkurira" danas u prostoru stubište Uz Posat iz 1913. godine, skladno položeno kao vertikala do uspona na Srednji Kono, ocrtavajući različite slojeve i gustoću kultivacije prostora, skladno koegzistirajući u njemu i u vremenu (zar bi bilo dobro u tom prostoru, u neloyalnoj konkurenciji s postojećim, vidjeti elevator, tehničku, hladnu napravu koja bi ljude vozila do krajobrazno izuzetno konfliktne mase garaže na Iljinoj glavici?)

Vodovod u povijesti nije služio samo za dopremu vode u grad, nego je stoljećima služio i kao kopnena komunikacija grada s Rijekom dubrovačkom sve do Šumeta.

Uloga vodovoda u urbanizaciji grada, odnosno dijelova kojim je bio trasiran, iznimna je, sačuvana i prostorno-strukturno i toponimski. Naime, "kono" je dubrovački naziv za kanal, pa je trasiranje triju kanala duž podnožja padine Srđa, na potezu ponad Gruža, ujedno bio postavljen i konačni okvir za sustav putova i ulica na prostoru Pila i Konala. Urbanizacija tog dijela grada, s tri longitudinale, putevima uređenim nad vodovodnim kanalima: Gornji ili Treći Kono, Srednji ili Drugi Kono, Donji Kono dali su imena i uredili prostor predgrađa, danas grada.

Iznimna vrijednost vodovoda, tako uspješnog projekta Republike, izražava spremnost gradske vlasti da se upusti u rizike, da planski preoblikuje čitava predgrađa, pokazuje koliko je dubrovačka vlada bila odgovorna, organizirana i odlučna u građenju grada, kao kuće svojih građana.

A to otvara temu prigradskih naselja, urbaniziranja tih naselja i trasiranje putova- komunikacija.

Prigradska naselja - predgrađa- urbanizacija

Kroz povijest su uređeni agrarni prostori oko grada, postali osnovom urbanizacije njegovih predgrađa, koja su se postupno stapala s gradom.

Širi prigradski prostor Dubrovnika sačinjavali su predjeli Ploče sa Svetim Jakovom na istoku te Pile s Boninovom i Konalima na zapadu, kao neposredne kontaktne zone Grada. Smješteni na strmim padinama brda Srđa završavali

zvona, radionice stakla i sapuna. Uz te pogone nalazile su se i jednostavne kamene kućice majstora i radnika najvećim dijelom U Pilama. Istovremeno, na širem arealu u prostore starih terasastih vrtova Pila i Konala vlastela i bogati pučani smiještaju svoje brojne ljetnikovce s vrtovima koncipiranim «na dubrovačku». Time se cjelokupan ladanjski prostor Pila i Konala na neki način preoblikovao u «vrtini grad», što se današnjim prostornim jezikom naziva „vrtini urbanizam“

Upravo još uvijek sačuvana prostorna organizacija ovih predjela, karakter i osobnost izvornih matrica gradnje - predstavlja stalnu i prepoznatljivu oblikovnu vrijednost, zasnovanu i obilježenu rahlim vrtinim urbanizmom.

Preko **Ploča i Svetog Jakova** pružao se **glavni karavanski put, tzv. Dubrovački drum**, ujedno glavna trgovačka i diplomatska prometnica koja je vodila prema istoku, preko Niša do Carigrada, te u zaleđe do središnje Bosne. Njime su u Grad dolazile brojne karavane s raznolikom robom i stokom pa se zato na tom prostoru neposredno uz Grad gradi Tabor, prihvatilište karavana s higijensko-epidemiološkim sadržajima, a kasnije u 17. stoljeću i Lazareti - karantena i skladište za trgovačku robu. S 15. stoljećem dubrovačka vlastela, primjerice Gučetići, Saraca, (ostaci ljetnikovca dubrovačkog nadbiskupa - Biskupija u sv. Jakovu) počinju graditi svoje ljetnikovce na širem prostoru Ploča prema Svetom Jakovu, ali ne u onolikom broju kao što je to bilo na Pilama i Konalima, dok u 17. stoljeću započinje i gradnja rezidencijalnih kuća bogatijih pučana. Te kuće oblikovane su po tipologiji prigradskih kuća 17. i 18. stoljeća s prostranijim vrtovima i okućnicama, sukladno tradicionalnoj matrici. Sva izgradnja na ovom prostoru odvijala se neposredno uz glavnu prometnicu ali u poprilično rahloj tj. prorijeđenoj izgrađenosti. Suvremenim rječnikom rečeno osim ladanjske, Ploče su tvorile prometnu, trgovačko-skladišnu i sanitarnu gradsku zonu.

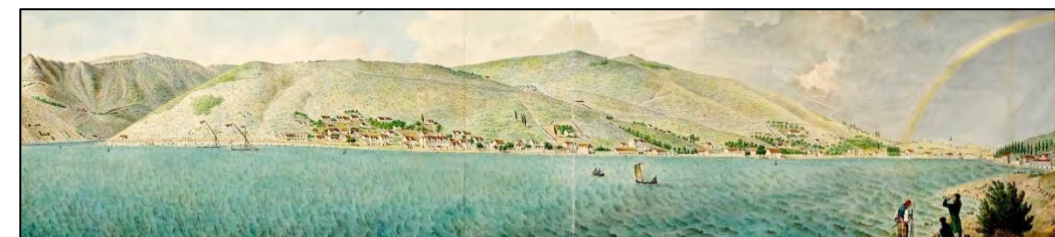
Prostori **Gruža i Lapada**, smješteni zapadno od Grada i obuhvaćeni gradskim područjem van zidina, «extra muros», u povijesnim vremenima bili su ruralni predjeli koji su za ono doba bili udaljeniji od Grada. Tu su se nalazila manja naselja seljaka, s pokojom crkvicom i samostanom, smještena nešto iznad obale, koji su obrađivali vrtove i plodno Gruško i Lapadsko polje, ali se ujedno bavili i ribarstvom. Uspostavom stabilnih sigurnosnih prilika i odnosa sa susjedima Dubrovačke Republike, obala gruškog zaljeva tijekom 15., 16. i 17. stoljeća postaje poprište izgradnje brojnih vlastelinskih ljetnikovaca na vodi, ali i poljoprivrednih ima-

nja s kućama bogatih pučana. Smiješta se tu i Dominikanski samostan Sv. Križa. Blaga i pjeskovita sjeverna obala Gruža omogućavala je i razvoj **brodogradnje** - pošto je gruški zaljev oduvijek bio vrlo sigurno i dobro sklonište brodovima, pa vrlo uskoro postaju poznati gruški škari - **brodogradilišta** isprva manjih a kasnije i velikih brodova. Bilo ih je ukupno sedam a oko njih nastaju i manja skladna naselja brodograditelja, koja su se sastojala od jednostavnih kamenih kuća sa skromnim vrtovima, tvoreći zajedno s ljetnikovcima i drugim kućama kultivirani krajolik Gruža. Na krajnjem jugozapadnom dijelu gruškog zaljeva od 16. stoljeća nalazio se lazaret za putnike i robu koja je brodovima stizala u Gruž s istoka.

Prostor Lapada, za razliku od Gruža, ostao je gotovo nenaseljen. Bio je prekriven najvećim dijelom borovom i čempresovom šumom, s pokojim poljem i ponekom prastarom crkvicom, pa je zasigurno bio idealno područje lova. U Lapadu se gradi nekoliko ljetnikovaca (najstariji je onaj Benešin iz 14. stoljeća) uz i ponad plodnih polja te uz obalu lapadskog zaljeva zvanog Sumartin, gdje se nekad nalazio i lazaret (karantena). Gradi se tu i pokoja kuća bogatijih pučana a i skromne nastambe seljaka koji su obrađivali posjede gospara.

***

Prodorom Napoleonove vojske i propašću Dubrovačke Republike dolazi do drastičnih promjena u prostoru Dubrovnik i njegove najbliže okolice. Grad se odjednom pretvorio u veliki vojni logor pošto je u njemu isprva prebivalo oko 1500 vojnika, a njihov se broj kroz godinu povećavao. Toj promjeni iz civilne u vojnu namjenu Grada bilo je podređeno cjelokupno odvijanje života njegovih građana. Na snagu stupaju razne zabrane i ograničenja, poput policijskog sata, krajnje suženog korištenja vode, sječe i prodaje drva, žita, kruha, soli i ostalih vitalnih namirnica i proizvoda. Prvo je Francuska vojska prodorom na dubrovački teritorij početkom 1806. godine popljačkala kuće te devastirala povijesna zdanja na način da im je promijenila izvornu funkciju te adaptirala za nove sadržaje. Time je došlo do potiranja izvornog oblikovanja prostora vrijednih samostanskih i crkvenih zdanja, koje postaju vojne kasarne, bolnice, zatvori i skladišta, te vlasteoskih palača i kuća bogatih pučana, u koje se useljavaju francuski vojnici viših činova i koji ih adaptiraju po svom ukusu i nahođenju. Ali i prostori javnih zgrada poput Kneževa dvora, Vijećnice, Sponze, Arsenala i gradskih kula se adaptiraju za nove

sadržaje. Zatim je rusko-crnogorska vojska, tijekom francusko-ruskog sukoba mjeseca lipnja 1806. godine opsjedala i bombardirala Dubrovnik te zapalila gotovo sve ljetnikovce i kuće u neposrednoj njegovoj okolini, od kojih mnogi više nikad nisu obnovljeni. Francuska uprava gradi niz jakih utvrđenja oko Dubrovnika i na širem njegovom teritoriju; njih sveukupno trideset i tri. Izgradnju fortifikacija prati i izrazito intenzivna izgradnja novih modernih prostranih cesta na cjelokupnom dubrovačkom području, u narodu i danas zvan **Napoleonov put**, kako bi omogućili prilaze strateškim i vojnim mjestima te osigurali i nadzirali novi osvojeni dubrovački teritorij. Tako se probija **put Iza Grada**, ispod sjevernog dijela gradskih zidina u prostoru gradskog jarka, a iskopanim materijalom nasipavaju se u visini od 4-6 metara povijesne Brsalje i neposredan prostor pred zapadnim gradskim ulazom. Uspostavlja se nova komunikacija od Pila s Gružem i Lapadom preko Boninova, apstrahirajući pri tom povijesne komunikacije i pravce njihova pružanja, prolazeći kroz povijesne vrtove ljetnikovaca te narušavajući dotadašnju vrtu urbanističku matricu Pila ali i ostalog prostora. Ta nova cesta nastavljala se dalje obalom prema Primorju sve do Imotice, naselja na samoj zapadnoj granici nekadašnje Dubrovačke Republike. Svi ti radovi financirali su se novcem zatečenim u kasi Dubrovačke Republike, a kad su oni potrošeni uzimani su veliki zajmovi, a potom se oduzelo i svo crkveno, pa i ono religijsko srebro kako bi se pretopilo u dukate i njima financirala izgradnja.

***

Nakon uspostave Austrijske uprave nad dubrovačkim područjem 1814. godine, prva desetljeća 19. stoljeća pratila su krajna oskudica, siromaštvo i bolesti a tome su se pridružile i elementarne nepogode u vidu izrazito jakih potresa 1822. i 1823. godine i još više doprinijeli nastalom jadu, rasulu i devastaciji. Uvidjevši obrambenu moć koju je Dubrovnik imao svojim sustavom fortifikacija, a koja bi mogla imati itekakav značaj u slučaju pobune ili zauzeća, odmah je dobio status zatvorenog grada, grada-tvrđave koji će biti ukinut tek 1886. godine, što je itekako ograničavalo život u njemu i njegov razvoj. To je razdoblje u kojem dolazi do osiromašenja nekadašnjeg patricijata i njegova sukcesivnog nestanka, pa se tako znatan dio vlasteoskih posjeda rasprodaje kako strancima tako i, u najčešćem slučaju, obogaćenim pučanima ili bivšim kmetovima. Druga i treća dekada 19. stoljeća iskorištene su za izmjeru teritorija i uspostavu katastra te zemljišnika bivše dubrovačke države. Ujedno se nastavilo s izgradnjom fortifikacija na cijelom

dubrovačkom kraju na način da su se završile one tvrđave koje francuska uprava nije uspjela dovršiti te da su se izgradile nove. A zatim pomalo, oko sredine 19. stoljeća dolazi do ekonomske stabilizacije i ponovnog polaganog razvoja po novim pravilima ondašnjeg života, a koji se temeljio na trgovini i brodarstvu. Zgrade, bilo palače, kuće ili ljetnikovci, ali i crkve i samostani se popravljaju a grade se i poneke nove kuće, najčešće na Pločama i na Pilama, što bliže Gradu. U samoj povijesnoj jezgri Dubrovnika novi građevinski zahvati u najvećoj mjeri devastiraju povijesni prostor i njegovu arhitekturu. Najveće samostanske prostore zauzela je vojska i uprava grada pa se tako samostani Sv.Klare (vojna uprava), sv. Marije (gradsko poglavarstvo) i sv. Katarine (gimnazija) adaptiraju za novu namjenu. Nakon što je stara gotičkorenesansna Vijećnica 1817. godine zapaljena, prepuštena je propadanju a potom je 1863. srušena i nakon tri godine izgrađena nova, koja svojim gabritom i neorenesansnim stilom predstavlja strano tijelo u prostoru Grada. Ujedno je uz prvostolnicu srušena stara krstionica i uspostavljen trg, današnja Bunićeva poljana. Na Trgu oružja uz tvrđavu Revelin gradi se niz kuća vojno-sanitarnog sadržaja koje su u potpunosti izmijenile izgled tog predjela. Na južnim zidinama, na Bastionu sv. Margarite gradi se bolnički paviljon koji je prostorno bio povezan s jezuitskim samostanom - tada bolnicom. Stara Kula od Pila srušena je a postojala je namjera da se i dio gradskih zidina uz vrata od Pila sruši (Bastion od Pila) kako bi se osuvremenio zapadni ulaz u Grad i kako bi «što više svježeg zraka ulazilo u Grad - što stare zidine sprječavaju». A stvarni razlog rušenja ležao je u fortifikacijskoj jačini Grada koju je trebalo oslabiti. Gradska luka dobija novi izgled; srušena je stara Kula Ribarnice i najveći dio malog arsenala, a grade se novi veći gatovi kao i kamena obala uzduž većeg dijela luke. Tvrđava Sv. Ivana se pregrađuje a uz njezin istočni obod gradi se lukobran Porporela. Neke vlasteoske palače se ruše, poput one obitelji Gradi-Gradić i Gondola-Gundulić, da bi na njihovim mjestima bila izgrađena nova zdanja poput novog biskupskog sjemeništa i pravoslavne crkve. Građevinska djelatnost u drugoj polovini 19. stoljeća najvećim se dijelom odvija na Pilama i u Gružu; na Pločama manje dok je Lapad i dalje ostao izoliran i mimoidean od intenzivnije izgradnje. Na predjelu Ploče, uglavnom uzduž glavne prometnice, grade se nove obiteljske kuće koje svojim oblikovanjem slijede tradiciju. Na prostoru zapadno uz Lazarete organizirana je Komarda – klaonica i mjesto prodaje mesa, koje je izmješteno iz gradskih zidina - prostora torete sv. Luke.

***

Pile značajno mijenjaju svoj izgled od druge polovice 19. stoljeća. Uz intenzivniju izgradnju novih obiteljskih kuća, kako u Pilama tako i na prostoru od suburbanih vila Pozze-Pucić i Gracić pa prema Donjem konalu, značajan gradbeni poduhvat predstavlja i nova Općinska bolnica (1888.) na šumovitom prostoru zapadno od ljetnikovca Cerva-Pozze/Crijević-Pucić. Konjušnice koje su sagrađene na Brsaljama početkom 19. stoljeća adaptiraju se godine 1836. u kavanu Birimiša, koja i danas postoji kao kavana «Dubavka», a koncem stoljeća, 1897. godine, otvara se i novosagrađeni hotel «Imperijal», koji se svojim oblikovanjem i gabaritima nametnuo cjelokupnom prostoru Pila. Tako se Pile, uz postojanje već nekoliko privatnih manjih hotela i svratišta, već tada počinju oblikovati kao zona namijenjena turizmu. Tome doprinosi i prostor Brsalja koji služi kao stajalište kočija, kasnije omnibusa, te predstavlja sjecište lokalnog prometa.

***

Tijekom 19. stoljeća u Gružu se nastavlja izgradnja velikih drvenih brodova no pojavom parobrodarstva pomalo zami- re ta djelatnost te čuveni gruški škverci pomalo nestaju. Na njihovim mjestima niče prostrana zidana obala namijenjena pristajanju većih brodova pa se tako Gruž počinje mijenjati i pretvarati u glavnu trgovačku i putničku luku Dubrovnika. Za te potrebe sagrađen je već 1886. godine prvi hotel na gruškoj obali, «Hotel Petka» a za potrebe skladištenja, nadasve ugljena potrebnog brodovima, sagrađena je Solska baza. No, ovaj predio počeo se širiti i prema istoku tj. zahvaćati prostor oko Gruškog polja. Tako se 1892. godine uz sjevernu stranu dna tog polja gradi kompleks Duhanske stanice koji se sastojao od upravne zgrade i preradbeno-skladišne zgrade, lijepog i prvog primjerka **industrijske arhitekture** u Dubrovniku. Također, nešto istočnije, 1897. godine austrijska Vojna uprava gradi Kasarnu – kompleks domobranske vojarne (Landwehr Infanterie Kaserne). Ovakvim razvitkom Gruž ujedno gubi onu povijesnu ladanjsku karakteristiku te poprima novu - privrednu, koju sačinjavaju pomorstvo, brodogradnja, zanatstvo i trgovina, a što sačinjava i ekonomsku osnovu samog Dubrovnika.

***

Početak 20. stoljeća donosi značajne promjene u načinu života Grada koje su započele u sam osvit toga stoljeća. Uz obnovu vodovodne mreže (1901.) koja je dovela vodu u svaku kuću Grada, ali i Gruža i Lapada, 1901. godine izvrše-

na je i elektrifikacija a istovremeno je uspostavljena uskotračna željeznička veza sa zaleđem, ali i Bečom kao i dalje na istok. Realizirala se i suvremena organizacija gradskog prometa na način da je 1910. uveden tramvaj, prvi i jedini u Dalmaciji, koji je povezivao Pile s Gružem i Lapadom. Bili su to preduvjeti značajnijeg ekonomskog razvoja koji se i dalje temeljio na pomorstvu, zanatstvu i trgovini ali i turizmu i ugostiteljstvu.

Predio Ploče i dalje se, nešto intenzivnije, urbanizira izgradnjom reprezentativnijih obiteljskih kuća koje se i dalje najčešće smještaju uzduž glavne prometnice prema Svetom Jakovu. Među njima sadržajem i gabaritima izdvaja se kuća Banac, izgrađena 1912. godine iznad pjeskovite morske obale i kupališta Banje, pošto je sadržala desetak stanova i bila namijenjena za iznajmljivanje. Istočno od Lazareta uređuje se 1910. vojno kupalište Banje koje će postati i javna gradska plaža a na dijelu predjela Tabor gradi se (1913.) voluminozna zgrada Gimnazije koja se gabaritom nametnula okolnom prostoru ne uklopivši se u njega. Na samoj morskoj obali, ispod glavne prometnice 1913. sagrađen je prvi hotel na Pločama - Hotel Odak - na čijem će mjestu kasnije niknuti današnji hotel «Excelsior».

I na prostoru Pila početkom 20. stoljeća dolazi do intenzivnije izgradnje obiteljskih kuća i vila, kada cjelokupan prostor konturno poprima današnji izgled, a posebna pozornost poklanja se uređenju okoliša. Tako se adaptira i uređuje put Iza Grada (1899.), perivoj Gradac (1898.), park u Posatu (1904.), Brsalje (1900-1907.), Bogišićev park (1909.) te Posat (1913.). Ujedno se uvođenjem tramvaja ispred suburbane vile Pucić gradi glavna tramvajska čekaonica ispred koje se organizira tramvajsko čvorište i okretište.

***

Gruž nastavlja razvoj započet u drugoj polovici 19. stoljeća s tim da se dolaskom željeznice i brodarskog prometa on još intenzivirao. Željeznička postaja sa skladišnim prostorima sagrađena je na Kantafigu, krajnjoj zapadnoj točki Grada, zajedno s kućama u kojima su stanovali ljudi zaposleni na željeznici. Uvođenjem tramvaja u Gružu je sagrađena glavna upravna zgrada, spremište i radionica za tramvaje – Remiza na dnu gruškog polja, a na Batali je sagrađena elektrana koja je opskrbljivala sve potrošače tom novom energijom prosperiteta. Razvoj Gruža potaknuo je i znatnu izgradnju novih kuća ponajviše iznad luke ali i na novom prostoru od Boninova pa prema Gružu, a što danas čini ulicu Dr. Ante Starčevića. Sagrađeno je tu do 1914. godine niz reprezenta-

tivnih kuća ponajviše ožbukanih pročelja i u stilu secesije ali dosta i onih tradicionalnih oblika građenih od kamena.

***

U ovom razdoblju i u Lapadu se počinju polako događati mijene. Početkom stoljeća gradi se obala s cestom od Batale do današnjeg Orsana, pri čemu se nasipava dio obale. Tako nestaje «Mala Venecija», razvedene uvalice s lučicom uz ljetnikovac Giorgi, a i ribnjaci ljetnikovaca Pozze-Pucić i Sorgo-Sorkočević ostaju «na suhom». Uspostavlja se i novi put prema Lapadu preko Gorice svetog Vlaha, te onaj oko samog poluotoka, a i tramvaj počinje voziti do Uvale. Na predjelima oko Svetog Mihajla i nad Gospinim poljem naseljava se niz hvarskih obitelji, izgradivši kuće i obnovivši stare maslinike i vinograde. Godine 1912. sagradili su i prvu turističko-ugostiteljsku zgradu u Lapadu – pension «Dalmacija». U Uvali te na nekoliko lokacija južne obale grškog zaljeva, niču kupališta – drvene kućice sa stubištima koje vode u more a 1914. tu je, na prostoru nekadašnje Male Venecije, otvoren i novosagrađeni «Grand hotel Lapad».

***

U ovom su pregledu razmatranim gradskim dubrovačkim područjima pridodani i novi atributi iz vremena 19. i 20. stoljeća, kako bi se upotpunila slojevitost prostora sa svojim mijenama u "zadanosti". Naime, za neke se intervencije u postojeće prigradsko tkivo može utvrditi kako su postale nezamjenjivi element, kako su uralasle u sliku tih prostora : možemo li zamisliti Boninovo bez slike Stare bolnice - danas sjedišta Dubrovačkog Sveučilišta (koja je u nedavnoj uspješnoj obnovi konzervatorskom zaslugom dovedena na izvornik njena projektanta Kuna Weidmana), ili zanemariti vile, stambenu izgradnju nastalu između dva svjetska rata? Upravo takva izgradnja gotovo je uvijek na tragu one ladanjske, dakle na tragu tradicije s potpisom suvremenika. Takve kvalitete, nasumce odabane, ali u kategoriji prostor-vrijeme talože nove vrijednosti u dugom hodu razvoja grada i mijena epoha - okviru integralnog, a ne parcijalnog motrenja prostora.

Nažalost, mnogo je više primjera nezgrapnih, nestručnih i devastirajućih intervencija po području, ili onih već izvedenih, ili tek zamišljenih!

Dijelom se neki od propusta mogu sanirati rehabilitacijom povijesnih i prirodnih ambijenata, neke su intervencije eklatantno već narušile krajobrazno mjerilo (hotel Radisson

u Orašcu, hotel Libertas na ulazu u Gospino polje, nadograđeni hotel Bellevue na Montovjerni, novoizgrađeni hotel Villa Dubrovnik u sv. Jakovu, već ishođena dozvola za gradnju novog hotela Belvedere u sv. Jakovu, koji će još jedanput (nakon ratom devastiranog hotela na istom mjestu) definitivno uništiti skladan odnos i mjerilo urbane kompozicije tisućljetnog Grada i panorame njegova prirodnog okoliša).

U navedenim primjerima hotelske izgradnje, a što je u dubrovačkoj gospodarskoj i prostornoj priči u tijesnoj vezi s turizmom kao monokulturom, valja posebno naglasiti da turizam donosi i mentalno zagađenje. Jer, ako se nameće kao monokultura stvara i tome adekvatne mentalitete, sustave vrijednosti i stilove ponašanja, i to ne samo unutar povijesne jezgre, već i cijelog gradskog područja, pa i manjim dubrovačkim izvangradskim naseljima, a sve se podređuje turističkim funkcijama. Valja konačno shvatiti da je potrošnja prostora nepovratna.

Osobito je bolno kad se troši dubrovački kultivirani krajolik.

***

Posljednjih godina sve više i sve učestalije UNESCO nastoji promatrati svijet koji postaje sve složeniji, a to se putem nesmiljene ekspanzije kapitala reflektira na stanje u prostoru, koje se naočigled mijenja, ugrožavajući i zaštićenu svjetsku baštinu. Stoga se nastoji situacije prevenirati, a ne djelovati nakon degradacija.

UNESCO-vo savjetodano tijelo ICOMOS (Međunarodno vijeće za spomenike i spomeničke cjeline) donosi smjernice za procjenu utjecaja na baštinu za dobra Svjetske kulturne baštine -HIA-, dok se pojam krajolika sukladno Europskoj konvenciji o krajobrazima odnosi na cjelokupni prostor i obuhvaća prirodna, ruralna, gradska i prigradska područja, kao i područja kopnenih voda i mora, a prostor se odavno više ne sagledava parcijalno, već kao ukupnost - te uključuje i urbanizirana područja, zaštićene graditeljske cjeline sa svojim okruženjem, što se odnosi i na svjetsku baštinu kamo spada i grad Dubrovnik sa svojom neposrednom okolinom i svojim širokim kultiviranim okruženjem.

Nužno je i hitno početi primjenjivati u svim segmentima (s akcentom na zakonske okvire) nove metodologije u zaštiti i upravljanju prirodnom i kulturnom baštinom.

No, odavno mi je nestor naše povijesti umjetnosti Cvito Fisković rekao, kako je **zaludu svaki zakon, ako baština nije zapisana u srcu!**

3.2 Slika Grada: Participatorno vrednovanje

U okviru projekta "Baština - pokretač razvoja" pripremljena je studija **Provedba participacijskog procesa na pilot Području Dubrovnika** (Mišetić, A., Miletić, G.M., 2014., Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb). Analiza je pripremljena anketnim istraživanjem, koje je provedeno primjenom on-line upitnika u razdoblju od rujna do prosinca 2014. godine. Ukupno je u istraživanju sudjelovalo 264 ispitanika. Raspodjela po poduzorcima je bila sljedeća: ekonomski akteri (76 ispitanika), profesionalci/stručnjaci različitih profila (60 ispitanika), akteri kulturnog i civilnog sektora (51), te studenti (77).

U prvom poglavlju te studije "Identitet grada te o kulturnim i prirodnim znamenitostima Dubrovnika" riječ o tome kako na simboličkoj razini ispitanici vide Dubrovnik. Svrha studije je njihovu sliku grada pokušati analitički razložiti kako bi identificirali one urbane simbole koji, prema mišljenju ispitanika, najviše pridonose tome da je Dubrovnik danas posebno mjesto u svjetskim razmjerima. U tu svrhu ispitanicima su postavljena tri pitanja:

- jedno je bilo o važnosti pojedinih elemenata za identitet Dubrovnika,
- drugo o tome koji su simboli grada danas najviše zanemareni te
- treće o najprepoznatljivijim prirodnim znamenitostima Dubrovnika.

Za potrebe naše studije su **rezultati ankete grafički interpretirani** na način, da ih je moguće usporediti/preklopiti sa ostalim grafičkim prikazima. To znači, da su nacrtani elementi/područja identiteta (karta 3.2.1), simbola grada koji su najviše zanemareni (karta 3.2.2) i prirodnih znamenitosti (karta 3.2.3) koji se mogu prostorno odrediti i nalaze se u obuhvatu studije. Treba naravno biti svjestan, da takva interpretacija nosi u sebi određenu aproksimaciju i granice područja na kartama treba smatrati kao informativne. Pojedinačni ispitanici naime mogu imati različite predstave o obuhvatu elemenata/područja dok odgovaraju na pitanja iz ankete.

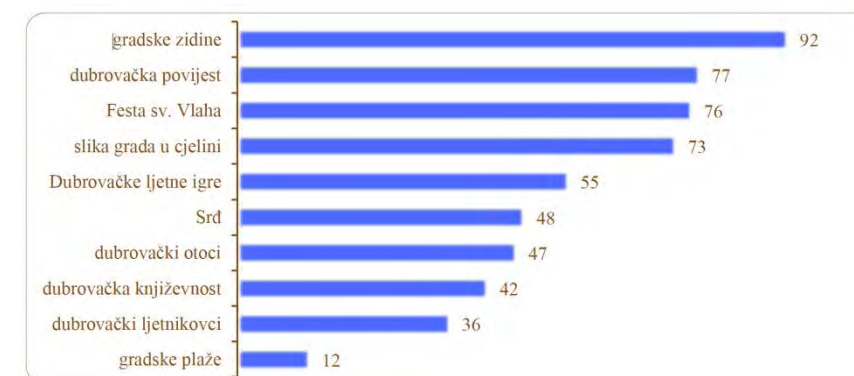
U nastavku je iz gornje studije preuzeta usporedba odgovora (a detaljna analiza odgovora je dana u samoj studiji).

Već letimični pogled na ponuđeni usporedni prikaz prikupljenih podataka daje neke odgovore ali i otvara nova pitanja

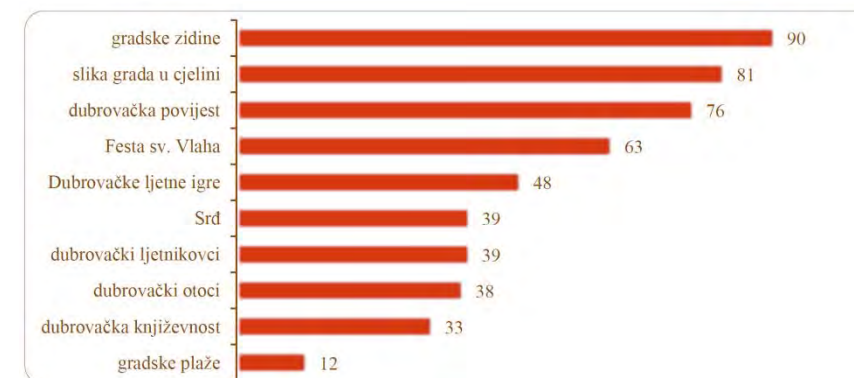
vezana uz temu identiteta Dubrovnika. U prvom redu, gradacija važnosti pojedinih elemenata koja je prisutna kod sve četiri skupine ispitanika pokazuje da među njima postoji prilično jasna predodžba oko toga što čini sliku Dubrovnika, odnosno koji to elementi pridonose da je Dubrovnik (p)ostao jedinstveno mjesto u svjetskim razmjerima. Podvlačenje crte ispod ocjene važnosti upućuje na sljedeća tri glavna simbola grada: gradske zidine, sliku grada u cjelini te dubrovačku povijest. Riječ je o dva fizička simbola koji se međusobno i preklapaju – upravo su zidine najuočljiviji element gradske vizure i čine tu prepoznatljivu sliku Dubrovnika – te jednom nematerijalnom – lokalna prošla stvarnost. Pritom se u pridavanju velike važnosti povijesti koja se stavlja ispred nekih fizičkih simbola neupitno očituje osviještenost važnosti baštine za identitet Dubrovnik.

Dok je prvi element s toga popisa – gradske zidine – gotovo konsensualno usuglašen, odnosno sve četiri skupine su ga najčešće izdvajale kao izrazito važan (u rasponu od 88 do 100%, pri čemu je razlika u ocjeni važnosti toga elementa statistički značajna na razini $p < 0,05$) kod druga dva elementa postoje određene disonance. Skupina anketiranih studenata je bila malo suzdržanija i kod ocjene važnosti slike grada u cjelini i kod dubrovačke povijesti. Podsjetimo, njima su na visokom drugom mjestu bile Dubrovačke ljetne igre (razlika u ocjeni važnosti tog elementa za identitet Dubrovnika su statistički značajne na razini $p < 0,05$), dok su tome festivalu ostale skupine ispitanika znatno rjeđe pridavale takvu važnost. Ispitanicima iz poduzorka ekonomskog sektora, kao i onim iz poduzorka stručnjaka te poduzorka kulturnog i civilnog sektora od Dubrovačkih ljetnih igara je važnija Festa Sv. Vlaha.

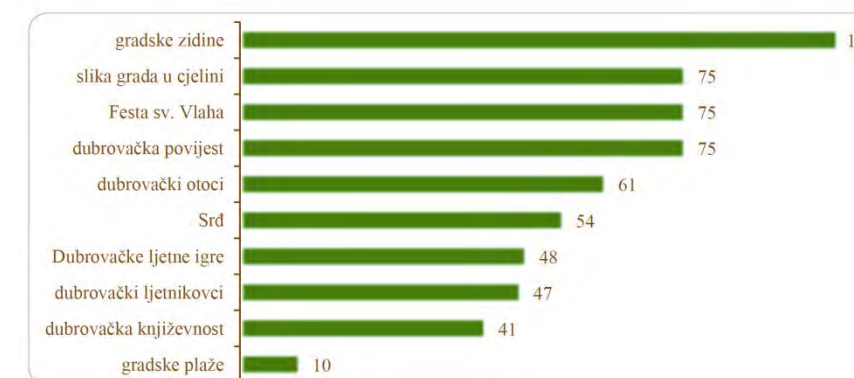
Ne smije se pritom izgubiti iz vida da velika većina anketiranih studenata smatra i sliku grada u cjelini kao i dubrovačku povijest važnima za dubrovački identitet. No, pritom tim simbolima uz bok ili čak i ispred njih stavlja i neke druge elemente. Očito je da su anketiranim studentima prioriteta posloženi po nekom drugom principu u odnosu na ostale skupine. Uočene razlike u rangiranju ali i u intenzitetu potpore između anketiranih studenata s jedne strane, te ostale tri skupine ispitanika vjerojatno je generacijsko pitanje. Mladim generacijama kazalište je za nijansu bliže i važnije od ostalih ponuđenih simbola. Tu se dakako otvara pitanje, što zapravo Dubrovačke ljetne igre znače građanima Dubrovnika, je li postojeće razina prepoznatljivosti zadovoljavajuća te može li se pridavanje važnosti od

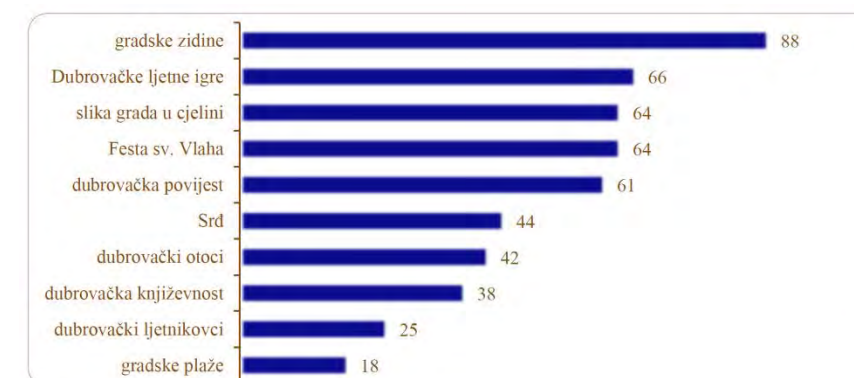
Ekonomski sektor

Stručnjaci

Kulturni i civilni sektor

Studenti

Slika 38: Procjena aktera o važnosti pojedinih elemenata za identitet Dubrovnika (%). Prikazan je udio ocjene izrazito (Mišetić, Miletić, 2014.)

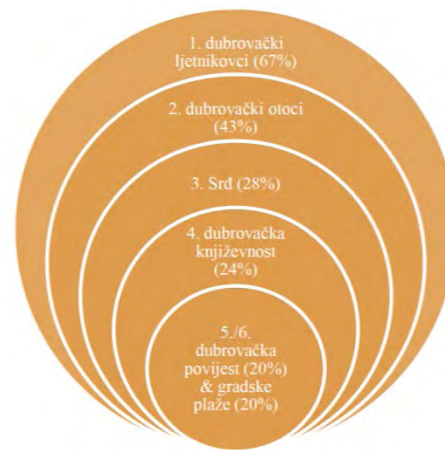

strane mlađih generacija smatrati pozitivnim pokazateljem te otvaranjem nekih novih mogućnosti za tu manifestaciju.

U svjetlu aktualnih tema u Dubrovniku, zanimljivo je istaknuti da Srđ u odmjeravanju s drugim ponuđenim elementima nije uspio ući na uži popis najvažnijih simbola grada. Nešto veću važnost mu pridaju ispitanici iz poduzorka kulturnog i civilnog sektora (pri čemu se ta razlika nije pokazala statistički značajnom), međutim i njima se nalazi tek na petom mjestu.

Usporedba odgovora na pitanje o zanemarenosti pojedinih simbola grada pokazala je da ispitanici najviše primjećuju nebrigu za ljetnikovce i dubrovačke otoke, zatim za Srđ, dubrovačku književnost, sliku grada u cjelini te gradske plaže. Pri čemu ispitanici iz svih poduzoraka na prvo mjesto popisa simbola o kojima se vodi nedovoljna briga stavljaju ljetnikovce. Oko daljnjeg redoslijeda na tom popisu najviše zanemarenih dolazi do određenog razmimoilaženja, ispitanici iz poduzorka ekonomskog sektora te onoga stručnjaka na drugo mjesto izdvajaju otoke, dok ispitanici iz poduzorka kulturnog i civilnog sektora na drugome mjestu kao najviše zanemareni simbol stavljaju Srđ. Anketiranim studentima je nakon ljetnikovaca najzanemarenija dubrovačka književnost. Istaknuti treba da je ocjenjujući zanemarenost simbola grada, Srđ na trećem mjestu kod ispitanika iz ekonomskog sektora, na četvrtom mjestu kod stručnjaka, a tek na šestom mjestu kod anketiranih studenata.

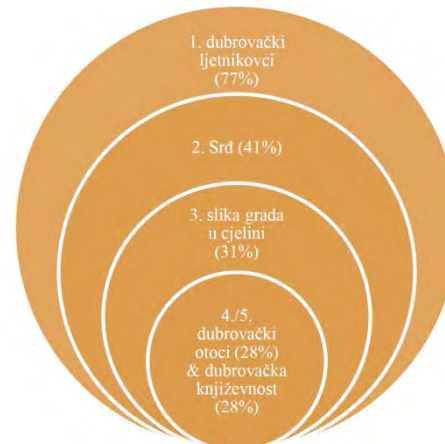
Propitivanje osviještenosti o važnosti prirode kao čimbenika koji Dubrovnik čini posebnim mjestom pokazalo je da su najprepoznatljivijim znamenitostima označena dva elementa koja obrubljuju grad. To su otoci, napose Lokrum, te Srđ. Pritom gledajući pojedinačno, Lokrum češće na prvo mjesto stavljaju ispitanici iz poduzorka ekonomskog sektora te stručnjaka dok Srđ kao najprepoznatljivu prirodnu znamenitost Dubrovnika češće izdvajaju ispitanici iz poduzorka kulturnog i civilnog sektora te studenata. Od ostalih elemenata kao prepoznatljivu znamenitost ispitanici iz sva četiri poduzorka spominju more, zatim anketirani studenti još često ističu plaže dok ispitanici iz ostala tri poduzorka često navode i Rijeku dubrovačku. Ispitanicu su kao prirodne znamenitosti navodili i neke gradske lokalitete poput Petke, Gradac, Lapad, međutim radi se o relativno malom broju takvih odgovora.

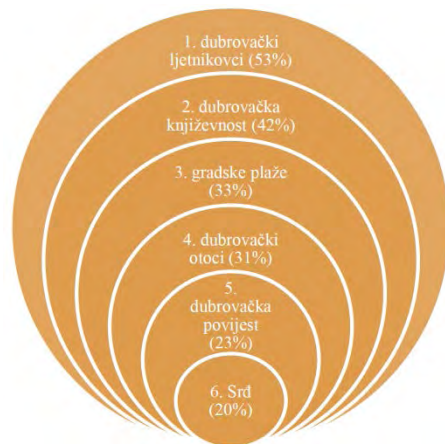
Ekonomski sektor

Stručnjaci

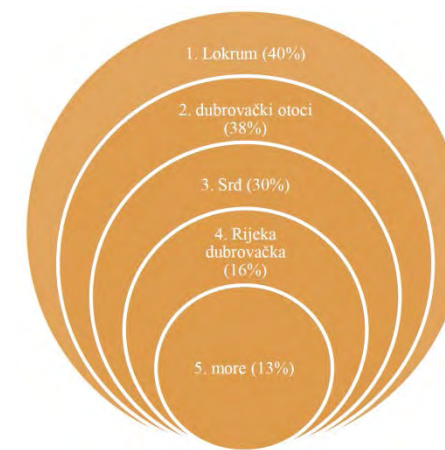

Kulturni i civilni sektor

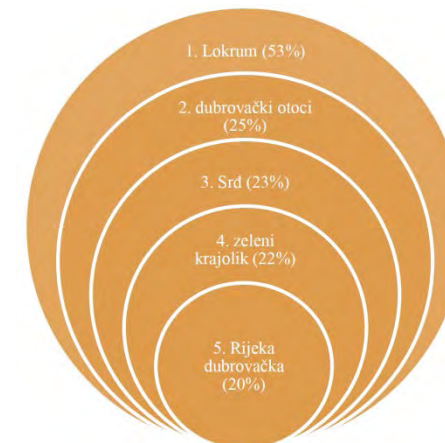

Studenti

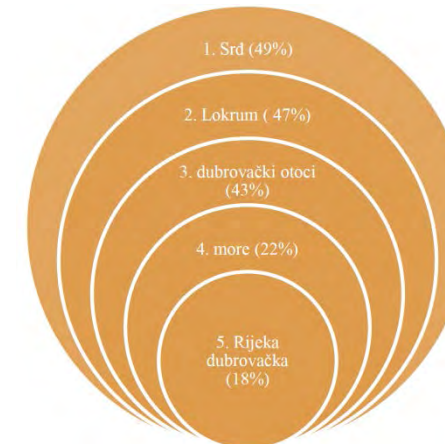
Slika 39: Popis simbola grada Dubrovnika koji su po mišljenju aktera najviše zanemareni (%)

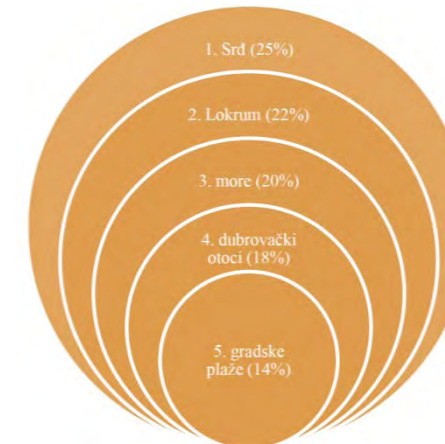
Ekonomski sektor

Stručnjaci

Kulturni i civilni sektor

Studenti

Slika 40: Popis najprepoznatljivijih prirodnih znamenitosti po mišljenju aktera (%) (Mišetić, Miletić, 2014.)

3.3 Perceptivne vrijednosti: Analiza slike grada Dubrovnika prema modelu Kevina Lyncha

Uvodni tekstovi (tamnije) preuzeti su iz rada *Analiza perceptivnih elemenata slike grada Šibenika prema modelu Kevina Lyncha*, Ana Škevin Mikulandra, mentor prof.dr. Marijan Hržić, *Prostor* 13(2005) 1(29).

3.3.1 Uvod

Grad je složena konstrukcija u prostoru, umrežena odnosima čovjeka i okolice. Čovjek je antropološki vezan za svoju okolicu i u sebi nosi čitav niz komponenti vezanih za biološku osnovu bića, kao i refleksije osjetilnog aparata na vanjske podražaje. Čovjek i njegova okolica u interaktivnom su odnosu koji nije deterministički, već probabilistički. Urbana okolica ima mnogo raznih uloga (fizičku, socijalnu i kulturnu) koje simultano djeluju i čovjek je doživljava kretanjem, pri čemu okolica stimulira i ne stimulira određena ponašanja. Opažanje okolice, tj. perceptivni proces počinje stimulansom koji čovjek registrira. Stimulans pokreće senzaciju kao refleksiju opažanja, a senzacije prelaze u percepcije koje u ljudskoj svijesti stvaraju koncepciju. Pomoću elemenata preuzetih iz geštalt-psihologije analizira se forma i slika grada. Teorija geštalta bavi se poimanjem oblika, tj. načinom na koji čovjekova svijest doživljava oblik. Doživljaj oblika subjektivan je i varijabilan pojam, ali u čovjeka je prisutna i stalnost zakonitosti percepcije koja je vezana za njegovu biološku osnovu (pitanje vertikale, horizontale, lijevo- desno, naprijed-nazad, gore-dolje).

Značajan prilog u analiziranju i razumijevanju vizualne forme i slike grada jest knjiga „Slika jednog grada“ autora Kevina Lyncha (1960), koja je nastala kao rezultat proučavanja triju američkih gradova: Bostona, Jersey Cityja i Los Angelesa.

Sliku grada, prema Lynchu, čini pet elementa: putovi, rubovi, područja, čvorovi i orijentiri, te ona nastaje iz preklapanja mnogih individualnih slika. Termin slikovitosti, po Lynchu, sačinjavaju oblici, boje ili opći rasporedi, koji olakšavaju nastajanje živopisno identificirane, snažno konstruirane i vrlo korisne mentalne slike okolice. Tu osobinu Lynch shvaća u smislu „čitljivosti“,

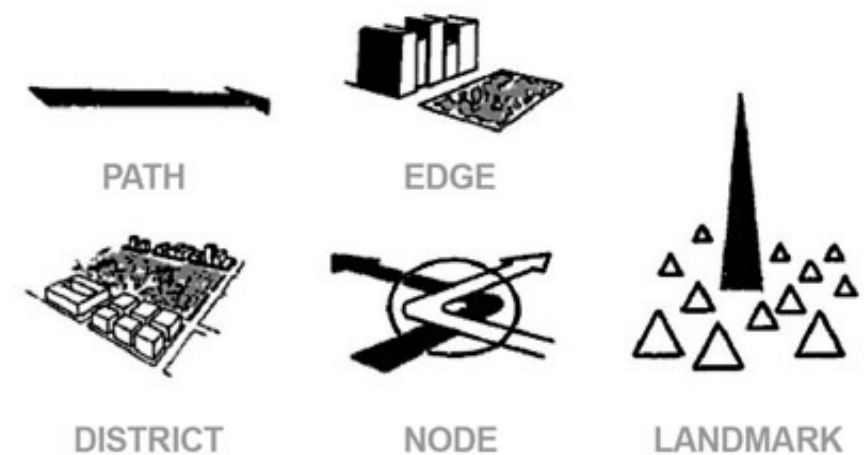
pri čemu podrazumijeva lakoću kojom se mogu prepoznati pojedini dijelovi grada i kojom se mogu organizirati u koherentan uzorak. „Čitljiv“ grad bit će onaj kojega je dijelove ili ulice lako razaznati i identificirati, a sve to zajedno čini skupnu i cjelovitu sliku. Na stvaranje slike grada utječe čitav niz čimbenika: fizička struktura grada, svjetlo, sjena, tekstura, mjerilo, silueta, ali i povijest, te društveno značenje. Sva čovjekova osjetila uključena su u taj proces, pa slika grada nastaje kao rezultat svih dojmova i opažanja.

Specifičnost prirodno-geografskog položaja, kao i niz društveno-povijesnih prilika, planersko htijenje i vizije utjecali su na današnji izgled Dubrovnika. U mentalnoj slici grad se doživljava od mosta Franje Tuđmana do Hotela Belveder na jugoistoku, te od vrha južnih padina brda Srđ do vanjske obale Lokruma, što je zanimljivo s aspekta prostornoga planiranja jer stvarni fizički okvir grada zauzima puno veći prostor sa Rijekom Dubrovačkom i Mokošicom. Značajnu komponentu slike grada čini i silueta grada, te kontekstualni odnos sa zaleđem. Grad smještajem zauzima južne padine okolnih brda, prateći konfiguraciju terena. Neprestana rekonstrukcija i promjenljivost gradova postavlja i probleme održavanja kontinuiteta njihove slike. Promjene u silueti Dubrovnika nastale su razvojem grada kao turističke meke gradnjom hotelskih kompleksa i turističke infrastrukture, razvojem luke, te gradnjom stambenih naselja u Lapadu, Gružu i Mokošici kao i formiranjem novog poslovnog centra u Gružu. Silueta stare gradske jezgre kontinuirano se mijenja okolnom gradnjom obiteljskih kuća u neposrednom okruženju gradskih bedema ali i u širem prostoru na svim raspoloživim lokacijama.

Grad se razvio uzduž dominantnih tijekova prometa, a recentna izgradnja prati glavnu gradsku arteriju i podcrtava izrazit linearni karakter grada. Slika grada puna je simbola i značenja, a ono što karakterizira grad jest njegova specifična urbana silueta koja je u ravnoteži s vizualnim kontekstom.

	PATH	EDGE	NODE	DISTRICT	LANDMARK
over 75% frequency					
50-75% ”					
25-50% ”					
12 1/2 -25% ”					

Slika 41: Legenda prema Lynchu (Lynch, 1960)

Slika 42: Pet elementa prema Lynchu: putovi, rubovi, područja, čvorovi i orijentiri (Lynch, 1960)

3.3.2 Putovi

Čovjek doživljava grad kretanjem po kompleksnoj i definiranoj mreži točaka u prostoru i tako ostvaruje vizualnu dostupnost kompleksnom i bogatom sustavu urbanih informacija. Putovi su često dominantni elementi u slici grada. Doživljaj slike grada ovisi o brzini kojom se promatrač kreće po mreži gradskog tkiva. Putovi s jasnim i dobro poznatim počecima te krajnjim ciljevima imaju za ljude jasniji identitet. Osim identiteta i kontinuiteta, putovi mogu imati i svoje kvalitete usmjerenosti. Usmjerenost u jednom smjeru može se znatno razlikovati od drugog smjera i postiže se pomoću gradijenta, odnosno pravilnom promjenom određene kvalitete. Čovjek najjasnije osjeća topografski gradijent, ali u gradu je prisutan i cijeli niz ostalih gradijenata.

Dubrovnik karakterizira niz paralelnih linearnih poteza uzduž južnih padina Srđa, unutarnja mreža na poluotoku Lapad i dužobalna komunikacija – Jadranska magistrala u Rijeci Dubrovačkoj koji su odigrali značajnu ulogu u formiranju gradskog tkiva i utjecali na razvoj grada.

Jadranska cesta - magistrala, Ulica Andrije Hebranga koja prelazi u Zagrebačku i Ulicu Petra Krešimira kao i Ulica Branitelja Dubrovnika, u produžetku Put od republike i Vukovarska ulica, Obala Stjepana Radića te Gruške obale, čine osnovne paralelne pravce u slici grada. Glavnu okosnicu unutarnje mreže na poluotoku Lapad čini Ulica Iva Vojnovića, Ulica Kralja Tomislava i Lapadska obala dok je glavna komunikacija u Rijeci Dubrovačkoj Jadranska cesta - magistrala. Karakteristika je ovih glavnih putova njihova kontinuiranost, akcentirana određenim reperima, bilo vezanih za fizičku izgradnju ili karakteristike terena. U kontinuumu putova disonantno su stvorena žarišta pojačanih aktivnosti akcentirana urbanim reperima.

Ulica Branitelja Dubrovnika, u produžetku Vukovarska ulica čini dominantnu okosnicu grada. To je kičma grada, koja je usmjerila širenje grada u smjeru jugoistok-sjeverozapad, povezuje Grad i Gruž i čini glavne tijekomve kretanja. Recen-tnom izgradnjom uz paralene pravce Dr. Ante Starčevića i Vukovarske ulice potenciran je razvoj novog centra u Gružu. Ovu ulicu karakterizira topografski gradijent (ona se strmo penje do Boninova pa se spušta u Gruški zaljev), a dinamičnom promjenljivošću ostvarene su različite vizure. Glavni su akcenti te ulice početna točka prostor Pila, ulaz u stari grad Dubrovnik, mjesto ishodišta, početka i kraja, limesa, ansambla nagomilanih vrijednosti... i krajnja točka Gruški zaljev,

mjesto križanja puteva, sada novi poslovni centar grada. Povijesno ishodišna točka Grada Dubrovnika prostor Tabora, istočno predgrađe grada odakle se kretalo u svijet, sad je zamijenjen prostorom Pila.

Jadranska magistrala kao jak tranzitni pravac ima vizualnu dominantu jer je uzdignuta iznad grada pa se grad može percipirati iz ptičje perspektive. Kretanje po njoj omogućuje pogled na gradske ikone, tvrđave, ali i na prostor luke. Grad je okrenut „leđima“ prema magistrali. Ona predstavlja glavni cestovni ulaz u grad sa zapada kada se ide preko mosta, dok se ulicom Pera Perića grad povezuje sa magistralom iz smjera istoka tj kada se dolazi iz zračne luke.

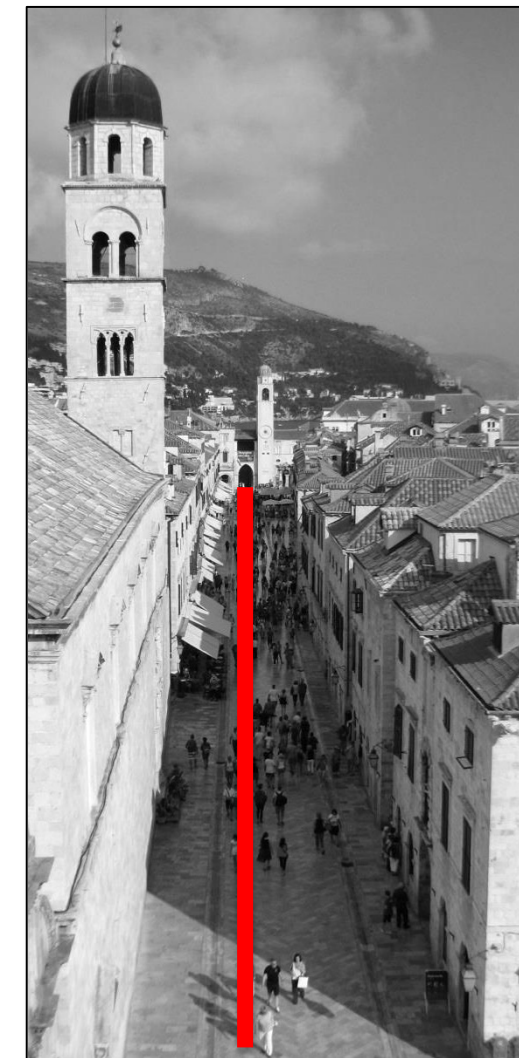
Naizmjeničnim pojavljivanjem vizura na grad unesen je element dinamike i čimbenik iznenađenja, pa se grad doživljava u sekvencama. Analizirajući dizajn ceste, uočava se da je prilagođena izohipsama terena, određenog ritma ostvarenoga gradijentom zakrivljenosti i promjena smjera, te projektirana da stvori kontrastne odnose (puno-prazno, sjena - svjetlo).

Unutar povijesne jezgre Stradun je primjer ulice koja ima jasno definiran početak i kraj. Ulica počinje kod velike Onofrijeve fontane i vodi sve do trga ispred katedrale, a početak i kraj artikulirani su značajnim obilježjima.

Posebno mjesto u analizi putova zauzimaju morski putevi koji pružaju gradsku vedutu s mora i ploveći njime, grad se doživljava u sekvencama.

Odnos prirode i kulture, kao da se priroda izjednačava s gradom, tj. da se prostor od mora do vrha brda i preko se shvaća kao urbani kontinuum.

Obala kao prostor nastao na mjestu susreta dviju površina u prostoru grada, specifičan zbog odnosa s vodom, artikulirana je nizom raznih sadržaja, diferenciranih prema namjeni korištenja, koji pridonose homogenosti i kontinuitetu poteza. Prepoznajemo dvije osnovne karakteristične vrste obale, pristupačni dio obale i pravu barijeru nepristupačnih strmih klifova na vanjskom dijelu grada prema otvorenom moru.

Slika 43: Put - Stradun

3.3.3 Rubovi

Rubovi su linearni elementi koji se ne smatraju putovima, već su obično granice između dviju vrsta urbanih površina. Rubovi u slici grada djeluju kao bočne reperne linije. Najsnažniji su oni rubovi koji nisu samo vizualno izraziti već su i kontinuirani po svojoj formi te neprolazni za poprečno kretanje. Poseban su slučaj fragmentarni rubovi koji su kontinuirani u apstraktnom smislu, a vidljivi samo u nekim diskretnim točkama. Rubovi, kao i putovi, imaju orijentacijski karakter te pojačavaju identitet nekoga područja.

Sliku grada Dubrovnika karakterizira široka paleta raznih vrsta rubova/granica, bilo da su proizašli iz karakteristika topografije ili urbanih struktura, pa je zanimljivo promatrati kako se grad nosio s ograničenjima i u kolikoj ih je mjeri prerastao. Današnji je grad longitudinalno razvijen u smjeru sjeverozapad-jugoistok, s jedne strane omeđen vapnenačkim hrptom, a s druge morem.

Strogi rubovi zidina starog grada Dubrovnika sa svojim utverdama, okamenjenog ljudskog sna izraslog na hridi, lausu u neposrednoj blizini kopna ističu se sa svojim jasnim granicama podno brda Srđ.

S druge strane jasno je artikuliran brežuljkasti poluotok Lapad sa svojim pitomim uvalama.

Sa zapadne strane razvoj grada priječilo je ušće Rijeke Dubrovačke sve do izgradnje mosta Franje Tuđmana 80 tih godina pa se tada rub zapadnog grada pomiče preko ušća do naselja Lozica. Na drugoj strani prema istoku grad se zaustavlja na strmim liticama podno crkvice sv. Orsule sa posljednjom akvizicijom atraktivnog prostora sa pogledom prema gradu na prostoru Hotela Belvedere.

Elementi prirodne konfiguracije terena, te more i morska konfiguracija egzistiraju u slici grada kao limesi i ograničavajući su čimbenici kontinuiranoga razvoja grada.

Prirodni rubovi pojavljuju se na nekoliko mjesta u slici grada. Brda Srđ i Žarkovica čine vizualnu barijeru prema sjeveroistoku i stvaraju okvir grada u panorami s mora. Prirodni rub brda iznad Rijeke Mokošice od Osojnika da Goubovog Kamena i Ivanice čini vizualnu barijeru cijelog grada prema okruženju i predstavlja krajnji okvir u slici grada.

More kao limes također je jedan od značajnijih elemenata slike grada. Osnovne su karakteristike toga ruba: kontinuiranost, diferenciranost načina korištenja obale i

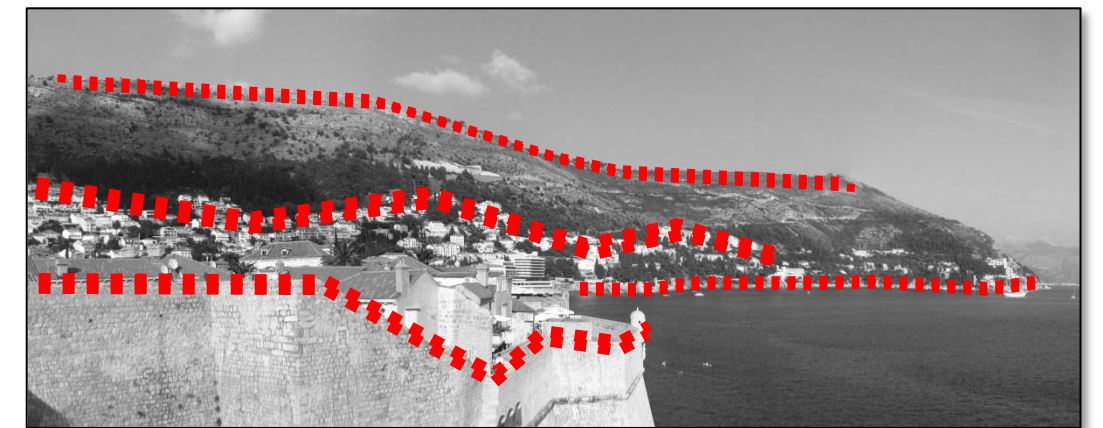
panoramske vizure na grad. Tijekom stoljeća mijenjala se linija obale, što je posebno intenzivirano nasipavanjem obale u 19. stoljeću. Limes mora kao snažan vizualni rub ima i funkciju kadriranja kojim se pojačava vizualni dojam motiva, u ovom slučaju siluete grada.

U slici grada ističu se gradske zidine kao linearna ograničenja dviju urbanih površina. Proučavajući stare mape i crteže grada Dubrovnika, uočava se da zidine kao dio fortifikacijskog sustava grada jasno definiraju okvire grada u odnosu na okolno područje. Tvrđave Fort Imperial, Revelin, Lovrijenac ali i Minčeta i sv. Ivan jesu točke u mreži rubova grada, a one imaju i ulogu orijentira.

Jadranska magistrala egzistira u slici grada kao barijera između grada i prirode, odnosno predstavlja granicu urbanog područja grada njegovog prirodnog okruženja strmih padina Srđa prirodne zaštite grada. Lokacija gradske putničke luke Gruž i njenih postrojenja također predstavlja barijeru u slici grada i prijeći izlaz na more na većem dijelu gruške obale, te novim prostornim rješenjima i uz južnu stranu ušća Rijeke Dubrovačke. ACI marina u Komolcu sa svojim novim proširenjem duž obale Rijeke također anulira vezu grada sa obalom.

3.3.4 Područja

Područja su dijelovi grada izrazito homogenih i kompaktnih karakteristika. To su relativno veliki dijelovi grada koji imaju određeni karakter pa se prepoznaju po svojoj unutrašnjoj strukturi. Područja su važna kao točke izbora i smjera. To su uočljiva mjesta, ali znatno većeg opsega nego orijentiri. Fizičke karakteristike koje određuju jedno područje - to su tematski kontinuumi koji mogu sadržavati beskrajno mnogo raznovrsnih komponenata: teksturu, detalje, simbole, tipove zgrada, topografiju, stanje održavanja objekata, ali i djelatnosti, namjene i stanovništvo.

Slika 44: Rubovi

Slika 45: Područja - Lokrum, Stari grad

Za Dubrovnik je karakteristično nekoliko homogenih područja povijesnoga dijela grada (povijesna jezgra, povijesna predgrađa Ploče, Pile, Kono ili povijesno okruženje, ljetnikovci u Gružu i Rijeci Dubrovačkoj) i suvremenoga grada (poslovni centar Gruž i nova naselja u Gružu i Lapadu kao i Novoj Mokošici). Osnovne su razlike u elementima fizičke strukture, u tipologiji zgrada, oblikovanju pročelja i različitosti uličnih poteza, visina izgradnje, gustoća izgradnje...

Ono što im je zajedničko jest prilagođenost izohipsama terena. Gotovo sva područja osim u unutrašnjem dijelu grada formiraju sliku grada i stvaraju odnos prema vodi. Na „platnu“ grada, kada se ulazi u grad s morske strane, jasno se mogu prepoznati.

Kada se povijesna jezgra promatra na razini dvodimenzionalnog prikaza, komparacijom odnosa slike i pozadine po principima geštalt-psihologije, neizgrađeni dio grada (ulice, trgovi) predstavlja sliku, a fizička struktura je pozadina, dok za moderni grad vrijedi suprotno.

Izrazito homogenu povijesnu jezgru karakterizira: gradnja kamenom, pokrov od kupe kanalice, uske ulice u kojima se visinske razlike u terenu svladavaju stubama, prilagođenost ljudskome mjerilu, topografski gradijenti, gustoća gradskog tkiva i trgovi kao glavni akcenti, a posebno trg ispred sv. Vlaha sa glavnom ulicom Stradunom. Gustoća jezgre stvara dojam da su svi elementi u međusobno ovisnom odnosu, pa ako se izdvoji samo jedan od njih, narušava se ravnoteža.

Povijesno okruženje čini prostor povijesnih predgrađa Pile, Konala ali i dio Ploča u kojem postoji veliki broj autentičnih povijesnih građevina sa njihovim đardinima, očuvanih karakteristika ali u suodnosu sa nekim novim strukturama koje barem u mjerilu ali često i u oblikovanju u cijelosti oponašaju ili poštuju zatečene vrijednosti. Ovaj prostor uključuje i mnoge zaštićene povijesne sklopove i cjeline kao i mnoge ljetnikovce u svom prirodnom okruženju. Ovakva područja još nalazimo u u Gruškoj luci kao i u Rijeci Dubrovačkoj.

Najprepoznatljivija zelena područja u slici grada su Velika i Mala Petka, otok Lokrum, padine Srđa te prirodni rub brda iznad Rijeke Mokošice od Osojnika da Golubovog Kamena sa Komolačkom dolinom do Šumeta.

Područja specifične namjene su karakteristična područja lučke zone smještene u Gruškom zaljevu te turističko ugostiteljske zone na Babin Kuku i uzduž morske obale u Lapadskoj uvali i na Pločama od Banja pa sve do hotela Belveder. Neka od ovih područja sve više predstavljaju ograničavajući čimbenik razvoja grada.

Područja poslovno-trgovačkih centara su mala u samome gradu osim u području novog suvremenog centra grada ali se percipiraju se kao važni orijentiri i čvorišta u slici grada.

Suvremeni javni sadržaji (nove škole, trgovački centri..) isprepliću se sa stambenim naseljima (Hladnica, Čokolino, Gorica, Lapadski neboderi, Zlatni Potok i Nova Mokošica) izdvajaju se također kao homogena područja i čine suvremeni grad. Njihove su karakteristike: beton kao materijal, veza među strukturama slabija nego u povijesnoj jezgri iako relativno gusta izgradnja.

Doživljajne cjeline na razini cijelog područja su: područje Rijeke Dubrovačke, Gruška uvala, Poluotok Lapad, Stari Grad sa obalom od Petke do Sv Jakova sa Lokrumom, Komolačka dolina - Šumet do Brgata, plato Srđa, cijeli Srđ (masiv zajedno sa Žarkovicom i Brgatom) te područje Brgata do Ivanice.

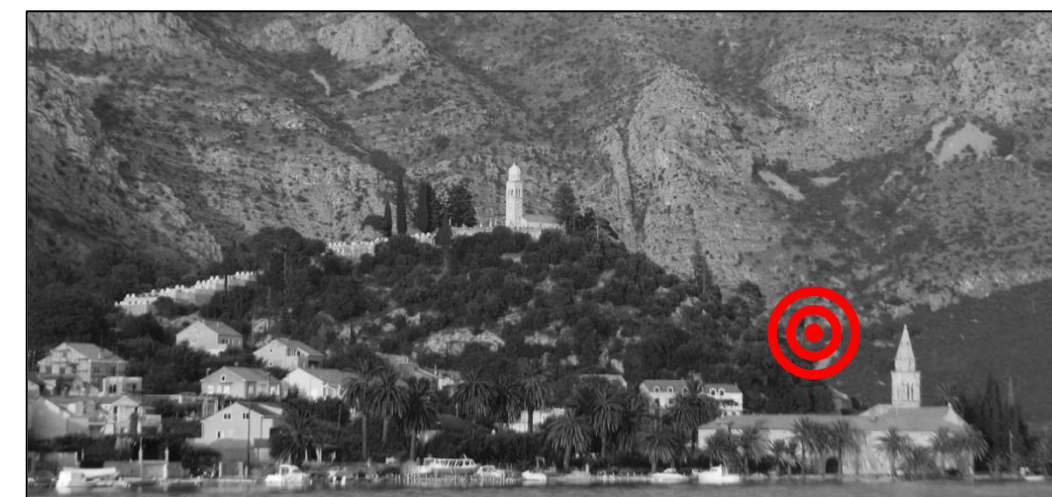
3.3.5 Čvorovi

Čvorovi su strategijske točke nekoga grada, gdje čovjek može ući, ali i one žarišne točke od kojih polazi ili prema kojima se kreće. To su prije svega križanja, mjesta gdje počinju ili završavaju tijekom kretanja, ali i točke gdje jedna gradska struktura prelazi u drugu. Premda su čvorovi konceptijski relativno male točke u slici jednoga grada, oni mogu biti i prostrani trgovi, pa i čitava područja, a kada se okolica promatra na nacionalnoj ili čak na internacionalnoj razini - tada cijeli grad može imati ulogu čvorišta. Elementi locirani na raskrižjima automatski dobivaju poseban, istaknuti položaj samom činjenicom što se nalaze na raskršću. Karakterističnu sliku mediteranskoga grada čine trgovi kao glavna gradska žarišta i kao mjesta raznih funkcija i modaliteta korištenja.

U slici grada Dubrovnika posebno se ističe sama povijesna jezgra grada u zidinama kao istaknuto i dominantno čvorište sa svojim javnim prostorom od katedrale do kraja Straduna, koja imaju i simboličko značenje a predstavljaju povijesno i suvremeno središte grada.

Slika 46: Doživljajne cjeline na razini cijelog područja

Slika 47: Čvor - Rožat s Crkvom V. Gospe

Osnovna je karakteristika okosnice trg ispred Katedrale- trg ispred sv Vlah- Stradun da se jasno ističe u odnosu na uske ulice povijesne jezgre koje se ulijevaju u njega. Koncentracija javnih zgrada (Sponza, Knežev dvor, Crkva sv. Vlah, Katedrala, Dominikanski samostan, Zvonici), širina glavne gradske ulice Straduna, njegove karakteristike planiranog prostora, sužavanje prema izlazu, čini taj prostor žarištem povijesne jezgre, ali i kulturnim središtem grada. Zgrade definiraju strukturu i okvir prostora.

Istaknuto čvorište je i suvremeni poslovno -trgovački centar u Gružu koji u potpunosti kroz sustavnu transformaciju prostora daje jednu novu sliku suvremenog grada.

Kao važno čvorište pred gradskim vratima povijesne jezgre prema zapadu, je prostor Pila sa poljanom Brsalje kao centralna autobusna stanica, ishodište i krajnja točka svih putovanja. Prostor Pila je ujedno i značajan reper i orijentir u slici grada. Također glavna čvorišta cestovne mreže predst-avljaju prostor autobusnog kolodvora,

Veliko čvorište kao središte putničkoga brodskog prometa Dubrovnika jest prostor Luke Dubrovnik smještenoga u području Gruškog zaljeva, ali i širi prostor Gruškog zaljeva. Manje čvorište brodskog prometa je stara gradska luka.

Hotelski kompleks Babin Kuk sa svojom infrastrukturom namijenjenom prvenstveno gostima ali i građanima grada – Novi Stradun, također je predstavljao čvorište koje je generiralo nove vrijednosti u gradu ali se njegovo značenje izgubilo uslijed privatizacije i novog vlasništva.

Novija čvorišta predstavljaju i trgovački sadržaji DOC, Robne kuće sa tržnicama ali i bolnica Medarevo prvenstveno radi svoje namjene.

Neki od povijesnih sakralnih čvorišta izvan starog grada još uvijek su zadržali svoju privlačnost kao samostan sv Križa u Gružu i crkva sv. Mihajla u Lapadu.

Uređenjem ACI marine u Komolcu kao modernog nautičkog centra dana je važnost području Komolca kao jednom od čvorišta.

3.3.6 Orijentiri

Osnovna fizička karakteristika orijentira jest njegova jedinstvenost i upečatljivost u odnosu na urbani kontekst. Značenje je orijentira da se izdvajaju među mnoštvom drugih objekata, što implicira njihovu prostornu istaknutost i važnost. Vizualni oblici koji se uzdižu iznad krajolika dobri su orijentiri jer ovise o čimbenicima koji se mogu odmah razaznati u okolici.

Za određivanje točaka izbora i smjerova najvažniji su orijentiri. Ako je određeni orijentir lociran na nekom od raskrižja ili čvorova, to mu pojačava značenje jer će lakše poslužiti kao početna točka za donošenje odluke i promjenu smjera. Daleki orijentiri velika su pomoć u održavanju smjera. Gradski reperi koji su osvijetljeni noću pridonose čitljivosti prostorne organizacije grada.

U slici grada Dubrovnika ističe se čitav niz orijentira, od kojih mnogi imaju i simbolička značenja.

Prostorno su najistaknutiji sam stari grad Dubrovnik u zidinama sa svojim tvrđavama – Revelin, Lovrijenac, Minčeta i sv. Ivan, te tvrđava Fort Imperial na Srđu koja se smjestila na strateškom položaju iznad grada. Tu su i ostale manje istaknute tvrđave ali koje čine dio fortifikacijskog sustava.

Utvrdjeni Grad Dubrovnik je dominantan u silueti grada i predstavlja repenu točku, kao i njegove utvrde koje imaju i socijalno značenje, simboliziraju zajedništvo i borbu protiv neprijatelja te grupiraju grad. Simboli su to koji su prisutni u svim prikazima grada tijekom stoljeća.

U povijesnoj jezgri javne građevine sakralne i profane izdvajaju se gabaritom i smještajem na glavnim osima, te imaju ulogu generatora povijesne jezgre. Zvonici i kupola katedrale dominiraju nad povijesnom jezgrom i služe kao orijentir.

U neposrednoj okolini starog grada zgrada gimnazije i Hotel Imperial - zbog prominentnog kontrasta sa svojom neposrednom okolicom, tj. uočljivom razlikom u volumenu i materijalu – izdvajaju se kao značajni orijentiri.

Na širem planu kao osnovni prostorni reperi uočavaju se Velika i Mala Petka, Lokrum ali i brdo Srđ u cjelini jer se i u njegovom zaleđu također razvija grad.

Turističkim razvojem grada u 20 st. novi hotelski sadržaji postaju i istaknuti reperi u slici grada. To su prvenstveno Hotel Excelsior koji se rekonstrukcijom arh. Šegvića pretvara u simbol modernog Dubrovnika ali i drugi značajni reperi kao Hotel Libertas, hoteli na Babin Kuku, istaknuti Hotel Neptun i konačno najuočljiviji i najsporniji Hotel Belvedere.

Hoteli se izdvajaju se zbog razlike u koloritu i tipologiji izgradnje u odnosu na okolicu, a označili su i širenje grada u svim smjerovima. Ako je neki objekt vezan za određenu djelatnost, onda ga i to može učiniti orijentir; primjerice zgrada suda, te bolnica i robna kuća, kojoj je značenje pojačano s obzirom na to da se nalazi na raskrižju putova.

Slika 48: Orijentir - Velika Petka

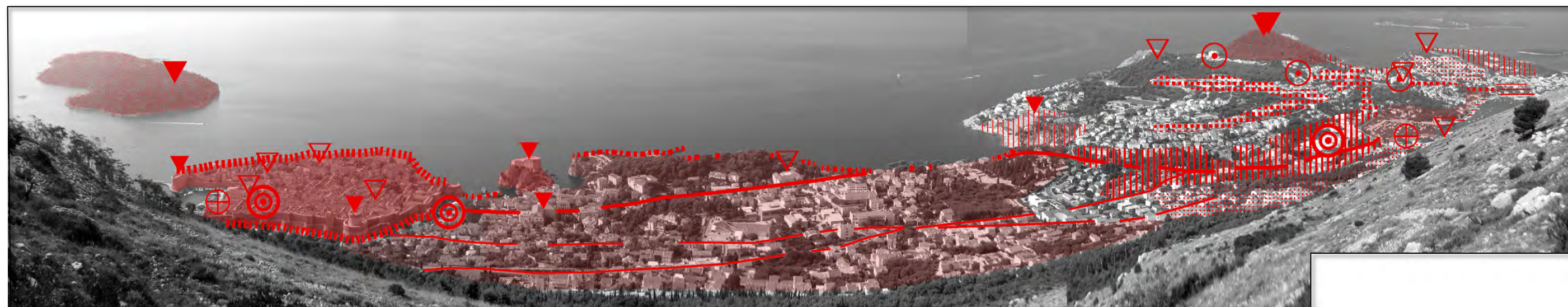
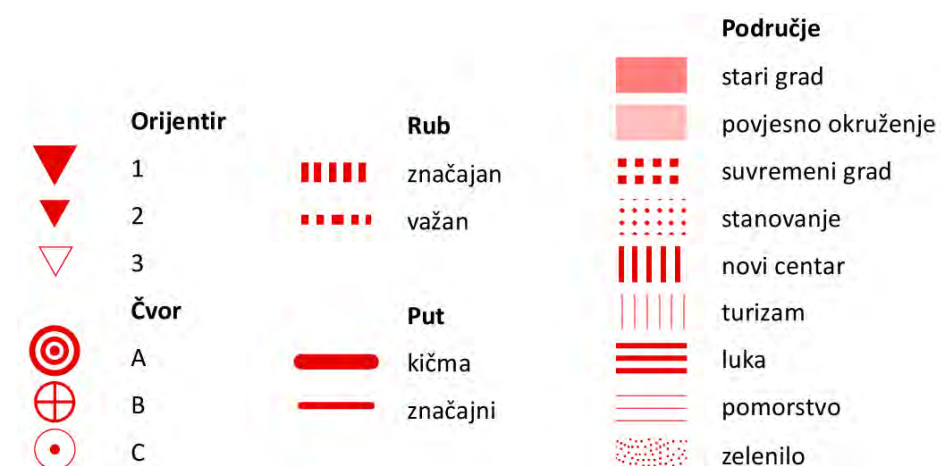
Primjer uzastopnoga niza orijentira jest ansambl javnih zgrada: Katedrala, Knežev dvor, Gradska kavana, Luža sa zvonikom, Sponza i crkva sv. Vlaha koji čine niz oko javnih trgova grada te markiraju glavni put i čvor.

Specifični orijentir predstavlja most Franja Tuđmana na zapadnom ulazu u Dubrovnik čije se značenje posebno ističe tijekom vožnje jadranskom turističkom cestom prema gradu.

Dominantan element u slici grada na povijesnim prikazima je fortifikacijski sustav. Grad se ponajprije doživljava kroz aspekt obrane i zaštite njegova stanovništva, a simboličko značenje predstavlja sv. Vlaho, zaštitnik grada. Kao poseban prilog istraživanju slike grada, značajni su stari crteži i grafike, literarni opisi grada i recentna umjetnička djela.

Proučavajući stare crteže i grafike, može se uočiti da se prikaz grada podudara s mentalnom predodžbom o gradu, po kojoj se grad percipira puno šire od njegova stvarnoga fizičkog okvira. Glavne su karakteristike tih prikaza jasnoća iščitavanja strukture gradskog tkiva i njegovih fortifikacija. Uočljive su dominante grada, njegova luka s akvatorijem i brdom Srđ iznad Grada.

U stvarnosti svi analizirani elementi (putovi, rubovi, područja, čvorovi i orijentiri) ne postoje kao izolirane slike, već njihov zbir daje ukupnu sliku grada. Upravo veza između elemenata presudna je u definiranju slikovitosti i čitljivosti grada. Analizirajući Dubrovnik kroz elemente slike grada prema modelu Kevina Lyncha - od dominantnih putova, preko rubova i limesa grada (gradske zidine, prirodni limesi brda i mora, ostali elementi urbanih struktura), područja grada (povijesna jezgra, nova naselja), gradskih čvorišta (trgova, križanja) do orijentira (gradskih tvrđava, karakterističnih zgrada, brda Srđ) - dolazi se do zaključka da je Dubrovnik slikovit i čitljiv grad. Značajne promjene koje su se dogodile u strukturi grada u 19. i 20. stoljeću rezultirale su stvaranjem prepoznatljive slike grada, koju karakteriziraju čvrste veze među pojedinim urbanim strukturama, ali prisutna su i neka mjesta bez atributa identiteta. Neminovnost promjena u urbanom tkivu reflektira se i na doživljaj slike grada pa ostaje za vidjeti što će se desiti sa Dubrovnikom i da li će promjene potencirati njegovu izražajnu slikovitost.

Slika 49: Ukupna slika grada

3.4 Nematerijalne baštinske vrijednosti Dubrovnika

Mjesto_sjećanja_značenje - Asocijativni krajolik

Asocijativne teme – nematerijalne vrijednosti baštine nisu nikad bile glavna tema u zaštiti i očuvanju kulturne baštine i u konzervatorskim praksama a sada, uočavajući brojne poteškoće i u mnogim slučajevima i nemogućnost zaštite materijalne baštine bez očuvanja duhovnih vrijednosti zajednica koje stvaraju baštinu, one se javljaju kao nezaobilazne u tom procesu i predstavljaju potencijalnu ujedinjuću silu. Kulturna baština nosi u sebi niz vrijednosti što ih je stekla zahvaljujući svojoj autentičnosti i svojoj dubokoj povijesnoj povezanosti s tлом i ljudima uz koje je rasla. Nematerijalno u materijalnome – srž je kulturne baštine (dr. Ivo Maroević)

Pojam nematerijalna kulturna baština prema definiciji iz Konvencije obuhvaća: prakse, predstave, izraze, znanje, vještine, kao i instrumente, predmete, rukotvorine i kulturne prostore koji su povezani s tim, a koje zajednice, skupine i, u nekim slučajevima pojedinci, prihvaćaju kao dio svoje kulturne baštine. Ovu nematerijalnu kulturnu baštinu, koja se prenosi iz generacije u generaciju, zajednice i skupine stalno iznova stvaraju kao reakciju na svoje okruženje, svoje uzajamno djelovanje s prirodom i svoju povijest i ona im pruža osjećaj identiteta i kontinuiteta te tako promiče poštovanje za kulturnu raznolikost i ljudsku kreativnost.

Sukladno članku 9. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (NN 69/99, NN 151/03; NN 157/03, Ispravak), nematerijalno kulturno dobro mogu biti razni oblici i pojave duhovnog stvaralaštva što se prenose predajom ili na drugi način, a osobito:

- jezik, dijalekti, govori i toponimika, te usmena književnost svih vrsta,
- folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja, kao i druge tradicionalne pučke vrednote,
- tradicijska umijeća i obrti.

Republika Hrvatska se, kao zemlja bogata nematerijalnom kulturnom baštinom, zalaže za izgradnju učinkovitog sustava zaštite i očuvanja, na međunarodnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini te za uspostavljanje i unapređivanje međunarodne suradnje. Također ističe i potrebu poduzima-

nja zaštitnih mjera u suradnji s drugim zemljama potpisnicama UNESCO-ve Konvencije za zaštitu nematerijalne kulturne baštine u okviru djelotvornog obogaćivanja i dopune postojećih međunarodnih sporazuma, preporuka i rezolucija o kulturnoj i prirodnoj baštini, s novim odredbama koje se odnose na nematerijalnu kulturnu baštinu

Uočeno je da se aspekti nematerijalne baštine koji se odnose na asocijativni dio često nisu istaknuti kao jednako vrijedni ili nisu dovoljno istraženi te često ostaju neopisani pa tako i ne shvaćeni i puno teže ih je očuvati.

Govoreći o tom dijelu nematerijalne baštine prvenstveno mislimo na prenesena simbolička značenja i memorije koje se vežu za određeni prostor. Neka od tih značenja imaju svoje utjelovljenje u prostoru u materijalnom obliku na određenim lokalitetima iako su ona u većini slučajeva prisutna i izvan tih okvira. Značenja nam govore što određeno mjesto predstavlja, pokazuje, evocira ili izražava ljudima.

Postojanje asocijativne baštine predpostavlja da postoje posebne veze između ljudi i mjesta koje nije lako opisati a vrijedne su i potrebno ih je očuvati. Asocijativno može uključivati društvene ili duhovne vrijednosti a predstavljaju veze koje postoje između mjesta i ljudi.

Izuzetno je važno da se i ove nematerijalne vrijednosti uzmu u obzir u cijelom procesu očuvanja i upravljanja baštinom. Uključivanje građana za koje određeno mjesto ima posebna značenja i asocijacije je neophodno u cijelom procesu zaštite i upravljanja. Značajne asocijacije vezane za mjesto i značenja prostora trebaju biti prepoznati, poštovani i zadržani da bi očuvali duh mjesta i radi toga ih je potrebno u potpunosti nastojati dokumentirati.

Povelja iz Burre – dopunjena također prepoznaje da se vrijednosti, odnosno percepcija i doživljaj baštine mijenjaju kroz vrijeme. Nematerijalne vrijednosti nisu statične vrijednosti, one su dio kulturne živuće veze između prošlosti i budućnosti.

Glavne asociativne teme KULTURNE BAŠTINE GRADA

A KATOLIČKI DUH

- Festa sv. Vlaho, procesija
- Sakralni objekti, samostani
- Vjerske (društvene) svečanosti

C LIBERTAS – SLOBODA

- Utjelovljenje ideje slobode u SIMBOLU
- Gradske zidine i sustav utvrda
- SRĐ = prirodni štit grada, mjesto obrane Dubrovnika - u ratu i nasrtaju Rusa i Crnogoraca 1806.godine, isto tako u Domovinskom ratu, okvir „slike“ grada, Tvrđava Imperial, serpentine
- Jakov Gotovac / Ivan Gundulić - Himna slobodi - O lijepa, o draga, o slatka slobodo
- Fortifikacijski krajobraz, Stonske zidine, Soko grad

B MORE

- Pomorstvo, Pomorska škola
- Jaka trgovačka mornarica iz Dubrovačke republike, Dubrovačka parobrodarska plovidba, Ragusea, Atlantska plovidba
- Brodogradilišta
- Kultura male plovidbe
- Ribarstvo
- Putnički brodovi – cruising turizam, izletnički turizam

D SKLAD ZAJEDNICE

- Grad - država
- Moralne vrijednosti zajednice utjelovljene u fizičkom obliku – sklad cjeline grada
- Vrijednost bazirana na radu za dobrobit zajednice – ne isticanje pojedinaca, kolektivitet gradskoga bića u korist općega dobra (natpis na ulazu u nekadašnju dvornicu Velikoga vijeća u Kneževu dvoru Obliti privatorum publica curate)
- Skladnost, mjera, moralnost, skromnost, ujednačenost, nerazmetanje, harmonija
- Ujednačeni i stabilni državno pravni sustav jednako se odnosi i prema aristokratskom i pučkom staležu, sustav se poštuje i provodi
- Diplomacija, vještina diplomacije dovedena do savršenstva
- Mir i red – državni ideali

D SRETNI GRAD

- Umijeće dobrog življenja - zdravi duh u zdravom tijelu
- Pogodna klima, izvrsni kultivirani krajolik, more, jezera, polja, šume, otoci, rijeka, udoline, sklad prirode, uroda duhu i osjetilima
- Skladno podignuti grad u zidinama, kontrapunkt njemu: vrtni urbanizam ga uokoljava
- Sretni uvjeti za sve vrste stvaralaštva
- Grad kao umjetničko djelo
- Umjetnost kao srce grada
- Kulturne manifestacije, Dubrovačke Ljetne igre, Lindo, muzička škola, Simfonijski orkestar, međunarodni festivali...
- Plivački klub Jug, Belvi, plivališta, Jedriličarski klub Orsan, jedrenje, sportske luke
- Kupališta: Lokrum, Danče, Banje, Buže...
- Kultura šetnji, Babin Kuk, Sv. Jakov...
- Mediteranska kuhinja

F MULTIKULTURALNOST

- Uključivost
- multikonfesionalnost / svetac zaštitnik sv. Vlaho kao ekumenski svetac poveznica Istoka i Zapada
- Sinagoga, Pravoslavna crkva, muslimanska zajednica
- Turistička meka, strani državljani žive i borave u Dubrovniku
- Otvorenost – veze sa svijetom, željeznica, kopneni i morski putevi, danas zračna luka
- Povijesno: Dubrovačka Republika, Ston, Cavtat, Mediteran, konzulati, Trgovačke luke, Hrvatska, Balkan, Bosna, Srbija, Otomansko carstvo, Istanbul, Engleska, Goa
- Danas: Evropa, Svijet, turizam, brodovi duge plovidbe, Evropa, Daleki Istok, Južna Amerika...

3.4.1 Identificirana nematerijalna kulturna baština kroz projekt

Nematerijalni atributi koji određuju iznimnu univerzalnu vrijednost povijesne cjeline grada Dubrovnika a koji su identificirani u studiji „Identifikacija i valorizacija prirodne i graditeljske baštine područja Dubrovnika u prostornom kontekstu“ Instituta za povijest umjetnosti, Centar Cvito Fisković u Splitu su:

- Kulturna, politička i gospodarska veza sa dva svijeta Balkanom i Mediteranom
- Civilizacijska kovačnica
- Umjerenost
- Sloboda mir i red – državni ideali
- Sklad, skladnost, vjera i moralnost, mjera i skromnost, gvozdena autodisciplina, ustrajnost i trajanje, sukladnost lika i djelovanja, anonimnost oprez, prijatna forma fine ironije, rad, rad i rad, umijeće dobrog življenja
- Ujednačenost koja simbolizira ljepotu cjeline i značenje zajednice, sklad kao uvjet održanja Dubrovnika kao grada, republike i slobode
- Zaštita svetog Vlaha, parca, festa sv. Vlaha
- Poruka o sretnom gradu, temelji se na vrijednostima slobode i mira, reda i zdravlja, napretka i sloge
- Duh stanovnika, dijalekt

Do sada promišljeni i taksativno navedeni primjeri nematerijalne kulturne baštine Dubrovnika, odnosno razmatranog područja koje je popisala gđa Maja Nodari, suradnica na projektu, povjesničarka umjetnosti, radijska urednica, te konzervatorica savjetnica u Ministarstvu kulture, Konzervatorskom odjelu u Dubrovniku, zaslužna za uvrštenje Feste sv. Vlaha na listu UNESCO-m zaštićene nematerijalne baštine su:

Kult i festa sv. Vlaha zaštitnika Dubrovnika – milenijsko ishodište kulturnog prostora Grada, predstavlja izuzetnu pojavu, koja je u kontinuiranom povijesnom trajanju od 10. st. održala svoje tradicionalne i prepoznatljive odlike i vrsnoće izričaja, oblikujući lokalni i nacionalni kulturni pejzaž svestranim pojavnostima, povezujući materijalnu i nematerijalnu kulturnu baštinu, prožimljućom «duhovnom» dimenzijom, otvarajući područje istraživanja koje zaokružuje i pojmovno obuhvaća sve što podrazumijevamo pod baštinom u širokom rasponu od pokretnih i nepokretnih kulturnih dobara, nematerijalnih oblika i pojava čovjekova duhovnog stvaralaštva u prošlosti i sadašnjosti, što se prenose predajom ili na druge načine.

Festa svetoga Vlaha u svim asocijativnim pojavnostima – svenazočnosti, sveprisutnosti:

- trodnevlje
- Kandelora, puštanje golubica
- trombunjeri
- festanjuli
- gradska glazba
- barjaktari i barjaci, izvijanje ili „povijanje barjaka“, izuzetna vještina, susret sela i Grada, nošnja i tradicijskog nakita
- trznice
- himne
- plesovi u povijesti i sadašnjosti-„Linđo“
- uzrečice, poslovice
- legende
- predaje
- PROCESIJA, središnji događaj, u povijesti i sadašnjosti
- red u procesiji – obred
- sudionici: kler, puk, građanstvo, uglednici i u povijesti i - sadašnjosti gosti-veleposlanici, vojska: povijesne postrojbe i predstavnici prave vojske
- političari: u političkom pejzažu važno naglasiti da je Festa bila glavna državna proslava Republike, a i danas je Dan Grada Dubrovnika
- Relikvije – moćnici u procesiji, blago Grada i religijsko i sveto i povijesno kulturno-umjetničko nasljeđe
- Parac – lingvistika, starinski naziv Vlasići
- Parac- sve vrste umjetničkog stvaralaštva: književnost, glazba, teatar, primijenjene umjetnosti, napose urbanizam, kiparstvo, slikarstvo, primijenjene umjetnosti
- trpeza: makaruli šporki, rizot na kosovićima, torta od skorupa, rozolin, razna vrsta vina, hrostule, kotonjata, mantala, napose autohtona zelena menestra
- Gorica svetoga Vlaha, procesija do i natrag u Grad, običaji, ruta procesije

Slika 50: Procesija na Festi sv. Vlaha

Dubrovnik kao izrazito katolički grad i sredina: vjerske, religijske, običajne i tradicijske djelatnosti

Božićni pejzaž:

- Dubrovački Statut iz 1272. donosi prvi spomen Božića na hrvatskim prostorima, a i sječu i paljenje badnjaka
- široki raspon slavljenja Božića od vjerskog, crkvenog do izrazito obiteljskog blagdana
- kultura jaslca (njeguju ga gotovo sve crkve u Gradu i izvan njega, osobito franjevačka crkva Male braće, Dominikanska crkva, Isusovačka crkva, posebno Sestre milosrdnice na Pila- ma, „ ančele“
- najautentičniji oblik slavljenja u Dubrovniku su KOLENDE, odnosno pjevane čestitke, u svim pojavnostima od pučke do književne
- kolende imaju svoj ritual, scenografiju i dramaturgiju odvijanja, svoje izvođače i publiku, one su pjesme prošnje i darivanja, kažu za njih da su od pamtljivjeka, dakle link iz povijesti na sadašnjost
- kolende se od 1988. pjevaju pred komunom vlastima kao čestitka (zbor Libertas)
- ponoćke, gotovo sve gradske crkve
- Bambini, posebno štovanje u Dubrovniku (male drvene ili voštane figure Djetešca Isusa, ležećeg i stajaćeg – Il Santo Bambino, velika i sačuvana tradicija
- Misa s tamburicama u Domina, tradicija koja se održava
- Trpeza na Badnjak i Božić: panata, popara, riba bijela, bakalar, jabuke, naranče, kotonjata, relativno skromni jelovnik, a na Božić svinjeća lonza, glava od prasca, svinjska pečenja zvana Boža, torta, arancini, orasi, mjenduli, mantala, razne vrste vina, posebno malvasija- staro povijesno vino iznova u upoabi- tradicija traje
- božićni kruh LUK, ukras stola sa svijećom, lovorikom i rusma- rinom, dubrovačka posebnost registrirana u historiografiji i leksikografiji
- širok spektar hrvatskih božićnih pjesama

Crkva Male braće:

- uz najstarije jaslce do danas sačuvane (1935.), te božićnu tradiciju ima sukladno svom kontinuitetu od 1317. godine najstariju ljekarnicu - apoteku na svijetu
- i prije 14. st. fratri su imali aromatarij- ljekarnicu na istom mjestu, korisni klaustarski vrt, pa se može govoriti o snažnoj vezi zdravstveno-ljekarničke tradicije kroz stoljeća u Dubrov- niku
- sve se može povezati s karantenama, lazaretima, higijensko- sanitarnim visokim standardima iz vremena komune, pa onda i Dubrovačke Republike.

Crkva sv. Nikole (predromanika/barok, 19. st.) u funkciji je jedanput na godinu na sv. Nikolu 6. prosinca, s vrlo jakim asocija- tivnim nezaboravima iz Domovinskog rata 1991., kada je na taj dan Dubrovnik najjače bombardiran, rušen, zapaljen od srbo- crnogorske soldateske, kada se dogodio kulturocid!

Na blagdan sv. Nikole služe se mise svaki sat, a dijele se crvene jabuke na spomen svečeva dobročinstva trima djevojkama koje se od siromaštva nisu mogle udati. Nikoline zlatne kugle kao atribut u prisposobi jabuka

Crkva od Sigurate, među najstarijim u Dubrovniku, zanimljiv urbanistički položaj, svjedoči o razvoju grada, asocijativno prise- že na Bambina Anice Bošković i vještine sestara franjevki koje su se bavile i bave raznim zanatima – sačuvana je naprava za peče- nje hostije u njihovu muzeju - dumne čuvarice tradicije

Katedrala – crkva matica – snažno gradsko uporište, posebice zbog svoje „višeslojnosti“ (bizantska, romanička, barikna kated- rala)

Na jednom od oltara je čudotvorna slika Gospe od Porata svake godine na Veliku gospu 15. 08. je procesija koja ide do gradske luke na blagoslov mora, plovila i pomoraca – dobra i stara tradicija, jaka veza na legendarno dubrovačko pomorstvo

Uz procesiju sv. Vlaha, procesiju Gospe od porata, iznova se obnovila i Tijelovska procesija, u svim pojedinostima kao spona prošlosti i sadašnjosti, a pridružuje se i procesija na blagdan sv. Antuna (franjevci – klaustar) ruta javnih ophodnji- rituala

Sveti Jakov Pipunar na Pelinama, 25. srpnja, divna i rijetka romanička crkva, u funkciji jednom godišnje, sve više vjernika sudjeluje, na kraju mise se blagoslove zreli plodovi pipuna, dijele vjernicima

Sveti Nikola od škara u Gružu na Kantafigu, crkva pomoraca i brodograditelja, izravno i danas vezana uz more i pomorce, ima pred crkvom na platou kameni oltar gdje se služe mise, blagosliv- ljaju brodovi i pomorci, reminiscencija na bogatu pomorsku povijest, ali i književnu (Mato Vodopić, napr.)

Sveti Križ u Gružu, dominikansko središte Gruža, sakralnost i važnost toposa u suvremenosti je oplemenio posjet pape sveca Ivana Pavla II., koji je tu služio misu, a onda mu je pred samos- tanskim kompleksom uređen prostor i podignut kip.....jaka asocijativna veza Dubrovnika i katoličanstva

Sveta Marija od Milosti – Gospa od Danača

Iznimna crkva na specifičnom lokalitetu s mnogim običajima u rasponu od daleke prošlosti sredine 15. st. do današnjih dana:

predjel Danče jedan je od prvih leprozorija, karantena na dubrovačkom području

Gospa od Danača -zavjetna crkva dubrovačkih pomoraca redovnice i danas zvonjavom zvona pozdravljaju brodove koji prolaze, a oni im odgovaraju sirenama, računajući na njihov blagoslov (raspon od pomoraca moćne dubrovačke trgovačke mornarice, svih dubrovačkih pomoraca s putničke ili trgovačke flote - do današnjih cruisera!)

tu su živjele pobožne ženice picokare i bile obdarene raznim vještinama;

dumanjski kolačiči – i danas ih čine za Gospu od Danača- blagdan razne vještine; pranje robe dubr. vlastelinkama, pletenje, krpljenje, šivanje

čuvarice baštine i tradicije (posebno likovne baštine u samoj crkvi Dobričević i Boždarević)

Crkva Gospe od Milosrđa – zavjetno pomoračko središte

I ovu su crkvu pozdravljali dubrovački pomorci pucanjem topšova u prošlosti, sirenama u sadašnjosti

samostan kapucina čuva vrlo bogatu zbirku slika brodova u oluji, zavjetne slike

hodočašće na Malu Gospu

Crkva sv. Vlaha na Gorici

zavjetna crkva dubrovačkih pomoraca, isti obred i ritual pozdravljanja kada se odlazilo i dolazilo doma

prva crkva izvan zidina svetome Vlahu podignuta, po predaji u 11. st. po arheolškim nalazima 13.st, koliko su dopuštale sonde

crkva završnice Feste

zove se taj predjel još i Vlahova Gorica

Crkva Domino (Svi Sveti)

gradska crkva na prevažnoj povijesnoj komunikaciji od 11. st. u rasponu graditeljskom do 19. st., a važne su crkve na toj razini –

povijesnih komunikacija i sv. Feliks na Pilama i sv. Andrija na Pilama, kao i Sigurata i sveti Nikola na Prijekome

Domino- jaka božićna tradicija, u njoj se na Božić pjeva u sve vrijeme godišta sa sve 33 kitice uz tamburice, to se zove Pijeće

SRĐ

najjača asocijativna točka Dubrovnika u svim smjerovima i vizualnim koridorima!

Srđ je Dubrovniku kolijevka, štit, obrana i prirodni okvir „slike“ vidljiv sa svih strana grada i okolice

Impresivna točka obrane od prapovijesti do danas, s posebnim akcentom na Domovinski rat

amblematsko mjesto obrane Dubrovnika 1991.

Serpentine – steru se lijepo u škrtom pejzažu, a na toj se ruti gradi danas Križni put, s postajama, skulpturama važnih kipara koji su natječajem dobili svoje postaje, a ruta Križnog puta s autohtonim biblijskim raslinjem uspinje se do simbola Križa na vrhu Srđa!

autor projekta je ponajbolji hrvatski arhitekt Nikola Bašić, s posebnim osvrtom na tzv. propileje koji će biti podignuti podno serpentina s datumom razornog napada na Dubrovnik 6. 12. 1991.

najjača simbolička točka Dubrovnika

Otočić Daksa - Elafitsko otočje

Povijesni Križni put franjevačkog samostana sv. Sabina, u ruševinama, s dijelom fortifikacijskog krajolka 19. st.

Daksa je simbol stradanja nevinih žrtava komunističkog režima nakon II. Svjetskog rata, „ zabranjeni otok“ zločina, danas se 25.

10. odaje počast mnogobrojnim žrtvama strijeljanim na Daksi

Daksa je čuvala iznimno čudotvorno Raspelo Jurja Petrovića iz 16. pred kojim se molio književnik Ivan Gundulić za vrijeme svojih meditacija

Most preko Rijeke dubrovačke

novi simbol Dubrovnika i urbanistički i komunikacijski, izuzetna građevina

mogao bi postati i simbol nove duhovnosti kada bi mu se na prečku postavio zlatni trometarski anđeo kipara Zvonka Lončarića!

Hrana – gastronomski pejzaž (autentična dubrovačka tradicijska kuhinja)

- Zelena menestra
- torta od skorupa
- stonska torta, torta od makarula
- sorbet
- rozata
- pandišpanj
- mantala
- kotonjata
- arancini
- rizot na kosovićima
- makaruli šporki
- božićni i uskršni jelovnici, napr. TEHARICE (slatke pletenice s mašćenim jajem)
- te vina- razvija se kultura proizvodnje autohtonih sorti od malvasije do plavca malog, grka, pošipa.....

Razvijena Uskršnja kultura penganja jaja, po Gradu, osobito u Primorju (rabi se biljka rujevina, luk, vosak....)

Tradicijski zanati i vještine

U povijesti neobično jaka tradicija suknarstva (tkalci, rašljari, grebenari, podstrigači, valjači, bojadisari.....), staklari, sapunari, kožari, bačvari, crevljari, papučari, stolari, krojači, brijači zlatari, slikari, drvorezbari, tkalci, zlatovesci i mnogi drugi...

U današnje vrijeme zanati su znatno zapušteni, osim pokojeg zlatara, brijača ili klobučara, treba uložiti silnu energiju za povrat tradicijskih zanata u sukladnosti sa suvremenošću!

Folklorna događanja i tradicije

sačuvane i zaboravu otrgnute nošnje dubrovačkoga kraja (župska, konavoska, cavtajska, orebička) unatoč ratnoj pohari 1991.

tradiciju održava humanitarna udruga DEŠA iz Dubrovnika, obnavljajući tradicije svilarstva, konavoskoga veza, posebice se u području agrokulture njeguju se proizvodi od ljute naranče, specifikuma ovoga podneblja.

Folklorni ansambl LINDO iz Dubrovnika desetljećima njeguje, održava, obrazuje plesače i pjevače narodnih pjesama, posebice izvorne poskočice Lindo (Župljanin Niko Lale Lindo), educirajući, održavajući brojne nastupe, koncerte, gostovanja po zemlji i inozemstvu, Lindo je cijela institucija, dobri duh Grada

Klapsko pjevanje

dugovječna tradicija, historiografski, folklorno i glazbeno dokumentirana, UNESCO-va nematerijalna kulturna baština s jakom tradicijom (festival AKLAPELA)

Poklade, maškarate, veljuni

kao i u ostalim mediteranskim europskim kulturama, primjerice Italija i Francuska, pa i ostatku Dalmacije, Dubrovnik je uvijek imao tradiciju poklada, s usmenom, predajnom i pisanom književnošću, sa svojim veljunima, maškaranim balovima, maštovitim maskama

tradiciju najjače danas nastavlja Župski karnevo

Pučka nagađanja, vjerovanja, predaje, izreke, poslovice – posebne tradicije

KULTURA (širok pojam i dijapazon u rasponu, primjerice od Kneževe kapele do Dubrovačkih ljetnih igara - vidjeti u kolikom opsegu!)

Sport

Kupališta

Društvene igre

Sepulkrana kultura

Značajni događaji

- Velika trešnja 1667. godine
- Ukidanje Dubrovačke Republike 1815. godine na Bečkom kongresu
- Domovinski rat 1991.-1995.

3.4.2 Registar Ministarstva Kulture RH

Za sada su u Registar Ministarstva Kulture RH u domeni nematerijalne kulturne baštine sa dubrovačkog područja, odnosno područja Dubrovačko-neretvanske županije, upisana sijedeća nematerijalna kulturna dobra:

- Festa Sv Vlaha
- Dubrovački govor, dijalekt
- Mediteranska prehrana
- Dubrovački primorski ples Lindo
- Primorski svatovi
- Klapsko pjevanje
- Lastovski poklad
- Korčulanska moreška
- Govor i toponimija sela Vidonje kod Metkovića
- Neretvanska strašila i usmena predaja
- u pripremi je registracija Konavoske svadbene nazdravice i konavoskoga veza

Prema opisu sa stranica Ministarstva, Festa svetoga Vlaha, zaštitnika Dubrovnika predstavlja izuzetnu pojavu nematerijalne kulturne baštine, koja je u kontinuiranom povijesnom trajanju od 10. st. do sadašnjeg vremena zadržala svoje tradicionalne i prepoznatljive odlike i vrsnoću izričaja, oblikujući lokalni i nacionalni kulturni pejzaž svestranim pojavnostima, povezujući materijalnu i nematerijalnu kulturnu baštinu prožimljućom duhovnom dimenzijom. Temeljena na legendi o pojavljivanju svetoga Vlaha radi pomoći Dubrovčanima u obrani protiv napadača, u Festu se uključuju stanovnici grada i okolice, predstavnici države i lokalnih vlasti te predstavnici Rimokatoličke crkve.

Sveprisutnost svečeva u Dubrovniku odrazila se civilizacijskom i kulturološkom dimenzijom u svim sferama života, među svim društvenim slojevima. Kultura slavljenja dubrovačkog zaštitnika, obranitelja grada, koji se u Dubrovniku jedinstveno naziva «Parac», spajala je sve silnice života i grada i njegova teritorija, iskazujući fenomen svekolike kulture življenja. Manifestirala se ta povijesna veza u vjerskom, političkom, državnom, običajnom, pučkom, tradicijskom, obrednom, folklornom, književnom, glazbenom, likovnom, leksičkom, umjetničkom, scenskom, gradograditeljskom, sociološkom i emotivno-kreativnom izričaju, kroz sve oblike kulturno-povijesnog i umjetničkog izražaja.

Osim duhovnog značaja Festa naročito oblikuje društvene odnose i pravila kao i kvalitetu vlasti. Festa kao izraz štovanja sveca obilježila je čitav kulturni, a dijelom i prirodni prostor Grada i okolice, te kroz sudjelovanje pojedinaca i grupa iz drugih mjesta u zemlji kao i onih iz okolnih zemalja potiče međukulturni dijalog.

Rješenjem o upisu nematerijalnog dobra u Registar Ministarstva Kulture RH, utvrđuje se i sustav mjera zaštite koji, ovisno o vrsti nematerijalnog dobra, predviđa:

- osigurati dostupnost dobra javnosti;
- poticati prenošenje i njegovanje kulturnog dobra u izvornim i drugim sredinama;
- promicati funkciju i značaj dobra u društvu, te uključiti zaštitu dobra u programe planiranja;
- osigurati održivost dobra kroz edukaciju, identificiranje, dokumentiranje, znanstveno istraživanje, očuvanje, zaštitu, promicanje, povećanje vrijednosti, mogućnost prenošenja tradicije nasljednicima putem formalnog i neformalnog obrazovanja, te revitalizaciju napuštenih segmenata dobra;
- nastaviti sa istraživanjem dobra, primjerenim dokumentiranjem u svim vidovima i načinima suvremenog bilježenja, te stručnim i znanstvenim vrednovanjem
- poticati sudjelovanje zajednice i grupa koje baštine dobro u identificiranju, definiranju, izvođenju i prenošenju dobra;
- popularizirati i promovirati kulturno dobro održavanjem izložbi, stručnih skupova, smotri folklor, festivala, koncerata, putem elektroničkih medija, audio i video zapisa i na drugi način;
- educirati stručni kadar za prenošenje znanja i vještina putem seminara, radionica, formalnog i neformalnog obrazovanja;
- senzibilizirati javnost i podupirati zaštitu i očuvanje dobra identifikacijom procesa globalizacije i društvene transformacije kako bi se izbjegla opasnost nestajanja, uništenja ili komercijalizacije dobra, a potaklo zbližavanja i tolerantnost među ljudima.

3.4.3 Zaključak

Smatramo da je potrebno napraviti „inventar“ **nematerijalne baštine** koristeći se primjerima dobre prakse (Scoping and Mapping Intangible Cultural Heritage in Scotland, Napier University) uz obaveznu participaciju građana te uključivanjem zajednice. Na taj način osvijestiti će se zatečene vrijednosti i stvoriti preduvjeti za očuvanje. Tematske cjeline nematerijalne baštine koje su identificirane kroz ovu studiju mogu poslužiti kao okvir za pristupanje ovom procesu.

Tek kada se identificiraju stvarni atributi nematerijalne baštine kroz ovaj proces biti će moguće uskladiti i mjere zaštite sa proširenim poimanjem nematerijalne baštine koja obuhvaća sve nematerijalne aspekte kulturnog značaja.

Kulturni značaj nekog mjesta znači estetske, povijesne, znanstvene, društvene ili duhovne vrijednosti za prošle, sadašnje ili buduće generacije. Kulturni značaj je utjelovljen u samome mjestu, njegovoj strukturi, okruženju/smještaju, asocijacijama, značenjima, sjećanjima, povezanim mjestima i predmetima. Mjesta mogu imati različite vrijednosti za razne pojedince ili grupe ljudi.

Kulturni značaj mjesta i druga pitanja koja utječu na njegovu budućnost najbolje možemo razumjeti kroz proces prikupljanja i analiziranja informacija prije donošenja odluka. Razumijevanje kulturnog značaja je na prvom mjestu, zatim slijede razvojne politike i konačno upravljanje u skladu sa politikom. Ovo je opisan proces iz Burra povelje. (Australia ICOMOS Povelja iz Burre o mjestima od kulturnog značaja, dopunjena verzija, Listopad 2013)

4 POVIJESNA JEZGRA DUBROVNIKA KAO SPOMENIK SVJETSKE BAŠTINE

4.1 Kontekst Svjetske baštine – Iznimna univerzalna vrijednost

Povijesna jezgra Dubrovnika upisana je u Svjetsku baštinu jer se smatra da posjeduje vrijednost od globalnog interesa; Iznimnu univerzalnu vrijednost (OUV)

Iznimna univerzalna vrijednost je kulturna i/ili prirodna vrijednost čiji značaj prelazi nacionalne granice i od zajedničkog je interesa za sadašnje i buduće naraštaje čovječanstva u cjelini (UNESCO Operativne smjernice par.49)

Iznimna univerzalna vrijednost je vrijednost koju prepoznaje Odbor Svjetske baštine kad ustanovi da li i zašto spomenik ima međunarodni značaj.

Također je važno znati da je OUV ustanovljen u trenutku kad je Dubrovnik upisan u listu Svjetske baštine (1979, 1994.). On se ne može mijenjati bez renomacije koja je podložna istom postupku evaluacije kao i svaka nova nominacija. Međutim, proširenje kontaktne zone moguće je predložiti kao takozvanu manju izmjenu granice. Prijedlog se daje na procjenu ICOMOS-u (savjetodavno tijelo UNESCO-a), a usvaja ga Odbor Svjetske baštine.

Da bi dobila status globalne vrijednosti, povijesna jezgra Dubrovnika morala je dokazati da:

1. Predstavlja "jedinствeno umjetničko dostignuće, remek-djelo ljudske kreativnosti" (kriterij i); da je "jedinствena, iznimno rijetka i drevna" (kriterij iii) te da spada u "najkarakterističnije primjere određenog tipa strukture koji pokazuje visoke kulturne, društvene, umjetničke, znanstvene, tehnološke ili industrijske domete" (kriterij iv)
2. Da je održano stanje i kvaliteta – autentičnost i integritet OUV-a
3. Da je uspostavljeno odgovarajuće upravljanje kojim će se OUV sačuvati za buduće naraštaje

Sva ova tri elementa OUV-a, potvrda kriterija, stanje autentičnosti i integriteta te upravljanje moraju biti zadovoljena, u protivnom je OUV ugrožen.

Iznimna univerzalna vrijednost je integrirana vrijednost, spomenik ne može imati više OUV-a. Ta globalna vrijednost može biti samo jedan sloj višestrukih vrijednosti mjesta u kojem mogu postojati i druge nacionalne i lokalne vrijednosti koje nemaju veze sa Svjetskom baštinom.

Izjava o OUV je osnova za sve odluke o zaštiti i upravljanju koje se odnose na Svjetsku baštinu Dubrovnika. Za Dubrovnik ta izjava još nije usvojena ali je prijedlog za usvajanje pripremljen i u fazi procjene sa strane ICOMOS.

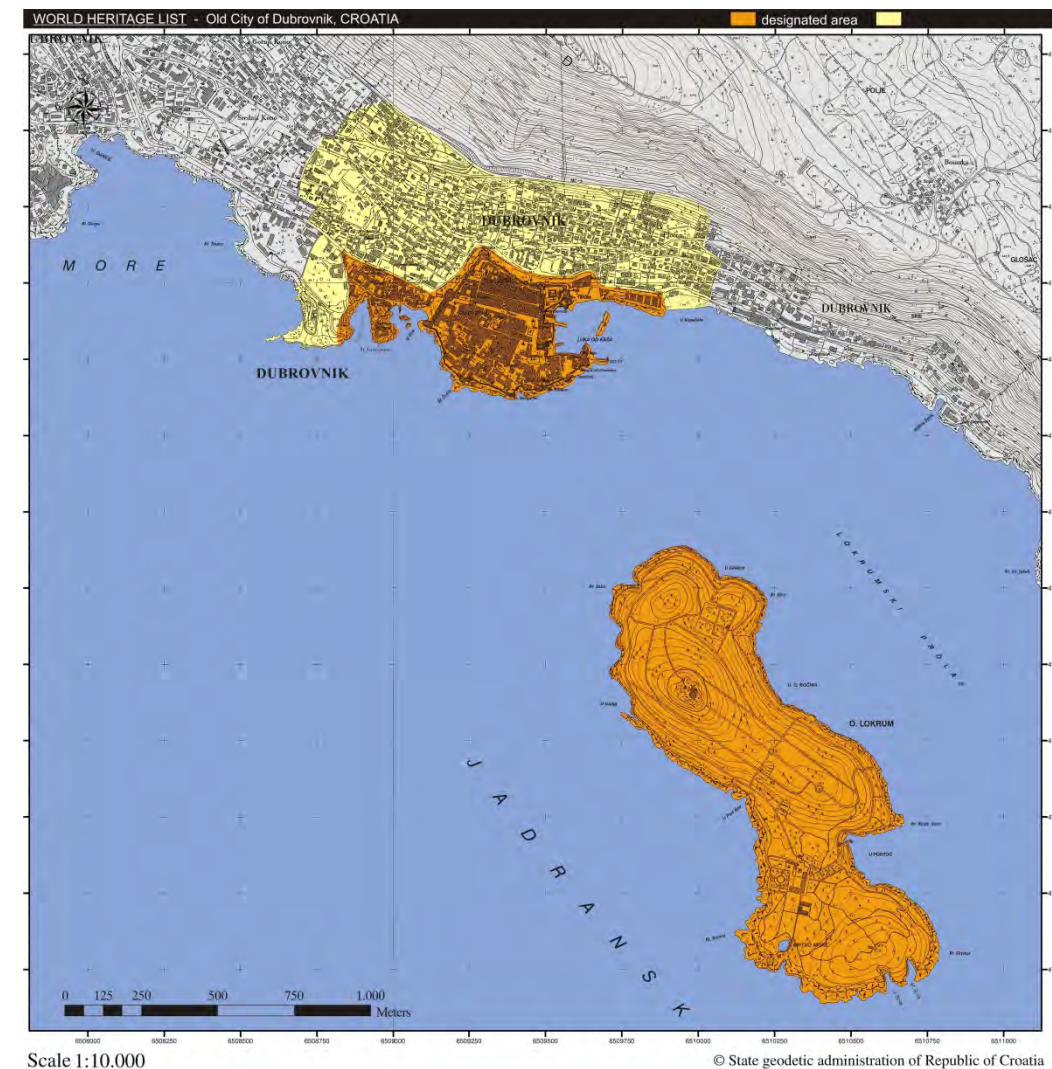
Naša studija bavi se dubrovačkim krajolikom kao cjelinom. Stoga se usredotočujemo na one aspekte koji doprinose Iznimnoj univerzalnoj vrijednosti (OUV-u) i koji se odnose na Svjetsku baštinu na njegovom području, okruženju i kontekstu. U Dubrovniku, njegova Iznimna univerzalna vrijednost (OUV) je čvrsto povezana s njegovim kopnenim i morskim krajolikom.

4.2 Svjetska baština povijesne jezgre Dubrovnika i njeno okruženje

"Okruženje spomeničkog objekta, lokaliteta ili zone definira se kao neposredno i šire područje koje je dio, ili doprinosi, značaju i jedinstvenosti spomenika. Osim fizičkih i vizualnih aspekata, okruženje uključuje interakciju s prirodnim okruženjem, bivše ili postojeće društvene i duhovne tradicije, običaje, tradicionalna znanja, aktivnosti i druge oblike nematerijalne kulturne baštine koji su oblikovali prostor, kao i sadašnji dinamički društveni i ekonomski kontekst"

(ICOMOS 2005: Xi'an Deklaracija o očuvanju spomeničkih objekata, lokaliteta i zona)

Okruženje nije crta na zemljovidu; ono može uključivati bilo koje je područje koje je povijesno povezano sa spomeničkim dobrom, odnosno područje čije bi promjene ili razvoj mogle utjecati na OUV dobra Svjetske baštine. Spomeničko dobro može biti ugroženo i prijedlozima razvojnih projekata, promjenama okoliša ili drugim čimbenicima na širem planu koje danas ne možemo predvidjeti.

Slika 51: UNESCO područje (<http://whc.unesco.org>)

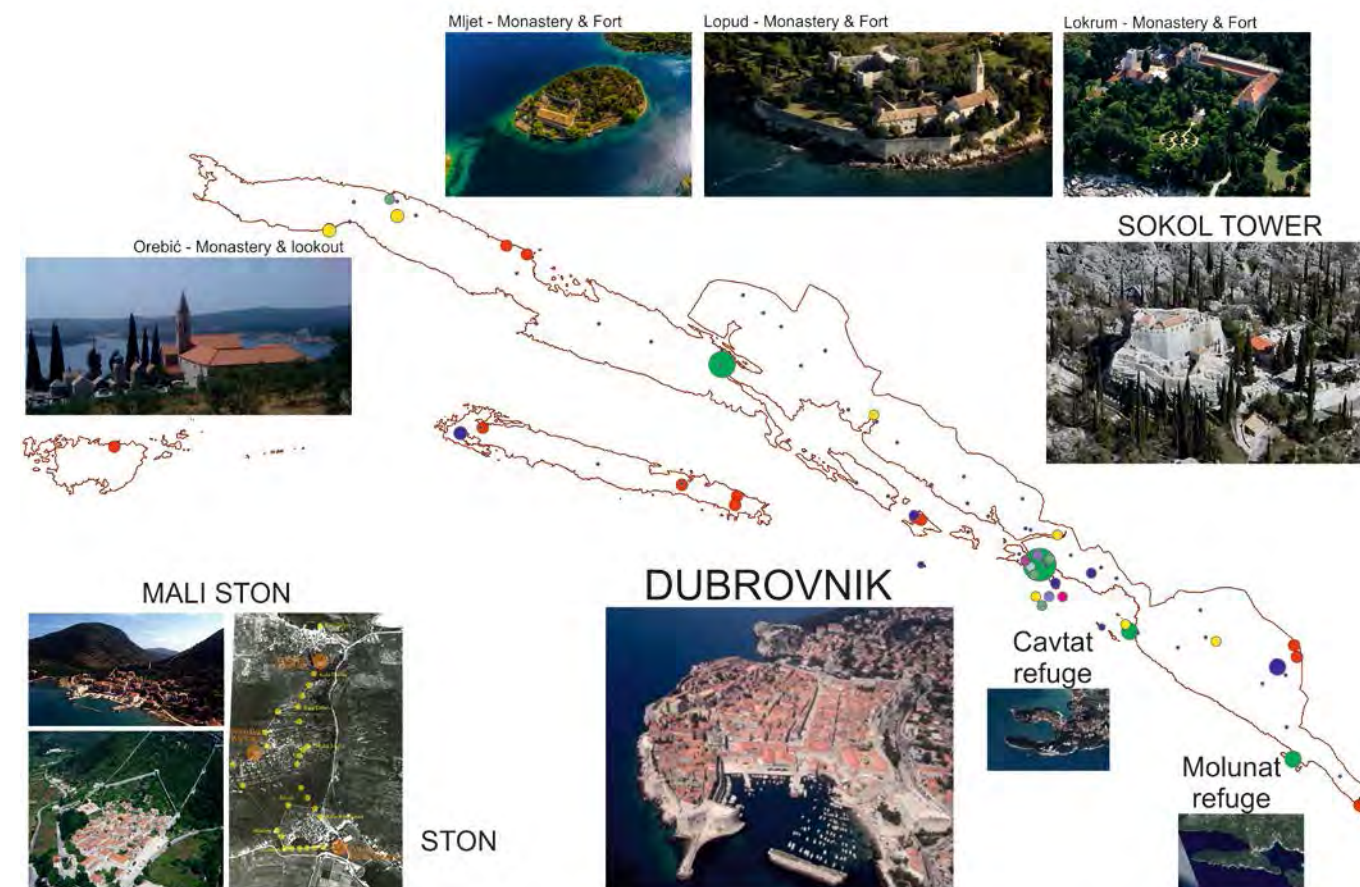
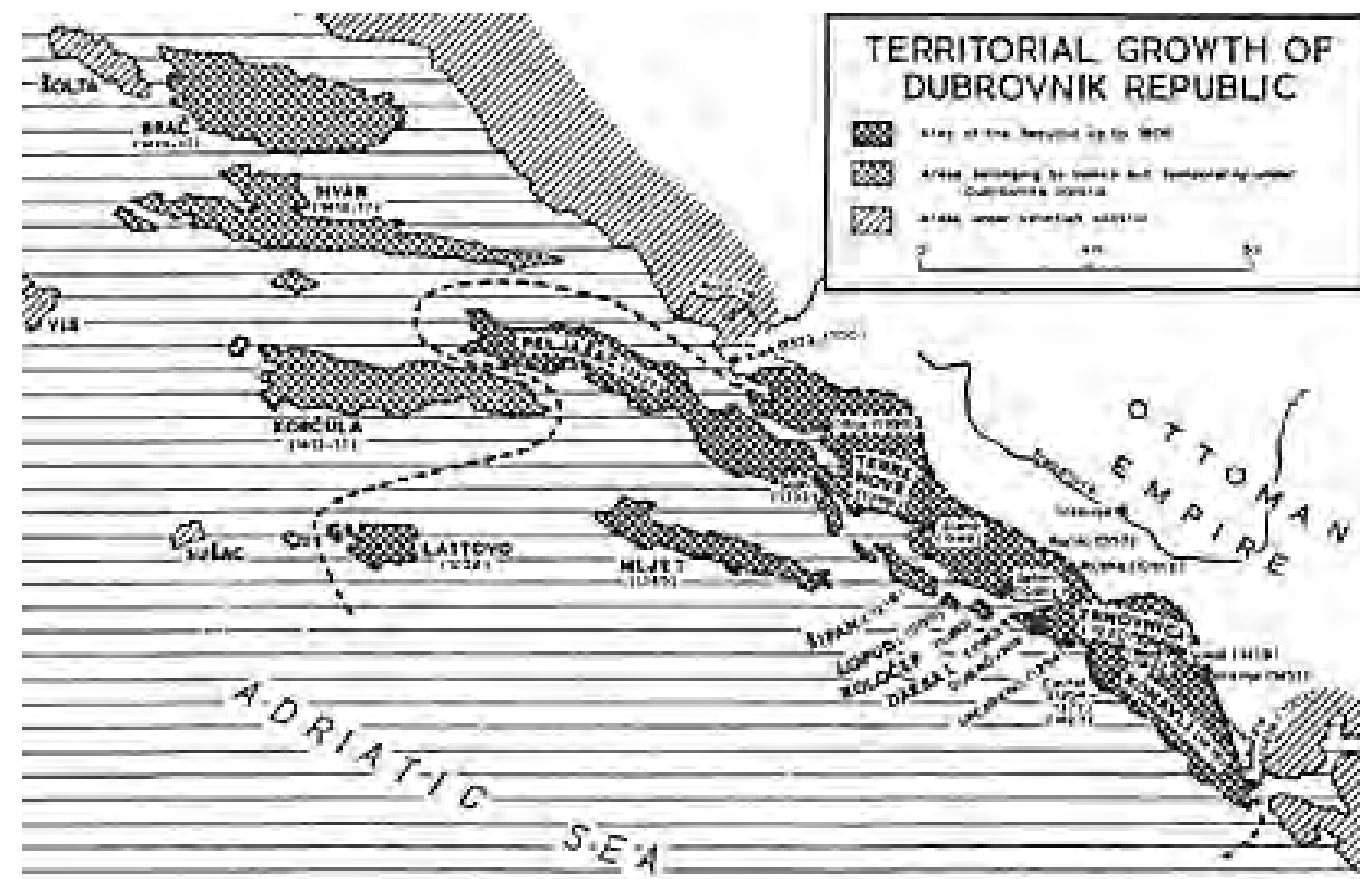
Kulturne vrijednosti Dubrovnika odnose se i na nematerijalna svojstva kao što su društveni i politički okvir kako u vremenu, tako i u prostoru. One se također odnose na znamenite događaje, osobe, umjetnine, arhitekturu i tradicije. Primjer je Festa svetog Vlaha na listi Nematerijalne kulturne baštine UNESCO-a. Ipak, spomenik Svjetske baštine je fizičko mjesto koje ima svoje granice i svoje kontaktno područje. OUV mora biti sadržan unutar perimetra spomeničkog dobra, ali i izvan tih granica postoje resursi koji također doprinose značaju OUV-a. Širi kontekst Dubrovnika uključuje cijelu Dalmaciju, Mediteran i Balkan slijedom pomorskih i trgovačkih puteva i političkog utjecaja.

Glavni sadržaji Iznimne univerzalne vrijednosti povijesne jezgre Dubrovnika

Prema upisu u Svjetsku baštinu i prijedlogu Izjave o iznimnoj univerzalnoj vrijednosti, ali s naglaskom na krajoliku:

- **Srednjovjekovni grad i njegov teritorij – Povijesni urbani krajolik**
Majstorski primjer srednjovjekovnog planiranog grada visokokvalitetne arhitekture, urbanizma i infrastrukture (poglavlje 3.1, karte 3.1.1 - 3.1.5)
- **Sustav obrane u Dubrovačkoj republici – fortifikacijski krajolik**
Utvrđen srednjovjekovni grad na strateškom položaju u podnožju Srđa s dobro očuvanim kvalitetnim obrambenim sustavom (poglavlje 3.1.3, karte 3.1.6 -3.1.7)
- **Globalni trgovački i politički krajolik**
Važno sredozemno pomorsko i trgovačko središte od 13.st. s jakim gospodarskim, političkim i asocijativnim obilježjima (poglavlje 3.1.4)
- **Dubrovački identitet – asocijativni krajolik**
Jak perceptivni integritet Dubrovnika u njegovom sačuvanom strateškom položaju na dalmatinskoj obali. Visoka svijest Dubrovčana o memoriji i ljepoti koja se povezuje s gradom i njegovim teritorijem. (poglavlje 3.4, karta 3.4.1)

Slika 52: Rast Dubrovačke republike

Slika 53: Sustav obrane u Dubrovačkoj republici

4.3 Kako se izražava OUV – ključna svojstva / atributi

Atributi ili ključna obilježja spomenika su oni elementi koji se povezuju ili izražavaju Iznimnu univerzalnu vrijednost; oni su "nositelji vrijednosti". Atributi – i njihov međudnos – mogu biti fizička svojstva ili tkivo, ali i procesi povezani s fizičkim svojstvima.

Atributi su postojeći elementi vrijednosti Svjetske baštine i temeljno polazište za sve odluke. Po njima se mjere promjene. Oni su fokus mjera zaštite i upravljanja.

Atributi mogu biti materijalni i nematerijalni. To su na primjer

- Fizički elementi, primjerice vodovod Dubrovnika
- Odnosi među elementima, primjerice funkcionalni i asocijativni odnos između Srđa i povijesnog grada
- Proces, primjerice kontinuitet živućeg grada
- Asocijacije, pogledi, svetkovine, primjerice Festa sv. Vlaha, povezana s rutom procesije i važnim crkvama. Atributi se mogu identificirati i kroz "duh i osjećaj" mjesta što nije uvijek očito, ali može predstavljati jedan od najvažnijih aspekata spomenika.

Primjer tipova atributa relevantnih za dubrovačku Svjetsku baštinu (Ref OG par 82)

Građevinski objekti i tkivo	oblik i projekt
	materijali i supstanca
	korištenje i funkcija
Kontekst i okružje	tradicije, tehnike i sustavi upravljanja
	lokacija i povijesna orijentacija
	jezici i druga nematerijalna baština
	duh i osjećaj

Prijedlog ukupnih atributa za Svjetsku baštinu Dubrovnika i njeno okružje.

Moguće razraditi detaljniji spisak za svako područje/utjecaj

KATEGORIJA	VRIJEDNOST	ATRIBUTI	MATE-RIJALNI	NEMATE-RIJALNI
Povijesna/ arhitektura i urbanizam	Majstorsko djelo graditeljstva i urbanizma iz 13.st.	Napredni urbani sklop; javni prostori i mreža ulica, javni, privatni i vjerski objekti i sklopovi u njihovu okružju		
	Povijesni urbani krajolik	Opsežan srednjovjekovni povijesni urbani krajolik s utvrđenim gradom, industrijskim predgrađima, vilama s vrtovima i ljetnikovcima		
	Obrambeni krajolik	Cijeli obrambeni sustav na strateškom položaju sa Srđem i njegovim platoom, obalom s Lokrumom i drugim otocima, pomorskim i kopnenim komunikacijama Glavni gradski zid s kulama, tvrđavama i bastionima, vanjske utvrde, gradski jarak, lukobran Kaše, arsenal, tvrđave na kopnu i otocima		
	Jako pomorsko i trgovačko središte na Mediteranu	Strateški položaj na obali s trgovačkim putevima, pomorskim i karavanskim na kopnu Luke, carinarnica, arsenal, jarak, lukobran Kaše, brodogradilišta. Skladišta, karantene, ljekarne, hospiciji, sirotište. Trgovina, konzulati na Mediteranu i u sjevernoj Africi Ekskluzivni utjecaji u arhitekturi		
Znanstvena / tehnička	Napredna komunalna infrastruktura i zdravstveni sustav	Kvalitetni vodovod i kanalizacija Karantena, ljekarne, hospiciji i sirotište		
	Zanati	Arhitektura Građevinarstvo Brodogradnja		
Estetska/ umjetnička	Umjetnost	Izvorni smještaj umjetnina u javnim zgradama i vjerskim objektima Međunarodni utjecaji u umjetnosti		
Asocijativna	Političko i kulturno središte	Međunarodna razmjena i utjecaji Jak vizualni identitet strateškog položaja na dalmatinskoj obali Srednjovjekovni grad s ladanjem i ljetnikovcima		
Politička	Dubrovačka republika kao politička i upravna snaga	Fortifikacijski sustav Luka i javne zgrade. Skladišne zgrade vezane uz upravu Visoka svijest stanovništva o identitetu i vrijednosti grada Živuci grad Međunarodni odnosi, konzulati		
Društveno- ekonomska	Trgovina	Luke i trgovački putevi na kopnu i moru solane		
Ekološka	Razvijena gradska infrastruktura iz 15.st.	Vodovod, kanalizacija		
	Urbana agrikultura	Vrtni urbanizam na padinama Srđa, Kulturni krajolik s terasama		
	Agrikultura	Ruralna područja, stočarska i poljoprivredna proizvodnja za potrebe grada; polja i doci		

4.4 Uvjeti autentičnosti i integriteta

OUV zahtijeva da autentičnost i integritet atributa budu održani.

Ukratko: Autentičnost = Istinitost
Integritet = Cjelovitost

Autentičnost

Smatra se da spomenik zadovoljava uvjete autentičnosti ako su njegove kulturne vrijednosti istinski i vjerodostojno izražene kroz atribute. Kod autentičnosti se radi o vezi između atributa i OUV-a. (Ref.OG)

Autentičnost je mjera u kojoj atributi prenose OUV. Autentičnost nije vrijednost; ona je stanje, ili kvaliteta vrijednosti kojoj pripada. Stoga se mora uzeti u obzir autentičnost svakog atributa, a razina autentičnosti ovisi o karakteru objekta i fokusu evaluacije.

Na primjer, autentičnost neke zgrade u Dubrovniku odnosi se na sve elemente – autentičnost njenog oblika i projekta, materijala, graditeljskih tehnika, izvornog plana, korištenja i funkcije, lokacije i okružja te asocijativnih vrijednosti, uspomena i priča.

Autentičnost

- Dubrovnik je očuvao svoj kasnosrednjovjekovni urbani sklop u cijelosti; plan grada, arhitekturu, naprednu gradsku infrastrukturu
- Cijeli obrambeni sustav na strateškom položaju na obali u podnožju Srđa i danas je čitak.
- Visoka svijest stanovnika o vrijednostima i ljepoti njihova grada ogleda se u radovima konzervacije i svetkovinama; Sveti Vlaho
- Stanje očuvanosti održano nakon šteta od potresa 1667. i nakon rata 1990-ih.

Integritet

Uvjet integriteta je "mjera cjelovitosti i neditutosti kulturne baštine i njenih atributa".

Za integritet je važna potpunost spomenika, i tu se radi o : Granicama – sadrži li spomenik sve atribute za nošenje Iznimne univerzalne vrijednosti?

Potpunosti – ima li spomenik odgovarajuće dimenzije za kompletnu prezentaciju procesa i obilježja koja prenose njegov značaj?

Stanju očuvanosti – jesu li atributi podložni riziku ili zane-mareni?

Za integritet su važni i procesi, odnosi i dinamičke funkcije koje su sačuvane i u dobrom su stanju.

Integritet

- Povijesni integritet: Srednjovjekovni urbani sklop Dubrovnika unutar zidina s njegovim srednjovjekovnim predgrađima, vrtnim vilama i ljetnikovcima te urbanom infrastrukturom.
- Politički i gospodarski značaj utvrđenog grada još se iščitava u svim dijelovima njegovog obuhvatnog obrambenog sustava te u njihovim odnosima unutar krajolika, fortifikacijama, lukama, trgovinom i dojmli-vom strateškom položaju sa Srđem i okolnim otocima,
- Vizualni integritet strateškog položaja povijesne jezgre Dubrovnika očuvan je i s kopna i s mora, ali je ranjiv na nove zahvate.

Slika 54: **Grad Dubrovnik: baštinske vrijednosti** - integralne baštinske vrijednosti Grada Dubrovnika kao dobra svjetske baštine zaokružene su u tri područja - povijesni urbani krajobraz, fortifikacijski krajolik, područje identiteta Grada Dubrovnika - asocijativni krajolik.

5 KRAJOBRAZI DUBROVNIKA U NACIONALNOM SUSTAVU ZAŠTITE

5.1 Osvrt na nacionalni pravni i institucionalni okvir

Kao što se to često ističe krajobrazi predstavljaju jednu od najvećih prostornih vrijednosti i važnu sastavnicu nacionalnog identiteta Hrvatske. Obilježava ih izuzetna raznolikost a posebno se ističe obalno područje koje je dobilo i formalni status područja od posebnog interesa za Državu. Vrednovanje krajobraza jedno je od neophodnih polazišta u vrednovanju prostora u cjelini.

Ovo je prepoznato Strategijom i Programom prostornog uređenja RH iz 1997. odnosno 1999. godine kojima se propisuje izrada Krajobrazne osnove Hrvatske kao prostornoplanske podloge integralne zaštite raznolikosti i identiteta krajolika te prirodnih i kulturnopovijesnih vrijednosti prostora. Ozbiljnost tadašnjih namjera potvrđuje Sadržajna i metodska podloga Krajobrazne osnove Hrvatske koja je tada izrađena kao i potpisivanje i ratifikacija Europske konvencije o krajobrazu koja je na snazi od 2004. godine. Svaka se stranka ove Konvencije obvezuje da će u svrhu učinkovitosti krajobraznih politika uspostaviti instrumente s ciljem zaštite, upravljanja i/ili planiranja krajobraza. Za razliku od UNESCO Konvencije o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine iz 1972. godine, Europska konvencija o krajobrazu postavlja načela sustavnog pristupa krajobrazu na cjelokupnom teritoriju zemalja potpisnica a ne bavi se samo izoliranim, izuzetno vrijednim područjima i lokalitetima.

U okviru projekta Baština - pokretač razvoja izrađena je i tematska studija kojom je dana Komparativna analiza zakonskog okvira na polju zaštite i upravljanja prirodnog i kulturnog krajolika Hrvatske s preporukama (Dumbović Bilušić B., 2013.). U njoj se konstatira da se pitanjima zaštite krajolika u Hrvatskoj pristupa sektorski, sa stajališta nekoliko zakona u okviru kojih se različito tumači njegovo određenje, što se posljedično odražava i u metodama zaštite. Tome doprinosi i neusklađenost oko tumačenja i značenja pojmova krajolik i krajobraz. Krajolik/krajobraz zastupljen je u Zakonu o zaštiti prirode, Zakonu o zaštiti

okoliša, Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara i Zakonu o prostornom uređenju. Zakon o zaštiti prirode prepoznaje vrijedne dijelove teritorija Hrvatske u kojima postoje i uvelike su očuvani, osim prirodnih i antropogeni elementi. Zaštitom su za sada obuhvaćeni jedino krajolici uključeni u područja nacionalnih parkova, parkova prirode, regionalnih parkova, značajnog krajobraza i kao spomenici parkovne arhitekture, a zaštita se provodi prema Zakonu o zaštiti prirode, što ukazuje na nadležnosti i bavljenje prirodnim sastavnicama.

Ovaj Zakon definira kategoriju značajnog krajobraza kao prirodni ili kultivirani predjel velike krajobrazne vrijednosti i bioraznolikosti i/ili georaznolikosti ili krajobraz očuvanih jedinstvenih obilježja karakterističnih za pojedino područje. Prema tome definicija je ipak prilično široka i dopuštala bi bavljenje ne samo dominantno prirodnim krajobrazima.

Kulturni krajobrazi za čiju zaštitu postoje pretpostavke prema Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara dosad su zaštićeni u vrlo malom broju. U nekoliko ostalih zakona čijim se djelovanjem i provođenjem znatno utječe na stanje i izgled krajolika, kao što su: Zakon o šumama, Zakon o vodama, Zakon o regionalnom razvoju, Zakon o poljoprivredi, Zakon o energiji, Zakon o cestama, nije vidljiv odnos prema krajoliku, niti ga se posebno prepoznaje.

Od 2014. godine na snazi je novi Zakon o prostornom uređenju. Na žalost, kod njegove izrade i donošenja propuštena je prilika za aktivnije pozicioniranje krajobraza, tim više što su u tom smislu dane konkretne primjedbe i prijedlozi na Nacrt prijedloga Zakona. Ipak, i u postojećem Zakonu je krajobraz (krajolik) prisutan u nekoliko odredbi, prije svega vezano za zaštićeno obalno područje mora. Tako se, između ostaloga, postavlja obaveza da se u ZOP-u prostornim planiranjem mora (članak 46):

- očuvati i sanirati ugrožena područja **prirodnih, kulturno-povijesnih i tradicijskih vrijednosti obalnog i zaobalnog krajolika** te poticati prirodnu obnovu šuma i autohtone vegetacije,
- uvjetovati razvitak infrastrukture **zaštitom i očuvanjem vrijednosti krajolika**.

U nastavku se (članak 49) za planiranje ugostiteljsko-turističke i sportske namjene izvan naselja u prostoru ograničenja (pojas 1km od obalne crte) utvrđuje obaveza da se građevinska područja za ove namjene mogu planirati na predjelima **manje prirodne i krajobrazne vrijednosti**. Isto

se kaže i za kampove, igrališta za golf i druga sportsko rekreacijska igrališta na otvorenom. Očito je da se odredbom iz članka 46 krajolik shvaća kao nositelj prirodnih, kulturno-povijesnih i tradicijskih vrijednosti što dakle podrazumijeva integralno shvaćanje krajobraza. U članku 49 se postavlja zahtjev da se nova građevinska područja u najosjetljivijem dijelu obalnog područja moraju planirati na područjima **manje prirodne i krajobrazne vrijednosti**. Ova obaveza bi podrazumijevala da je krajobrazno vrednovanje pretpostavka za donošenje odluka vezano za izbor lokacija za nova građevinska područja. Zato je i prijedlog uvođenja Studije krajobraznog vrednovanja prostora bila logična konkretizacija već postojećih odredbi ali koja nažalost nije prihvaćena od nadležnog Ministarstva.

Iz obrazloženja novog Zakona o prostornom uređenju se može iščitati da su prioritetni ciljevi bili pojednostavljenje sustava, ubrzanje svih procedura i time olakšavanje investicija. Ovo je legitiman cilj koji u danoj teškoj gospodarskoj situaciji treba podržati. Šteta je međutim ukoliko su se ponuđeni prijedlozi za jače zakonsko prepoznavanje krajobraza kao planerske teme shvatili kao pokušaj jačanja zaštitnih nasuprot razvojnih interesa te kao razlog za dulje procedure i više troškove izrade prostornih planova. Ovakva percepcija prema kojoj se zaštitni i razvojni interesi vide kao suprotstavljeni je vjerojatno pojačana nakon iskustava u implementaciji ekološke mreže Natura 2000 koja je često shvaćana na isti način. Očito je da je RH još daleko od vremena kada će se rješenja tražiti u zajedničkom, otvorenom, kreativnom osmišljavanju takvih razvojnih strategija i modela u kojima zaštita baštine i temeljnih identitetskih vrijednosti nije shvaćena kao zapreka razvoju nego upravo suprotno, kao pokretač i razvojna prilika.

Prema tome, nakon stupanja na snagu Europske konvencije o krajobrazu cijelo jedno desetljeće je obilježeno nedostatkom sustavne i operativne brige za krajobrazne teme. Ovu konstataciju najbolje potvrđuje i Izvješće o stanju u prostoru RH iz 2012. godine:

Problemi zaštite, upravljanja i planiranja krajobraza uzrokovani su nepostojanjem konzistentnog i kompetentnog institucionalnog okvira za rješavanje problema krajobraza, nejasne regulative, neodređenim sustavom nadležnosti, nedostatkom kvalitetne baze podataka o komponentama koje tvore krajobraznu raznolikost, nepostojanjem prihvaćene metode za identifikaciju, klasifikaciju i kategorizaciju krajob-

raza, te slijedom toga, nepostojanja odluke o izradi Krajobrazne osnove RH.

Nepostojanje adekvatnog nacionalnog pravnog i institucionalnog okvira za formuliranje i provođenje sustavnih krajobraznih politika ne znači da nije bilo nikakvih aktivnosti koje su se bavile krajobrazima i krajobraznim vrijednostima Hrvatske. U ovom periodu je realizirano više projekata kojima su, u nedostatku zadatih i općeprihvaćenih metodoloških okvira, testirani mogući pristupi i tehnike, prije svega identifikacije, vrednovanja i planiranja krajobraza u različitim dijelovima Hrvatske.

5.2 Krajobraz i prostorno planiranje u kontekstu

Očuvanje i unaprjeđenje krajobraznih vrijednosti je podijeljena odgovornost više resora. S više ili manje ambicija u njemu sudjeluju resori zaštite prirode, zaštite kulturnih dobara, prostornog uređenja, poljoprivrede i drugi. Resor prostornog uređenja je specifičan jer jedini među njima ima naglašenu integrativnu ulogu.

U okviru prostornog uređenja, što u praksi primarno znači kroz prostorne planove, se u okviru jednog resora, planira provedba svih zahvata u prostoru. U normativnom smislu to znači da je prostorno planiranje, osim matičnim Zakonom o prostornom uređenju, uređeno propisima različitih upravnih područja. Ovo automatski čini nužnom stalnu međuresornu koordinaciju čije često odsustvo otežava izradu, donošenje i primjenu prostornih planova.

Načelo integralnog pristupa u prostornom planiranju između ostaloga znači obavezu usklađivanja zaštitnih (priroda, okoliš, krajobraz, kulturna baština) i razvojnih interesa (gospodarski i društveni razvoj). Međutim, specifičnost sustava prostornog uređenja je da se prostorni planovi moraju raditi i donositi bez obzira da li su svi sektori koji osiguravaju integralnost planskog pristupa dali svoj doprinos (podatke, analize, stručne podloge). Npr. bez obzira da li postoji krajobrazna osnova, studija krajobraznog vrednovanja ili analiza ranjivosti, prostornim planovima se definiraju namjena površina i uvjeti zaštite i korištenja prostora. Pitanje je u kojoj mjeri prostorno planiranje i planeri sami mogu zamijeniti ili čak nadomjestiti sektorsku politiku ukoliko ona ne postoji ili ako se smatra neadekvatnom. Prema tome,

obzirom na širinu zadataka, odgovornost prostornog planiranja je velika a stupanj kontrole koji ova disciplina ima je ograničen. Proizvod planera - prostorni plan, ide u direktnu primjenu što jača percepciju direktne odgovornosti prostornih planera a zaboravlja se na uvjete u kojima je plan izrađen.

Situaciju dodatno pogoršava dugotrajna gospodarska kriza. U situaciji kada su jedinice lokalne samouprave suočene sa sve većim proračunskim ograničenjima izrada prostornog plana često se banalizira i svodi na „ucrtavanje zahtjeva lokalne samouprave“ koja je u većini slučajeva stručno neekipirana te izložena pritiscima investitora. Planovi se rade brzo, zapostavlja se važnost postojanja jasne i prihvaćene metodologije kao načina dolaženja do planskih rješenja. Metode krajobraznog vrednovanja i planiranja su važan alat za dolaženje do najboljih planskih rješenja, prije svega u prostorima posebnih vrijednosti kao što je obalno područje koje je zbog toga ujedno i predmet izraženih razvojnih pritisaka. Ove metode, koje su dijelom prikazane i u prethodnim poglavljima ove studije, iako nisu svemogućće, ipak omogućavaju objektivizaciju planskog procesa. Čvršća, jasnija metodologija omogućava bolje argumentirane odluke i razumljivija planska rješenja što ujedno vraća vjerodostojnost planerskoj struci.

Danas u situaciji kada prostorni plan postaje obična roba na tržištu za koju se u pravilu u postupcima javne nabave kao jedini kriterij odabira utvrđuje najniža cijena, planeri često gube motivaciju i linijom manjeg otpora ucrtavaju planska rješenja bez odgovarajućih analiza, provjera i stručnih podloga. Prostorno planiranje se sve više svodi na birokratizirane procedure gdje zadovoljenje forme postaje važnije od suštine odnosno kvalitete planskih rješenja. Odbijanje formalizacije korištenja krajobraznog vrednovanja i planiranja u proceduri donošenja novog Zakona o prostornom uređenju, kao važne prostorne planske stručne podloge, ne znači samo odbijanje praktičnog ispunjenja jasnih obaveza iz Europske konvencije o krajobrazu već znači i priznanje da drugi faktori i kriteriji imaju prioritet u postupku donošenja dalekosežno važnih planskih rješenja i lokacijskih odluka. Odgovor da se izbor metodologije i pristupa ostavlja na volju svakom pojedinom planu i njegovom naručitelju odnosno izrađivaču svakako ne može biti garancija kvalitetnog i konzistentnog pristupa i pogotovo nije primjereno u obalnom području koje je i zakonski atribuirano kao područje od posebnog interesa za Državu.

5.3 Pilot područje Dubrovnika - krajobraz u praksi prostornog planiranja

Kao što to pokazuju prethodna poglavlja Dubrovnik je ekstremni primjer koncentracije prirodne i kulturno povijesne baštine izuzetne vrijednosti. Očuvanje ovih vrijednosti je pri vrhu liste ciljeva većine prostorno planskih pa i razvojnih dokumenata koji se odnose na pilot područje Dubrovnika. Generalno, ovi zaštitni interesi se u prostornim planovima tretiraju fragmentirano kao posljedica utvrđenih formata planskih dokumenata i kao posljedica podijeljene nadležnosti (prirodna baština, kulturna baština i krajobraz). Krajobraz je jedan od 3 često odvojena predmeta zaštitnih interesa u planiranju a ne samostalni složeni sustav koji je nositelj svih drugih, uključujući i one osnovne, prirodne i kulturne vrijednosti. Upravo krajobrazne metodologije pokazuju potencijal integralnog vrednovanja raznolikih kombinacija vrijednosnih slojeva kao cjeline. Drugim riječima, krajobrazne analize se praktično bave otkrivanjem vrijednosti cjeline koje su veće od prostog zbroja vrijednosti pojedinih komponenti.

Detaljna analiza teme krajobraza u prostorno planskim dokumentima dana je posebnoj studiji (Dumbović Bilušić, B., 2013.) pa se ovdje navode samo najvažniji naglasci koji su dopunjeni dodatnim komentarima usmjerenim na dublje razumijevanje sustava i praksi krajobrazne zaštite i planiranja.

Prema PPDNŽ osnovni cilj zaštite krajobraznih vrijednosti županije jest osigurati vitalni kvalitetni krajobraz sa što većom uravnoteženošću i skladnošću s gospodarskog, socijalnog, prostornog, ekološkog i kulturnog gledišta, uz istodobno čuvanje i naglašavanje identiteta pojedinih područja. U tom smislu se utvrđuju opće mjere a jedna od njih je i donošenje Krajobrazne osnove Hrvatske kroz koju će se provesti cjelovito vrednovanje krajobraza DNŽ i sukladno tome revidirati prostorno-plansku dokumentaciju. Osobito vrijedne krajobraze kao prirodne vrijednosti će se zaštititi temeljem Zakona o zaštiti prirode. Ovdje se prioritarno naglašavaju prirodni krajobrazi iako se u nastavku na području Županije, pored očuvanja 61 osobito vrijednog područja - prirodni krajobraz također predlaže za zaštitu i osobito vrijedni predjeli - kulturni krajobrazi na 17 lokacija. Na pilot području Dubrovnika se od navedenih nalaze slijedeća područja i lokaliteti (karta 5.1.3):

Krajobrazne metodologije - prednosti i ograničenja

- **krajobrazne metode, posebno vrednovanja su integrativna i uspješno barataju s višedimenzionalnim, višeslojnim karakterom krajobraza, posebno kada se u njemu prepliću slojevi prirodnih, kulturno povijesnih i drugih materijalnih i nematerijalnih vrijednosti i posebnosti,**
- **prednosti tehnika krajobraznog planiranja dolaze do izražaja kada se analiziraju veća područja (ruralni i periurbani kulturni krajobrazi) i veće količine podataka (slojeva) za koja se koriste metode kartiranja i GIS tehnologije (posebno rasterski modeli podataka),**
- **duh krajobraznog planiranja naglašeno zastupa cjelovitost u pristupu prostoru i doprinosi objektivizaciji i racionalizaciji planskog procesa nasuprot prakse prostornog planiranja koja je opterećena obavezom regulacije i zadanog formata planskog dokumenta, dakle povlačenjem granica, usitnjavanjem prostora na zone i lokalitete sa izdvojenim režimima pri čemu se gubi smisao cjeline a svaki planski i prostorni element se odvojeno razmatra, štiti i planira,**
- **krajobrazne metodologije se kroz krajobrazno planiranje, posebno kroz modeliranje pogodnosti, postavljaju deterministički i nedovoljno se bave praktičnim oblicima fleksibilne regulacije (moderno planiranje teži "planu koji ne odlučuje o razvoju već ga omogućuje" čime se izbjegava nepotrebna krutost planskih rješenja koja vodi u česte izmjene planskih dokumenata),**
- **krajobrazne metodologije su zahtjevne s ulaznim podacima i zahtijevaju poznavanje u prostornom planiranju u Republici Hrvatskoj još uvijek nedovoljno prihvaćenih tehnologija, posebno GIS-a.**

Prirodni krajobraz

- akvatorij Rijeke dubrovačke i predjel Golubovog kame-
na
- zapadni dio poluotoka Lapad - Babin Kuk
- Spomen park otočić Daksa
- skupina starih stabala kod kuće starog kapetana u
Lapadu Dubrovnik
- zeleni pojas od rta Mlinac do Orsule, uključujući akvato-
rij
- Srđ
- akvatorij uvale Lapad s Grebenima
- prirodni krajobraz na lapadskoj obali

Kulturni krajobraz

- estuarij rijeke Omble

PPDNŽ također utvrđuje niz konkretnijih mjera za očuvanje krajobraznih vrijednosti. Npr. za kulturne krajobraze u agrarnom korištenju mora se u najvećoj mogućoj mjeri spriječiti daljnja izgradnja, a izgradnju usmjeravati interpolacijama unutar izgrađene strukture naselja. Iznimno dozvoljava se izgradnja pojedinačnih stambeno-gospodarskih cjelina u agrarnom prostoru ruralnih naselja, na način da izgradnja ne promijeni tradicionalne osobitosti šireg prostora (terase, suhozidi, vegetacija). Naglašavaju se specifični oblici tradicionalnog obrađivanja tla te veće površine pod vinogradima i maslinicima koje tvore specifičnu sliku južnodalmatinskog krajolika te se zaštićuju i kao djelatnosti i kao pejzažne slike. Mjere pošumljivanja u agrarnom krajoliku neautohtonim vrstama dopuštaju se samo u neposrednoj provedbi mjera zaštite od erozije. Oštećene kulturne krajobraze preporuča se rekonstruirati, rekultivirati i preoblikovati tj. uređenjem unaprijediti, a novu izgradnju dopustiti u obimu u kojem je potrebno i moguće te je podrediti osnovnom režimu zaštite i unapređenja prostora

Za navedene osobito vrijedne prirodne krajobraze propisuje se sustav mjera zaštite te ih je u prostornim planovima užeg područja potrebno: očuvati od prenamjene te unapređivati njihove prirodne vrijednosti i posebnosti; uskladiti i prostorno organizirati različite interese u krajobrazno i biološko jedinstvenim područjima (npr. delte Neretve); ograničiti građevinsko zauzimanje obale; izbjegavati izgradnju po istaknutim reljefnim uzvisinama, obrisima, i uzvišenjima te vrhovima kao i dužobalnu izgradnju; izgradnju u izvan građevinskim područjima kontrolirati u veličini gabarita i izbjegavati izgradnju uz zaštićene ili vrijedne krajobrazne

elemente; štiti značajnije vizure od zaklanjanja većom izgradnjom (vjetroelektrane); koridore infrastrukture (ceste, željeznice, elektrovodovi i sl.) treba izvoditi duž prirodne reljefne morfologije, a ukoliko se izvode veće morfološke promjene (nasipi i usjeci) preporuča se izvedba građevinskih tijela odvojenih od terena kako bi se osigurao dojam cjelovitosti i stopljenosti tj. protočnosti krajobraza.

Jedna od važnih konstatacija je da u velikom broju slučajeva dolazi do preklapanja osobito vrijednih predjela, prirodnih krajobraza i ekološki vrijednih područja s aspekta prirodnih značajki, te kulturnih krajobraza u smislu Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Nije potpuno jasno zašto se odmah u nastavku inzistira na tome da se u okviru prostornih planova užeg područja pobliže odrede te razgraniče zone prirodnih od zona kulturnih krajobraza odnosno krajolika ili njihovih dijelova sukladno Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturne baštine.

Od sustavnih mjera, za navedena područja predviđena za zaštitu temeljem PPDNŽ, propisuje se obaveza izrade stručnih obrazloženja ili stručne podloge radi pokretanja postupka zaštite. Ne postoji rokovi za realizaciju ove obaveze a također ni bilo kakav režim posebnog statusa predloženih područja kojim bi se onemogućilo da se prije konačne ocijene o opravdanosti zaštite spriječe promijene i gubitak vrijednosti zbog kojih se zaštita predlaže (pandan režima preventivne zaštite koji se rutinski provodi za ostala kulturna dobra).

Prema PPU Grada Dubrovnika područje Grada Dubrovnika karakteriziraju artikulirani prostori s obiljem prirodnih raznolikosti i čovjekom stvorenih vrijednosti koje zajedno čine neprocjenjivo vrijednu prirodnu i kultiviranu krajobraznu osnovu. Pored općenitih opisa tipičnih krajobraznih elemenata ovim Planom se preuzimaju krajobrazno vrijedna područja i lokaliteti iz PPŽ te se kao rezultat analize u okviru PPU Grada Dubrovnika, u osobito vrijedan predjel-prirodni krajobraz uključuju se:

- stjenoviti obronci Rijeke dubrovačke,
- zelene padine Babinog Kuka, Hladnice, Montovjerne i Gorice,
- prostor povijesne vrtne zone, 32 lokaliteta,
- Otok Sv. Andrija i Grebeni,
- Ljubački Gaj.

(očekuje se da se na njih referira u smjernicama)

Osim kratkih opisa i općih mjera da je sve navedene lokalitete potrebno zaštititi, ne propisuju se daljnji postupci ni detaljniji uvjeti. GUP-om se preuzimaju područja i lokaliteti osobito vrijednih prirodnih krajobraza iz PPUG-a izletišta (karta 5.2.4). Mjere zaštite su vrlo općenite, jer se ne temelje na provedenim analizama i vrednovanju prostora, stoga i nisu definirane za konkretne situacije.

Kao što je već dotaknuto, jedan od problema prostornih planova je njihova podređenost obavezi jednostavne i efikasne regulacije. Kako se čitaju zaštitne aspiracije prostornog plana? Za lokaciju od interesa na nekoliko planskih karata se iščitaju kategorije režima zaštite i korištenja i drugi uvjeti uređenja. Zatim se u tekstualnom dijelu odnosno odredbama za provođenje pročitaju uvjeti za svaku od kategorija. Na taj način se uglavnom cilja na zaštitu fizičkog integriteta predmeta zaštite i eventualno njegovog neposrednog kontaktnog perimetra. Iz vida se gube ili izmiču pažnji sofisticiraniji načini na koje predmet zaštite funkcionira u širem kontekstu, komunicira s njim kao i načine na koje ga se doživljava. Čak i kada se za najvrjednije predmete zaštite formiraju veće cjeline i zaštitni pojasevi, propisani postupci kontrole budućih zahvata ne daju zadovoljavajuće rezultate. Dakle planovi su kontaminirani povlačenjem granica i usitnjavanjem zona zaštite gdje se dobiva dojam da se puno toga štiti (plan je "restriktivan") ali se ipak ne postiže smisao cjelovitijeg komuniciranja vrijednosnih sustava i načina njihovog doživljavanja. Isto tako se stvara "prostor između" kao ostatak za koji se ne planiraju posebni uvjeti uređenja i zaštite i koji su prepušteni bitno slabije kontroliranim procesima promjena. Koncepti urbanog povijesnog krajobraza i kulturnog krajobraza idu u smjeru cjelovitije valorizacije kojom se pokušava prevladati spomenute probleme. Sličan doprinos daje i koncept settinga (okružje) koji izbjegava povlačenje granica i potiče cjelovito sagledavanje.

Poznati su problemi sa reguliranjem zahvata u kontaktnim zonama zaštićenih područja i lokaliteta. Odredbe koje se odnose na kontaktna područja su u pravile deklarativne i ne proizvode očekivane odnosno zadovoljavajuće učinke. Iz istih razloga je u terminologiji zaštite dobara Svjetske baštine razvijen i koncept settinga (pored buffera) koji očito još uvijek nije u potpunosti shvaćen. Npr. nadležno Ministarstvo u navođenju stručnu argumentaciju vezanu za skrb o kulturnoj baštini, kao i o Projektu gradnje Golf resorta na Srđu najavljenom usvojenim Urbanističkim planom uređenja,

kao prvi argument naglašava da se obuhvat projekta ne nalazi na području dobra upisanog na Popis svjetske baštine niti njegove zaštitne zone („buffer zone“). Time se isključuje koncept settinga kao šireg područja iz kojeg se dobro Svjetske baštine doživljava kao i doprinosa, pozitivnog ili negativnog, koji stanje i zahvati unutar settinga daju doživljaju i vrijednosti dobra Svjetske baštine.

Iskustvena je činjenica, bez obzira kako se povlače granice i strukturira sustav planske zaštite, da je gotovo nemoguće za tako složene vrijednosne konfiguracije kao što je ona dubrovačka, kroz prostorne planove razine PPU-a i GUP-a jednoznačno propisati sve uvjete za buduće zahvate u prostoru. Stoga je neizbježno postojanje dodatnog interaktivnog mehanizma i međukoraka prema projektnoj razini (urbanistički plan uređenja se također može smatrati dokumentacijom kojom se mogu definirati bitni elementi budućih projektnih rješenja). Ovaj interaktivni međukorak između planske i projektne razine ima za cilj osiguranje kvalitete i održivosti budućih zahvata kroz detaljnija vrednovanja, usmjeravanja i verifikacije. Ti međukoraci formalno pravno postoje i danas i čine ih strogo normirani postupci kao npr. SPUO i PUO (u RH je SPUO predviđen za prostorne planove područne razine iako bi u mnogo slučajeva zahtjevi odgovarajuće EU direktive tražili primjenu ovog instrumenta i na razini PPU-a i GUP-a). Manje formalni praktični oblici ove interakcije se odvijaju npr. kroz komunikaciju između izrađivača detaljne planske dokumentacije i projektanata s jedne strane i konzervatorskih tijela s druge strane. Može se reći da sličnu svrhu imaju i urbanistički i arhitektonski natječaji a na projektnoj razini sa sličnim ciljem su osnivanja i povjerenstva za ocjenu arhitektonske uspješnosti.

Drugi aspekt spomenutih instrumenata, posebno kada se radi o zahvatima u područjima kulturno povijesnih i krajobraznih vrijednosti, je nepostojanje egzaktnih mjerila i kriterija ocjenjivanja čime raste značaj subjektivnih ocjena i osobnih vrijednosnih sudova. Ovime se naglašava važnost da u radnim tijelima preko kojih funkcioniraju ovi instrumenti sjede osobe s dokazanim kompetencijama i senzibilitetom za vrijednosti koje se u nekom području štite.

Instrument o kojem se govori u nastavku ove studije, procjena utjecaja na baštinu (HIA), donosi načela i praktične pristupe jednog takvog instrumenta posebno prilagođenog kriterijima vrednovanja dobara Svjetske baštine. HIA pokušava naoko nemoguće, povezati prepoznavanje i razumijevanje složenih sustava vrijednosti, uključujući i koncepte kao što je setting ili povijesni urbani krajobraz, sa metodologijom procjene utjecaja zahvata na te vrijednosti koja je argumentirana, objektivizirana (u okvirima realno mogućeg) i razumljiva. Prethodni komentari ne znače da principe i kriterije efikasne i jasne regulacije kakve nameće sustav prostornog uređenja treba napustiti. Želi se sugerirati da ovi principi trebaju biti dopunjeni dodatnim konceptima i instrumentima koji omogućavaju cjelovitije krajobrazno vrednovanje (elementi ovih pristupa su korišteni u prvom dijelu ove studije na pilot području Dubrovnika).

Specifičan problem predstavljaju prostorno planske mjere za koje sustav prostornog uređenja nema provedbene nadležnosti. Konkretno, sustav prostornog uređenja ima nadležnosti za zahvate građenja i oni moraju biti usklađeni s aktima za provedbu prostornog plana. S druge strane, sustav prostornog uređenja odnosno planski dokumenti propisuju mjere koje nisu vezane za zahvate građenja. Primjer su npr. mjere očuvanja prirodnih, kulturno-povijesnih i tradicijskih vrijednosti obalnog i zaobalnog krajolika. Ta se obaveza razrađuje nizom planskih mjera koje se odnose npr. na zaštitu i održavanje kulturnih krajobrazova regionalnog i lokalnog značaja koje su identificirani PPDNŽ ili PPUG-om. Obzirom da se barem dijelom ne radi o vrijednostima nacionalnog značaja, ta područja neće dobiti nacionalni status zaštite i za njih se neće raditi posebni planovi upravljanja. Primjer su prije spomenuta područja za koja se propisuju mjere očuvanja i održavanja tradicionalnih krajobraznih elemenata, terasa, suhozida, vegetacije ili zadržavanje sadašnje strukture parcelacije (dimenzije, oblik, mreža putova i slično). Međutim, nitko nije neposredno nadležan za provedbu ovih obaveza. Zbog toga te mjere u praksi najčešće postaju deklarativni iskazi dobrih želja što pokazuje i stanje na terenu. S druge strane, unutar drugog resora (Ministarstvo poljoprivrede) se radi Program ruralnog razvoja koji upravo jednim od svojih prioriteta predviđa očuvanje krajobrazna i bioraznolikosti (agroekološke mjere) ili npr. održavanje kontinuiteta poljoprivredne proizvodnje s ograničenjima. Ovdje se uočava važnost međuresorne koordinacije, u ovom slučaju prostornog uređenja i poljoprivrede odnosno ruralnog razvoja koja

bi rezultirala programima poticajnih mjera prioritarno namijenjenih projektima u područjima identificiranim kroz prostorno planske dokumente. Ovo je također dobra prilika za sinergiju prostornog i razvojnog planiranja na područnoj razini. Prostorno planiranje kroz PPDNŽ i PPUO/G definira područja i mjere za očuvanje vrijednih kulturnih krajobrazova a razvojno planiranje kroz ŽRS i njene provedbene mjere alocira sredstva za realizaciju tih mjera.

***

Na kraju, koji su realni dosezi prostorno planskih dokumenata u zaštiti područja izuzetne univerzalne vrijednosti kao što je pilot područje Dubrovnika? S jedne strane može se reći da detaljnije razine planskih dokumenata ne prate detaljniji uvjeti zaštite i korištenja identificiranih vrijednih krajobraznih područja i lokaliteta. Ovo je slabost koja je dobrim dijelom posljedica prije identificirane neadekvatne zastupljenosti teme krajobrazna i krajobraznih vrednovanja u sustavu prostornog uređenja. Radi se o problemu na razini sustava.

S druge strane, kao što je prije obrazloženo, može se zaključiti da nije realno da se prostornim planovima unaprijed mogu propisati svi uvjeti za zahvate u krajobraznim područjima u kojima se isprepliću prirodne, kulturne i povijesne vrijednosti kao i da urbanističko i arhitektonsko projektiranje u posebno vrijednim sredinama zahtijeva dublje poznavanje prostora i njegovih vrijednosti od onoga koje se nalazi u najboljem planskom dokumentu a posebno u odredbama za provedbu odnosno uvjetima uređenja i zaštite. Interveniranje u takvim područjima traži dopunske analitičke uvide i stručne podloge. U tom smislu krajobrazne metodologije (neke od njih korištene i prikazane u prethodnim poglavljima ove studije) pokazuju značajan potencijal pa je važno podržati izradu regionalnih krajobraznih osnova i studija integralnog krajobraznog vrednovanja, koje dijelom služe kao stručna podloga za prostorne planove, dio planskog obrazloženja ali i kao dopunske dokumentacije kojom se olakšava razumijevanje složenih krajobraznih vrijednosti. Takva dokumentacija je ujedno izvor vrijednosnih kriterija za postupke procjene utjecaja na sve oblike baštine na strateškoj i projektnoj razini.

6 INTEGRALNO VREDNOVANJE PROSTORA/KRAJOBRAZA DUBROVNIKA

6.1 Sustav vrijednosti

Kao polazište za integralno vrednovanje prostora pilot područja Dubrovnika izvršene su analize:

- krajobraznih karakteristika,
- sačuvanosti povijesnog urbanog krajobraza, infrastrukture i sustava obrane, posebno iz perioda Dubrovačke Republike,
- participativnog vrednovanja,
- percepcijskih vrijednosti,
- asocijativnih vrijednosti i
- postojećih uvjeta korištenja, uređenja i zaštite prostora.

Integralno vrednovanje prostora i krajobraza Dubrovnika uvažava dva bitna principa:

- krajobrazni i urbani prostor treba razmatrati i vrednovati kao **nedjeljivu cjelinu**;
- integralno vrednovanje uključuje više kriterija čijom primjenom se generira **više vrijednosnih slojeva** koji kao vrijedne mogu identificirati različite prostore, ali zajedno (na osnovu njihovog preklapanja i agregiranja) prikazuju stupanj gustoće odnosno koncentracije krajobraznih vrijednosti.

Na osnovi gornjih polazišta odabrani su kriteriji po kojima je moguće prikazati različite slojeve vrijednosti i čitav prostor u obuhvatu studije jednoznačno i transparentno ocjenjivati. Upotrijebljena je skala vrijednosti od 1 do 5 (najniže do najviše). Završno integralno vrednovanje, između ostaloga, omogućava argumentirano izdvajanje područja najviših vrijednosti, koja treba dugoročno/strateški zaštititi od promjena odnosno očuvati za buduće generacije.

Prirodna vrijednost

Vrjednija su područja sa očuvanim vrijednim prirodnim elementima, odnosno, gdje se prostor percipira kao izvorno prirodni (karta 6.1.1):

- najviše su ocjenjeni primarni/stabilni ekosistemi - šume, suhi travnjaci, stijene (Mala i Velika Petka, padine Srđa, stjenoviti obronci Rijeke Dubrovačke i Komoločke doline, šumovite padine na području Brgata) i područja posebnog prirodnog značaja (Lokrum, Daksa);
- visoko su ocijenjeni ekosistemi u različitim sukcesijskim fazama, sa prisutnim elementima kulturnog krajobraza (padine rijeke Dubrovačke i Komoločke doline, djelovi Srđa) i prirodna područja djelomično narušena izgradnjom (Babin kuk, Gorica);
- srednje su ocijenjene poljoprivredne površine sa prirodnim elementima, većinom neurbanizirana područja (Komoločka dolina, Brgat Gornji, Brgat Donji);
- nisko su ocijenjena djelomično urbanizirana područja sa većim udjelom zelenila (vrtne predgrađe, dijelovi Lapada, obala Rijeke Dubrovačke);
- najniže su ocijenjena degradirana područja, intenzivnije urbanizirana područja sa manjim udjelom prirodnih elemenata (ostala urbana područja).

Očuvanost vrijednog kulturnog krajobraza

Vrjednija su područja očuvanog kulturnog krajobraza, nepromijenjenog/stabilnog u dužem periodu - prepoznatog od Franciskanskog katastra, preko starih ortofoto snimki do danas (karta 6.1.2):

- najviše je ocijenjen očuvani terasirani krajobraz - poljoprivredni kulturni krajobraz u njegovoj osnovnoj funkciji (pojedinačna područja Rijeke Dubrovačke, Komoločke doline, Brgata); jednako je ocijenjeno i vrtne predgrađe - poseban oblik urbanog kulturnog krajobraza;
- visoko je ocijenjen još prepoznatljiv poljoprivredni kulturni krajobraz koji nije više u funkciji (pojedinačna područja Rijeke Dubrovačke, Komoločke doline, Brgata); visoko su ocijenjena i područja ljetnikovaca u dijelovima relativno veće očuvanosti ladanjskih kompleksa¹ - posebnog oblika urbanog kulturnog krajobraza (zapadni rub Gruškog zaljeva, Rijeka Dubrovačka);

¹ Po ovom kriteriju se ocjenjuje relativna očuvanost a ne značaj/vrijednost ljetnikovaca odnosno ladanjskih kompleksa (koji je naravno veoma visok). Ocjenjeno je da je područje vrtne predgrađe relativno bolje očuvano od područja ljetnikovca. Ocjena se daje kao prosječna ocjena za područje, pojedinačni kompleksi su različito očuvani.

- srednje je ocijenjen krajobraz koji nije više prepoznatljiv kao kulturni ali analiza pokazuje da su u njemu sačuvani kulturni elementi - terase, suhozidi (Loški brijeg, Srđ); srednje su ocijenjena i područja ljetnikovaca u dijelovima relativno manje očuvanosti ladanjskih kompleksa (istočni rub Gruškog zaljeva);
- nisko je ocijenjen prirodni krajobraz bez kulturnih elemenata (sjeverne padine Srđa, padine ispod Brgata) i suvremeni urbani krajobraz;
- najniže je ocijenjen degradirani krajobraz.

Referentnost povijesnog krajobraza za period Dubrovačke Republike

Vrjednija su područja koja predstavljaju i/ili asociraju krajobraz iz perioda Dubrovačke Republike odnosno imaju druga povijesna značenja. Vrednovanje je pripremljeno kao sažetak analiza povijesnog razvoja iz poglavlja 3.1 i 3.4 ove studije (karta 6.1.3):

- najviše su ocijenjena područja sačuvanog urbanog povijesnog krajobraza (objekata, obrambenih građevina, utvrda, kompleksa) i infrastrukture iz perioda Dubrovačke republike (odnosno do 1844. godine);
- visoko su ocijenjena područja u obuhvata nekadašnjeg područja urbanog krajobraza i infrastrukture iz perioda Dubrovačke republike (odnosno do 1844. godine);
- srednje je ocijenjen kulturni/poljoprivredni krajobraz Rijeke Dubrovačke iznad ljetnikovca (poglavlje 2.4.4); srednje je ocijenjeno i područje fortifikacijskog krajolika (poglavlje 3.1.3);
- nisko je ocijenjen prostor prirodnog i poljoprivrednog okruženja nekadašnjeg područja urbanog krajobraza i infrastrukture iz perioda Dubrovačke Republike;
- najniže je ocijenjen ostali prostor u obuhvatu studije.

Vizualna izloženost

Pripremljena je prosječna, ekspertno određena izloženost - interpretacija na osnovi postojećih vizualnih analiza (Jurković, 2012.; Duić, 2012.; Sosić, 2012.; Šmit, 2012., Belamarić, 2014.). Karta 6.1.4 prikazuje tačke promatranja u tim studijama. Vrjednija su vizualno izložena i frekventno vidljiva područja:

- najviše su ocijenjena vrlo izložena područja, visoko frekventno vidljiva sa različitih/značajnih točaka promat-

ranja (Stari grad, predgrađa, padine i greben Srđa, Lokrum);

- visoko su ocijenjena izložena, frekventno vidljiva područja sa različitih točaka promatranja (Lapad, obronci Rijeke Dubrovačke);
- srednje su ocijenjena izložena ali iz manjeg broja točaka vidljiva područja (Rijeka Dubrovačka, greben iznad Brgata);
- nisko su ocijenjena manje vizualno izložena područja (Komolačka dolina, Brgat);
- najniže su ocijenjena područja koja nisu vizualno izložena (padine ispod Brgata).

Na osnovu tih analiza određeni su i **vizualni koridori** u kojima se čuva vrijedne vizure. Ti koridori se svrstaju od najviše do najmanje značajnog:

- more - Stari grad - vrh Srđa, more - Lokrum - Stari grad - padine Srđa;
- Petka - Stari grad - Žarkovica, Rijeka Dubrovačka - Ombla - Golubova glava;
- djelomično očuvane cezure more - ljetnikovci - terasirani krajobraz - stijene iznad Rijeke Dubrovačke, duž Komolačke doline, duž grebena iznad Brgata (nekadašnjeg karavanskog puta).

Prepoznatljivost

Prepoznatljivost je definirana kao "*Kako mi sebe vidimo i kako nas vide drugi*" (Nodari, 2014). Vrjednija su jedinstvena/iznimna područja i/ili područja značajnih povijesnih i/ili simboličkih vrijednosti/značenja (karta 6.1.5):

- najviše su ocijenjena područja izuzetne/najšire prepoznatljivosti (Stari grad, predgrađa, padine i greben Srđa, Lokrum);
- visoko su ocijenjena područja velike prepoznatljivosti (Petka, Gruž, obala i stijene Rijeke Dubrovačke, Ombla, rubna područja padina Srđa);
- srednje su ocijenjena područja umjerene prepoznatljivosti (rubovi Lapada, plato Srđa, padine Rijeke Dubrovačke, Komolačka dolina, Brgat);
- nisko su ocijenjena područja manje prepoznatljivosti (Loški brijeg, sjeverne padine Srđa, padine iznad Brgata, urbano područje Lapada);
- najniže su ocijenjena područja bez istaknute prepoznatljivosti (padine ispod Brgata, padine iznad Pobrežja).

Skladnost

Skladnost znači "prožetost duha i materije" (Nodari, 2014). Skladnost je kompleksan kriterij, po kome se vrednuju doživljajne vrijednosti krajobraznih područja. Kod dominantno prirodnih krajobraza posebno se vrednuje iznimnost u smislu raznolikosti i/ili prostornog reda. Kod kulturnih krajobraza se ocjenjuje kvaliteta slike krajobraza kao rezultat dobre/loše transformacije prirodnih uvjeta, tj. stupanj prilagodbe postojećim prirodnim uvjetima, te prepoznatljivost uzorka (karta 6.1.6):

- najviše su ocjenjeni krajobrazni i urbani uzorci visoke raznolikosti, formalne ili stroge strukture, očuvani urbani povijesni krajobraz i njegovo cjelovito očuvano prirodno i kulturno/poljoprivredno okruženje - terasirani krajobraz (Stari grad, vrtne predgrađe, padine i greben Srđa, Petka, Lokrum, stijene iznad Rijeke Dubrovačke, Rožat);
- visoko su ocjenjena područja očuvanog kulturnog krajobraza i raznolikog/dinamičnog prirodnog krajobraza (Babin kuk, Gruž, terasirani krajobraz Rijeke Dubrovačke, plato Srđa, Komolačka dolina, terasirani krajobraz iznad Brgata Donjeg);
- srednje su ocjenjena homogena, prostorno istaknuta prirodna područja (rubovi Lapada, sjeverne padine Srđa, padine iznad Brgata) i obala Rijeke Dubrovačke;
- nisko su ocjenjena urbana područja bez istaknute povijesne, urbanističke ili arhitektonske vrijednosti (Lapad i prirodna područja odnosno područja sa značajnim prirodnih karakterom bez istaknute krajobrazne vrijednosti (Pobrežje, padine ispod Brgata);
- najniže su ocjenjena degradirana krajobrazna i urbana područja (kamenolom, Komolac) i neskladna urbana područja (Nova Mokošica).

Ukupna vrijednost

Ukupna vrijednost prostora/krajobraza je rezultat preklapanja pojedinačnih vrijednosnih karata. Preklapanje je pripremljeno po principu sumiranja vrijednosti i normalizacije sume u 10 razreda (karta 6.1.7):

- 10 (najviša vrijednost);
- 1 (najniža vrijednost).

6.2 Karakteristična područja

Rezultat analiza i vrednovanja su **karakteristična područja** - prostorne cjeline sa izraženim zajedničkim karakteristikama/vrijednostima. Karakteristična područja zaokružuju analizu/vrednovanje i osnova su za definiranje smjernica u zaključku studije. Karakteristična područja su određena na četiri razine:

Grad Dubrovnik: Baštinske vrijednosti

Integralne **baštinske vrijednosti** Grada Dubrovnika kao dobra svjetske baštine zaokružene su u tri područja (karta 6.2.1):

- **povijesni urbani krajobraz** koji obuhvaća Stari grad, Lokrum, vrtne predgrađe, područje ljetnikovca u Gruškom zaljevu i Rijeci Dubrovačkoj zajedno sa povezanim terasiranim krajobrazom;
- **fortifikacijski krajolik** koji obuhvaća područja koje se proteže od Brgata, preko Srđa, Lokruma, Starog grada, Lapada do Loškog brijega;
- **područje identiteta Grada Dubrovnika - asocijativni krajolik**, koji obuhvaća praktično čitavo područje obuhvata studije.

Identitet Dubrovnika je vezan za cjelinu njegovog morskog i kopnenog krajobraza. Autentičnost i integritet Starog Grada Dubrovnika su usko vezani za njegovu lokaciju i okruženje, korištenje i funkcije, kao i sjećanja i pripovijesti povezane s krajolikom.

Ukupni obuhvat tih područja pokazuje područje, koje se zbog baštinskih vrijednosti može smatrati kao nova/predložena **kontakt (buffer) zona spomenika svjetske baštine** (vidi detaljno obrazloženje u poglavlju 9.3).

Nivoi zaštite

Područja **nivoa zaštite** sumiraju **osnovna prostorno planska odnosno zaštitna usmjerenja** unutar kontakt (buffer) zone spomenika svjetske baštine (karta 6.2.2):

- prvi nivo zaštite zaokružuje tzv. "no go" područje, znači **područje vrlo stroge zaštite**, gdje se sprečava bilo kakve nove zahvate, koji bi mogli narušiti cjelovitost spomenika svjetske baštine i njegovog nedjeljivog prirodnog i kulturno krajobraznog okruženja: to su područja srža povijesnog krajobraza - Stari grad, vrtno predgrađe, Lokrum, obalno područje duž Male i Velike Petke, Gorice i južno od Orsule, južne i sjeverne padine Srđa, koridor duž akvadukta;
- drugi nivo zaštite je **područje stroge zaštite**, u kojim su novi zahvati dozvoljeni ali se trebaju podrediti očuvanju cjelovitost šireg područja spomenika svjetske baštine: to su područja povijesnog krajobraza - plato Srđa, Gruški zaljev, Rijeka Dubrovačka sa ljetnikovcima, terasirani krajobraz rijeke Dubrovačke;
- treći nivo zaštite je **područje manje stroge zaštite** ali u kojim zahvati još uvijek podlažu uvjetima očuvanja cjelovitosti područja: to su ostala područja u obuhvatu predloženog područja kontakt (buffer) zona spomenika svjetske baštine.

Definirani nivoi zaštite su zajedno sa generalnim usmjerenjem vezano za namjenu prostora (u nastavku) osnova za definiranje konkretnih smjernica po pojedinim područjima.

Karakteristične cjeline

Područja karakterističnih cjelina sumiraju osnovna prostorno planska usmjerenja u smislu generalne **namjene prostora**. Ta područja su (karta 6.2.3):

- povijesni urbani krajobraz Dubrovačke Republike, zajedno sa naznačajnijom povijesnom infrastrukturom (akvaduktom, putovima),
- kulturni krajobraz,
- prirodni krajobraz,
- urbano područje,
- zaokruženo gradsko zelenilo.

Karakteristične jedinice

Karakteristične jedinice, koja su operativne prostorno planske jedinice (karta 6.2.3). Definirane su na osnovi:

- krajobraznih, urbanih (funkcionalnih) i povijesnih obilježja,
- homogene osjetljivosti,
- specifičnog problema/pritiska,
- mogućnosti jednoznačno definiranih smjernica.

Na njih se vežu konkretne smjernice u zaključku studije (poglavlje 9.2.2, karta 7.1).

7 PRITISCI I PROMJENE/PREOBRAZBE U PROSTORU

Tema ovog poglavlja su razvojni i drugi pritisci koji vode u transformacije prostora i krajobraza DNŽ i pilot područja Dubrovnika. Pri tome je važno razumijevanje šireg konteksta jadranske Hrvatske i urbanizacijskih procesa s kojima je suočena. Urbanizacijski procesi se ističu kao kvantitativno i po učincima najvažniji faktor promjena obalnih krajobraza.

Urbanizacijski procesi proizvode barem dva važna učinka na krajobraz. Prvi je rezultat prenamjene zemljišta u građevinsko unutar užeg obalnog pojasa (litoralizacija), često na način da se ugrožavaju zatečene vrijednosti. Drugi učinak je da urbanizacija i litoralizacija istovremeno znače napuštanje tradicionalnih ruralna naselja u zaleđu i na otocima što vodi u zapuštanje i nestajanje vrijednih kulturnih krajobraza i konačno gubitak prostornog identiteta većeg dijela (ruralne) jadranske Hrvatske.

7.1 Pritisci i razvojni izazovi obalnog područja

Potrebe lokalne zajednice su određivale odnos prema prostoru i njegovu potrošnju odnosno antropogenu prenamjenu. Prostor je prema tome dugo bio prije svega životni prostor odnosno resurs koji se trošio za rješavanje životnih potreba ljudskih zajednica koje su živjele na nekom teritoriju. Iako su sekundarne rezidencije poznate iz rimskog doba a kultura ladanja je za vrijeme Dubrovačke Republike materijalizirana kroz brojne ljetnikovce (u specifičnim varijantama nalazimo ih i drugdje u Dalmaciji), ipak je tek od 19. stoljeća korištenje sekundarnih rezidencija kao oblik heterotopičnog ponašanje postalo masovnije. Ovaj fenomen postaje sve prisutniji u urbanim društvima koja su bila dovoljno razvijena da dijelu građana osiguraju višak sredstava i višak slobodnog vremena. Jedna od manifestacija ovog tipa ponašanja, koja uskoro postaje nova potreba, je i razvoj turizma. Ekonomija slobodnog tržišta je u ovom fenomenu vidjela priliku za zaradom pa kao posljedica ove promjene i novog trenda turistički atraktivni prostori prestaju biti samo životni prostor zajednica koje ih stalno nastanjuju i dobivaju sve više novu, dodatnu funkciju. Od druge polovice 20. stoljeća ovi prostori postaju roba na

tržištu i ulazna sirovina kroz koju se želi oploditi kapital, najčešće kroz nekretninske projekte koji uključuju sekundarno stanovanje (pojam nekretninskog poslovanja je širi i može uključivati građevine namijenjene različitim djelatnostima a u ovoj studiji se on koristi primarno za nekretnine namijenjene sekundarnom ili povremenom stanovanju). Osnovna sirovina za ovaj ekonomski sektor je prostor na što atraktivnijim lokacijama. Vrijednost krajobrazno atraktivnih lokacija u okolišno očuvanim područjima, posebno onih na obali, enormno raste.

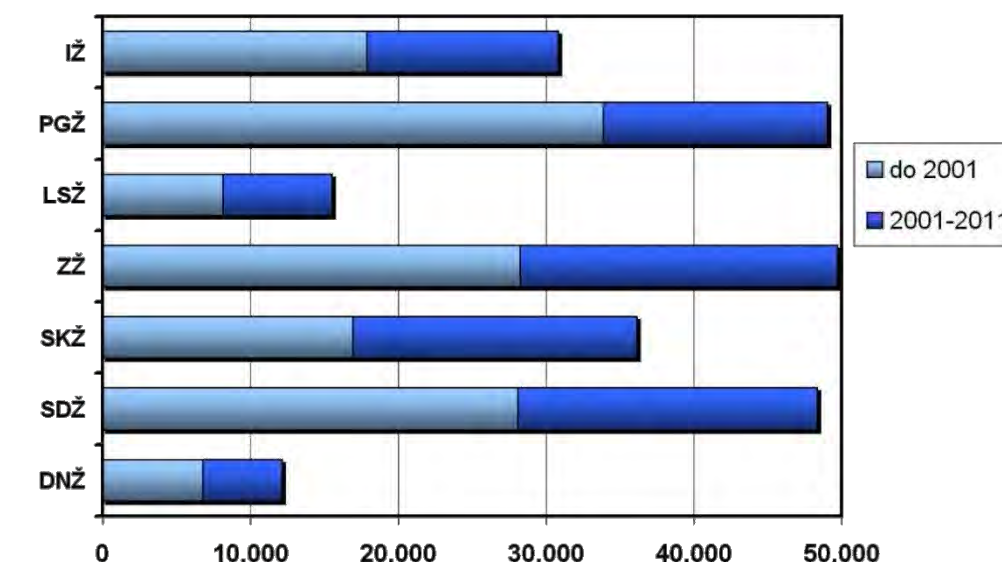
Dosadašnji razvoj hrvatskog dijela Jadranske obale pokazuje da je njen temeljni teritorijalni kapital čine izvorne prirodne datosti, prije svega toplo, arhipelaško more sa brojnim izuzetnim prirodnim i krajobraznim vrijednostima, koje je svojim položajem dostupno glavnim turističkim emitivnim tržištima zapadne i srednje Europe. Zajedno sa slojevitom kulturno povijesnom baštinom čine izuzetnu atrakcijsku osnovu za razvoj turizma. Razumljivo je stoga da je hrvatsko obalno područje postalo predmet izraženih investicijskih interesa, posebno u periodima ekonomske konjunktura, kada raste potražnja za nekretninama i jačaju pritisci za prenamjenom i urbanizacijom atraktivnih obalnih zemljišta.

Dobar pokazatelj intenziteta pritisaka na uski obalni pojas i njegovih posljedica je stupanj urbanizacije hrvatske obale. Prema podacima nadležnog Ministarstva u periodu od 1960. - 2000. godine, dakle 40 godina, potrošeno je odnosno urbanizirano gotovo 5 puta više obale nego što su potrošile sve prethodne generacije prije 1960.g. Pitanje je da li dostignuta razina blagostanja u obalnim gradovima i općinama opravdava ovako enormnu potrošnju najvrjednijeg i neobnovljivog prostornog resursa.

Teritorij DNŽ sa Dubrovnikom i njegovim Starim gradom kao dobrom Svjetske baštine su primjer prostora izuzetno privlačnog za posjetitelje i povremene stanovnike odnosno za turističko i nekretninsko poslovanje. Turistički rezultati ove Županije, posebno Grada Dubrovnika, govore o snazi njenih atrakcija. Prema istraživanju regionalnog indeksa konkurentnosti Hrvatske za 2013. godinu jedan od tzv. perceptivnih indikatora pogodnosti poslovnog okruženja su klimatski uvjeti, prirodne ljepote i ekološka očuvanost.

Slika 55: Faktori promjena i pristisci: Trend urbanizacije hrvatske obale 1960. - 2000.

Slika 56: Stanovi koji se ne koriste za stalno stanovanje, po obalnim županijama, broj 2001. i 2011.godine.

Rezultati istraživanja pokazuju da prema ovom indikatoru, u koji nije uzeta u obzir kulturna baština, DNŽ je druga, odmah iza Zadarske županije. Ovo je međutim samo jedan od indikatora koji zajedno čine sumarni indeks regionalne konkurentnosti i koji DNŽ smješta tek na 10. mjesto među hrvatskim županijama. Istovremeno, indeks regionalne razvijenosti (mjereno BDP-om po stanovniku), daje DNŽ 4. mjesto. Ovaj nesrazmjer pokazuje da BDP sadrži prihod koji nije rezultat poslovnih aktivnosti (npr. subvencije ili investicije) kao i na doprinos od nekog oblika rentijerske ekonomije, posebno prodaje zemljišta i nekretnina u koje dalje investiraju novi vlasnici. Još jedan od indikatora regionalnog indeksa konkurentnosti koji govori o privlačnosti DNŽ i njenih nekretnina je Razina cijena poslovnih prostora i zemljišta, prema kojem je DNŽ na posljednjem, 21. mjestu među županijama, dakle sa najvišim cijenama.

Nekretninsko poslovanje ima obilježja rentijerske ekonomije kojom se prodaju pogodnost i privlačnost lokacije. Problem projekata nekretninskog poslovanja, čak i kada ne narušavaju prirodne i krajobrazne vrijednosti i ne stvaraju negativne ekološke utjecaje, je što njihov proizvod ne odlazi kupcima već ostaje tamo gdje je "proizveden" i time nepovratno troši i denaturalizira životni prostor lokalne zajednice kao neobnovljivi resurs.

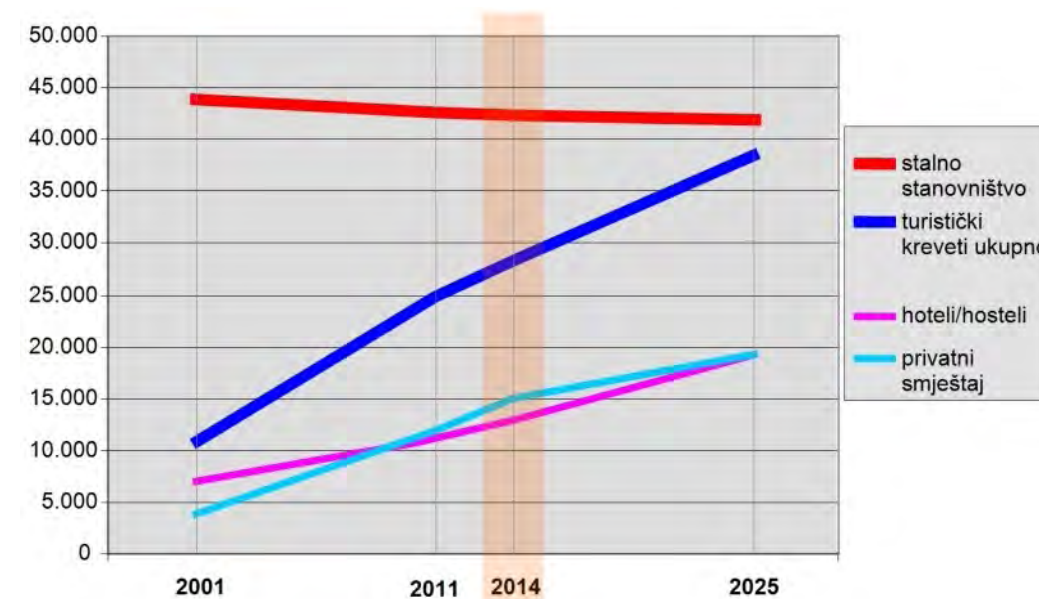
Problem nekretninskog biznisa je i kratak ciklus i time vrlo kratkoročni interes investitora koji traje do rasprodaje nekretninskih jedinica, vila ili apartmana. Tu se uočava bitna razlika nekretninskih i turističkih projekata uz druge prednosti ovih posljednjih. Investitori u nekretninske projekte nisu naročito zainteresirani za njihovu budućnost pa oni često postaju zapuštena "naselja duhova".

Na slici 57 su prikazani stanovi koji se ne koriste za stalno stanovanje, oni izgrađeni do 2001.g. i oni nakon toga do 2011.g. Vidi se da je u većini županija broj novoizgrađenih stanova za povremeno korištenje približno jednak svima takvim stanovima izgrađenim do 2001.g. Najveći dio ovih stanova, oko 98% čine stanovi za odmor i rekreaciju i stanovi za iznajmljivanje turistima.

Ovi statistički podaci govore o snazi pritiska nekretninskog poslovanja. Pri tome je uočljivo da je broj ovih nekretnina u odnosu na površinu i broj stanovnika u DNŽ ipak nešto manji. Vjerojatni razlog za to je da prostor DNŽ u određenoj mjeri štiti otežana kopnena dostupnost. Ovi pritisci bi u

budućnosti mogli rasti barem iz 2 razloga. Prvi je očekivano unaprjeđenje kopnene prometne dostupnosti. Drugi mogući razlog je činjenica da je globalna recesija nakon perioda konjunktura (trajao negdje do 2009. godine) bila uzrokom propasti brojnih nekretninskih projekata a novi, da bi potakli smanjenu potražnju, pokušavaju kvalitetom projekata i izborom najatraktivnijih lokacija tu potražnju povratiti. U analizi koristi nekretninskih projekata treba imati na umu da su njihovi pozitivni ekonomski efekti za lokalnu zajednicu (radnja mjesta i porezni prihodi) bitno manji od efekata projekata komercijalnog turizma i da se ostvaruju prije svega u fazi pripreme i izgradnje. Ova činjenica je razlogom da se nekretninski projekti, da bi ih se lakše prihvatilo, često predstavljaju kao turistički (npr. u planu razvoja turizma u gradu Dubrovniku do 2025. g. su ukupni smještajni kapaciteti projekta na Srđu prikazani kao hotelski).

O budućim pritiscima na prostor govore i planovi razvoja turizma objavljeni na službenim web stranicama Grada. Planira se porast broja kreveta u hotelima i hostelima sa 13.000 u 2014.g. na 19.000 u 2025.g. te u privatnom smještaju sa 15.000 na 19.000 kreveta. To predstavlja porast od 10.000 kreveta ili visokih 35% u periodu od 11 godina. Od toga se na pilot područje Dubrovnika odnosi oko 5.500 novih kreveta. Navedeno su očito značajne promjene pri čemu će pritisci na prostor biti nešto umanjeni obzirom na činjenicu da se dio ovih kapaciteta odnosi na projekte unutar postojećih građevinskih područja odnosno na brownfield projekte.

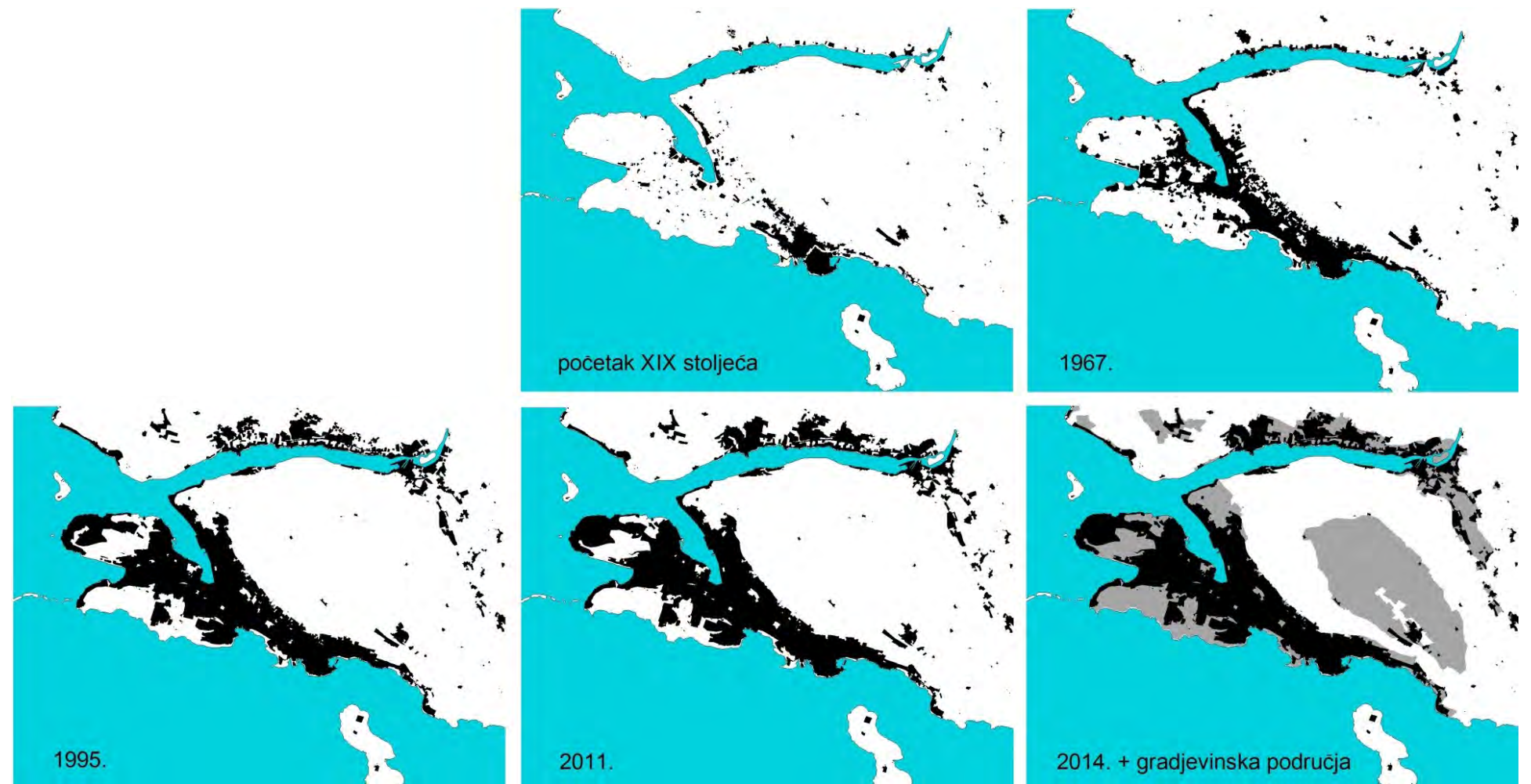
Slika 57: Stanovi koji se ne koriste za stalno stanovanje

7.2 Populacijski trendovi i prostorni razvoj

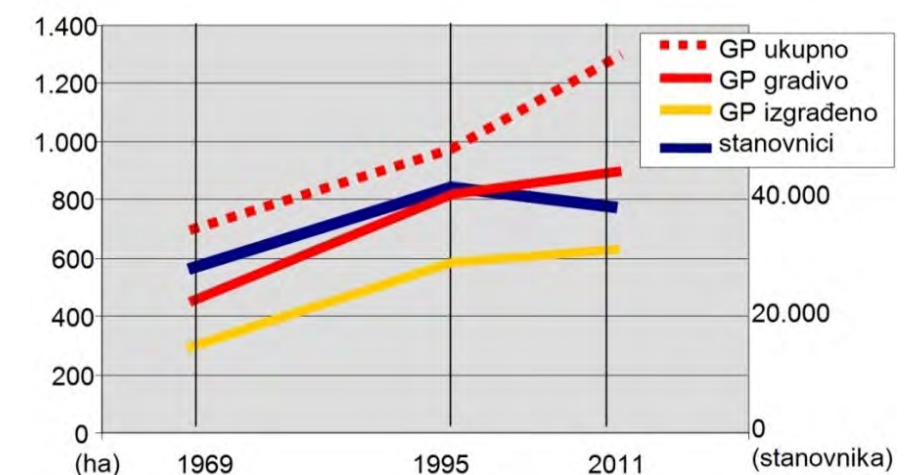
Potrošnja prostora naselja i procesi promjene namjene zemljišta rezultat su brojnih društvenih i ekonomskih stanja i procesa. Od društvenih procesa potrošnja prostora naselja je u direktnoj korelaciji sa brojem stanovnika. Drugi faktor je gospodarska struktura, obzirom da su neke djelatnosti veći potrošači prostora od drugih, npr. turizam je veliki potrošač prostora. Analiza za pilot područje Dubrovnika je izvršena za period od 1969. do 2011. godine u skladu sa raspoloživim podacima planskog stanja, stanja izgrađenosti i broja stanovnika (dobiveni interpolacijom popisnih podataka za zadane vremenske presjeke).

Na slici 57 je dan prikaz prostornog razvoja unutar obuhvata pilot područja Dubrovnika. Prikazani su izgrađeni dijelovi građevinskog područja dok su za stanje u 2014.g. prikazani i njegovi neizgrađeni dijelovi. Uočljiv je uglavnom organski rast izgrađenog teritorija koji se nakon 1995. godine usporava da bi se 2014. g. građevinska područja drastično povećala širenjem na plato Srđa.

Dijagram na slici 59 stavlja u usporedbu trendove promjene broja stanovnika i rasta građevinskih područja prikazanog na prethodnoj slici. Pokazuje se da se rast stanovništva bilježi do ranih 90tih godina a nakon toga nastupa period konstantnog laganog pada. Pri tome građevinska područja naselja prema planskoj dokumentaciji nastavljaju rasti čime se per capita potrošnja građevinskog zemljišta povećava. Pad broja stanovnika naravno ne znači da bi se građevinska područja trebala smanjivati obzirom na rast turističkih kapaciteta kao i rast stambenog standarda, smanjivanje prosječnog kućanstva te rast udjela pratećih namijenjenih javnom korištenju. Radi preciznijeg uvida posebno su izdvojeni građivi dijelovi građevinskog područja iako i negrađivi dijelovi, kroz različite oblike uređenja, u većoj ili manjoj mjeri gube prirodna obilježja. Rast površine građevinskih područja prije svega je posljedica projekta na Srđu čiji je odgovarajući dio uzet kao negrađiv. Ova kratka analiza prije svega pokazuje da se obzirom na dostignuti urbani standard populacijska dinamika ne može smatrati opravdanim generatorom rasta potrošnje prostora odnosno rasta građevinskih područja.

Slika 58: Prostorni razvoj Dubrovnika

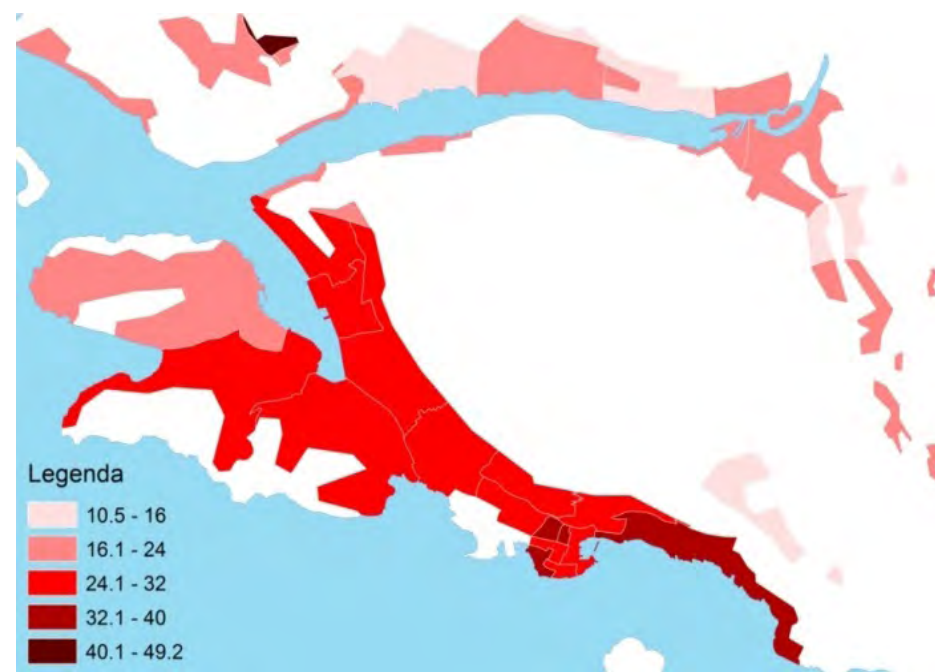
Slika 59: Usporedba trendova promjene broja stanovnika i rasta građevinskih područja

Analizirana je i dobna struktura stanovništva pilot područja uz korištenje koeficijenta starosti kao sintetskog pokazatelja. Kao prostorna jedinica promatra izabrani su statistički krugovi čija veličina omogućava bolji uvid u finije procese u i oko gradske jezgre. Starosna struktura nije pokazatelj pritiska u smislu potrošnje prostora već ilustrira urbane preobrazbe kroz koje grad prolazi kao posljedica intenzivne turistifikacije i porasta potražnje za nekretninama na najkvalitetnijim lokacijama. Prosječna dob stanovnika Dubrovnika cijelog analiziranog područja je 46 godina što je kategorija duboke starosti. Kartogrami na slici 60 pokazuju prostornu distribuciju procesa starenja i promjene broja stanovnika i stanova u međupopisnom periodu 2011. i 2001.g. Prema popisnim podacima 2001.g. u 6 statističkih krugova koji čine gradsku jezgru Dubrovnika je živjelo 2737 stanovnika. Deset godina kasnije, prema istom izvoru, u ovom prostoru je živjelo 2116 stanovnika. Očito je da kao posljedica prodaje nekretnina povremenim korisnicima opada broj stanovnika u južnim dijelovima grada kao i ukupni broj stanova u gradskoj jezgri i zapadnim kontaktnim područjima. Istovremeno raste broj stanova u Mokošici i Komolcu. Broj stanova za stalno stanovanje opada još izraženije, u gradskoj jezgri on u 2011.g. pada na manje od 80% tih stanova 2001. godine. Zbog neraspodjivosti popisnih podataka iz 1991. g. oni nisu mogli biti uključeni u analizu iako bi se sa njima svi ovi procesi pokazali još izraženijim. Valja napomenuti da se u radovima nekih autora koji su i osobno dobri poznavatelji prilika u gradskoj jezgri navode pokazatelji koji govore o još drastičnijim procesima depopulacije.

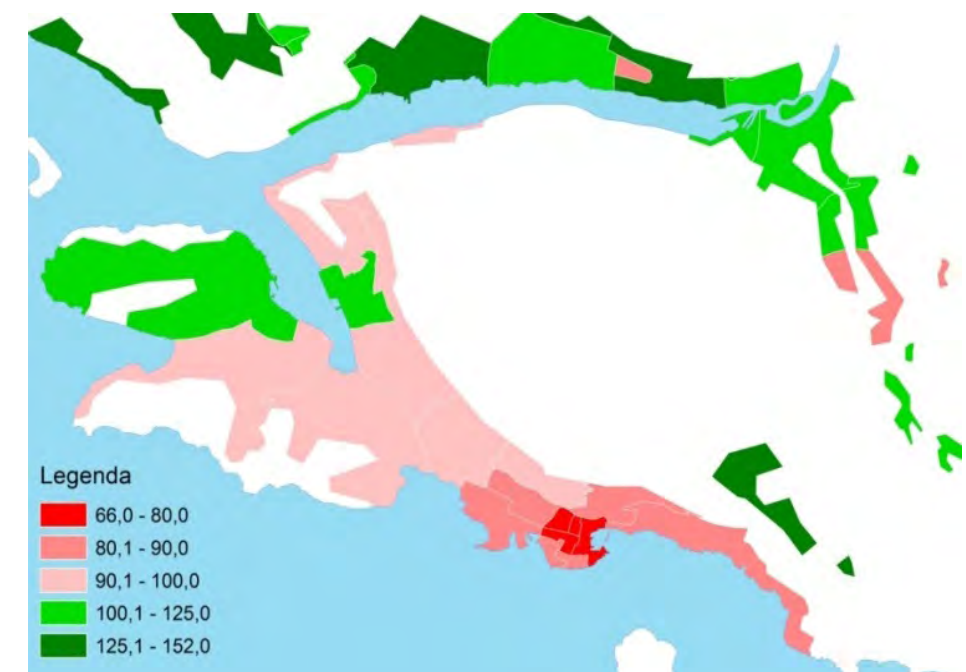
Radi se o specifičnim suburbanizacijskim procesima koji prate gentrifikaciju gradske jezgre. Iako su gentrifikacijski procesi nekad smatrani rješenjem za stara gradska središta danas se taj pogled mijenja. Sve je jasnije da gentrifikacija, dolaskom bogatijih povremenih stanovnika, obnavlja fizičke strukture ali istovremeno razara one društvene. Ova promjena društvene strukture bitno mijenja duh mjesta, Grad gubi svoj izvorni lokalni identitet i postaje prazna ljuštura. Zanimljivo je da ni Izjava o izuzetnoj univerzalnoj vrijednosti ne registrira činjenicu živog grada kao posebnu vrijednost jer se to očito u doba izrade izjave činilo samorazumljivo i nije se smatralo bitnim posebno naglašavati. Budućnost je kao i mnogo puta donijela ono što se nije očekivalo.

Opisani proces nije samo registriran kroz analizu statističkih podataka. Sociološko istraživanje (Mišetić, 2014) provedeno u okviru projekta je pokazalo da najviše ispitanika, građana

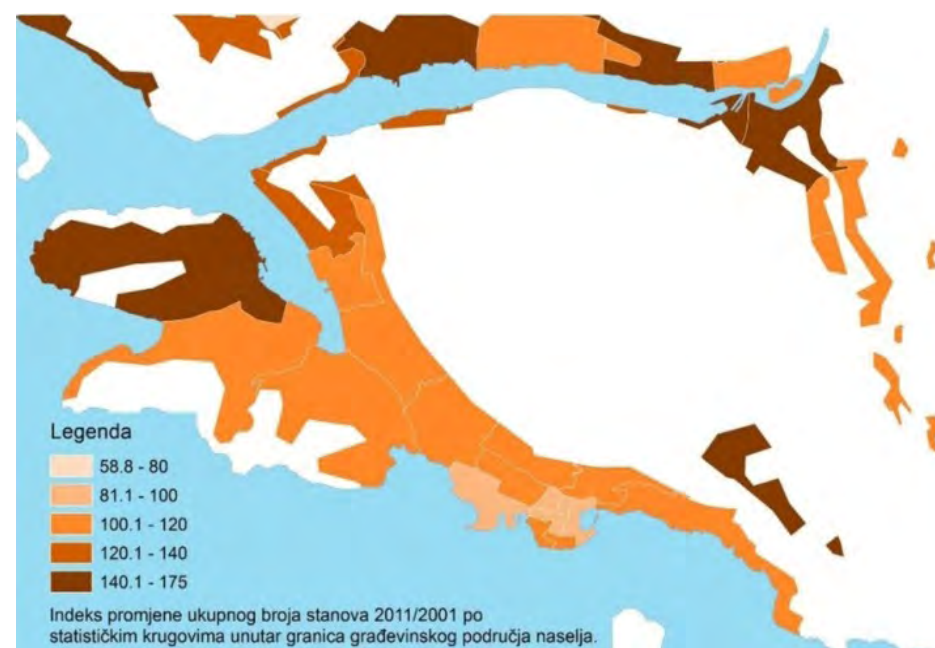
Dubrovnika, podržava "zahtjev da se dubrovačkim građanima omogući život s baštinom, posebno kroz nastojanje da se adekvatnim brojem stalnih stanovnika uravnoteži socijalna struktura u jezgri. Socijalna vitalnost jedan je od preduvjeta održivog upravljanja baštinom, ili gradom koji je baština."

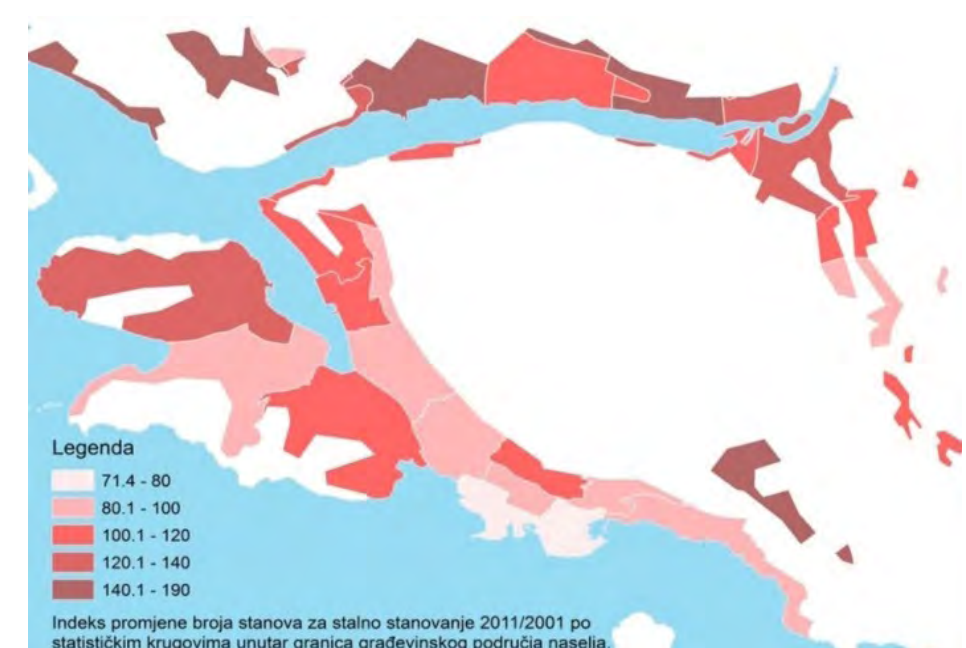
Koeficijent starosti

Indeks promjene broja stanovnika 2011/2001

Indeks promjene ukupnog broja stanova 2011/2001

Indeks promjene broja stanova za stalno stanovanje 2011/2001

Slika 60: Prostorna distribucija procesa starenja i promjene broja stanovnika i stanova u međupopisnom periodu 2011. i 2001. g.

7.3 Ostali pritisci i faktori promjena

Na početku ovog poglavlja je istaknuto da se urbanizacijski procesi ističu kao kvantitativno i po učincima najvažniji faktor promjena obalnih krajobraza. Također je naglašeno da širenje naselja kao rezultat demografskog rasta nije generator pritisaka već da su to prije svega nekretninski projekti namijenjeni povremenom stanovanju te u manjoj mjeri turizam.

Popis drugih aktivnosti i faktora promjena koji mogu imati utjecaj na krajobrazne vrijednosti je dug. U slučaju Dubrovnika planirano je nekoliko infrastrukturnih projekta vezano za cestovni promet. To su projekti koji su bitni za funkcioniranje prometnog sustava grada odnosno njegovo povezivanje na prometne sustave državnog i županijskog značaja pa je njihov javni interes neupitan (jedna od planskih opcija je i tunel kroz Srđ kao novo križanje planirane spojne ceste prema platou Srđa na krajobrazno osjetljivoj lokaciji). To znači da su analize utjecaja primarno usmjerene na iznalaženje varijantnih rješenja s najmanje negativnih utjecaja uz osiguranje tehničke i troškovne racionalnosti. Značajne utjecaje mogu imati i planirane pomorske građevine (npr. luka nautičkog turizma u Gružu).

Važan izvor pritisaka na Stari grad čine posjetitelji koji dolaze s kruzera i koji čine većinu dnevnih posjetitelja. U 2014. g. bilo je oko 1.850.000 dnevnih posjetitelja od čega oko 2/3 s kruzera. Kako se konstatira u jednoj od tematskih studija izrađenih u okviru projekta (Kunst I. et al., 2014.):

Pod utjecajem sve većeg broja jednodnevnih posjetitelja (neovisno je li riječ o gostima s kruzera ili je riječ o gostima na kružnim putovanjima), korištenje javnog prostora, osobito unutar povijesne jezgre, ali i u njenoj neposrednoj blizini, kontinuirano se prilagođava potrebama/zahtjevima prolaznih gostiju... Danas se u povijesnoj jezgri praktički ne može naći nijedan poslovni prostor koji dominantno služi potrebama lokalnog stanovništva što dodatno otežava i destimulira život unutar zidina... Gužve izazvane sve većim brojem istodobnih posjetitelja u povijesnoj jezgri čine da većina građana Dubrovnika tijekom ljetnih mjeseci izbjegava odlazak u nju. Drugim riječima, povijesna je jezgra velik dio godine 'oslobođena' prisustva lokalnog stanovništva uslijed čega je opravdano govoriti o njenoj sve većoj 'muzealizaciji', odnosno njenom korištenju samo kao vizualne kulise za sve veći broj turista.

Prema planu razvoja turizma do 2025. godine se planira povećanje dnevnih posjetitelja sa 1.850.000 danas na 2.500.000 što je povećanje od 35%. Dakle realno je očekivati da će se svi spomenuti pritisci pojačavati i njihovi utjecaji. Pri tome treba imati na umu da se utjecaji ovih procesa superponiraju na utjecaje prije opisanih procesa gentrifikacije. Očito je da je jedan od važnih atributa autentičnosti dobra Svjetske baštine Starog grada Dubrovnika, njegova funkcija i korištenje kao živog grada, izrazito ugrožen. Druga implikacija rasta dnevne vizitacije je opasnost da putnici s kruzera zakrče grad i da gužva, kroz umanjenu kvalitetu turističkog iskustva, istjera tradicionalne "kopnene" turiste koji više troše u destinaciji.

Svi prethodno spomenuti izvori utjecaja uključuju fizičku dimenziju promjena. Faktorom promjena, dakle od mogućeg utjecaja na stanje integralne krajobrazne baštine (koja uključuje i sve prirodne, kulturno povijesne, materijalne i nematerijalne sastavnice) smatra se i sposobnost zajednice da organizirano upravlja tom baštinom sa primarnom svrhom njenog očuvanja, održavanja i prezentacije. Sustave upravljanja čine različiti instrumenti u koje spadaju npr. i prostorni planovi kao i postupci procjene utjecaja koji se bave svim oblicima baštine. Za zaštićena područja prirode donose se planovi upravljanja uz osnovane javne ustanove nadležne za aktivnosti upravljanja. Vezano za dobra Svjetske baštine, uz nadležne konzervatorske službe važan element sustava upravljanja je i Društvo prijatelja dubrovačke starine. Ipak, uz navedene, posebno je naglašena važnost postojanja odgovarajućeg plana upravljanja dobrom Svjetske baštine koji, između ostaloga, pokrivaju ukupni ciklus planiranja, provedbe, monitoringa i evaluacije svih aktivnosti zaštite, održavanja i prezentacije kulturnog dobra. Plan upravljanja se također bavi uključivanjem svih partnera, jačanjem kapaciteta te planiranjem svih potrebnih resursa za uspješno upravljanje. Iako se u slučaju Dubrovnika i dobra Svjetske baštine nikako ne može govoriti o nepostojanju sustava upravljanja činjenica da nije izrađen plan upravljanja predstavlja značajan nedostatak koji potencijalno ugrožava očuvanje atributa dobra Svjetske baštine sadržanih u Izjavi o izuzetnoj univerzalnoj vrijednosti.

7.4 Procesi promjena i njihova društvena percepcija

Provedena istraživanja na pilot području Dubrovnika su pokazala da su prisutni različiti akteri koji su zainteresirani za dubrovačku baštinu. Njihovi interesi, barem na razini vrijednosnih stavova nisu se pokazali suprotstavljenima. To je dobra osnova za razvijanje i održavanje komunikacije i dijaloga kao alata upravljanja gradom i temelja participacijskog procesa. Među njima, s najviše autoriteta, po mišljenju većine ispitanika, ističu se stručnjaci i građani. Političari, ali i poduzetnici svoju reputaciju mogu "popraviti" ili "steći" kroz otvoreni dijalog za koji su svi načelno zainteresirani (Mišetić A., Miletić, G.M., 2014).

Kada se međutim dođe u fazu konkretnih rasprava o razvojnim dilemama pred kojima se Dubrovnik nalazi one antagoniziraju društvene aktere u mjeri koja gotovo onemogućava komunikaciju. Suprotstavljeni stavovi se obično percipiraju kao sukob zaštitnih i razvojnih interesa, znači onih koji zastupaju interese strože zaštite baštine i krajobraznih vrijednosti i onih koji žele nove razvojne projekte i društveno ekonomske koristi koje oni donose. Preciznije je međutim ove prijepore vezati za dva različita koncepta koji oba imaju razvojne aspiracije.

Prvi intenzivnije turistificira prostor, turistički masovno eksploatira i komercijalizira Stari grad na način da gasi njegov živi lokalni identitet te je spreman dopustiti velike nekretninske projekte u izuzetno osjetljivim područjima settinga (okružja) dobra Svjetske baštine.

Drugi koncept je obzirniji prema naslijeđenim vrijednostima, sofisticiraniji u njihovoj prezentaciji i dugoročnoj valorizaciji, sklon širem teritorijalnom pristupu razvoju u kojem je Dubrovnik više odgovoran za razvoj i aktiviranje resursa svoje regije.

Činjenica da se razvojne dileme i prijepori sve češće razrješavaju referendumima (ovo nikako nije samo nedavna hrvatska praksa) naglašava važnost masovne popularne edukacije kojom će se što većem broju građana olakšati razumijevanje vrijednosti koje ih okružuju i razvojnih dilema pred kojima se nalaze.

Istraživanja ukazuju na važnost subjektivne percepcije modernih promjena koje se zbivaju u krajobrazu. Često se

istražuju (kao u početnim poglavljima ove studije) objektivne promjene vidljive u krajobrazu u svrhu njegovog planiranja ili zaštite. Važno je ipak ne izgubiti iz vida i drugu stranu odnosa subjekt-objekt, odnosno samog čovjeka koji te promjene percipira te na temelju te percepcije djeluje (Cifrić I., Trako T., 2008.). Nerijetko se događa da evoluciju i transformacije krajobraza prati i evolucija subjektivne percepcije krajobraznih vrijednosti. Zapušteni i devastirani krajobrazi i baština u početku izazivaju reakcije i protivljenja ali dugoročno proizvode ljude manje osjetljive na gubitak ovih vrijednosti. Prag tolerancije na devastacije krajobraza i baštine postupno pada. Ovu negativnu spiralu dodatno hrani ekonomska kriza i kriza općeg sustava vrijednosti. Kao što zajednica može razviti dominantni kolektivni duh razumijevanja i čuvanja vrijednosti oko sebe, zajednica isto tako može krenuti u drugom smjeru. Iako zajednica nije homogena i legitimno je da je čine različiti, nekad i suprotstavljeni interesi, za razumijevanje složenih krajobraznih i baštinskih vrijednosti velika je važnost edukacije građana kojom se organizirano društvo suprotstavlja opisanim negativnim procesima.

7.5 Osvrt na projekt na Srđu

Na središnjem dijelu platoa Srđa prema važećim prostornim planovima planirana je izgradnja Športsko rekreacijskog centra s golf igralištem ukupne površine 310 ha. Kompleks čine dvije prostorno funkcionalne cjeline, golf igralište s turističkim smještajem i rekreacijski park sa sportskim centrom. Maksimalna tlocrtna površina svih građevina je oko 93.000m², od toga na vile otpada oko 80.000 ili 86%.

Prema uvjetima konzervatora postavljenim u postupku izrade urbanističkog plana, u odnosu na početno rješenje u konačnici je planirano više športskih i rekreacijskih sadržaja, smanjen je broj jedinica turističkog smještaja (vile i hoteli), racionalizirane su prometne površine, racionalizirano je pozicioniranje vila i visina vila radi zadovoljenja uvjeta o vizualnoj izloženosti, smanjen je broj jezera u golfu, a tvrđave i utvrde kao kulturno-povijesne znamenitosti ovog područja su sastavni dio rekreacijskog parka uz uređenje u skladu s konzervatorskim uvjetima.

Izrađena SUO kaže da će "tijekom korištenja zahvata utjecaj na kulturno-povijesnu baštinu biti pozitivan. Postojeći kulturno-povijesni lokaliteti i građevine unutar granice zahvata i u kontaktnoj zoni biti će uređeni i održavani prema projektu konzervacije i prezentacije. Eventualno novo otkriveni arheološki lokaliteti će također biti zaštićeni i konzervirani prema projektu konzervacije i prezentacije tijekom građenja zahvata, pa će tijekom korištenja zahvata biti prisutan isključivo pozitivan utjecaj na okoliš."

Pojam okoliša se prema tome shvaća "unutar granice zahvata i u kontaktnoj zoni" pri čemu se odnos prema dobru Svjetske baštine izražava jedino kroz osiguranje nevidljivosti zahvata na Srđu iz Starog grada. Ne pretpostavlja se postojanje bilo kakvih drugih poveznica, materijalnih ili nematerijalnih, percepcijskih ili asocijativnih, na koje bi zahvati na Srđu mogli imati utjecaj i koji bi područje Srđa činili settingom ili zonom utjecaja dobra Svjetske baštine. Jednostavno zanemaruje se i zaboravlja smisao cjeline Dubrovnika ili kako kaže studija (Belamarić J. et al., 2014.): *Upozoreno je više puta na "recipročnu ovisnost kontrasta malog urbanog, kulturnog krajobraza grada Dubrovnika s prirodnim reljefom stjenovitog Srđa, nalik divljini" što stvara "prepoznatljivu sliku koja čini cjelovitost identiteta nacionalne razine (...) Drugim riječima, izloženost prostorne scenografije otkriva osjetljivost rubnog pojasa Srđa s vidika potencijalne promjene percepcijskog potencijala koji s Dubrovnikom čini cjelovitu sliku identiteta, kontrast malog, urbanog kulturnog s velikim, organskim, prirodnim.*

U odnosu na dobro Svjetske baštine pitanje koje također pada na pamet, kada se pogleda obuhvat projekta u kontekstu i mjerilu Dubrovnika, je njegova veličina. Projekt ovih gabarita stvara potpuno nove prostorne kompozicije i odnose. Veličina obuhvata projekta je očiti problem, veličina koja po definiciji zanemaruje kontekst naprosto zato jer je toliko velika da to čini čak i kada posebno ne želi.

Srđ je centar fortifikacijskog krajolika Dubrovnika. Postojanje fortifikacijskog krajolika Srđa očito govori o važnosti tog prostora za Dubrovnik. Postavlja se pitanje u kojoj mjeri projekt na Srđu potire simboličke vrijednosti "slobodnog" Srđa, u Gradu koji je cijenio i slavio slobodu kao ni jedan drugi. Ili kapital u želji za beskrajnim oplodivanjem može i ono što vojske u povijesti nisu uspjele. Kako kaže ista studija (Belamarić J. et al., 2014.):

Nije dakle stvar vidi li se nešto sa Place ili s Lokruma. Ako pretpostavimo da će se zaista „Golf park Dubrovnik“ oblikovati na Srđu, moramo računati s činjenicom da ćemo odsada uvijek – i kad sjedimo u Kazališnoj kavani i kad ćemo Lapadom i kad razmišljamo o Dubrovniku u radnoj sobi stotinama kilometara daleko – uvijek vidjeti ono što ćemo doživjeti kada se žičarom u par minuta prebacimo sa gradskih zidina do vidikovca na Srđu: spoj stvarnog dubrovačkog krajolika i novostvorenog, kakvog nigdje na Jadranskoj obali nema; u dvije minute moći ćete prevaliti put od Dubrovnika kakav je bio na Mediteranu, do Dubrovnika kakav je u pogledu iz Miamija!

O važnosti simboličkih slika koje stanovnici imaju o svom gradu i napose "slika grada u cjelini" pokazuje istraživanje provedeno u okviru ovog projekta (Mišetić A., Miletić, G.M., 2014) gdje je zaključeno:

Ocjena važnosti pojedinih simbola grada pokazuje da među ispitanicima postoji prilično jasna predodžba koji su to elementi koji su pridonijeli da je Dubrovnik (p)ostao jedinstveno mjesto u svjetskim razmjerima. Ispitanici kao tri najvažnija izdvajaju: gradske zidine, sliku grada u cjelini te dubrovačku povijest.

Prije izrade same SUO propuštena je prilika prepoznati šire strateške odnosno suštinske razvojne teme. Ako se na trenutak i stavi sa strane prethodne probleme utjecaja na dobro Svjetske baštine, važna strateška tema je pitanje smisla daljnje koncentracije turističkih a pogotovo nekretninskih projekata ove veličine u gradu Dubrovniku. Regija odnosno cijela DNŽ je odgovarajući teritorijalni i analitički okvir za razmatranje projekata ovog mjerila. Čitajući SUO odnosno analize efekata projekta dobija se dojam da se strategija gradi oko golf projekta umjesto da je golf samo jedan od elemenata jedne šire, regionalne strategije. Od osnovne polazne ideje koja je banalna, a to je zarada na nekretninskom projektu kojem je golf uglavnom trojanski konj, gotovo se pokušava izgraditi cijela strategija destinacije. Ova situacija je posljedica problema do kojih dolazi kada planski proces počinje s investitorom i njegovim namjerama umjesto da proces vode planske namjere održivog razvoja cijele regije.

Analiza utjecaja se ne smije ograničiti samo na negativne utjecaje nego jednako tako treba analizirati koristi koje ovako veliki zahvati i transformacije krajobraza donose. Uz nedovoljno argumentirane kalkulacije broja novih radnih mjesta i zanemarivanje pitanja da li su stanovnici Dubrovnika zainteresirani za tipična radna mjesta kakva ovakvi projekti nude, neuvjerljivo je i očekivano produljenje sezone kao rezultat novog atributa golf destinacije (s 1,5 golf igrališta). Ono što je posebno zbunjujuće je da se otvoreno navodi:

Ne očekuje se prestanak korištenja zahvata, osim eventualno površina golf igrališta. Površine golf igrališta se u tom slučaju mogu prenamijeniti u parkovno – rekreacijsku namjenu. Tako prenamijenjena površina, nema negativnih utjecaja na okoliš, s obzirom da se zelena površina koristi kao park s mogućnošću rekreacije drugog tipa (šetališta i dr.).

Dakle iako se analize koristi od projekta upravo baziraju na golfu i svim njegovim pozitivnim utjecajima prihvatljivom se ocjenjuje i opcija bez golfa.

Dani komentari sugeriraju da postupak procjene utjecaja na okoliš odnosno SUO nije optimalan metodološki okvir za provođenje analiza utjecaja projekata kao što je ovaj na Srđu. Strateška procjena utjecaja na okoliš (SPUO) na područnoj razini, dopunjena instrumentarijem procjene utjecaja na baštinu (HIA) se čini primjerenijim okvirom za analiziranje negativnih i pozitivnih utjecaja te posebno razmatranje alternativnih modela razvoja koji ravnomjernije aktiviraju ukupnu a posebno turističku resursnu osnovu županije i područja koje gravitira Dubrovniku. Dodatna prednost SPUO je da na vrijeme daje odgovore na razvojne dileme, čime se izbjegava stvaranje stečenih prava ukoliko se prebrzo uđe u projektnu fazu sa poznatim investitorom.

8 PROCJENJIVANJE UTJECAJA NA BAŠTINSKE VRIJEDNOSTI

8.1 Funkcija Procjene utjecaja na baštinu

Dubrovnik je kao i svi spomenici Svjetske baštine izložen različitim pritiscima razvojnih projekata, turizma, društveno-ekonomskih i ekoloških promjena. Promjene izvan samog dobra, pa čak i one udaljenije, mogu ozbiljno utjecati na vrijednost Svjetske baštine. O tome više i detaljnije u Poglavlju 7 ove studije.

Svrha novog pristupa koji predlaže ICOMOS kao savjetodavno tijelo Svjetske baštine jest da Procjena utjecaja na baštinu (HIA) pruži činjenične osnove za objektivnu i transparentnu procjenu utjecaja promjena koje bi potencijalno mogle djelovati na OUV i njegovo okruženje koristeći HIA pristup.

Čemu nova metoda procjene? Bivše ocjene promjena u okolišu, na primjer Procjene utjecaja na okoliš (EIA), pokazale su se nedostatnima kad se primjenjuju na dobra Svjetske baštine. Dobro se uglavnom promatra kao izdvojen objekt, a utjecaj samo vizualno. Ne cilja se na OUV Svjetske baštine i njegove attribute. Kumulativni učinci, odnos s okruženjem i područjem utjecaja te ostali bitni elementi integriteta i autentičnosti dobra najčešće nisu tretirani na odgovarajući način.

Svaka HIA mora biti prilagođena planiranju i odlučivanju. Može se provesti kao nezavisna procjena kad je potrebno, a može biti uključena u tekuće procese planiranja i evaluacije i provoditi se paralelno s njima. Pokazalo se korisnim da se HIA provede u ranijoj fazi, tako da se na vrijeme ukaže na važna pitanja s kojima će se trebati suočiti. Mnoga dobra Svjetske baštine zahtijevaju da HIA bude uključena već u prijedlog svakog projekata.

Opća funkcija HIA-e je da bude

- **Alat za donošenje odluka**
Objektivna koliko god je moguće
Transparentna i odgovorna
- **Proaktivni alat za planiranje**
Za sve uključene strane pojašnjava ključne komponente OUV-a Svjetske baštine, njegovog statusa i značenja
Određuje prioritete u funkciji upravljanja kao strateške ciljeve plana upravljanja

- Alat za monitoring
Može se koristiti kao baza podataka za programe monitoringa

Važno je imati na umu da

- Porijeklo utjecaja nije bitno, svaka promjena koja može utjecati na vrijednosti mora se uzeti u obzir (ref OG).
- Procjena mora uzeti u obzir i kontekst, okruženje te povezanost dobra s okolicom
- Treba naglasiti pozitivne utjecaje; mogućnosti jačanja, podrške i poboljšanja kulturnog resursa također su dio procjene.
- Neki faktori mogu imati i pozitivne i negativne utjecaje. Takav primjer je turizam koji nosi kako pozitivne, tako i negativne učinke.
- Kumulativni utjecaji – utjecaji kroz vrijeme – vrlo su važni u procjeni utjecaja na kulturnu baštinu
- Kapacitet upravljanja je dio OUV-a i kao takav također uključen u procjenu.

8.2 HIA Okvir procjene

U prethodnim poglavljima analizirali smo karakter dubrovačkog krajolika; njegove prirodne, kulturne i društveno-ekonomske vrijednosti, njegov povijesni razvoj i identitet. To su osnove za razumijevanje dubrovačkog krajolika i konteksta OUV-a povijesne jezgre kao Svjetske baštine (opisane u Odlomku 4).

Ishod HIA-e :

- Identifikacija pozitivnih i negativnih utjecaja na attribute, autentičnost i integritet dobra te na ljude i društvo u cjelini
- Procjena relativnog omjera i ozbiljnosti tih utjecaja
- Identifikacija hijerarhije mjera za ublažavanje mogućih negativnih utjecaja i održavanje identificiranih/potrebnih pozitivnih promjena
- Analiza zaključaka; kako će predloženi projekt djelovati na kulturne vrijednosti dubrovačkog krajolika, posebno na OUV

Naša studija daje smjernice za opći okvir koji će se koristiti kad se ukaže potreba za izradom „cjelovite HIA-e“ tj. pri izradi procjene utjecaja specifičnog zahvata u prostoru na svjetsku baštinu grad Dubrovnik. Dakle ona predstavlja okvir koji se može koristiti kada se ukaže potreba za izradom „cjelovite HIA-e“ Pod terminom „cjelovita HIA“ podrazumijevamo procjenu utjecaja koja uključuje detaljan opis kako povijesne vrijednosti određenog područja tako i predložene promjene/ razvojnog projekta, procjenu promjene i participacijski proces.

HIA smjernice (ICOMOS 2011.) uključuju postupak s fazama učitavanja i provjere, uz konzultacije u različitim etapama. One su važne za vjerodostojnost HIA-e, jer transparentnost je jedan od najvažnijih kriterija. Ovaj proces se provodi za svaku Procjenu utjecaja (HIA-u) zasebno. Ovi koraci nisu obuhvaćeni ovim projektom i nisu dio HIA općeg okvira.

8.3 HIA procjena

Korak 1 Što je ugrožena baština i zašto je to važno – kako to doprinosi OUV-u?

Identificirati ključne atribute OUV-a Svjetske baštine

Identificirati i razumjeti OUV Svjetske baštine, njegovo okruženje, zonu utjecaja, ključna svojstva i atribute, uključujući njihovo stanje; autentičnost i integritet dobra. Korisno je izraditi zasebna istraživanja autentičnosti i integriteta baštine. Potpun opis područja koje procjenjujemo i njegov povijesni i suvremeni razvoj je dio ovog poglavlja.

Procijeniti stanje atributa

Autentičnost

Važno je ustanoviti stanje i periodičnost atributa. Tako će se moći sagledati razvoj i utjecaj promjene. Na primjer, usporedba različitih perioda pokazat će što je ostalo nepromijenjeno, što je dodano i što bi moglo biti potpuno izgubljeno. Starost, stanje i broj svih atributa važni su za autentičnost u cjelini.

Autentičnost se može opisati, provjeriti na zemljovidima i fotografijama, ali i statistički procijeniti (na primjer udio povijesnih puteva Dubrovačke republike koji su još prepoznatljivo i u funkciji). Takav pregled daje korisne informacije za ocjenu utjecaja i pomaže razumijevanju promjena povijesnog krajolika kroz vrijeme. "Duh i osjećaj" su priznati atributi OUV-a (vidi poglavlje 4) i mogu biti od velike važnosti za razumijevanje promjena.

Integritet

Definirati povijesni i funkcionalni integritet, procese i odnose koji su relevantni za HIA-u i pokazati kako oni doprinose OUV-u. Vidjeti ima li prekinutih odnosa ili narušenih elemenata.

Korak 2 Da li promjena ili prijedlog projekta utječu na OUV?

Identificirati faktore koji djeluju na baštinu i njihov utjecaj na OUV

Svi prijedlozi, unutar ili izvan dobra, koji bi mogli djelovati na OUV Svjetske baštine, zahtijevaju procjenu. Korisno je imati na umu da ishod može pokazati da nema utjecaja i da faktori – i utjecaji mogu biti i pozitivni, ili pak i negativni.

Sljedeća tablica identificira neke od najvažnijih faktora koji djeluju na kulturne vrijednosti, posebno OUV, te vrstu utjecaja koje bi oni mogli proizvesti na dobru. Kategorije su strukturirane prema Izveščićima o stanju očuvanosti / Periodičnim izvješćima koja dobra Svjetske baštine podnose Odboru Svjetske baštine.

Sažetak faktora koji mogu utjecati na povijesnu jezgru Dubrovnika kao dobra Svjetske baštine

FAKTOR	VRSTA UTJECAJA				PORIJEKLO	
	pozitivno	negativno	postojeće	potencijalno	unutar	izvan
Gradnje i razvojni projekti	x	x	x	x	x	x
Prometna infrastruktura	x	x	x	x		x
Komunalna i servisna infrastruktura	x	x	x	x	x	x
Zagađenje, prijetnja okolišu		x	?	x	x	x
Klimatske promjene i jače vremenske nepogode		x		x		x
Korištenje bioloških resursa / modifikacije	x	x	x	x		x
Društvenokulturno korištenje baštine	x	x	x	x		x
Ostale ljudske aktivnosti		x	x	x	x	x
Upravljanje i institucije	x	x	x	x	x	x

Slijedi detaljniji spisak **NEGATIVNIH_FAKTORA** koji djeluju na baštinu (treba se dopuniti i prilagoditi situaciji)

FAKTOR	VRSTA UTJECAJA				PORIJEKLO	
	pozitivno	negativno	postojeće	potencijalno	unutar	izvan
GRADNJE I RAZVOJNI PROJEKTI						
Stanogradnja:						
- urbano širenje /						
- visina / promjene horizonta						
- urbani razvoj i nekretnine						
Gospodarski projekti						
- veliki trgovački kompleksi						
privatizacija javnih prostora						
Veliki objekti za smještaj gostiju i pripadajuća infrastruktura						
- hoteli, tereni za golf, odmarališta						
- permanentni turistički objekti visoke cijene (parking , pontoni, molovi, osmatračnice itd.						
Mogućnosti za interpretaciju i obilaske						
- staze, info centri,						
- sidrišta, plutače						
PROMETNA INFRASTRUKTURA						
Infrastruktura cestovnog prometa						
- novi pristupni putevi, parkirališta, prometni depoi						
Infrastruktura zračnog prometa						
- piste, platforme za helikoptere						
Infrastruktura pomorskog prometa						
- luka i lučki sadržaji						
Učinci korištenja prometne infrastrukture						
KOMUNALNA I SERVISNA INFRASTRUKTURA						
Vodovodna infrastruktura						
Objekti obnovljive energije						
Lokalne komunalije / veći linearni potezi						
ZAGAĐENJE, PRIJETNJE ZA OKOLIŠ						
- erozija od vjetra, vlaga, voda						
KLIMATSKE PROMJENE I JAČE VREMENSKE NEPOGODE, ekološke nepogode						
- požari, poplave, potresi, erozija						
KORIŠTENJE BIOLOŠKIH RESURSA / MODIFIKACIJE						
- zemljišne pretvorbe; ruralna područja, poljoprivreda; šume						
DRUŠTVENOKULTURNO KORIŠTENJE BAŠTINE						
- utjecaj turizma; pritisak posjetitelja						
- vjersko i asocijativno korištenje						
- vrednovanje baštine od strane društva						
- promjene u tradicionalnom načinu života i sustavima znanja						
- identitet, društvena kohezija, promjene u lokalnom stanovništvu i zajednici						
OSTALE LJUDSKE AKTIVNOSTI						
- ilegalne aktivnosti						
- namjerna destrukcija baštine						
UPRAVLJANJE I INSTITUCIJE						
- Plan upravljanja						
- pravni okvir						
- financijski u ljudski resursi						

Pojedini faktori mogu se klasificirati i po sljedećim kriterijima: **Prostorno:** područje djelovanja faktora može biti ograničeno (manje od 10% zone procjene), lokalizirano, široko (51-90%) ili cjelokupno.
Vremenski: utjecaj može biti rijedak, sporadičan, čest ili u tijeku

Korak 3 Kolika je razina (razmjer) i jačina utjecaja

Kad poznajemo atribute, njihovo stanje, trendove, faktore koji djeluju na baštinu i njihove utjecaje, možemo odrediti razinu i jačinu utjecaja. Oni se određuju se za svaki atribut.

Primjer za Dubrovnik:

POVIJESNI URBANI KRAJOLIK			
Ocjena utjecaja	Arhitektura i urbane strukture	Povijesni krajolik	Nematerijalna kulturna baština Asocijacije
Jak (gubitak OUV)	Promjene na ključnim povijesnim objektima i urbanoj strukturi tako da je resurs potpuno narušen Znatne promjene na okružju povijesne jezgre	Promjene na većini ključnih elemenata povijesnog krajolika Fundamentalne promjene u korištenju i pristupu, što dovodi do potpune promjene karaktera povijesnog krajolika i gubitka OUV-a	Velike promjene koje utječu na aktivnosti i asocijacije nematerijalne baštine, vizualnu povezanost i kulturno vrednovanje
Umjeren (značajnije promjene)	Promjene na mnogim ključnim objektima/ elementima objekata Promjene na okružju	Promjene na brojnim ključnim elementima povijesnog krajolika, vizualne promjene brojnih ključnih aspekata, znatne promjene korištenja, što dovodi do ograničene promjene karaktera povijesnog krajolika	Znatne promjene na području koje utječu na aktivnosti i asocijacije nematerijalne kulturne baštine, vizualnu povezanost i kulturno vrednovanje
Slab (manje promjene)	Promjene na elementima ključnih povijesnih objekata Promjene na okružju povijesnog objekta i urbane strukture	Promjene na manjem broju elemenata krajolika, manje vizualne promjene, ograničena promjena karaktera povijesnog krajolika	Promjene na području koje utječu na aktivnosti i asocijacije nematerijalne kulturne baštine, vizualnu povezanost i kulturno vrednovanje
Zanemariv Vrlo slab	Vrlo male promjene na elementima povijesnih objekata ili okružju, gotovo bez učinka	Vrlo male promjene na ključnim elementima povijesnog krajolika, gotovo nepromijenjeni vizualni efekti	
Bez promjene			

Za svaki atribut, sumarni opis i ocjena

ATRIBUT (opis)	VRSTA UTJECAJA (opis)	OCJENA UTJECAJA Jak / Umjeren / Slab / Zanemariv / Bez promjene

Sažetak utjecaja na sve atribute ili aspekte baštine prikazan je u sljedećoj tabeli koja pokazuje ukupni utjecaja na OUV

VRIJEDNOST SPOMENIKA	RAZINA (RAZMJER) I JAČINA PROMJENE / UTJECAJA				
	Bez promjene	Zanemariva promjena	Manja promjena	Umjeren promjena	Velika promjena
	ZNAČAJ UČINKA UKUPNOG UTJECAJA (ŠTETAN ili KORISTAN)				
Ključni atributi <i>Ishod za svaki atribut u Koraku 3</i>	0	2	3	1	0
Spomenici Svjetske baštine VRLO VISOKA	Neutralno	Slab	Umjeren / Velik	Velik / Vrlo velik	Vrlo velik

Korak 4 Kako se ovi utjecaji mogu izbjeći, smanjiti ili ublažiti?

Ublažavanje

HIA postupak mora biti proaktivan i kreativan te pomoći u iznalaženju alternative i rješenja ukoliko bi predložene promjene mogle biti negativne za OUV. Ako to nije moguće, krajnja mjera je minimiziranje negativnih utjecaja i usvajanje mjera ublažavanja koje će umanjiti gubitak OUV-a.

Mjere ublažavanja podrazumijevaju opće i specifične mjere te one koje se provode prije, za vrijeme i nakon zahvata.

PRIMJER LJETNIKOVACA U RIJECI DUBROVAČKOJ

KORAK 1: ŠTO JE UGROŽENA BAŠTINA I KAKO DOPRINOSI OUV-u?

Doprinos OUV-u:

(Napomena: područje nije unutar perimetra Svjetske baštine, ali smatramo da njegova vrijednost znatno doprinosi razumijevanju OUV-a. Autentičnost i integritet ljetnikovaca su vrlo ranjivi.)

Ljetnikovci odgovaraju sljedećim kategorijama OUV-a:

Povijesna / arhitektura i urbanizam:

- Nadopunjuju povijesnu jezgru Dubrovnika majstorskim djelom graditeljskog i urbanog sklopa s gotičkim, renesansnim i baroknim palačama
- Elementi povijesnog urbanog koncepta arhitekture, vrtova i krajolika
- Odražavaju snagu i međunarodni utjecaj dubrovačkog pomorstva i trgovine na Mediteranu

Znanstvena / tehnička

- Razvijena vještina gradnje

Estetska / umjetnička

- Arhitektonski i vrtni dizajn visoke kakvoće, s međunarodnim utjecajima

Ekološka

- Koncept urbane agrikulture
- Eko-kulturni sustav obrađenih terasa

Asocijativna

- Oslikavaju aristokratski način života te političku i kulturnu važnost Dubrovnika

Značaj atributa:

Autentičnost i integritet mogu se ocjenjivati po pojedinim ljetnikovcima i za cijeli sklop ljetnikovaca u Rijeci dubrovačkoj, recimo po:

- Broju postojećih vila
- Povijesnoj važnosti svakog kompleksa ili vile
- Lokaciji i cjelovitosti pojedinih vila uključujući vrtove, terase, vodene površine
- Stanju očuvanosti; rekonstrukcije, rušenja, dogradnje, uključujući vrtove i terase

Ovdje se daje primjer kako se HIA-opći okvir može koristiti u procjeni utjecaja specifičnog zahvata u prostoru na svjetsku baštinu grad Dubrovnik.

Naša studija daje smjernice za opći okvir koji će se koristiti kad se ukaže potreba za izradom cjelovite HIA-e tj. pri izradi procjene utjecaja specifičnog zahvata u prostoru na svjetsku baštinu grad Dubrovnik.

Pod terminom "cjelovita HIA" podrazumijevamo procjenu utjecaja koja uključuje detaljan opis kako povijesne vrijednosti određenog područja tako i predložene promjene/ razvojnog projekta, procjenu promjene i participacijski proces.

HIA smjernice (ICOMOS 2011.) uključuju postupak s fazama učitavanja i provjere, uz konzultacije u različitim etapama. One su važne za vjerodostojnost HIA-e, jer transparentnost je jedan od najvažnijih kriterija. Ovaj proces se provodi za svaku Procjenu utjecaja (HIA-u) zasebno. Ovi koraci nisu obuhvaćeni ovim projektom i nisu dio HIA općeg okvira.

Navedeni utjecaji samo ilustriraju HIA postupak. Oni se naravno trebaju prilagoditi za svaku situaciju posebno.

KORAK 2: UTJEČE LI PREDLOŽENA PROMJENA NA ATRIBUTE?

Primjer: *nespecificirana nova stambena gradnja*

Napomena: Mora se sagledati cijelo područje Rijeke dubrovačke – promjene duž zaljeva također mogu proizvesti utjecaj.

Koji faktori su relevantni za procjenu?

FAKTOR	VRSTA UTJECAJA				PORIJEKLO	
	pozitivan	negativan	postojeći	potencijalan	unutarnje	vanjsko
Gradnje i razvoj						
Dominantni novi zahvati						
Urbano širenje duž zaljeva		x	x	x	x	x
Zahvati na kopnu i moru						
Rušenja, rekonstrukcije, gubitak okruženja (vodovod, vrtovi, terase)		x	x	x	x	x
Konzervacija i obnova građevinskih objekata i vrtova	x		x	x	x	
Promjene namjene (stambena, turistička, poslovna)	x	x	x	x	x	x
Prometna infrastruktura						
Nove prometnice, proširenje prometnica, obnova povijesnih puteva						
Promet u zaljevu, volumen i brzina	(x)	x	x	x	x	x
Luke, marine						
Učinci svjetlosne signalizacije, buke, vibracija, zagađenje						
Komunalije ili servisna infrastruktura						
Izvori obnovljive energije; vjetar, solarna energija itd.	(x)	x		x	x	x
Nasipi, dalekovodi, telekomunikacijski tornjevi						
Zagađenje, opasnosti za okoliš						
Zrak, voda, otpad		x	?	x	x	x
Korištenje bioloških resursa / modifikacije						
Akvakultura, prenamjena zemljišta iz poljoprivrednih i šumskih		x	x	x	x	x
Društveno / kulturne namjene baštine						
Festivali, promjene u lokalnom stanovništvu i zajednici, napuštanje područja	x	x	x	x	x	x
Turizam i rekreacija						
Odgovor upravljanja						
Znanje, resursi, zakonske odredbe	x	x	x			

Slika 61: Rijeka Dubrovačka sa ljetnikovcima na starim razglednicama

Dodati još pitanja ako su relevantna:

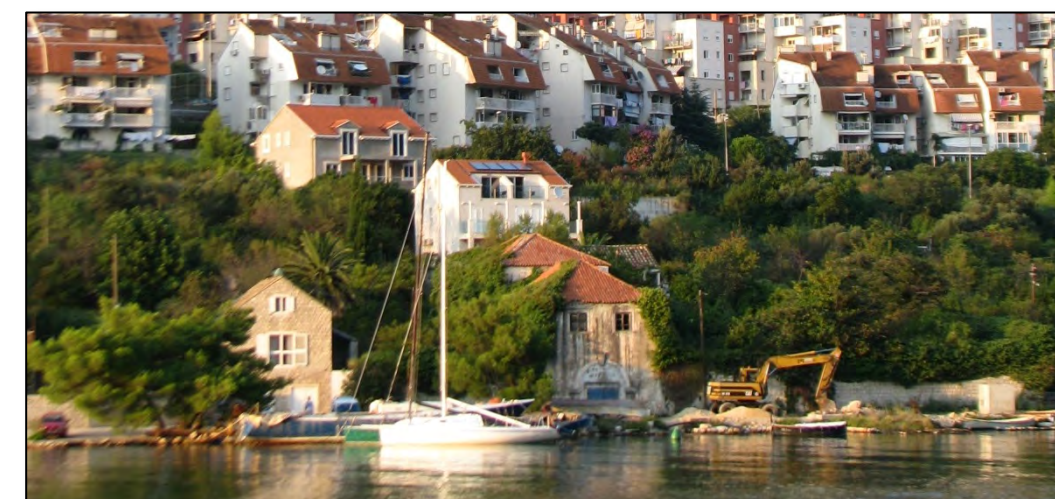
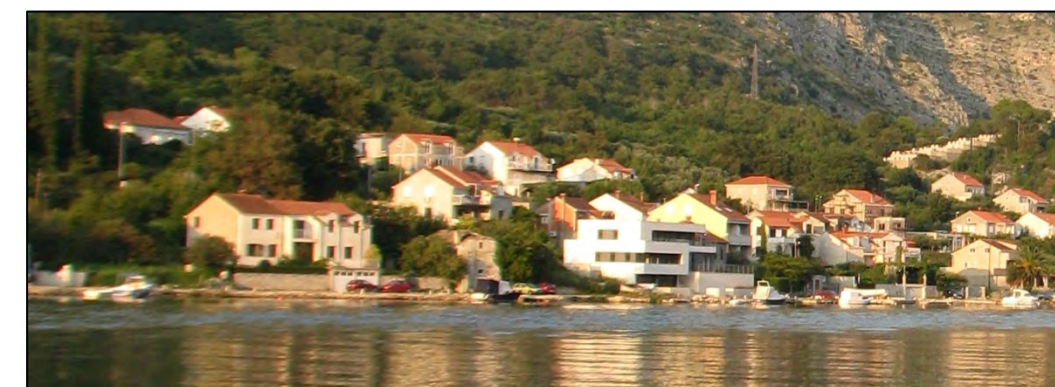
Prostorna razina; područje na koje faktor djeluje je ograničeno (manje od 10% područja koje se procjenjuje), lokalizirano, šire (51-90%) ili cijelo

Vremenska razina; utjecaj je rijedak, sporadičan, čest ili u tijeku. Stanogradnja ima permanentni utjecaj, ali građevinski radovi mogu biti sporadični.

Utjecaj na atribute

Opisuje se utjecaj na svaki atribut. Izbor najpogodnijeg načina opisivanja ovisi o omjeru i karakteru utjecaja. U nastavku je matrica za sastavljanje inventara u svrhu nalaženja relevantnih utjecaja.

LJETNIKOVCI U RIJECI DUBROVAČKOJ												
ATRIBUTI / KLJUČNA OBILJEŽJA	Utjecaj na AUTENTIČNOST						Utjecaj na INTEGRITET			Komentari		
	Zgrade & tkivo			Kontekst & okruženje			vizualni	funkcionalni	povijesni		Kapacitet upravljanja	
	oblik&dizajn	materijal	namjena & funkcija	tradicije, tehnike, sustavi upravljanja	lokacija, povijesna orijentacija	nematerijalno				karakter, duh, osjećaj		
Idealan koncept ljetnikovaca s arhitekturom, vrtovima i pejzažnim okruženjem												
Zgrade: Arhitektura i dizajn, Vještina gradnje	0	0	-	-	-	-	-	-	+/-	-	?	
Kompleks ljetnikovca s vodenom površinom, vrtovima, terasama	-	+/-	-	-	-	-	-	-	+/-	-	?	građevinski radovi
Obrađene terase kao dio urbane agrikulture	0	0	+/-	-	-	-	-	-	+/-	-	?	revitalizacija
Namjena i okruženje u zaljevu, vizure i pristupni putevi	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	

Slika 62: **Primjeri negativnog utjecaja nove stambene gradnje na ključna obilježja ljetnikovca** (izvor slika dolje: Belamarić, 2014)

KORAK 3: KOLIKI SU RAZINA (RAZMJER) I JAČINA UTJECAJA?

Za svaki atribut, kratak opis i ocjena

Primjer:

ATRIBUT (kratak opis)	VRSTA UTJECAJA (kratak opis)	OCJENA UTJECAJA Jak/Umjeren/Slab/ Zanemariv/ Bez promjene
Ljetnikovci u Rijeci dubrovačkoj oslikavaju život dubrovačkog plemstva i doprinose povijesnom urbanom krajoliku i OUV-u Dubrovnika. Idealan koncept ljetnikovca s arhitekturom, vrtovima i pejzažnim okruženjem je značajan segment povijesti graditeljstva i pejzažne arhitekture.	<i>(primjer nespecificirane stambene gradnje)</i> Pejzažno okruženje će se tim zahvatima narušiti / reducirati Novi prilazni putevi i pojačan promet negativno će utjecati na vizualni integritet i karakter vila.	<i>(primjer nespecificirane gradnje)</i> RAZINA I JAČINA: Umjeren promjena ZNAČAJ Umjeren / Velik
Atributi koji izražavaju tu vrijednost su: Arhitektura i dizajn vila, vodene površine, terase i vrtovi Pejzažno okruženje vila i vrtova s morem i planinama Namjena i funkcija njihovih terasastih obrađenih terena kao dio urbane agrikulture itd.	Važna vizualna povezanost vila, zaljeva i terasastog tla bit će kompromitirana. Potencijalna opasnost za ekosustav planinskih obronaka Kumulativna opasnost buduće gradnje i prometa	

Za opis i ocjenu utjecaja, pogledati poglavlje 8.

KORAK 4: KAKO SE TI UTJECAJI MOGU IZBJEĆI, SMANJITI ILI UBLAŽITI?

Opći prijedlozi za ublažavanje

- Prilagodba lokacije, projekta, volumena i visine nove gradnje
- Obnova povijesnih pristupnih puteva i veze s vodenom površinom
- Poboľšane trajektne/brodske veze s Dubrovnikom kako bi se smanjio postojeći promet
- Revitalizacija terasa u funkciji urbane agrikulture (dogovor između vlasnika i rezidenata)
- Osigurati ekološki kompatibilnu infrastrukturu
- Itd.

PRIMJER PADINA SRĐA

KORAK 1: ŠTO JE UGROŽENA BAŠTINA I KAKO DOPRINOSI OUV-u?

Doprinos OUV-u:

(Napomena: područje je djelomično izvan kontaktne zone Svjetske baštine, ali smatramo da njegova vrijednost jača OUV i da je bitna za očuvanje autentičnosti i integriteta OUV-a Svjetske baštine Dubrovnika.)

Interpretacija OUV-a je:

Padine Srđa su povezane s glavnim sadržajima OUV-a:

- Srednjovjekovni grad i njegov teritorij – povijesni urbani krajolik
- Sustav obrane u Dubrovačkoj republici – fortifikacijski krajolik
- Globalni trgovački i politički krajolik Dubrovnika
- Dubrovački identitet – asocijativni i simbolički krajolik

Kategorije atributa:

Povijesna/arhitektura i urbanizam:

- Ključni element urbanog plana Dubrovnika s vrtnim vilama i povijesnim urbanim krajolikom u cjelini.
- Središnja zona dubrovačkog obrambenog sustava zaštićena Srđem, njegovim sljemenom i padinama, gradskim zidinama i tvrđavama
- Ključni element vizualne, perceptivne i simboličke slike grada u prikazima od Srednjeg vijeka do danas

Znanstvena / tehnička

- Umješnost u gradnji infrastrukture
- Gospodarenje vodama

Estetska/umjetnička

- Slike i prikazi od Srednjeg vijeka

Politička

- Ključni element simboličke slike Dubrovnika kao važnog političkog i trgovačkog središta

Ekološka

- Urbanizam vrtova
- Eko-kulturni sustav padina

Asocijativna

- Središnji element u vizualnom i perceptivnom identitetu strateškog položaja i značaja Dubrovnika
- Mjesto sjećanja na povijest Dubrovnika, s bojišnicama i važnim događajima od 13.st. do danas.

Značaj atributa:

Autentičnost i integritet svih atributa tog područja vrlo su jaki zahvaljujući povijesnom, funkcionalnom i vizualnom kontinuitetu i upečatljivoj vizualnoj dominantnosti.

- Stanje očuvanosti: bez većih promjena u namjeni zemljišta, biljni pokrov i graditeljska baština su ranjivi

Ovdje se daje primjer kako se HIA-opći okvir može koristiti u procjeni utjecaja specifičnog zahvata u prostoru na svjetsku baštinu grad Dubrovnik.

Naša studija daje smjernice za opći okvir koji će se koristiti kad se ukaže potreba za izradom cjelovite HIA-e tj. pri izradi procjene utjecaja specifičnog zahvata u prostoru na svjetsku baštinu grad Dubrovnik.

Pod terminom "cjelovita HIA" podrazumijevamo procjenu utjecaja koja uključuje detaljan opis kako povijesne vrijednosti određenog područja tako i predložene promjene/ razvojnog projekta, procjenu promjene i participacijski proces.

HIA smjernice (ICOMOS 2011.) uključuju postupak s fazama učitavanja i provjere, uz konzultacije u različitim etapama. One su važne za vjerodostojnost HIA-e, jer transparentnost je jedan od najvažnijih kriterija. Ovaj proces se provodi za svaku Procjenu utjecaja (HIA-u) zasebno. Ovi koraci nisu obuhvaćeni ovim projektom i nisu dio HIA općeg okvira.

Navedeni utjecaji samo ilustriraju HIA postupak. Oni se naravno trebaju prilagoditi za svaku situaciju posebno.

KORAK 2: HOĆE LI PREDLOŽENA PROMJENA UTJECATI NA ATRIBUTE?

Primjer: nova cesta, urbani razvoj, zahvati izvan tog područja koji utječu na autentičnost i integritet

Koji faktori su relevantni za procjenu?

FAKTOR	VRSTA UTJECAJA				PORIJEKLO	
	pozitivan	negativan	postojeći	potencijalan	unutarnje	vanjsko
Gradnje i razvojni projekti						
Dominantni novi projekti		x	x	x	x	x
Širenje grada						
Privatizacija javnih prostora		x	x	x	x	x
Mogućnosti interpretacije i obilaska, staze, info-centri	x		x	x	x	
Promjene namjene (stambena, turistička, poslovna)	x	x	x	x	x	x
Prometna infrastruktura						
Nove prometnice, proširenje prometnica, parkirališta						
Učinci prometne infrastrukture: - svjetlo, buka, vibracije, zagađenje, vizualni poremećaji		x	x	x	x	x
Komunalije ili servisna infrastruktura						
Izvori obnovljive energije; vjetar, solarna energija itd.		x		x	x	x
Dalekovodi, telekomunikacijski tornjevi						
Zagađenje, opasnosti za okoliš						
Zrak, voda, otpad		x	x	x	x	x
Klimatske promjene i jače vremenske nepogode						
vatra, erozija, potres		x	x	x	x	x
Korištenje bioloških resursa / modifikacije						
prenamjena zemljišta, šume		x	x	x	x	x
Društvenokulturno korištenje baštine						
Utjecaj turizma; pritisak posjetitelja						
Vrednovanje baštine od strane društva						
Promjene u tradicionalnom načinu života i sustavima znanja	x	x	x	x	x	x
Identitet, društvena kohezija						
Odgovor upravljanja						
Plan upravljanja, zakonski okvir	x	x	x			

Slika 63: Padine Srđa na starom prikazu i razglednici

Dodati još pitanja ako su relevantna:

Prostorna razina; područje na koje faktor djeluje je ograničeno (manje od 10% područja koje se procjenjuje), lokalizirano, šire (51-90%) ili cijelo

Vremenska razina; utjecaj je rijedak, sporadičan, čest ili u tijeku. Cestogradnja može imati sporadičan utjecaj (radovi u tijeku) i kumulativni utjecaj kroz vrijeme.

Utjecaj na atribute

Opisuje se utjecaj na svaki atribut. Izbor najpogodnijeg načina opisivanja ovisi o omjeru i karakteru utjecaja. U nastavku je matrica za sastavljanje inventara u svrhu nalaženja relevantnih utjecaja. Utjecaji se odnose na nespacificirane nove ceste i gradnje te na promjenu namjene zemljišta.

PADINE SRĐA

ATRIBUTI / KLJUČNA OBILJEŽJA	Utjecaj na AUTENTIČNOST						Utjecaj na INTEGRITET			Komentari	
	Zgrade & tkivo			Kontekst & okruženje			vizualni	funkcionalni	povijesni		Kapacitet upravljanja
	oblik&dizajn	materijal	namjena & funkcija	tradicije, tehnike, sustavi upravljanja	lokacija, povijesna orijentacija	nematerijalno					
Brdo Srđ sa svojim padinama i sljemenom predstavlja ključni element dubrovačkog povijesnog i današnjeg identiteta, njegovog fortifikacijskog sustava i njegovog povijesnog urbanog krajolika	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ključni element u fortifikacijskom sustavu Dubrovnika	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ključni element dubrovačkog urbanog sklopa; vrtni urbanizam s cestovnim obrascima i dizajnom, odnos s gradskim zelenilom, vrtovima i prirodnom vegetacijom	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	?
Vrtne vile : Arhitektura i dizajn	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	?
Padine Srđa kao prirodni i kulturni krajolik s kultiviranim terasama	0	0	0	-	-	-	-	-	-	-	?
Strateška vizualna i funkcionalna lokacija od velike važnosti za okruženje povijesnog Dubrovnika	0	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Simbolička slika Dubrovnika dokumentirana likovnim djelima i crtežima od Srednjeg vijeka do danas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Slika 64: **Primjer zahvata na Bosanki:** područje proširenja, pogled odozgo, vizualizacija - pogled iz luke (izvor: arhiv ZZPUDNZ)

KORAK 3: KOLIKI SU RAZINA (RAZMJER) I JAČINA UTJECAJA?

Za svaki atribut, kratak opis i ocjena

Primjer:

ATRIBUT (kratak opis)	VRSTA UTJECAJA (kratak opis)	OCJENA UTJECAJA Jak/Umjeren/Slab/ Zanemariv/ Bez promjene
Srđ je sa svojim sljemenom i padinama ključni element dubrovačkog povijesnog i sadašnjeg identiteta, fortifikacijskog sustava i povijesnog urbanog krajolika	<i>(primjer nespecificirane urbane, cestovne ili druge izgradnje unutar ili izvan područja)</i> Povijesna i simbolička slika Dubrovnika bit će narušena svakom promjenom. Nove ceste i pojačan promet negativno će utjecati na karakter Srđa. Ključne vizualne i funkcionalne veze fortifikacijskog sustava Srđa i gradskih zidina bit će narušene svakom novom promjenom. Potencijalna opasnost od erozije	<i>(primjer nespecificirane gradnje)</i> RAZINA I JAČINA: Umjeren / Velika promjena (znatne izmjene – gubi se OUV) ZNAČAJ Velik / Vrlo velik

Za objašnjenje opisa i ocjena utjecaja (ICOMOS 2011), pogledati poglavlje 8.

KORAK 4: KAKO SE TI UTJECAJI MOGU IZBJEĆI, SMANJITI ILI UBLAŽITI?

- Bez novih urbanih zahvata, gradnje cesta ili drugih gradnji u tom području.
- Bez promjena ili gradnji izvan tog područja, ali koje bi mogle narušiti autentičnost i integritet vrijednosti (treba napraviti procjenu za svaki prijedlog)

Opći prijedlozi obnove

- Obnova povijesnih cesta i staza
- Očuvanje krajolika u tranzicijskom području između terasastog krajolika i ozelenjenih predgrađa
- Revitalizacija fizičkog, biološkog i kulturnog krajolika s terasama i putevima u funkciji urbane agrikulture
- Održavanje tradicionalnih pejzažnih obrazaca i domaće vegetacije, bez novih elemenata

9 SMJERNICE I PREPORUKE

Ove smjernice imaju za cilj predložiti niz mjera i konkretnih preporuka kojima će se unaprijediti razumijevanje krajobraznih vrijednosti, poboljšati njihova zaštita te ojačati postupci planiranja i upravljanja krajobrazom. Dodatno se ovim smjernicama želi afirmirati shvaćanje da briga o krajobrazu i zaštita vrijednih krajobraza ne znači zapreku razvoju, već upravo suprotno, razvojnu priliku. Smjernice i preporuke u nastavku su rezultat rada na ovoj studiji kao i rezultat rada prethodnih tematskih studija izrađenih u okviru Projekta "Baština - pokretač razvoja". Naravno da su korišteni i rezultati drugih projekata i istraživanja koji su se bavili temama krajobraza kao i odgovarajuća međunarodna iskustva. U smjernicama nisu uključene one preporuke koje se odnose na HIA obzirom da je jedan od ključnih ciljeva cijelog Projekta afirmacija ove metodologije procjene utjecaja i da joj je zato posvećeno cijelo osmo poglavlje koje je ujedno i strukturirano u formi metodoloških smjernica.

Kao što sugerira i naziv ovog projekta, njegova osnovna poruka cilja na pomirenje zaštitnih i razvojnih aspiracija na način da se promiče važna teza da očuvana baština dugoročno može i treba biti temelj održivog razvoja. Ova teza vrijedi kako za cijelo obalno područje Hrvatske tako još više za pilot područje Dubrovnika koje je u prethodnim poglavljima detaljnije analizirano i vrednovano.

Smjernice u nastavku sumiraju preporuke koje slijede iz studije kao iz svih prethodnih tematskih studija izrađenih u okviru projekta. Iako se smjernice naglašeno bave pitanjima krajobraznih politika i njihove važnosti za prostorno planiranje i održivi razvoj, one nisu pisane iz pozicije discipline krajobraznog planiranja odnosno struke krajobraznih arhitekata. Iako svaka disciplina ima pravo na dozu nekritičnosti u ocjeni važnosti svoje struke i njenih doprinosa društvu kao i na zastupanje cehovskih interesa, projekt "Baština - pokretač razvoja" je naglašeno koncipiran na način da se osigura integralni pristup temama kojima se bavi. To je postignuto prije svega kroz multidisciplinarni pristup i niz tematskih studija koje su iz različitih perspektiva razmotrile odnos integralnih vrijednosti baštine i razvoja na primjeru pilot područja Dubrovnika i njemu gravitirajućeg dijela DNŽ. Ovaj široki pristup bi preporuke projekta trebao učiniti dodatno prihvatljivim i primjenjivim.

Smjernice su generalno strukturirane na sustavne, opće smjernice i one koje se specifično odnose na područje dubrovačko neretvanske županije i pilot područja Dubrovnika.

Smjernice su strukturirane u 2 glavne grupe:

- sustavne smjernice,
- smjernice vezane za pilot područje Dubrovnika i gravitirajuće područje Županije.

9.1 Smjernice za sustavna unaprjeđenja upravljanja baštinom s naglaskom na unapređenje zaštite, upravljanja i planiranja krajobraza

9.1.1 Osiguranje pravnog i strateškog okvira

Jedan od prvih koraka treba biti osvještavanje važnosti i potencijala metodologija i tehnika krajobraznog planiranja među donositeljima odluka u ključnim resorima (priroda i okoliš, kultura, prostorno uređenje). Bitno je **afirmirati koncept krajobraza u njegovom cjelovitom (sinteznom) značenju, dakle kao nositelja svih prostornih vrijednosti, prirodnih, ekoloških, kulturnih materijalnih i nematerijalnih**. Drugim riječima, tehnike krajobraznog planiranja se praktično bave otkrivanjem vrijednosti cjeline koje su veće od prostog zbroja vrijednosti pojedinih komponenti. Zato je važno je **naglasiti potencijale krajobraznih metodologija u izradi stručnih podloga za prostorno planiranje**. Preporuka je organiziranje multidisciplinarnog tima stručnjaka kao ad hoc tijela ili ekspertne grupe koja će kompetentno prikazati najbolje praktične primjere primjene krajobraznih metodologija. Potrebno je pokazati da se zaštitni interesi u prostornim planovima tretiraju fragmentirano kao posljedica utvrđenih formata planskih dokumenata i kao posljedica podijeljene nadležnosti (prirodna baština, kulturna baština i krajobraz) a dijelom i kao posljedica nedovoljnog poznavanja krajobraznih metodologija. Obzirom na važnost i složenost, nije primjerena nedavna situacija da se ova tema, ujedno zakonska obaveza temeljem ratificirane Konvencije o europskim krajobrazima, tretira kao dio grupnog prijedloga dopuna u javnoj raspravi na nacrt novog Zakona o prostornom uređenju.

Za pretpostaviti je da je jedan od razloga odbijanja dopuna predloženih u toku javne rasprave o nacrtu novog Zakona o prostornom uređenju (odredbama kojima se, između ostalog, uvode konkretne obaveze krajobraznog vrednovanja) upravo strah od pretjeranog usložnjavanja sustava prostornog uređenja i usporavanja donošenja planova uz poskupljivanje njihove izrade. U današnjim okolnostima duboke razvojne krize i nesmiljene kompeticije zemalja i regija za nove investicije, ovi argumenti imaju značajnu težinu. Dodatni razlog za skepsu je činjenica da se izrada planova sve više svodi na odrađivanje procedure a sve manje pažnje ostaje za suštinu planiranja. U takvoj situaciji nije bez osnove sumnja da bi se i nove obaveze vezane za planiranje krajobraza odrađivale formalno.

Jedno od važnih načela u intervencijama u nacionalni pravni sustav treba biti izbjegavanje njegovog nepotrebnog usložnjavanja, između ostalog kroz maksimalno oslanjanje na postojeće strukture, normativne i institucionalne. Ovo se odnosi i na implementaciju Konvencije o europskim krajobrazima. Iako se ideja o postojanju novog krovnog zakona koji se ekskluzivno bavi krajobrazom može činiti privlačnom, umjesto novog zakonskog akta o krajobrazu **racionalnije i jednostavnije je usklađeno pripremiti dopune postojećih zakona** (najvažniji su Zakon o zaštiti prirode, Zakon o zaštiti kulturnih dobara i Zakon o prostornom uređenju) i usuglasiti ih sa zahtjevima iz Konvencije. Time se izbjegava potreba naknadnog pojedinačnog usklađivanja drugih zakona i ujedno se kroz postupak paralelnog dopunjavanja više zakona postiže veći stupanj njihove međusobne usklađenosti. Nije nevažno ni da se kroz integraciju novih odredbi vezanih za krajobraz otvara mogućnost **bolje međusektorske komunikacije i dubljeg povezivanja različitih resora** što vodi boljem međusobnom razumijevanju i u konačnici boljim zakonskim prijedlozima i njihovoj provedbi.

Iako bi usklađivanje hrvatskih propisa sa Konvencijom trebalo biti samorazumljivo očito je potrebno da inicijative za dopune pravnog okvira prati **osvješćivanje svih resora i sektora o višestrukoj važnosti krajobraza i baštine**, ne samo kao temelja teritorijalnog identiteta i predmeta zaštite već i kao gospodarskog resursa, pogotovo za razvoj obalnog turizma. Ova neupitna činjenica ne umanjuje značaj da se sve sistavne promjene i obaveze vezane za očuvanje, planiranje i upravljanje krajobrazom provode maksimalno

racionalno imajući na umu prethodno spomenute argumente.

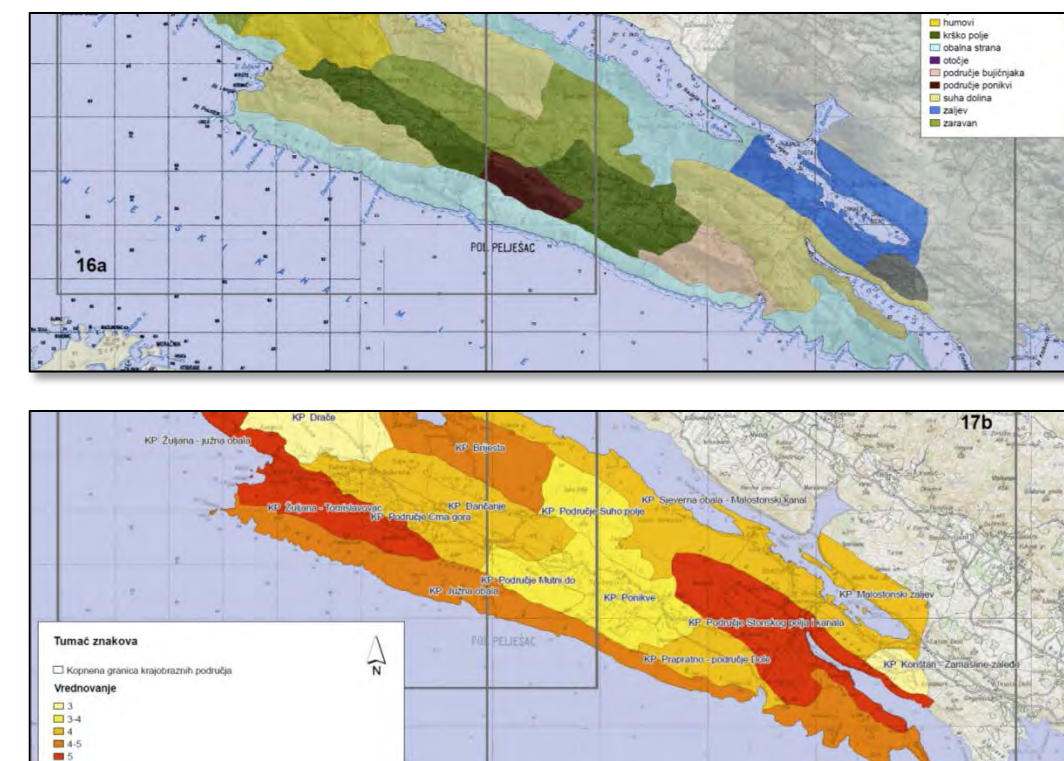
Kao alternativa izradi samostalne Nacionalne strategije zaštite krajobraza može se razmotriti opcija da se **osnovni zahtjevi Konvencije ugrade u Zakon o prostornom uređenju** (danas su npr. na sličan način implementirane obaveze iz Protokola o integralnom upravljanju obalnim područjem Sredozemlja). Iako stoji da nekoliko zakonskih odredbi ne može zamijeniti strategiju, činjenica je da je većina strateških opredjeljenja i obaveza preuzeta već samim ratificiranjem Konvencije čiji je tekst ugrađen u Zakon o potvrđivanju Konvencije o europskim krajobrazima. Također, u odgovarajućoj formi bi **obaveze iz Konvencije trebale biti interpretirane i primijenjene u Strategiji prostornog razvoja Republike Hrvatske** koja je u izradi. Obećavajuće je da se u jednom od radnih dokumenata gdje se definiraju ishodišta za novu Strategiju naglašava da je "krajoblik potrebno utvrditi kao holistički alat za planiranje, upravljanje i oblikovanje održivog razvoja prostora."

Zakon o prostornom uređenju ima specifičnu obavezu integralnog sagledavanja prostora i svih njegovih sastavnica kao i usklađivanja zaštitnih, društvenih i razvojnih interesa. To znači da su i **pitanja zaštite i planiranja krajobraza dio praktičnih nadležnosti Zakona o prostornom uređenju**. Poznato je da RH ima više strategija čiji karakter je u dobroj mjeri deklarativan odnosno koje nemaju očekivanog utjecaja na realni život. Zato se suštinski doprinos može postići najjednostavnije tako da se **Zakonom o prostornom uređenju propišu konkretne, praktične obaveze o zaštiti i planiranju krajobraza kroz prostorne planove**.

U institucionalnom smislu je važno da se sva tri ključna ministarstva (Ministarstvo kulture, Ministarstvo zaštite okoliša i prirode i Ministarstvo graditeljstva i prostornog uređenja) ekipiraju specijalistima (u pravilu krajobrazni arhitekti) nadležnim za afirmaciju cjelovitog koncepta krajobraza i razvoj krajobrazne zaštite, planiranja i upravljanja. Važno je i **ustanoviti tijelo koje bi bilo interdisciplinarno u smislu objedinjavanja prirodne i kulturne sastavnice krajobraza** te imalo predstavnike javnog sektora (uprava i akademska zajednica, privatnog i civilnog sektora. Zadatak tog tijela, između ostalog, bi bio da vodi pripremu **standarda i metodologija te izradu podzakonskih akata** (npr. Pravilnik o sadržaju, mjerilima kartografskih prikaza, obveznim prostornim pokazateljima i standardu elaborata

Slika 65: **Primjer obrade krajobraza na najvišoj hierhičnoj planskoj razini:** Strategija prostornog razvoja Slovenije (2004) uključuje razvoj triju povezanih prostornih sustava- razvoj naselja, razvoj javne infrastrukture i razvoj krajobraza

Slika 66: **Primjer krajobraznog vrednovanja - vrednovanje krajobraznih jedinica (dole) na osnovu krajobrazne tipologije (gore)** (Projekt COAST: Inventarizacija, vrednovanje i planiranje obalnih krajobraza Dalmacije planiranje obalnih krajobraza Dalmacije, 2009)

prostornih planova). U hrvatskim prilikama **postojanje podzakonskih akata kroz koje se propisuje i razrađuje primjena krajobraznih metodologija može biti važnija pretpostavka njihove stvarne primjene od načelnih zakonskih ili strateških opredjeljenja.**

9.1.2 Obaveze krajobraznog vrednovanja

U situaciji proračunskih ograničenja važno je odgovorno definirati obaveze koje predstavljaju nove troškove, posebno za jedinice lokalne samouprave. Zato treba ozbiljno razmotriti opciju da se studije krajobraznih vrednovanja rade u okviru županijskih planova (uključujući krajobraznu tipologiju i analize pogodnosti i ranjivosti). Time se doprinosi metodološkoj konzistentnosti uz racionalizaciju troškova. Ujedno se izbjegava problem trenutno prevelike usitnjenosti sustava lokalne samouprave gdje granice JLS presijecaju krajobrazne, funkcionalne i planske cjeline što onda zahtijeva mukotrpnu koordinaciju. Također, iz istog razloga, cjelovitosti obuhvata, županijska razina je neusporedivo primjerenija za analize ranjivosti i pogodnosti.

Istovremeno, **za najvrjednije prostore poželjno je izraditi dodatne detaljnije studije krajobraznog vrednovanja.** Primjer za to je upravo pilot područje Dubrovnika. Takav selektivni, stupnjevani pristup sa dvije razine detaljnosti bi doprinio fleksibilnosti i racionalnosti sustava. Potrebno je izbjegavati obaveze za koje je u današnjim okolnostima vjerojatno da se neće ispunjavati na odgovarajući način. Takav tip obaveze bi bilo nametanje jedinicama lokalne samouprave da rade detaljne studije krajobraznog vrednovanja samostalno za svoje teritorije.

Preporučljivo je imati i dodatni selektivni kriterij na način da se **detaljnije krajobrazne studije prioritarno i detaljnije rade za područja naglašenijih razvojnih pritisaka** (područja planirana za razvoj djelatnosti u prostoru). Pri tome je važno da studije krajobraznog vrednovanja nemaju u fokusu isključivo zaštitne interese (kao argumentacija za status zaštite koji isključuje gradnju) već je jednako važno da tamo gdje su zahvati mogući krajobrazne studije prepoznaju i naglase zatečene vrijednosti koje se budućim zahvatima poštuju i kreativno dopunjuju antropogenim zahvatima. Detaljnije krajobrazne studije mogu biti dio odnosno lokalna razrada spomenute studije krajobraznih vrednovanja (ili županijske krajobrazne osnove) koje se rade u okviru županijskih planova (odnosno vođeno od strane županijskih

javnih ustanova za prostorno uređenje) ili se mogu raditi nezavisno na razini JLS.

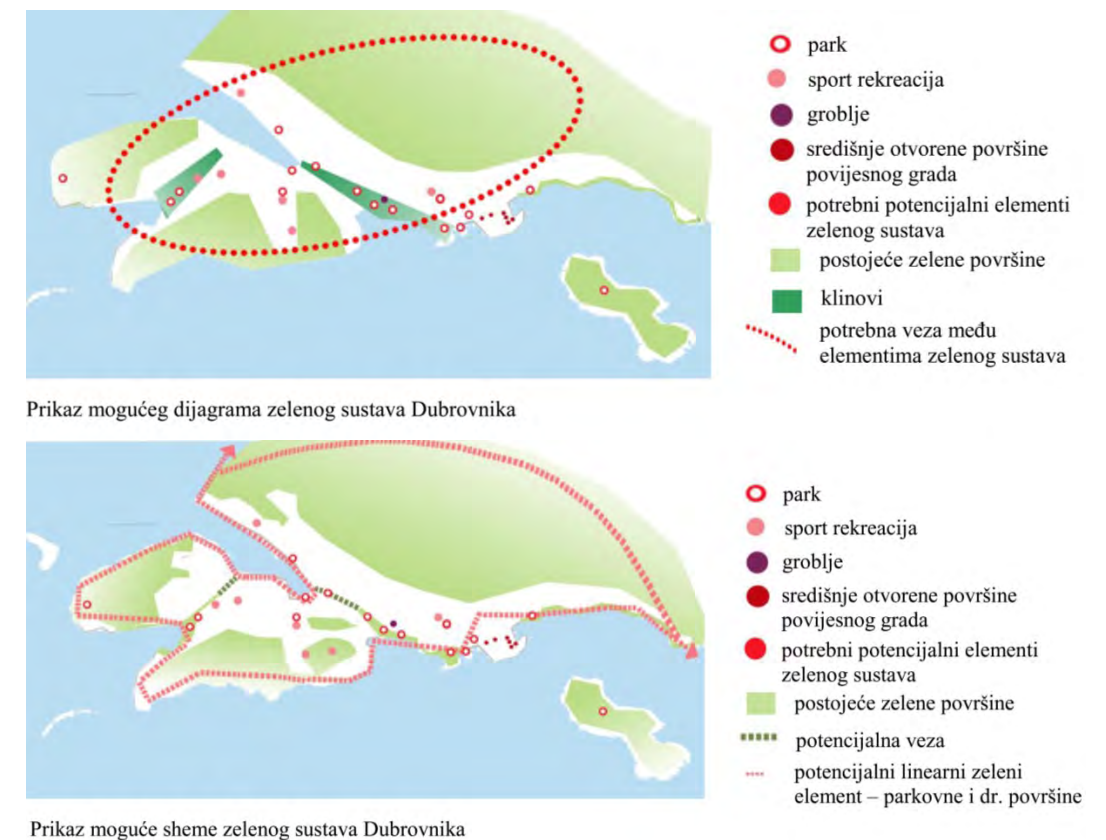
Logikom intenziteta razvojnih interesa i pritisaka kao i zbog činjenice da je obalno područje (obuhvat obalnih jedinica lokalne samouprave - ZOP) zakonom dobilo status područja od posebnog interesa za Državu, nameće se potreba da se krajobrazne osnove odnosno **studije krajobraznog vrednovanja prioritarno, kao prostorno planske podloge, rade za zaštićeno obalno područje.** Time se ujedno ostvaruje preduvjet za praktično ispunjavanje jasnih obaveza koje slijede iz Protokola o integralnom upravljanju obalnim područjima Sredozemlja (članci 5, 9 i 11).

U većim urbanim cjelinama ističe se i potreba dobre inventarizacije gradskog zelenila, pokazatelja s čim u prostoru grad zaista raspolaže, i valorizacija, koja upućuje na različite razine kvalitete zelenila: jasno ističe zone ili npr. izdvojena stabla koja prema zadanim kriterijima treba zaštititi. Zoniranjem se kreira pojednostavljen **zeleni katastar**, prema kojem se okvirno karakteriziraju šira područja, a rezultati ovakve analize mogu upućivati npr. na monotonost izmjene zelenila, nedostatke u strukturi prostora, dominaciju određenih vrsta biljaka, oskudicu zelenog prekrivača, odnosno dati jasnu uputu za artikulaciju i oblikovanje javnih otvorenih površina općenito (Belamarić et al, 2014). Zeleni katastar je osnova za pripremu **zelenog sustava grada** i argumentirane promjene prostorno planske dokumentacije (definiranje većeg opsega javnih zelenih površina po namjeni, zelenih cezura, regulaciju vezanu na zelenilo, npr. minimalni udio zelenih površina).

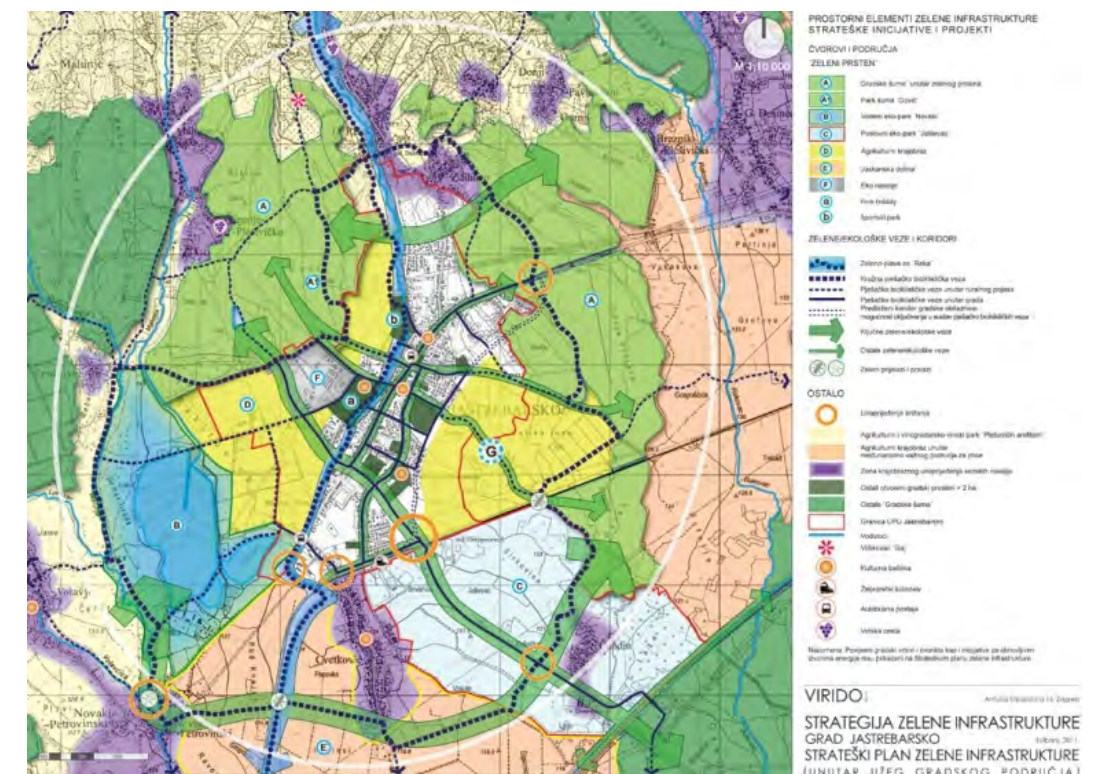
9.1.3 Očuvanje agrarnih kulturnih krajobraza

Vrijedni agrarni kulturni krajobrazi, većim dijelom zapušteni, su prepoznati u obuhvatu pilot područja Dubrovnika i prezentirani u prethodnim poglavljima ove Studije. Vrijedni pa i iznimni agrarni kulturni krajobrazi se nalaze uzduž cijele hrvatske obale i svjedoče suživotu ljudskih zajednica i njihovog prirodnog okruženja kroz povijest.

Prethodne smjernice su naglasile važnost krajobraznog vrednovanja kojim bi se, između ostalih, izdvojila i područja vrijednih agrarnih kulturnih krajobraza. Brojna područja zahtijevaju nacionalnu zaštitu a jedna od prepreka je i činjenica da se kulturni krajobrazi nalaze negdje između dva resora, zaštite prirode i zaštite kulturne baštine.

Slika 67: **Zeleni sustav Dubrovnika** (Hrdalo I., Zeleni sistem v razvoju odprtih površin izbranih mediteranskih obmorskih mesta, 2012)

Slika 68: **Primjer strategije zelene infrastrukture** (Virido d.o.o., Strategija zelene infrastrukture Grada Jastrebarsko), 2011)

Dva su bitna uzroka degradacije i nestajanja agrarnih kulturnih krajobraza. Prvi je **depopulacija ruralnih područja i zapuštanje tradicionalne poljoprivrede** a drugi su prenamjene poljoprivrednih zemljišta u građevinsko. Promjene koje su rezultat prenamjene su u pravilu ireverzibilne i moguće ih je spriječiti jedino **razumnijim planiranjem namjene površina kao i zaštitom od prenamjene na osnovi krajobraznog vrednovanja (analize ranjivosti i pogodnosti)**. Prvi uzrok degradacije, depopulacija ruralnih područja, je puno složeniji i zahtijeva sustavne odgovore.

Iako se čuju rasprave i o metodološkim pitanjima vrednovanja i identifikacije kulturnih krajobraza činjenica je da postoji nesrazmjer u izučenosti analitičkih metoda i metoda vrednovanja u odnosu na razvijenost sustava upravljanja krajobrazom i njegovim promjenama. Dakle ključni izazov je kako sve analitičke i vrijednosne spoznaje pretvoriti u efikasne politike i mjere za očuvanje i obnovu vrijednih agrarnih kulturnih krajobraza. Radi se o tipu problema čije rješavanje zahtijeva integralni pristup odnosno koordinirano djelovanje više resora. **Agrarni kulturni krajobrazi, da bi bili sačuvani, zahtijevaju održavanje tradicionalnih poljoprivrednih aktivnosti.** S druge strane radi se o područjima s otežanim uvjetima gospodarenja koji zahtijevaju dodatne poticaje da bi se približili isplativosti. Važno je također omogućiti skraćivanje opskrbnih lanaca odnosno plasman proizvoda na mjestu proizvodnje, posebno kao dio integrirane turističke ponude (agroturizam). Ista tako je važna orijentacija na autohtone sorte i pasmine kao i na ekološku proizvodnju koji daju dodatnu vrijednost lokalnim proizvodima. Sve navedeno zahtijeva **sustavne poticajne mjere i koordinaciju resora poljoprivrede, turizma, zaštite prirode i zaštite kulturne baštine.** Pregled mjera Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj, kojega je i Hrvatska korisnica, ukazuje na važnost jačanja ljudskih potencijala u ruralnim područjima, u prvom redu **razvoj kreativne poduzetničke klime, te znanja i vještina potrebnih za prepoznavanje i korištenje lokalnih posebnosti i potencijala** (LEADER pristup i lokalne akcijske grupe). Ovo je prije svega zadatak regionalnih razvojnih agencija.

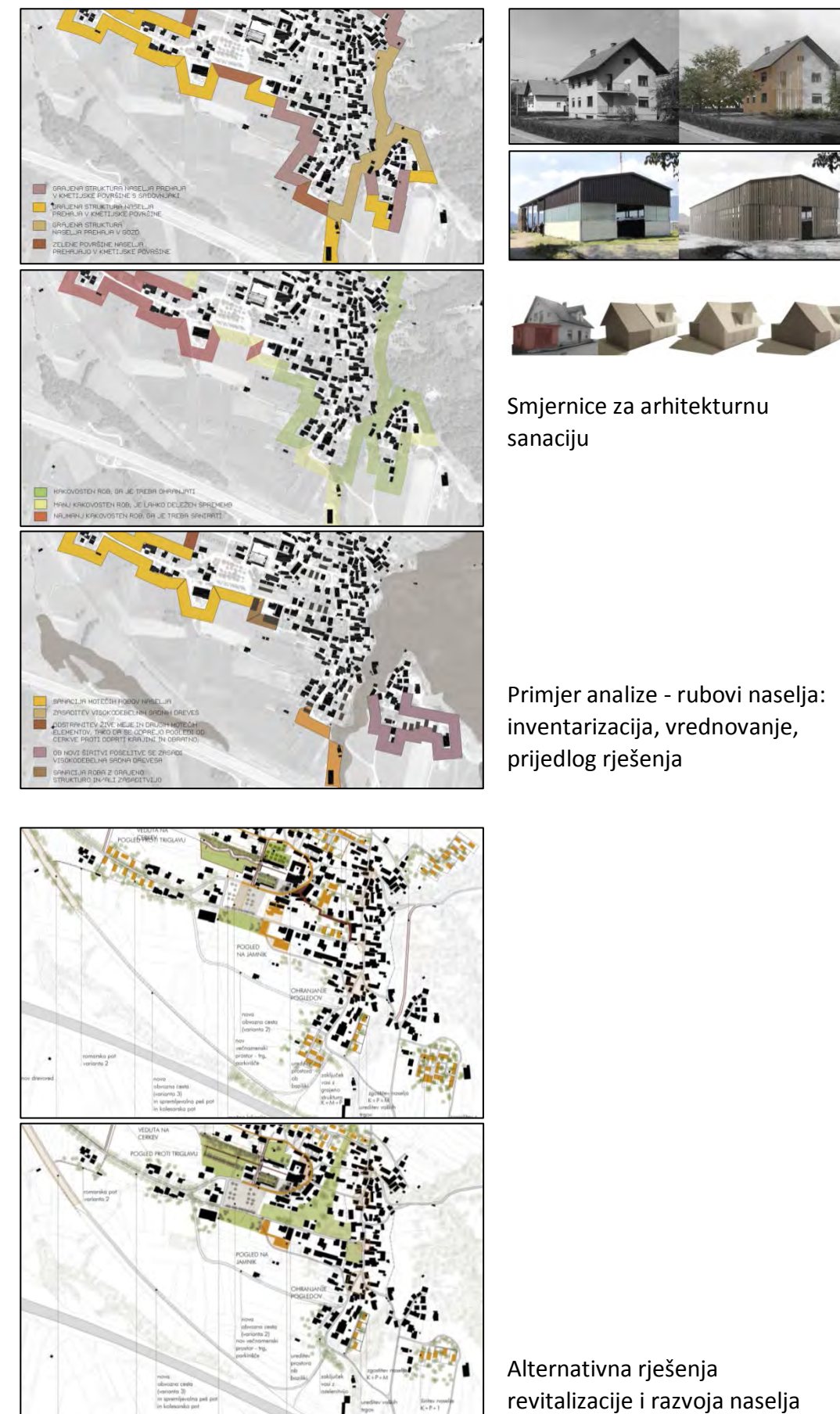
Prethodne smjernice za očuvanja vrijednih agrarnih kulturnih krajobraza pokazuju svu složenost ove teme i važnost usklađenog djelovanja u svim fazama, od vrednovanja, identifikacije i moguće zakonske ili planske zaštite, do uspješne provedbe mjera za ruralni razvoj i poticanja ruralnog poduzetništva koje uključuje i brigu o očuvanju

krajobrazne raznolikosti. Kada se problematika revitalizacije kulturnih krajobraza sagleda ovako integralno dobiva se dojam da se struka nekad iscrpljuje u vrednovanjima i metodološkim ili normativnim pitanjima a da se oni stvarni, realno najveći izazovi gube iz vida.

9.1.4 Ruralna naselja i očuvanje krajobraznih vrijednosti

Pored vrijednih agrarnih kulturnih krajobraza gdje je kritičan problem očuvanje funkcije, u ruralnim prostorima pritiscima su izložena i tradicijska naselja kao i ostali prostori izvan građevinskih područja naselja na kojima su mogući zahvati uređenja i gradnje u skladu sa zakonom i prostorno planskim uvjetima. Posebno su pritiscima izložene lokacije u krajobrazno privlačnom okruženju očuvanog prirodnog okoliša. U odnosu na otvaranje novih građevinskih područja izvan naselja za sekundarno stanovanje (često kao turistička namjena), opcija usmjeravanja ovih pritisaka na obnovu postojećih zapuštenih tradicijskih naselja je svakako povoljnija. Ovaj oblik sekundarnog stanovanja kada se radi o tzv. *life style* (neekonomskim) migracijama će u budućnosti biti sve više zastupljen u obalnom području i može npr. doprinijeti revitalizaciji barem dijela trenutno zapuštenih ruralnih naselja.

Za neka naselja su pritisci ovog tipa intenzivniji i ne mogu se zadovoljiti samo unutar postojeće izgradnje odnosno planovima se predviđa i širenje postojećih građevinskih područja. Pri tome treba voditi računa da se u fazi izrade PPUO/G-a kroz urbanističke uvjete vodi računa ne samo o arhitektonskom oblikovanju novoplanirane izgradnje već i o tipologiji naselja i odnosu naselja prema svom prirodnom ili kultiviranom okruženju. Drugim riječima, naselje i njegovo okruženje čine morfološku i funkcionalnu cjelinu koju treba razumjeti da bi se u njoj interveniralo i sačuvalo ili unaprijedilo njene vrijednosti. Posebno je osjetljiva situacija u kojoj se planira značajnije širenje građevinskog područja pojedinog naselja. Iako su zakonski utvrđena ograničenja odnosno uvjeti za širenje građevinskih područja, ove odredbe nisu dovoljno precizne. U takvim situacijama često se konzervatorska podloga izrađuje a da konzervatori ne znaju koje su planske namjere pa se daje više pregled kulturnih dobara pod različitim oblicima zaštite a manje se omogućava da konzervatori i krajobrazni arhitekti sudjeluju u odlučivanju odnosno kreiranju planskih rješenja koja će sačuvati vrijednosti cjeline naselja i njegovog okruženja.

Smjernice za arhitekturnu sanaciju

Primjer analize - rubovi naselja: inventarizacija, vrednovanje, prijedlog rješenja

Alternativna rješenja revitalizacije i razvoja naselja

Slika 69: Primjer studije ruralnog naselja (Mlakar A. et al, Stručne osnove za uređenja naselja Brezje, 2012)

Postupak provedbe SPUO je primjer takve proaktivne procedure gdje različite discipline i interesi surađuju u svim fazama izrade. Predlaže se razmotriti kriterije u postupcima ocjene o potrebi strateške procjene na način da se za planove JLS kojima se povećavaju granice građevinskih područja naselja provodi SPUO. Alternativno za ove slučajeve se može propisati obaveza posebnih konzervatorskih uvjeta kojima se potvrđuje odnosno odobrava planska rješenja koja sadrže širenje građevinskih područja ruralnih naselja.

9.1.5 Krajobrazne vrijednosti i zahvati izvan građevinskih područja

U želji da se u teškoj gospodarskoj situaciji olakšaju poduzetničke inicijative relaksiraju su zakonske i prostorno planske odredbe. Omogućava se izgradnja izvan građevinskih područja (uz propisane uvjete minimalne površine zemljišta i maksimalne izgrađenosti) u nadi da će se i time potaknuti malo ruralno poduzetništvo, posebno razvoj obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava. Brojnost i prostorna dispergiranoost ovih zahvata u ruralnim obalnim prostorima čini njihovu kontrolu kroz prostorno planske mjere otežanom. Sustav prostornog uređenja tu ima težak zadatak da kroz brze, financijski nezahjevne procedure osigura očuvanje izuzetnih krajobraznih vrijednosti obalnog područja.

U teškoj gospodarskoj situaciji javlja se mnogo potencijalnih malih poduzetnika koji ne raspolažu dostatnim sredstvima a ekonomske prilike ih tjeraju u privatno poduzetništvo. Takvi investitori su fokusirani na kratkoročne uštede i improvizacije s ciljem brzog pokretanja gospodarske aktivnosti koje ne može pratiti proces sustavnog planiranja i pažljivog projektiranja zahvata u osjetljivim ruralnim prostorima. Dakle razvoj malog poduzetništva u ruralnim područjima je bez sumnje važan i potreban proces koji podržavaju i mjere gospodarske politike. S druge strane kumulativni utjecaj brojnih i prostorno dispergiranih zahvata na vrijedne prirodne krajobraze dugoročno može biti poguban. Izazov je kako poticati i omogućavati razvoj i istovremeno sačuvati i unaprijediti vrijednosti koje baštini-mo.

Prostorni planovi općina i gradova su ključni dokumenti koji bi trebali detaljnije propisati uvjete za zahvate u otvorenim

ruralnim prostorima izvan građevinskog područja naselja. Prema tome radi se o zahvatima koji se u pravilu provode direktno temeljem PPUO/G-a.

Dva su bitna elementa regulacije ovih zahvata:

- suštinski, kojim se definiraju prije svega fizički uvjeti i kvantitativni parametri za zahvate u prostoru,
- proceduralni, kojim se definiraju zahtjevi vezani za postupak ishođenja akata za građenje.

Trenutno se sustav oslanja na suštinski dio odnosno propisivanje uvjeta kroz PPUO/G. Stanje u prostoru na žalost pokazuje previše primjera ovih zahvata koji se mogu svrstati u lošu praksu. Iako se unaprjeđenje dijelom može postići i definiranjem detaljnijih uvjeta svih vrsta (npr. kroz PPUO/G) važno je raditi i na jačanju kapaciteta svih tijela koja sudjeluju u procesu izdavanja akata za građenje, posebno u prije opisanim krajobrazno osjetljivim situacijama. Važan instrument od pomoći u radu ovih tijela može biti neki oblik smjernica tipske regulacije. U Hrvatskoj se osjeća odbojnost prema bilo kakvim oblicima tipske regulacije iako su smjernice za oblikovanje (*design guidelines*) uobičajeni instrument u praktično svim razvijenim sustavima prostornog uređenja. To se često brani izuzetnom raznolikošću lokalnih uvjeta koje je onda nemoguće tipski obraditi kao i mogućim sputavanjem projektantske kreativnosti. Stanje u prostoru kao i stanje u proračunima na svim razinama nikako ne govori u prilog ovih negativnih stavova a osnovna prednost ovih pomoćnih instrumenata planske regulacije je efikasnost i transparentnost. Dobar primjer takvog instrumenta, iako neformalnog, su **"Pouke baštine za gradnju u hrvatskom priobalju"** (2009) - knjige odnosno priručnika namijenjenog unaprjeđenju kulture građenja, posebno unutar ili u blizini područja zaštićene baštine. Kao što i ime govori ovakvi priručnici se rade za prostore slične graditeljske tradicije a ne za potrebe obuhvata pojedinog planskog dokumenta. Ono što je za njih bitno je da maksimalno komuniciraju grafičkim jezikom i posebno primjerima dobre (kao i loše) prakse kojima se pokazuje kako se uz oblikovanje koje poštuje ili je inspirirano graditeljskom tradicijom uspješno intervenira u okruženju vrijedne baštine i ujedno rješavaju zahtjevi modernih programa gradnje. Moguće je također npr. na razini Županije razraditi i specifične smjernice koje uzimaju u obzir lokalne tradicijske graditeljske posebnosti.

4.2.2. Odnos prema obradivim površinama

Stambeni sklopovi u ruralnim cjelinama građeni su rubom polja, na manje kvalitetnom terenu, a nikada na obradivim površinama. Primjeri prikazuju odnos stambenog sklopa i obradivih površina koje se nalaze u neposrednoj blizini. U slučaju velike udaljenosti obradivih površina od primarnog naselja formiraju se sekundarna naselja za povremeno ili sezonsko stanovanje, ili pak samo za gospodarsku namjenu.

Medov Dolac, zaseok Raosi. Zaseok je smješten između dvije plodne vrti koje mještani obrađuju.

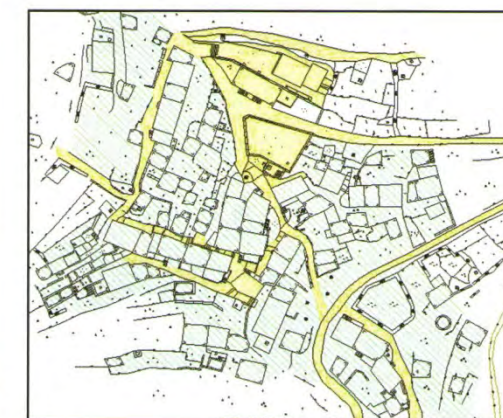
Donja Brela, zaseok Mediči. U neposrednoj blizini stambeno-gospodarskog sklopa su vrtovi za dnevne potrebe domaćinstva, te polja koja se obrađuju.

Drašnice, zaseok Alači. Stambeno-gospodarski sklop smješten je uz rub obradivih površina. Polja su položena terasasto zbog nagiba terena i ograđena suhozidima.

4.2.3. Prožimanje javnog i privatnog prostora

U zaseocima redovito dolazi do prožimanja javnog i privatnog prostora, koji su veoma rijetko striktno odijeljeni. Ako ograde, najčešće suhozidi, postoje, njihova je uloga utilitarna (sprečavaju osipanje plodne zemlje, služe kao podzidi na kosom terenu, čuvaju nasade od stoke), a ne formalna u smislu ograđivanja privatnog posjeda.

Otok Hvar, Malo Grablje. Javni putovi koji vode kroz zaseok i zajednički prostori – crkva, komunalni bunar, zadruga zgrada i uljara označeni su žuto, a privatne stambene i gospodarske kuće s pripadajućim okućnicama i vrtovima označene su zeleno. Uočljivo je prožimanje javnog i privatnog prostora.

Slika 70: Primjer smjernica iz knjige **Pouke baštine za gradnju u hrvatskom priobalju** (Belamarić J. et al, Hrvatska gospodarska komora, Zagreb 2007)

Postojanje jednog referentnog priručnika znatno olakšava i rad nadležnih tijela (uključujući i konzervatorske službe) uz ponovni naglasak da se nikako ne radi samo o arhitekturi u užem smislu već o ukupnom oblikovanju cijelog obuhvata zahvata i njegovom odnosu prema okruženju i zatečenim krajobraznim vrijednostima). Time će se doprinijeti konzistentnosti kriterija postupanja a lakše je organizirati i dokumentiranje rada ovih tijela pa i formiranje baze podataka s primjerima dobre prakse. Ovakvi priručnici ujedno doprinose razumijevanju lokalnih vrijednosti i identitetskih posebnosti te time pomažu i aktivnostima civilnog sektora s ciljem jačanja svijesti o vrijednostima i važnosti obalnih krajobraza.

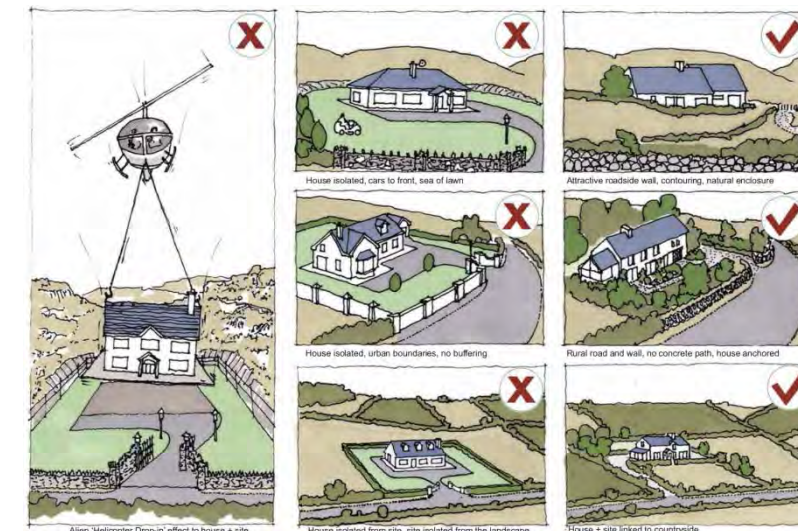
9.1.6 Krajobrazno planiranje i alternativni pristupi u planiranju namjene površina

U izradi prostornih planova trenutno dominira tvrdo razgraničavanje namjena, posebno kada se radi o područjima izdvojenim od naselja. Primjer su izdvojene turističke zone ili rekreacijske zone (npr. golf tereni i popratni sadržaji). Tvrdo određivanje zona pokazuje velike probleme u provedbi o čemu govori i veliki udio zna kroz duži vremenski period nisu realizirane niti je pokrenuta izrada detaljnije planske dokumentacije. Pored toga metodologija za izbor lokacija za te zone nije razrađena niti ujednačena. Predlaže se razmotriti alternativni pristup kojim se definiraju područja koja nisu pogodna za prenamjenu odnosno urbanizaciju zbog zatečenih prirodnih, kulturnih, krajobraznih i drugih vrijednosti. Znači **definira se sustav otvorenih područja koji zbog svojih vrijednosti zaslužuje da ostane u prirodnom odnosno zatečenom stanju (npr. kulturni krajobrazi) ili kao važne prirodne cezure**. U odnosu na današnje determinističko i nefleksibilno definiranje razvojnih zona ovo je na neki način inverzni pristup. Striktno se ne definira položaj i obuhvat zone nego se definiraju područja gdje one ne trebaju biti. **Krajobrazne metodologije, posebno analize ranjivosti su odličan alat koji omogućava metodološki konzistentno definiranje ovih područja**. Ovaj pristup se provodi za logične prostorne cjeline (npr. županija može biti podijeljena u nekoliko prostornih podcjelina vodeći računa i o granicama JLS) koje se tako dijele na površine koje su negradive i one koje potencijalno gradive. Pored toga se temeljem **procjene nosivog kapaciteta (fizički, ekološki, infrastrukturni, socijalni,...) i razvojnih potreba** utvrđuju gornje granice za ukupnu površinu, kapacitet i broj zona za određenu djelatnost u okviru

promatrane prostorne cjeline. Time se u potpunosti kontrolira pritisak na okoliš kao i kod striktnog, nefleksibilnog definiranja zona. Stvarne lokacije se mogu dobivati temeljem transparentnog vrednovanja javno ponuđenih razrađenih projekata (do njih se može doći i javnim natječajima). Ova kombinacija regionalnog i projektnog pristupa je dobra osnova za održivo planiranje građevinskih područja izdvojenih namjena jer se u prvom koraku daje prioritet zaštitnim interesima a s druge strane se daje i nešto veća ponuda prostora za razvojne projekte. Na taj način se postiže više pozitivnih pomaka:

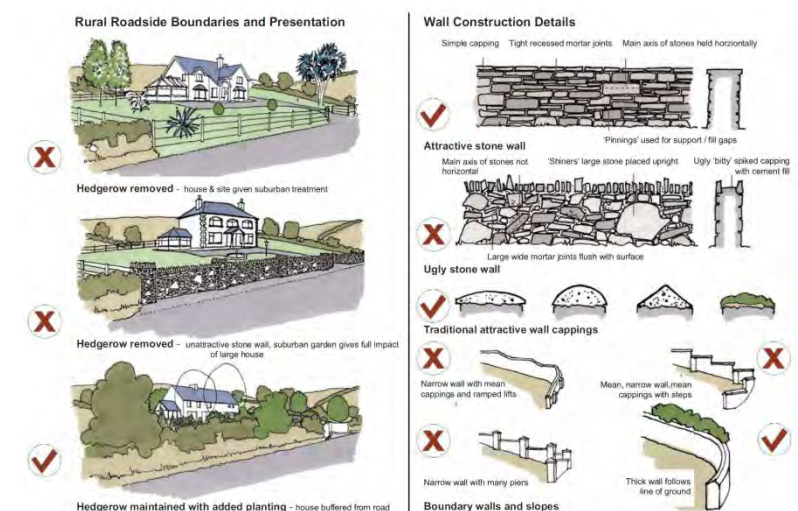
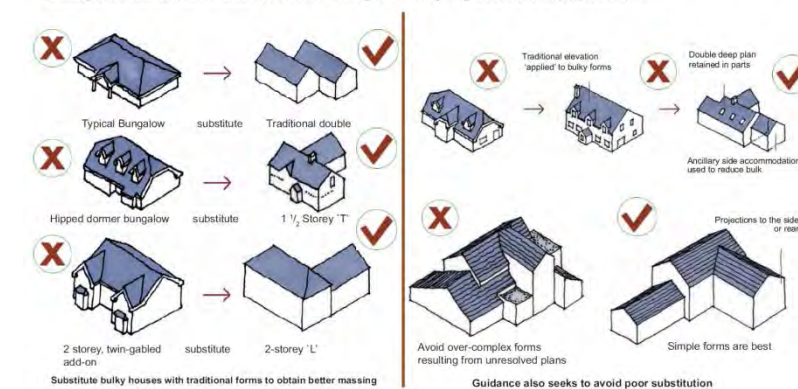
- prije svega, načelno se šalje ključna poruka da otvaranje novih građevinskih područja izvan naselja u pravilu znači veliki pritisak na prirodne i krajobrazne vrijednosti i okoliš, te da se dopušta samo iznimno i kroz stroge i transparentne procedure,
- krajobrazne metodologije omogućavaju **objektivizaciju procesa selekcije** područja koje je potrebno isključiti iz urbanizacijskih procesa čime se jača vjerodostojnost i argumentacija planskih rješenja,
- barem dijelom javne rasprave se rasterećuju pritiska vlasnika zemljišta za prenamjenom zemljišta pa se i manje polariziraju lokalne zajednice,
- **otežavaju se špekulacije zemljištem** koje su danas česte i provode se na način da se u strogo definiranim razvojnim zonama kupuju manji dijelovi zemljišta kojima se može manipulirati i time često destimulirati investitore od ulaganja,
- **olakšava se realizacija plana** kroz izbjegavanje današnje situacije da vlasnici zemljišta čije je zemljište proglašeno građevinskim postaju monopolisti prava građenja i svojim nerealnim zahtjevima otežavaju realizaciju plana.

Elementi ovog pristupa postoje u više zemalja EU jer dobro pomiruju zaštitne i razvojne interese te odgovaraju vremenu brzih promjena u kojima kruta planska rješenja ne daju adekvatne odgovore a planiranje stalno kasni i dobiva epitet administrativne barijere razvoju. Prečeste izmjene planskih rješenja umanjuju njihovu stručnu vjerodostojnost a planeri se u izradi planova više iscrpljuju u zadovoljenju procedura nego u stručnom i kreativnom radu na iznalaženju kvalitetnijih planskih rješenja. Predloženi pristup ispunjava zahtjeve Protokola o integralnom upravljanju obalnim područjima Sredozemlja (članak 8.3a).

one solution - break down the bulk, get the massing right

Modern pattern book houses differ radically in form to those more familiar buildings of the countryside. It is an issue of bulk, size and scale - big houses, wide gables, deep plan forms, squat and 'overweight'. Massing is about how you assemble the elements of the house - in one big bulky overweight mass, or in an assembly of more slimmed down elements. Solutions lie in breaking down massing using 'traditional' better proportioned forms.

Slika 71: Primjer smjernica za gradnju u ruralnom prostoru: Cork Rural design guide: Building a New House in the Countryside (Cork County Council, 2003., <http://www.corkcoco.ie/co/pdf/578944050.pdf>)

9.1.7 Krajobrazne vrijednosti i turistički prostor

Pojam turističkog prostora je višeznačan. U najužem smislu pod tim prostorom se može smatrati prostor neposredno oko turističkog objekta koji je prije svega određen vlasništvom nad zemljištem i koji se nalazi unutar zone građevinskog područja planirane za razvoj turizma. Nešto širi pojam je turistički prostor koji je turistu lokalno dostupan, najviše kao pješaku, i koji obično obuhvaća najbliže naselje ili povijesni centar te plažne, rekreacijske i druge sadržaje koje turist za vrijeme svog boravka koristi. Jedno i drugo su dominantno antropogeni prostori koji su rezultat planskog uređenja. Još širi pojam turističkog prostora čine pretežno ili potpuno prirodna, otvorena područja koja se nastavljaju na prethodna odnosno koja ih okružuju. Ovo su prostori koji su posjetiteljima vizualno dostupni za vrijeme kretanja kroz destinaciju ili koje oni mogu posjetiti i čije usluge mogu koristiti za vrijeme svog turističkog boravka. Upravo ova područja, pogotovo obalna, krajobrazno raznolika i zanimljiva, daju pečat destinaciji u smislu ocjene njene prirodne očuvanosti i privlačnosti.

Brojna su istraživanja vezana za ocjenjivanje krajobraznih vrijednosti koja pokazuju da je, pored prostornih i fizičkih datosti nekog prostora (reljef, vegetacijski pokrov, vode,...), najznačajniji faktor vrednovanja prirodnost odnosno očuvanost izvornih prirodnih obilježja. Pojednostavljeno, stupanj prirodnosti je to viši što je manje antropogenih struktura, posebno raspršene izgradnje i infrastrukturnih sustava.

Najvažniji pritisci na prirodne krajobraze su posljedica planiranja novih izdvojenih građevinskih područja izvan naselja kao i pojedinačna izgradnja izvan građevinskih područja. Po definiciji, **planiranje izdvojenih građevinskih područja izvan naselja znači trajni gubitak prirodnosti prostorne cjeline iz koje je novi zahvat saglediv. Ovo je ireverzibilan proces kojim se kontinuirano smanjuje udio prirodnih krajobraza i postupno mijenja vizualni doživljaj i atraktivnost cijele hrvatske obale.**

Zakon o prostornom uređenju dosta ležerno, čak i unutar zaštićenog obalnog područja, omogućava planiranje novih izdvojenih građevinskih područja izvan naselja (za razliku od zakonodavstva prostornog uređenja u većini razvijenih zemalja) čime dugoročno ugrožava bitan element atrakcijske osnove održivog turizma kao najvažnijeg ekonomskog sektora. Nužno je i kroz Zakon naglasiti da se **otvaranje**

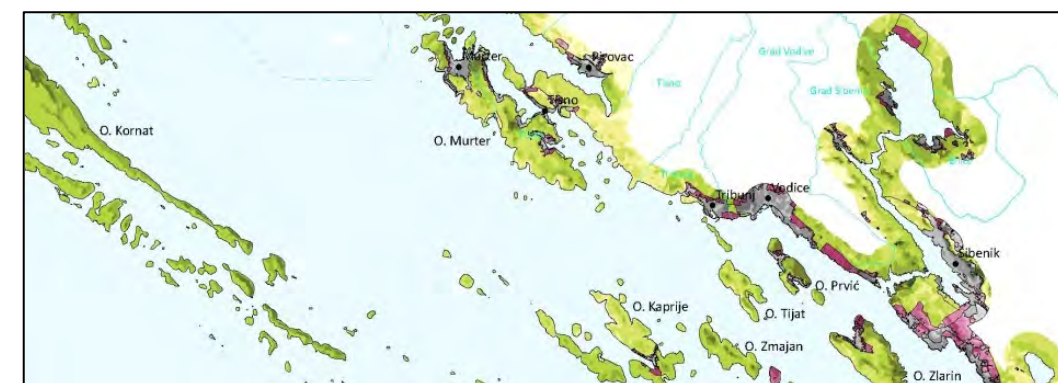
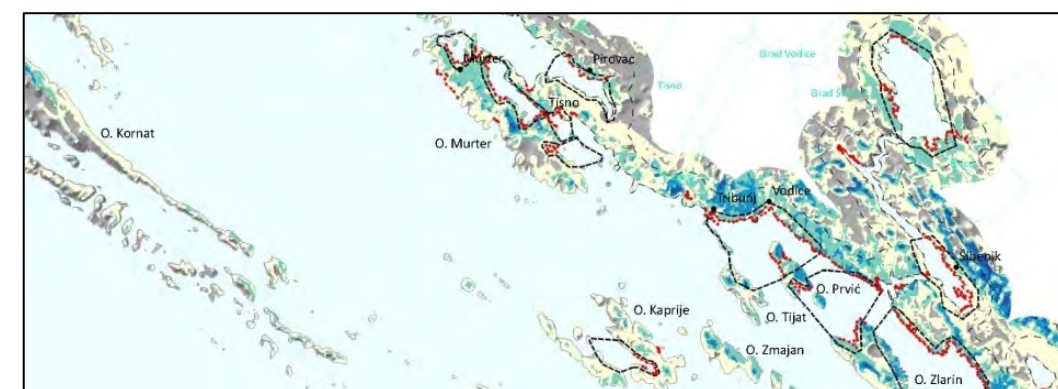
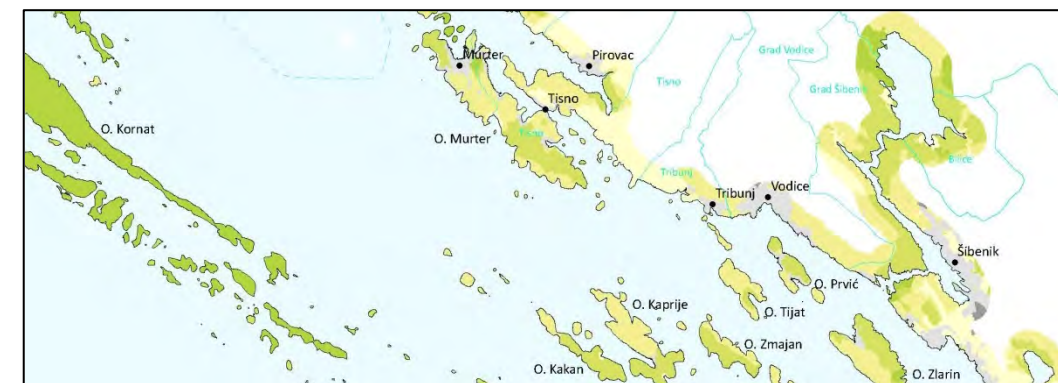
novih izdvojenih građevinskih područja dopušta samo iznimno i za projekte naglašenog javnog interesa. Javni interes koji bi opravdavao zahvate u netaknuta prirodna područja sigurno ne može biti turističko naselje srednje kategorije, pogotovo ako je njegov znatni dio namijenjen povremenom stanovanju. **Postoji dovoljno tradicionalnih ruralnih naselja gdje se interes njihove obnove može povezati sa interesom za turistički razvoj.** Da je ovaj problem ipak dijelom prepoznat govori nova zakonska odredba prema kojoj izdvojeno građevinsko područje izvan naselja za koje u roku od pet godina od dana njegova određivanja nije donesen urbanistički plan uređenja ili do kojega nije izgrađena osnovna infrastruktura, prestaje biti građevinsko područje.

Sličan potencijalni problem predstavljaju i pojedinačni zahvati izvan građevinskih područja za potrebe prijavljenog obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva i pružanje ugostiteljskih i turističkih usluga na zemljištu površine od najmanje 3 ha.

Svaki zahvat na netaknutim prirodnim područjima predstavlja nepovratni gubitak. Na stupanj mogućeg utjecaja dodatno utječu zatečene krajobrazne vrijednosti kao i kvaliteta intervencije u prostoru u smislu odnosa prema tim vrijednostima i uspostavljanju skladnog odnosa s njima. Zato prvi obavezni zahtjev u planiranju novih izdvojenih građevinskih područja izvan naselja mora biti **krajobrazno vrednovanje kao preduvjet za izbor lokacije.** Drugi obavezni uvjet ovih zahvata treba biti **arhitektonska izvrsnost** što treba biti osigurano kroz odgovarajuće procedure.

9.1.8 Razvojno planiranje i baština

Razumijevanje i kreativna interpretacija lokalnog kulturnog konteksta jedini osiguravaju skladnost budućih intervencija u prostoru. Upravo to je temeljni razlog zašto je baština nekog teritorija, pored vrijednosti koju ima po sebi, pored vrijednosti kao identitetski temelj zajednice koja živi na tom teritoriju ujedno i bitan gospodarski kapital tog teritorija.

Slika 72: **Primjer analize krajobrazne vrijednosti i potencijalnih konflikta sa turističkim razvojem** (Krajobraz šibensko-kninske županije: Analiza vizualne izloženosti, PAP/RAC, Split, 2014.): Pripremljeno je vrednovanje krajobraznih jedinica (gornja slika). Određeno je niz referentnih područja promatranja - uvala, riva, granica naselja i turističkih zona. Vrednovanje vizualne izloženosti pripremljeno je na temelju kombiniranja frekvencije vidljivosti i udaljenosti (srednja slika). Kao vrijedni definirani su obližnji frekventno vidljivi krajobrazi. Pripremljeno preklapanje modela vizualno izloženih vrijednijih krajobraza i podatka o namjeni odnosno izgrađenosti prostora (donja slika). Cilj analize je ustanoviti (potencijalna) konfliktna područja - područja planirane izgradnje na područjima vrijednijih krajobraza i definirati smjernice za uređivanje takvih područja.

Svijet je svakim danom sve pretrpaniji sličnim projektima globalističke arhitektonske konfekcije koji zanemaruju lokalni kulturni kontekst. Ukoliko su njihovi gospodarski efekti kratkoročni kao što je slučaj sa dominantno nekret-ninskim projektima povremenog stanovanja onda je njihov smisao još upitniji. To znači da će posebnost, privlačnost i vrijednost regija i destinacija koje i kroz nove projekte uspijevaju sačuvati svoj identitet i duh mjesta, u budućnosti biti sve veća.

Važno je pokazati da je složenost i prividna restriktivnost prostorno planskih procedura i procjena utjecaja rezultat potrebe da se na područjima izuzetne vrijednosti kao što je dubrovačko izbjegnu projekti koji ignoriraju duh mjesta i lokalne kulturno povijesne i prirodne vrijednosti. Zadatak je prostornog planiranja i prostornih planova, kao po definiciji integrativnijih i dugoročnijih, da među subjektima razvoj-nog planiranja osvijeste važnost i vrijednost baštine kao dugoročnog ekonomskog resursa čija će vrijednost, ukoliko je se čuva i održava, samo rasti. Prema tome, dobar indika-tor uspješnosti projekta "Baština - pokretač razvoja" je mjera u kojoj upravo akteri razvojnog planiranja kao i do-nositelji odluka razumiju i prihvaćaju poruku koja je sadržana u njegovom nazivu.

Shvaćanje vrijednosti i uloge baštine pred razvojno planira-nje postavlja dodatni zadatak osmišljavanja inovativnih načina njenog održivog korištenja. Veliki izazov je turistički razvoj, njegovo dimenzioniranje i kreiranje takve ponude koja dugoročno ne ugrožava baštinske vrijednosti. Ovaj zadatak naglašava i jedna od tematskih studija izrađenih u okviru ovog projekta (Kunst I. et al., 2014):

"Kroz ponudu dobro osmišljenih i cjelovitih tematskih doživ-ljaja, a ne seriju međusobno nepovezanih i znanstveno/suhoparno prezentiranih lokaliteta i/ili događa-nja, stvarat će se ne samo jača potreba za duljim boravkom, već će se i pojačati potreba revitalizacije nekih objekata spomeničke baštine koji su, još uvijek, nedovoljno 'turistički spremni'... u cilju ne samo povećanja kvalitete turističkog doživljaja i životnosti kako same povijesne jezgre, tako osobi-to i lokaliteta/atrakcija na periferiji Grada i/ili u njegovom gravitirajućem okružju, statičnu ljepotu spomeničke baštine valjalo bi dodatno dinamizirati i produhoviti kroz ponudu cijelog niza, lokaciji/atrakciji primjerenih proizvoda kreativ-nog turizma (od pomorstva i brodogradnje, preko uzgoja školjkaša i branja soli, do proizvodnje vina i maslinovog ulja).

Na taj će se način, umjesto da se razgledava ljepota 'praznog kazališta', moći uživati i u doživljaju 'predstave'."

9.1.9 Postupci procjene utjecaja i provjere planskih i projektnih rješenja

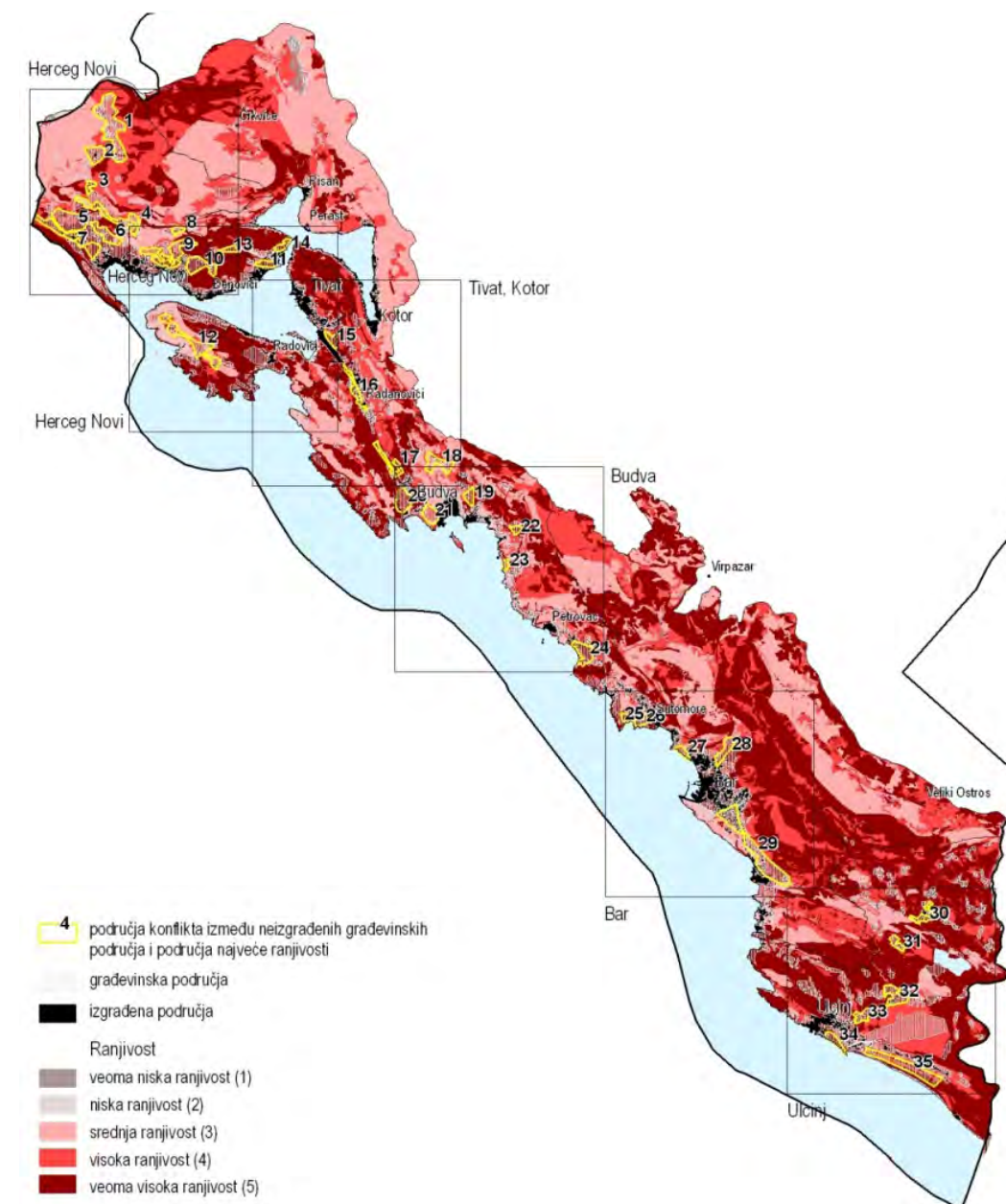
Unaprjeđivanje postupaka procjene utjecaja i provje-re/verifikacije planskih i projektnih rješenja je gotovo jednako važno kao i postojanje kvalitetnih prostorno plan-skih dokumenata. Podreguliranost u prostornim planovima ostavlja slobodu koja može biti zloupotrebljena i koja, ukoliko se ne predviđaju postupci dodatnih verifikacija (npr. PUO ili npr. obaveza urbanističko arhitektonskog natječaja). S druge strane preroguliranost odnosno pretjerana krutost planskih rješenja i režima zaštite oduzima kreativnu slobodu interpretacije zadatka bez koje se teško dolazi do najboljih projektnih rješenja, pogotovo kod zahvata u vrijedna i osjetljiva okruženja.

Prema tome važna preporuka je - što je kulturno povijesni i krajobrazni kontekst vrjedniji, što su veća očekivanja od projektnih rješenja, to je važnija dobro odmjerena planska regulacija, dopunjena postupcima provjere i verifikacije planskih i projektnih rješenja od strane kompetentnih tijela te uz korištenje adekvatnih metodologija.

SPUO je jedan takav postupak koji na regionalnoj razini provjerava utjecaje, prevenira one negativne i optimizira planska rješenja. Npr. projekt na Srđu svojom veličinom i vrijednošću područja u koje intervenira je prirodni zadatak strateške procjene prostornog plana područne razine. U konkretnom slučaju procjena utjecaja mora razmotriti ba-rem 3 grupe pitanja:

1. utjecaji na integralne vrijednosti cjeline dubrovačkog povijesnog urbanog krajobraza koga čine dobro Svjetske baštine te njegov setting (okružje) i zone utjecaja,
2. utjecaji projekta na ekonomski i društveni razvoj,
3. alternativne opcije lociranja ovakvih sadržaja u širem gravitirajućem području Dubrovnika i ocjena razvojnih prednosti i nedostataka tih opcija.

Prva grupa pitanja, u slučaju područja Dubrovnika, zahtijeva da se standardni SPUO pristupi metodološki unaprijede korištenjem dobrih praksi HIA. Formalno pravni okvir za ovaj segment strateške procjene postoji i nadležnoj uredbi gdje se propisuje da strateška procjena, između ostaloga,

Slika 73: **Primjer upotrebe analize ranjivosti u procesu pripreme i procjene plana na regionalnoj razini** (Prostornog plana posebne namjene za obalno područje Crne Gore), koji uključuje i reviziju postojećih građevinskih područja; slika prikazuje ukupno analizu opće ranjivosti sa područjima konflikta između neizgrađenih građevinskih područja i područja najveće ranjivosti (CAMP Montenegro, Analiza opće ranjivosti. Ministarstvo održivog razvoja i turizma Crne Gore, Podgorica, Priority Actions Programme, Regional Activity Centre, Split, 2013.)

analizira i značajne utjecaje planskih rješenja na kulturno povijesnu baštinu i krajobraz. Druga grupa pitanja se odnosi na utjecaje projekta na ekonomski i društveni razvoj. Važno je realno ocijeniti pozitivne utjecaje koji se često precjenjuju, pogotovo kod nekretninskih projekata za povremeno stanovanje. Također je važno naglasiti koji od utjecaja, pozitivni ili negativni, se odnose na lokalnu zajednicu. Doprinos u davanju odgovora na ova pitanja bi trebalo dati i županijsko razvojno planiranje odnosno županijska razvojna strategija i njene analitičke podloge. U situaciji nepostojanja vjerodostojnih procjena, posebno kod pozitivnih utjecaja, mogu se tražiti i garancijski instrumenti kojima se može penalizirati neispunjenje nekih obaveza u smislu realizacije projekta (npr. onih koje su u javnom interesu kao prateći ili javni sadržaji i sl.) ili neispunjenja obaveza planiranih efekata projekta (npr. broj zaposlenih).

Treća grupa je specifična za SPUO. Njena prednost i dodatna vrijednost je da kroz razmatranje alternativnih opcija omogućava širi, regionalni pristup u ocjeni utjecaja i koristi. To znači da je potrebno ocijeniti koje su koristi i utjecaji od opcije ili razvojnog modela prema kojem se izbjegava daljnja koncentracija sadržaja na užem području Dubrovnika (osim onih koji su dio potreba razvoja samog Grada i njegovih stanovnika, što dominantno nekretninski projekt sigurno nije). Prema tome, doprinos SPUO treba biti da traži razmatranje alternativnih opcija, u ovom slučaju razvojnih modela koji aktiviraju šire gravitirajuće područje Dubrovnika i doprinose ravnomjernijem urbanom i ruralnom razvoju.

Obzirom da je proces SPUO po definiciji integriran u proces izrade planskih dokumenata područne razine i prati ga u svim fazama to je dobra garancija da će njegove preporuke biti pravovremene u smislu da investitori neće ići u dodatne troškove (npr. kupovina zemljišta i drugih akcija koja stvaraju određena stečena prava i pravno kompliciraju situaciju).

Nakon i ako projekt kroz odgovore na gornja pitanja zadovolji SPUO test, može se preći na njegovu detaljniju razradu, izmjene PPUG-a i GUP-a. koje se mogu provoditi uz razradu projektnih rješenja kroz UPU. Tada se provodi postupak PUO koji se fokusira na obuhvat zahvata i detaljnije razmatra i ocjenjuje pojedinačne utjecaje na elemente kulturnog krajobraza i atributa dobra Svjetske baštine. I u ovom slučaju se preporuča metode PUO dopuniti korištenjem dobrih praksi HIA.

9.1.10 GIS tehnologije u krajobraznom i prostornom planiranju

Projektom je pokazano da krajobrazne metodologije nude alate za integralno vrednovanje baštinskog kapitala nekog teritorija. Analize ranjivosti, privlačnosti i pogodnosti su u funkciji racionalizacije i optimizacije donošenja lokacijskih odluka, npr. u definiranju namjene površina u prostornim planovima. Nezamjenjiv alat u vršenju ovih analiza je GIS tehnologija. Preduvjet je postojanje digitalnih baza prostornih podataka koje se kao ulazni podaci u analizama koriste. GIS nudi brojne prednosti:

- efikasnu pohranu, održavanje i razmjenu prostornih podataka,
- mogućnost složenih prostornih analiza i modeliranja,
- kvalitetne prezentacije, vizualizacije i izrada kartografskih prikaza,
- brzinu u obradi veće količine prostornih podataka,
- efikasno praćenje stanja u prostoru u vremenskim serijama i korištenje indikatora,
- olakšava participaciju i on-line komunikaciju sa dionicima.

Za prostorne planere GIS je odličan dijagnostički instrument koji dodatno objektivizira prostorno planske analize, unosi racionalnost, daje konkretne argumente koji planska rješenja čine uvjerljivijim. Preporuke o važnosti korištenja GIS-a u prostornom planiranju se čine samorazumljivim i gotovo suvišnim iako stanje stvari pokazuje da je njegovo korištenje još uvijek više iznimka nego pravilo. Zato je važno korištenje GIS-a potaknuti ne samo propisima nego i programima usavršavanja. U situaciji proračunskih restrikcija i potplaćenosti prostorno planerskih usluga bilo bi razumno popularizirati korištenje besplatnih *open source* GIS platformi (npr. QGIS).

9.1.11 Edukacija, sudjelovanje javnosti i participatorno planiranje

Legitimno je pravo pripadnika zajednice da sudjeluju u oblikovanju njene budućnosti. Dobro je poznato da se planovi oko kojih je postignut širi konsenzus članova zajednice puno jednostavnije provode. Zbog toga je participativno planiranje je jedan od principa u planiranju javnih politika u svim razvijenim društvima. U Hrvatskoj su

također stvorene zakonske pretpostavke za participaciju u svim resorima uključujući i sustav prostornog uređenja.

Činjenica da se razvojne dileme i prijepori sve češće razrješavaju referendumima (ovo nikako nije samo nedavna hrvatska praksa) naglašava važnost masovne popularne edukacije kojom će se što većem broju građana olakšati razumijevanje vrijednosti koje ih okružuju i razvojnih dilema pred kojima se nalaze.

Obzirom na različita predznanja i upućenost u pitanja zaštite i razvoja preporučljivo je osmisлити programe edukacije i jačanja svijesti o baštinskim i razvojnim pitanjima prilagođene različitim skupinama unutar lokalne zajednice. Programi edukacije i jačanja svijesti mogu imati vrlo raznolike forme i zahtijevaju kreativne pristupe na način da se izbjegne jednosmjerni, *ex cathedra* i formalni pristupi te da se zainteresirane aktivno uključi u proces u kojem će moći iskazati osobne vrijednosne sudove o baštinskim i krajobraznim vrijednostima koje ih okružuju. Kroz takvu interakciju će se svaki slijedeći program moći prilagođavati odnosno oblikovati uzimajući u obzir iskazane stavove i interese sudionika procesa.

Važno je također ove programe provoditi kontinuirano ne vezujući ih za kampanje kada različiti interesi uđu u fazu konfrontacije. Rezultat ovih programa je što više informiranih i zainteresiranih građana koji su na taj način osposobljeni za aktivnu i kompetentnu participaciju u izradi prostorno planskih i razvojnih dokumenata Grada i regije. Time se ostvaruje cilj da se informirani građani i drugi akteri uključe u participativno, otvoreno i kreativno osmišljavanje budućih razvojnih strategija i planova od kojih će (vjerojatno) biti odabrani one oko kojih se ostvari viši stupanj konsenzusa svih uključenih.

9.2 Smjernice vezane za pilot područje Dubrovnika i gravitirajuće područje Županije

9.2.1 Područja posebnih ograničenja u korištenju: Krajobraz

Prirodni i kulturni krajobrazi definirani u PPDNŽ dosta dobro pokrivaju područja kao vrednija ustanovljena u ovoj studiji. Ipak se predlažu određene promjene/dopune u smislu unapređenja prostorno planskih informacija i posljedično očuvanja pojedinačnih prostora.

Očito je, da se s PPDNŽ ponekad štite ona područja, koja nisu dobro zaštićena u drugim dokumentima, što je vjerojatno pragmatično. Ali na taj način su umjesto krajobraznih cjelina definirana manja područja, koja su sama po sebi dosta nelogična. Predlaže se prikazati logične krajobrazne cjeline (iznad kojih se još uvijek može kao dodatni sloj prikazivati područje zaštićeno sektorskim propisima).

Postojeća podjela na kategoriju kulturni i prirodni krajobraz može stvarati neke nelogičnosti u prostoru. Npr. terasirani krajobraz iznad Rijeke Dubrovačke je definiran kao kulturni krajobraz, stijene kao prirodni krajobraz, a neka manja područja između nemaju nikakve planske kategorije. Ali zapravo je prostor od granice naselja do grebena jedinstvena krajobrazna cjelina i traži nekakvo jednoznačno plansko okruženje. U takvim situacijama bi bila smisljena udružena kategorija prirodni i kulturni krajobraz. Druga opcija je, da se podjela na kulturni i prirodni krajobraz jednostavno eliminira.

Predlozi u nastavku su dati po pojedinačnim područjima definiranim u PPDNŽ (u poglavlju 7. Mjere očuvanja krajobraznih vrijednosti tekstualno dijela i karti 3.2 Područja posebnih ograničenja korištenju).

Akvatorij Rijeke Dubrovačke i predjel Golubovog kamena

- područje akvatorija **Rijeke Dubrovačke** definirati kao prirodni krajobraz od rta Leandar kod Lozice do Omble²;
- područje Golubovoga kamena proširiti do Omble odnosno ujediniti u područje prirodnog krajobraza **Stjenoviti obronci Rijeke Dubrovačke** i definirati ga u PPDNŽ;
- područje kulturnog krajobraza po GUP-u koje okružuje obalu Rijeke Dubrovačke potrebno smanjiti na područje Golubovog kamena (taj dio postaje dio prirodnog krajobraza), to područje definirati i u PPDNŽ;
- predložiti, da se područje značajnog krajobraza kao zaštićenog djela prirode na državnoj razini proširi na način, da obuhvati i akvatorij Rijeke Dubrovačke i Golubov kamen;
- alternativa je, da se područje akvatorija, obale, Omble, i Golubovog kamena stave u jedno područje prirodni i kulturni krajobraz (na način kako se predlaže u gornjoj alineji).

Zapadni dio polutoka Lapad - Babin kuk, skupina starih stabala kod kuće starog kapetana

- međusobno spojiti/proširiti područja, optimalno zajedno s proširenim područjem Babinog Kuka (vidi u nastavku).

Spomen park otočić Daksa

- bez promjene.

Zeleni pojas od rta Mlinac do Orsule uključujući akvatorij

- proširiti područje u PPDNŽ (preuzeti granicu iz GUP-a).

Srđ

- definirati područje zaštite od Nuncijate preko Bosanke, Dolića i Žarkovice do Dubca s južne strane i od Nuncijate do Bratitova sa sjeverne strane (padine, greben i predjele od hrbata prema unutrašnjosti platoa Srđa (područja sa oznakama 2.1 i 2.5 te dio 1.5 i 6.1 na karti 7.1), te na Zlatni potok i Orsulu³.

² Granica područja i kategorije na području Omble i ušća Rijeke u GUP i PPDNŽ nisu usklađene (područje Golubovog kamena je u GUP uključeno u područje Stjenoviti obronci Rijeke Dubrovačke po PPDNŽ).

³ Područje Zlatnog potoka je zacrtano u PPDNŽ ali se u tekstu ne spominje, u GUP nije preuzeto.

Akvatorij uvale Lapad s grebenima

- bez promjene.

Prirodni krajobaz na Lapadskoj obali

- jasnije definirati što se smatra tim područjem⁴ - predlaže se, da obuhvata: zelene padine Kuka⁵, sjeverne padine Babinog kuka do uvale Solitudo, Velike i Male Petke⁶, zelene padine Montovjerne⁷;
- područje definirati kao prirodni krajobraz;
- područje obale, Gimana i u GUP-u odrediti kategorijom prostor povijesne vrtne zone.

Estuarij Rijeke Omble

- područje uključiti u područje akvatorija Rijeke Dubrovačke i predjel Golubovog kamena, kao prijedlog za obuhvat značajnog krajobraza.

Komoločka dolina

- na novo definirati/proširiti područje kulturnog krajobraza na način, da zaokružava terasirani krajobraz i područje Tora;
- područje definirati u tekstu PPDNŽ.⁸

Zelene padine Babinog kuka

- definirati područje kao prirodni krajobraz;
- proširiti područje na sjeverne padine Babinog kuka do uvale Solitudo.

Terasirani krajobraz Rijeke Dubrovačke

- područje definirati kao kultivirani krajobraz u PPDNŽ ili zajedno sa područjem stjenovitih obronaka Rijeke Dubrovačke u jedno područje kao prirodni i kulturni krajobraz.

⁴ U GUP je sa tim imenom zacrtana obala Gruškog zaljeva - kao prirodni krajobraz određen PPDNŽ, a u PPDNŽ to područje nije zacrtano.

⁵ Po legendi GUP je to područje zacrtano kao prirodni krajobraz određen GUP, u PPDNŽ je definiran kao kultivirani krajobraz.

⁶ U PPDNŽ je područje zacrtano kao kultiviran krajobraz, u tekstu se ne spominje, GUP nema reference na PPDNŽ.

⁷ U PPDNŽ je područje zacrtano kao kultiviran krajobraz, u tekstu se ne spominje, GUP nema reference na PPDNŽ.

⁸ Sada se ne spominje.

9.2.2 Preporuke/smjernice za karakteristične jedinice

U nastavku su date konkretne preporuke/smjernice za karakteristične jedinice - područja krajobraznih, urbanih (funkcionalnih) i povijesnih zaokruženja. Smjernice je potrebno koristiti kod pripreme izmjena i dopuna postojećih režima zaštite i regulacije u prostornim planovima. Smjernice uključuju i prijedloge za dodatne studije.

Broj ispred naziva jedinice označava broj jedinice na karti 7.1. Znakovi koji označavaju **nivo zaštite** u jedinici su:

- **područje vrlo stroge zaštite** (područje srži povijesnog krajobraza): bez bilokakvih novih intervencija koje bi mogle narušiti cjelovitost spomenika svjetske baštine i njegovog nedjeljivog prirodnog i kulturno-krajobraznog okruženja;
- **područje stroge zaštite** (područje povijesnog krajobraza): novi zahvati su dozvoljeni ali se trebaju podrediti očuvanju cjelovitost šireg područja spomenika svjetske baštine;
- **područje manje stroge zaštite** (ostala područja u obuhvatu predloženog područja kontakt (buffer) zona spomenika svjetske baštine): zahvati još uvijek podliježu uslovima očuvanja cjelovitosti područja.

Sljedeći znakovi označavanju jedinice koje su unutar (karta 7.2):

- **područja svjetske baštine,**
- **postojeće buffer zone svjetske baštine,**
- **prijedloga proširenja buffer zone svjetske baštine.**

U svim gornjim područjima je za bilo kakav zahvat od mogućeg utjecaja na OUV potrebna izrada HIA-e (popis zahvata od mogućeg utjecaja – opći okvir HIA).

Stari grad, Pile, Boninovo, Lokrum

1.1 Povijesna jezgra - Stari grad i predgrađe Pile

- ■
- stroga konzervatorska zaštita;
- regulacija dopuštene urbane opreme (naročito terasa lokala na javnim površinama) i opreme za usmjeravanje, označavanje i reklamiranje: priprema posebne uredbe/pravilnika ili plana; takvu uredbu/pravilnik ili plan je potrebno pripremiti i za čitavo područje grada (plan upravljanja);

- regulacija instalacija klima uređaja i ožičenja po fasadama: priprema studije/primjera i mogućih rješenja - pozicioniranja, oblikovanja, maskiranja;
- sprečavanje "nagrizanja" povijesnog vrtog prostora novom izgradnjom;
- poticanje autentične rekonstrukcije povijesnih objekata i vrtova;
- hitna potreba registracije svih povijesnih objekata u staroj gradskoj jezgri budući i ambijentalno vrijedni objekti zajedno s ostalim objektima veće vrijednosti čine cjelinu grada Dubrovnika koja je svjetski spomenik kulture (Izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti kulturnih dobara pojedinačni objekti unutar svjetski zaštićene cjeline nisu štice ukoliko nemaju svoju posebnu registraciju, a s obzirom da unutar svjetski zaštićene spomeničke cjeline grada Dubrovnika, je samo 40 objekata registrirano, time i zakonski zaštićeno, ostalim objektima prijeto devastacija – preko 1000 objekata);
- stroga kontrola nad rušenjem starih dimnjaka i izgradnjom terasa na krovovima.

1.2 Povijesno predgrađe - vrtni grad

- hitna potreba izrade elaborata svih sačuvanih povijesnih objekata s povijesnim vrtovima i prijedlog njihove zaštite i uvjeta sanacije koji dokazano doprinose OUV-u Dubrovnika, a nalaze se u najužoj buffer zoni Dubrovnika;
- očuvanje povijesnih ogradnih zidova bez novih intervencija (rušenja, otvaranje vrata/prozora, dogradnji), održavanje kamenog/oblutičastog popločenja puteva, održavanje konala i provjera mogućnosti in situ prezentacije;
- sprečavanje "nagrizanja" vrtog prostora novom izgradnjom;
- zabrana bilo kakve gradnje unutar obuhvata identificiranih povijesnih kompleksa bez konzervatorske dokumentacije koja ih cjelovito sagledava uz obvezne mjere zaštite svih povijesnih objekata unutar kompleksa kao i vrtog prostora i njegovog ogradnog zida;
- poticanje autentične rekonstrukcije povijesnih objekata i vrtova;
- potrebno je cjelovito istražiti sustav konala - vodoposkrbe Grada koji predstavlja temelj urbanističke matrice i mreže povijesnih puteva kroz izradu konzervatorske studije koja će dati detaljnije smjernice za očuvanje.

1.3 Gornji kono - predio oko ulice Gornji Kono, uključivši predio Iza Grada

- hitna potreba izrade elaborata do sada sačuvanih povijesnih objekata s povijesnim vrtovima i prijedlog njihove zaštite i uvjeta sanacije koji dokazano doprinose OUV-u Dubrovnika;
- očuvanje povijesnih ogradnih zidova bez novih intervencija (rušenja, otvaranje vrata/prozora, dogradnji), održavanje autentičnog popločenja puteva, održavanje konala;
- zabrana bilo kakve gradnje unutar obuhvata identificiranih povijesnih kompleksa bez konzervatorske dokumentacije koja ih cjelovito sagledava uz obvezne mjere zaštite svih povijesnih objekata unutar kompleksa kao i vrtog prostora i njegovog ogradnog zida;
- poticanje autentične rekonstrukcije povijesnih objekata i vrtova;
- potrebno je cjelovito istražiti sustav konala - vodoposkrbe Grada koji predstavlja temelj urbanističke matrice i mreže povijesnih puteva kroz izradu konzervatorske studije koja će dati detaljnije smjernice za očuvanje;
- održavanje/razvijanje meke linije granice između naselja i prirodnog krajobraza odnosno kontinuiranog prelaska gradskog zelenila i vrtova u prirodnu vegetaciju: očuvanje još neizgrađenih zelenih površina ispod JTC (jadranske turističke ceste), sadenje više vegetacije u smislu povećanja zelenog karaktera naselja.

1.4 Ploče - iznad ulice Petra Krešimira IV

- održavanje/razvijanje meke linije granice između naselja i prirodnog krajobraza odnosno kontinuiranog prelaska gradskog zelenila i vrtova u prirodnu vegetaciju: očuvanje još neizgrađenih zelenih površina ispod JTC, sadenje više vegetacije u smislu povećanja zelenog karaktera naselja;
- revizija upitne nove izgradnje između ulice K. Strajnića i Zlatnog potoka: ponovno razmatranje o prihvatljivosti izgradnje i/ili urbanističkih parametra (uvjet zelenog karaktera naselja, poštivanje mjerila prostora - ograničavanje visine i gustoće, uzimanje u obzir rekonstrukciju karavanskog puta); predlaže se odabir rješenja natječajem.

1.5 Povijesno predgrađe Ploče – od Grada do Višnjice

- hitna potreba izrade elaborata svih sačuvanih povijesnih objekata s povijesnim vrtovima i prijedlog njihove zaštite i uvjeta sanacije koji dokazano doprinose OUV-u Dubrovnika, a nalaze se u najužoj buffer zoni Dubrovnika;
- očuvanje povijesnih ograda, zidića, povratak željezne kovane ograde sa suncima na svoju prvotnu lokaciju, zadržavanje kamenog popločenja puta iznad kupališta Banje, pažljivo održavanje puteva bez novih intervencija, otvora u zidovima uz konzervatorske smjernice;
- očuvanje povijesnih ogradnih zidova bez novih intervencija (rušenja, otvaranje vrata/prozora, dogradnji), održavanje autentičnog popločenja puteva;
- zabrana bilo kakve gradnje unutar obuhvata identificiranih povijesnih kompleksa bez konzervatorske dokumentacije koja ih cjelovito sagledava uz obvezne mjere zaštite svih povijesnih objekata unutar kompleksa kao i vrtog prostora i njegovog ogradnog zida;
- poticanje autentične rekonstrukcije povijesnih objekata i vrtova;
- očuvanje zelenog karaktera naselja, obiteljskih kuća u zelenilu, turističke objekte podrediti tom kontekstu, karakteristikama okruženja;
- očuvanje zelenih vertikalnih cezura;
- revizija upitne nove izgradnje duž Frana Supila: ponovno razmatranje o prihvatljivosti izgradnje i/ili urbanističkih parametra (uslov zelenih vila u zelenilu, poštivanje mjerila prostora - ograničavanje visine i gustoće).

1.6 Lokrum

- stroga konzervatorska zaštita.

Srđ

2.1 Južne padine Srđa (od Nuncijate preko Žarkovice do Dubca) uključujući greben Srđa sa zaleđem (od Strinčjere i vrha Srđa do Bosanke te greben koji se formira sjeveroistočno od naselja Bosanka Kapele-Dolić-Žarkovica do Rude iznad Dubca)

- sprječavanje/zabrana bilo kakve urbanizacije iznad JTC;

- sprečavanje/zabrana bilo kakve izgradnje - na padinama, na grebenu i iza njega (uključujući ugostiteljske terase, krajobrazna uređenja);
- dopuštanje revitalizacije fizičkih, bioloških te povijesno-kulturnih obilježja - terasiranog krajobraza i starih puteva - na način, da se očuva prirodni karakter padina s prijelazom u terasirani krajobraz i zelenilo vrtog predgrađa i poštuju povijesne karakteristike (uz pripremu konzervatorske dokumentacije za povijesne puteve i njihov upis u Registar nepokretnih kulturnih dobara);
- izbjegavanje aktivnih/autorskih krajobraznih uređenja koje nemaju povijesnu osnovu, uključivo intenzivnih zasađivanja;
- zasađivanje vegetacije samo u funkciji vizualne sanacije postojećih novodobnih objekata/infrastrukture, osiguranja veće integracije/skrivanja prostornih uređenja u prirodni krajobrazni uzorak i sprječavanja erozivnih procesa, isključivo uz upotrebu autohtone vegetacije;
- oblikovanje urbane opreme, upotreba kamena i drva, kroz urbanističko-arhitektonsko-krajobrazno-dizajnerski natječaj temeljen na vrsnim programskim podlogama i analizama;
- zamjena telekomunikacijske infrastrukture s prikladno arhitektonski oblikovanim objektom,
- donošenje odluka o rješenjima na osnovu obrade više alternativa/varijanti.

Za **prsten fortifikacijskog krajolika** po obodu platoa (u područjima 2.1 i 2.2) i duž koridora prema Brgatu (u područjima 2.4, 5.4, 6.3, 6.4 i 6.8) važi:

- priprema konzervatorske dokumentacije odnosno stručnog vrednovanja radi donošenja rješenja i utvrđivanja kulturnog dobra fortifikacijskog krajolika u okviru kojeg će se odrediti sustav mjera zaštite, te će se upisati u Registar tj Listu zaštićenih kulturnih dobara i to cjeline fortifikacijskog krajolika Srđa (uključujući utvrde, tvrđave, položaje, bunkere, redute, koridor kružnog puta koji ih povezuje, vizualne komunikacije, topovske bitnice i memorijske punktove);
- izrada projekta prezentacije fortifikacijskog krajolika uključivo sve navedene punktove i položaje, vidikovce, koridor kružnog puta koji ih povezuje kao i memorijalna područja kroz sve epohe nastanka (moguća sanacija, konzervacija, rekonstrukcija, osmišljavanje prezentacije svih slojeva fortifikacijskog krajolika od prehistorije i Dubrovačke republike, preko Francuske, Austrije, Prvog svjetskog rata, Drugog svjetskog te Domovinskog rata)

na temelju njihove valorizacije (važi za fortifikacijski krajolik čitavog područja Srđa) – propisati potrebu arhitektonsko-urbanističkog natječaja s prijedlogom prezentacije;

- zaštita i očuvanje svih kulturno-povijesnih vrijednosti uz najveće moguće poštovanje tradicije i funkcija prostora i sadržaja;
- potpuna zaštita prostorne organizacije povijesne matrice utvrda i puteva u cjelini i u svim karakterističnim elementima i dijelovima;
- omogućiti ispravnu prezentaciju izvornog stanja pojedinačnih kulturnih dobara, tradiciju građenja, funkcija i sadržaja;
- respektirati povijesnu parcelaciju i karakterističnu dispoziciju građevina na parceli;
- čuvati i njegovati kultivirani prirodni krajolik kao izvorni povijesni i prirodni ambijent kulturnih dobara;
- prilikom intervencija poštovati vizualne koridore preko platoa Srđa označenim s 2.5 i 2.3 koji povezuju sve redute s tvrđavom Imperial, Strinčjera i Žarkovica;
- obnova svih utvrda, reduta, poligona i bunkera te bitnica unutar fortifikacijskog krajolika sukladno suvremenoj konzervatorskoj teoriji na način da se ne ugrozi njihova autentičnost i integritet te da se prezentira istinito. Pri tom potrebno je s **posebnom pažnjom pristupiti obnovi utvrde Fort Imperial** jer ona predstavlja simbol obrane Grada Dubrovnika u Domovinskom ratu.

Oko (ne)prihvatljivosti **izgradnje/uređenja na Srđu**, posebno na položajima koji formiraju fortifikacijski krajolik, treba nastaviti (javnu) raspravu. Rezultati ove i niz drugih studija jasno ukazuju na veliku vrijednost Srđa i posljedično neprihvatljivost njegove izgradnje na predložen način. Ukoliko bi rasprava ipak donijela odluku o izgradnji, ta bi trebala:

- prihvatiti karakter obodnog fortifikacijskog krajolika platoa Srđa, kao podlogu, odnosno polazište za planiranje novih struktura i korištenje prostora - s poštivanjem vizualnog integriteta, brisanim prostorom od minimalno 100 metara širine cijelom dužinom hrbata prema platou, te otvaranjem koridora međusobne vidljivosti između reduta i tvrđave Imperial i reduta i utvrde Strinčjera te utvrde na Žarkovici, čime bi se stvorile premise za njihovu zaštitu te očuvanje izvornosti kao i njegovog povijesnog i prostornog okoliša s mogućnošću rekonstrukcije na temelju prethodnih istražnih radova i detaljne konzervatorske dokumentacije;

- ne planirati nikakve strukture na položaju grebena (ispred njega, po hrbtu, iza hrba), uključujući greben koji se formira na potezu Kapele-Dolić-Žarkovica-Ruda te blagih padina koje se spuštaju prema jugu da bi istočno od naselja Bosanka prešle u strmiju padinu jer su ove padine okrenute prema Gradu i izuzetno su osjetljive na bilo kakvu izgradnju;
- očuvati vizurne koridore na način da se sačuva slika grada i tako očuva OUV Grada Dubrovnika;
- biti prilagođena smjernicama danima u Studiji vizualnih utjecaja novog sportsko-rekreacijskog centra i ostale gradnje na platou Srđa, na prostor i ukupnu sliku Grada Dubrovnika (Jurković S. et al., 2012.);
- uspostaviti zonu potpune zaštite povijesnih struktura pojedinačnih kulturnih dobara u zoni fortifikacijskog krajolika formiranjem podužnog prstena brisanog prostora oko obodnih puteva koji povezuje pojedinačne tvrđave, utvrde, redute, bunkere sukladno prilikama na terenu i položaju utvrda. Strogo kontrolirati unošenje novih struktura i sadržaja stranih ili neprikladnih sačuvanim kulturno povijesnim vrijednostima. Prilagođavanje postojećih povijesnih funkcija i sadržaja suvremenim potrebama može se prihvatiti uz minimalne fizičke intervencije u povijesne strukture. Prihvatljive su metode sanacije, konzervacije, restauracije, konzervatorske rekonstrukcije i prezentacije.

2.2 Sjeverne i sjeveroistočne padine Srđa (od Nuncijate do Bratitova na Brgatu)

-
- očuvanje homogenog šumskog krajobraza - prirodnog zaleđa, sprečavanje bilo kakve izgradnje;
- dopuštanje ograničene turističke / edukativne / rekreacijske infrastrukture unutar pojasa fortifikacijskog krajolika (biciklističke staza, pješačke staze);
- za uređenja prstena fortifikacijskog krajolika se koriste smjernice opisane u točki 2.1.

2.3 Put za Bosansku, Bosanka, put za Šumet

-
- priprema konzervatorske dokumentacije, adekvatne zakonske zaštite i rekonstrukcija puta za Bosanku na osnovu analize njegovih povijesnih karakteristika i principa opisanih u smjernicama za padine Srđa;
- uspostava i revalorizacija povijesnog puta za Šumet;

- izrada studije revitalizacije ruralne cjeline Bosanke: mogućnosti širenja naselja, smjernice za arhitektonsko oblikovanje, uređivanje javnog prostora, uređivanje rubova naselja;
- širenje naselja prihvatljivo samo na način da:
  - nova izgradnja (uključujući krovove, terase, krajobrazna uređenja) nije vidljiva iz područja ispod (južno od) tog područja (padina, Starog grada, Pila, Boninova, Lokruma);
  - urbanističko rješenje poštuje mjerilo prostora, nastavlja ruralnu matricu i ruralnih značaj naselja i krajobrazne karakteristike okruženja;
  - čuva okolno područje zaravni u poljoprivrednoj funkciji.
- osigurati zaštitu i očuvanje osnovnih elemenata povijesne planske matrice i karakterističnih skupina građevina, pojedinih građevina i drugih, za ukupnost kulturno-povijesne cjeline važnih vrijednosti, a prije svega oblika građevina i sklopova, gabarita i povijesnih sadržaja;
- sačuvati i održavati evidentirana kulturna dobra u izvornom obliku i namjeni - spriječiti izgradnju građevina neprimjerenih oblika i gabarita na cijelom prostoru naselja;
- spriječiti konflikte u prostoru i čuvati ambijentalne kvalitete;
- održavati karakteristike tradicijske izgradnje u ruralnim cjelinama;
- očuvati karakterističnu konfiguraciju terena.

2.4 Karavanski put (od Tabora do granice na Ivanici)

- ○ □
  - priprema konzervatorske dokumentacije, adekvatne zakonske zaštite i rekonstrukcija karavanskog puta na osnovu analize njegovih povijesnih karakteristika i principa opisanih u smjernicama za padine Srđa;
  - za uređenja prstena fortifikacijskog krajolika (put) se koristi smjernice opisane u točki 2.1.

2.5 Plato Srđa

- ○ □
  - očuvanje preostale šume povijesnog toponima Dubrava po kojoj je Grad Dubrovnik dobio ime;
  - potreba analize i dokumentiranja vegetacije na platou, u slučaju novih uređenja uvažavanje postojećeg vegetacijskog karaktera platoa;

- zaštita koridora međusobne vidljivosti između reduta i tvrđave Imperial i reduta i utvrde Strinčjera te utvrde na Žarkovici
- izgradnja je prihvatljiva na području platoa samo pod uvjetom poštivanja smjernica opisanih u točki 2.1.

2.6 Trasa akvadukta i uskotračne željeznice

- □
  - priprema konzervatorske dokumentacije i adekvatne zakonske zaštite odnosno upis u Registar nepokretnih kulturnih dobara za trasu akvadukta i uskotračne željeznice;
  - definiranje načina očuvanja, upotrebe, obilježavanje, informiranja.

Gruž, Lapad

3.1 Velika i Mala Petka

- □
  - sprečavanja bilo kakve izgradnje;
  - njega šume, koji bi postupno vodila vegetaciju u prvobitno stanje – šumu česmине;
  - izraditi elaborat korištenja, uređenja, zaštite i upravljanja park šumom.

3.2 Babin kuk

- □
  - priprema cjelovitog krajobraznog uređenja/koncepta;
  - očuvanje zelenog karaktera – ograničiti povećanje turističko-ugostiteljskih kapaciteta na održivu prihvatljivu razinu;
  - očuvanje dužobalne šetnice - lungo mare, propisati zaštitne mjere radi očuvanja prirodnosti obale duž šetnice i iznad nje, zabrana betoniranja stjenovite obale u očuvanim prirodnim predjelima radi formiranja kupališta;
  - obnova trim staze.

3.3 Babin kuk - hotelsko naselje

- □
  - očuvanje zelenog karaktera – ograničiti povećanje turističko-ugostiteljskih kapaciteta na održivu prihvatljivu razinu, te ograničiti povećanje visine objekata.

3.4 Daksa

- □
  - očuvanje postojećih karakteristika.

3.5 Gruški zaljev

- izrada studije intenzivnije integracije baštinenih kvaliteta;
- potreba izrade Procjene utjecaja na dobro svjetske baštine (HIA-e) radi ugroženosti baštinskih vrijednosti krajolika povijesnih ljetnikovaca koji doprinose OUV-u Dubrovnika s novim planiranim gradnjama (Luka Dubrovnik, Marina, kompleks Radeljević...i dr);
- potreba izvedbe autentične rekonstrukcije svih povijesnih objekata i vrtova postojećih ljetnikovaca visoke vrijednosti koji dokazano doprinose OUV-u Dubrovnika;
- očuvanje povijesnih ogradnih zidova bez novih intervencija (rušenja, otvaranje vrata/prozora, dogradnji), održavanje autentičnog popločenja puteva, održavanje konala;
- zabrana bilo kakve gradnje unutar obuhvata identificiranih povijesnih kompleksa bez konzervatorske dokumentacije koja ih cjelovito sagledava uz obvezne mjere zaštite svih povijesnih objekata unutar kompleksa kao i vrtnog prostora i njegovog ogradnog zida;
- potrebno je cjelovito istražiti sustav konala - vodoproskrbe Grada koji predstavlja temelj urbanističke matrice i mreže povijesnih puteva kroz izradu konzervatorske studije koja će dati detaljnije smjernice za očuvanje;
- potrebno preispitati planirano prometno rješenje;
- uvođenje zelene infrastrukture.

3.6 Gruž

- očuvanje povijesnih ogradnih zidova bez novih intervencija (rušenja, otvaranje vrata/prozora, dogradnji), održavanje autentičnog popločenja puteva, održavanje konala;
- zabrana bilo kakve gradnje unutar obuhvata identificiranih povijesnih kompleksa bez konzervatorske dokumentacije koja ih cjelovito sagledava uz obvezne mjere zaštite svih povijesnih objekata unutar kompleksa kao i vrtnog prostora i njegovog ogradnog zida;
- potreba autentične rekonstrukcije povijesnih objekata i vrtova;
- potrebno je cjelovito istražiti sustav konala - vodoproskrbe Grada koji predstavlja temelj urbanističke matrice i mreže povijesnih puteva kroz izradu konzervatorske studije koja će dati detaljnije smjernice za očuvanje.

3.7 Predio oko Gruškog polja

- očuvanje povijesnih ogradnih zidova bez novih intervencija (rušenja, otvaranje vrata/prozora, dogradnji), održavanje autentičnog popločenja puteva, održavanje konala;
- zabrana bilo kakve gradnje unutar obuhvata identificiranih povijesnih kompleksa bez konzervatorske dokumentacije koja ih cjelovito sagledava uz obvezne mjere zaštite svih povijesnih objekata unutar kompleksa kao i vrtnog prostora i njegovog ogradnog zida;
- poticanje autentične rekonstrukcije povijesnih objekata i vrtova;
- potrebno je cjelovito istražiti sustav konala - vodoproskrbe Grada koji predstavlja temelj urbanističke matrice i mreže povijesnih puteva kroz izradu konzervatorske studije koja će dati detaljnije smjernice za očuvanje.

3.8 Lapad

- očuvanje zelenih padina Montovjerne, zabrana svake izgradnje;
- očuvanje zelenog/prirodnog karaktera područja duž obale.

3.9 Gorica

- očuvanje vrhova i zelenih padina Gorice i Hladnice;
- očuvanje prirodnog karaktera obale (klifovi);
- zabrana svake izgradnje građevina na vrhovima i padinama Gorice i Hladnice, izuzevši uređenja vidikovaca.

Rijeka Dubrovačka

4.1 Obalni pojas Omble, sa ljetnikovcima

- s obzirom na broj pojedinačno zaštićenih spomenika, i neprijepornu kulturno-povijesnu i prirodnu vrijednost koju Rijeka posjeduje, se, bez obzira na degradacije, prostor brani i čuva i kao zasebna cjelina od najvišeg nacionalnog interesa;
- program revitalizacije/rekonstrukcije ljetnikovca;
- potreba izrade autentične rekonstrukcije svih povijesnih objekata i vrtova postojećih ljetnikovaca visoke vrijednosti koji dokazano doprinose OUV-u Dubrovnika;

- potrebno je izraditi cjeloviti program revitalizacije i obnove obalnog dijela i potoka u neposrednoj blizini ljetnikovaca, kao i prostora brodogradilišta uz obveznu prethodnu izradu urbanističko / konzervatorske dokumentacije;
- uspostavljanje obalne vegetacije;
- izrada studije intenzivnije integracije baštinjenih kvaliteta;
- potreba izrade Procjene utjecaja na dobro svjetske baštine (HIA-e) radi ugroženosti baštinskih vrijednosti krajolika povijesnih ljetnikovaca koji doprinose OUV-u Dubrovnika sa novim projektima (Proširenje ACI Marine, projekti komunalnih vezova...);
- očuvanje povijesnih ogradnih zidova bez novih intervencija (rušenja, otvaranje vrata/prozora, dogradnji), održavanje autentičnog popločenja puteva;
- zabrana bilo kakve gradnje unutar obuhvata identificiranih povijesnih kompleksa bez konzervatorske dokumentacije koja ih cjelovito sagledava uz obvezne mjere zaštite svih povijesnih objekata unutar kompleksa kao i vrtnog prostora i njegovog ogradnog zida. (Izmjestiti neprikladne namjene - suhu marinu/brodogradilište iz povijesnog vrta ljetnikovca);
- poticanje autentične rekonstrukcije povijesnih objekata i vrtova.

4.2 Lozica

○ □ (dijelom)

- očuvanje prirodnog karaktera područja,
- sanacija degradiranih područja.

4.3 Pobrežje, Petrovo selo

○ □ (dijelom)

- očuvanje područja u aktivnoj poljoprivrednoj funkciji;
- priprema preporuka za saniranje terasa;
- sprečavanje raspršene izgradnje;
- izrada studije revitalizacije ruralnih cjelina: mogućnosti širenja naselja, smjernice za arhitektonsko oblikovanje, uređivanje javnog prostora, uređivanje rubova naselja.

4.4 Stara Mokošica

● □

- izrada studije revitalizacije ruralne cjeline Mokošica: mogućnosti širenja naselja, smjernice za arhitektonsko oblikovanje, uređivanje javnog prostora, uređivanje rubova naselja.

4.5 Nova Mokošica

○ □

- novelacija prostorno planske dokumentacija na način, da se u buduće bar djelomično sačuvaju vertikalne cezure kulturnog i/ili prirodnog krajobraza;
- uređivanje javnih zelenih površina.

4.6 Rožat

● □

- sprječavanje izgradnje na padinama ispod crkve.

4.7 Terasirani krajobraz iznad Rijeke Dubrovačke

● □

- revitalizacija terasa u funkciji urbane poljoprivrede (provedenje mediacije između vlasnika i stanovnika Nove Mokošice koji bi željeli obrađivati vrt);
- studija revitalizacije i obnove napuštenih ruralnih cjelina uz obvezne mjere zaštite krajolika, obnove i održavanja povijesnih puteva;
- osiguranje periodične košnje i čišćenja makije na način, da se očuva vidljiv krajobrazni uzorak terasa.

4.8 Stjenovite padine

○ □ (dijelom)

- potpuno očuvanje prirodnih karakteristika.

Komoločka dolina

5.1 Polje i terase Komolačke doline

○ □

- revitalizacija terasa u funkciji urbane poljoprivrede;
- studija revitalizacije i obnove napuštenih ruralnih cjelina uz obvezne mjere zaštite krajolika, obnove i održavanja povijesnih puteva, smjernice za arhitektonsko oblikovanje, uređivanje javnog prostora, uređivanje rubova naselja
- osiguranje periodične košnje i čišćenja makije na način, da se očuva vidljiv krajobrazni uzorak terasa.
- sprečavanje raspršene izgradnje;
- očuvanje grupa čempresa;
- na području Vida u Šumetu očuvanje šumskog karaktera;
- zaštita specifičnog krajobraza na području Tora.

5.2 Podgaj (poslovna zona, kamenolom)

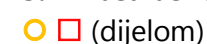
- izrada sanacijskog plana (krajobraznog uređenja oboda područja)

5.3 Stjenovite padine

- potpuno očuvanje prirodnih karakteristika.

5.4 Trasa uskotračne željeznice

- priprema konzervatorske dokumentacije i adekvatne zakonske zaštite odnosno upis u Registar nepokretnih kulturnih dobara za trasu uskotračne željeznice;
- definiranje načina očuvanja, upotrebe, obilježavanje, informiranja.

Brgat

6.1 Padine ispod JTC – od Orsule do Dubca

- zabrana gradnje.

6.2 JTC za Cavtat

- očuvanje prirodnog karaktera području duž puta.

6.3 Kamenolom na Dubcu

- izrada sanacijskog plana, definiranje buduće namjene prostora;
- za uređenja prstena fortifikacijskog krajolika (uništena reduta na kamenolomu - područje vrlo stroge zaštite) se koristi smjernice u točki 2.1.

6.4 Brgat Gornji, 6.5 Brgat Donji

- očuvanje područja u aktivnoj poljoprivrednoj funkciji;
- sprečavanje raspršene izgradnje;
- izrada studije revitalizacije ruralnih cjelina: mogućnosti širenja naselja, smjernice za arhitektonsko oblikovanje, uređivanje javnog prostora, uređivanje rubova naselja
- za uređenja prstena fortifikacijskog krajolika (utvrda Tomba, Fort Delgorgue - područje vrlo stroge zaštite) se koristi smjernice u točki 2.1.

6.6 Terasirani krajobraz Donjeg Brgata

- očuvanje područja u aktivnoj poljoprivrednoj funkciji;
- priprema preporuka za saniranje terasa.

6.7 Padine iznad Donjeg Brgata, 6.8 Padine pod Brgatom

- očuvanje šumskog karaktera;
- za uređenja prstena fortifikacijskog krajolika (reduta Barbara - područje vrlo stroge zaštite) se koristi smjernice u točki 2.1.

9.3 Prijedlog nove granice kontakt (buffer) zone spomenika svjetske baštine

Naše područje procjene utjecaja uzima u obzir cjelinu krajobraza Dubrovnika. To je puno šire područje od sadašnje kontaktne zone dobra svjetske baštine. Smatramo da vrijednosti kontaktne zone jačaju vrijednost dobra svjetske baštine (OUV) i da su bitne za očuvanje njegove autentičnosti i cjelovitosti. Naša interpretacija OUV-a se temelji na upisnom dosjeu kao i prijedlogu Izjave o izuzetnoj univerzalnoj vrijednosti.

Funkcija kontaktne zone dobra svjetske baštine je postaviti prioritete i integralno upravljati zaštitom i razvojem područja. Kontaktna zona pruža temelj za formalno usvajanje politika i zakonskih mjera na nacionalnoj i lokalnoj razini kako bi se osigurala njena učinkovitost.

Obrazloženje prijedloga izmjene

Kontaktna zona obuhvaća glavno povijesno područje Dubrovnika. Krajolik nije samo okružje u koje se uklapa dubrovačka Svjetska baština, on je i bitan dio cjelokupne funkcije povijesnog gradskog sklopa srednjovjekovnog utvrđenog grada. Tu je povijesni urbani krajolik ljetnikovaca dubrovačke aristokracije, urbana infrastruktura s akvaduktom i gospodarenjem vodama, funkcija urbane agrikulture, prometna infrastruktura s prilaznim putevima i pomorskim pravcima te cijeli obrambeni sustav na Srđu i otocima. Sve to traži pojačanu zaštitu okoliša i krajolika.

Promjene i pritisci izvan sadašnje kontaktne zone prijete integritetu i autentičnosti, a sve su jače na širem planu i izvan samog dobra. Sadašnje procjene bave se uglavnom samo vizualnim utjecajem na samu povijesnu jezgru. Prijedlog proširenja kontaktne zone obuhvaća sve aspekte koji podržavaju OUV spomeničkog dobra, njegov funkcionalni i povijesni krajolik, odnosno aspekte koji imaju ključnu ulogu u očuvanju OUV-a spomeničkog dobra.

To podrazumijeva cjelovitu vizualnu i asocijativnu sliku Dubrovnika kakvu nalazimo na likovnim djelima i ilustracijama od Srednjeg vijeka do današnjih dana.

Kontaktna zona treba:

- Štititi i jačati cijeli sklop povijesne jezgre Dubrovnika

- Održavati prostorne i vizualne odnose na njegovu teritoriju
- Štititi od degradacije uslijed postojećih i potencijalnih većih opasnosti

Doprinos očuvanju Iznimne univerzalne vrijednosti

Kontaktna zona ima stratešku ulogu u održivom razvoju spomeničkog dobra i očuvanju njegovog OUV-a. To obuhvaća cjelovitu vizualnu i perceptivnu sliku Dubrovnika.

Predložena kontaktna zona daje dodanu vrijednost i jača razumijevanje OUV-a:

Kriteriji

- predstavlja "jedinstveno umjetničko dostignuće, remek-djelo ljudskog kreativnog genija" (kriterij i);
- "jedinstvenost, izuzetna rijetkost i drevnost" (kriterij iii) i
- "jedan od najkarakterističnijih primjera tipa strukture, tipa koji upućuje na visoku kulturnu, društvenu, umjetničku, znanstvenu, tehnološku i industrijsku razvijenost" (kriterij iv)

Atributi koji prenose OUV

- Povijesna arhitektura i urbanizam:
Povijesni urbani krajolik s naseljima i ljetnikovcima
- Sav obrambeni sustav na Srđu i otocima
Prilazni i pomorski putevi
- Znanstveni /tehnički aspekti
Urbana infrastruktura s akvaduktom i gospodarenjem vodama
- Ekološki
Koncept urbane agrikulture, terasasti eko-kulturni sustav

Autentičnost

- Dubrovnik je očuvao svoj cjelovit kasnosrednjovjekovni urbani sklop uključujući urbanizam, arhitekturu i razvijenu urbanu infrastrukturu
- Čitav obrambeni sustav na strateškom položaju na obali podno Srđa još je čitljiv.
- Visoka svijest stanovnika o vrijednostima i ljepoti njihova grada ogleda se u konzervacijskim radovima i svetkovinama: cijeli procesijski put sv. Vlahu.

Integritet

- Povijesni integritet: Srednjovjekovni sklop povijesne jezgre Dubrovnika unutar zidina s njegovim urbanoindustrijskim predgrađima, vrtnim vilama, ljetnikovcima i urbanom infrastrukturom
- Politički i gospodarski značaj utvrđenog grada još se iščitava u svim dijelovima njegova obuhvatnog obrambenog sustava te u njihovu međusobnom odnosu u okolišu: fortifikacije, luke, trgovina i dojmljiv strateški položaj sa Srđem i okolnim otocima,
- Vizualni integritet strateškog položaja povijesne jezgre Dubrovnika očuvan je s kopna i mora, ali ranjiv je na nove zahvate.

Implikacije za zakonsku zaštitu i upravljanje

Kontaktna zona ima više regulatornih i upravljačkih funkcija, kao područja zaštite okoliša i krajolika, graditeljski spomenici, povijesni urbani krajolik i kulturni krajolik.

Zaštita i upravljanje kontaktnom zonom moraju biti čvrsto integrirani, jer su i prirodne kao i kulturne vrijednosti izložene velikim pritiscima. Funkcija kontaktne zone je razvijanje i jačanje integriranog upravljanja.

Implikacije za upravljačka rješenja

Važan instrument upravljanja svjetskom baštinom čine prostorno planiranje i prostorni planovi. Nepobitno je da proširenje granica kontakt (buffer) zone zahtijeva dodatne instrumente kontrole zahvata u tom prostoru. Područja izuzetnih i višeslojnih vrijednosti kao što je dubrovačko zahtijevaju i složenije procedure kao i visoku stručnost onih koji u tim procedurama imaju zadatak zaštite i unaprjeđenja ovih vrijednosti. Ovdje se otvara cijeli niz pitanja i tema na koja treba dati odgovore. Neka od njih su:

- razrada diferenciranih procedura za različite dijelove kontakt područja ovisno o stupnju zaštite odnosno poželjnom stupnju kontrole,
- integracije HIA metodologije i postupke procjene utjecaja na okoliš, uključujući i za zahvate u akvatoriju Grada (uključuje i suradnju sa nadležnim ministarstvima),
- integracija HIA metodologije u postupke SPUO a za planirane zahvate u proširenoj kontakt (buffer) zoni (uključuje i suradnju sa nadležnim ministarstvima),

- razrada i uključivanje smjernica zaštite u urbana pravila i režime zaštite GUP-a Dubrovnika,
- jačanje kapaciteta svih tijela koja sudjeluju u procedurama ishođenja akata za građenje kao i u tijelima koja rade u postupcima procjene utjecaja,
- poticanje istraživanja praksi funkcioniranja sustava zaštite kulturnih dobara i krajobraznih vrijednosti i procjena utjecaja, npr. kroz poticanje izrade doktorata ili sudjelovanje u međunarodnim istraživačkim projektima,
- sustavno dokumentiranje svih zahvata u kontakt zoni, organiziranje javnih rasprava i izložbi primjera dobre (i loše) prakse kao i razmjena iskustava sa drugim gradovima sa dobrima svjetske baštine,
- priprema programa i provođenje javnih urbanističkih i arhitektonskih natječaja, razrada poticajnih mjera za investitore koji dobrovoljno koriste instrument arhitektonskog natječaja (npr. 10% veći koeficijent iskorištenosti - urbanistički bonus).

Prava prilika da se ova pitanja otvore i predlože odgovori je izrada plana upravljanja dobrom Svjetske baštine što bi trebala biti jedna od prioritarnih obaveza Grada Dubrovnika.

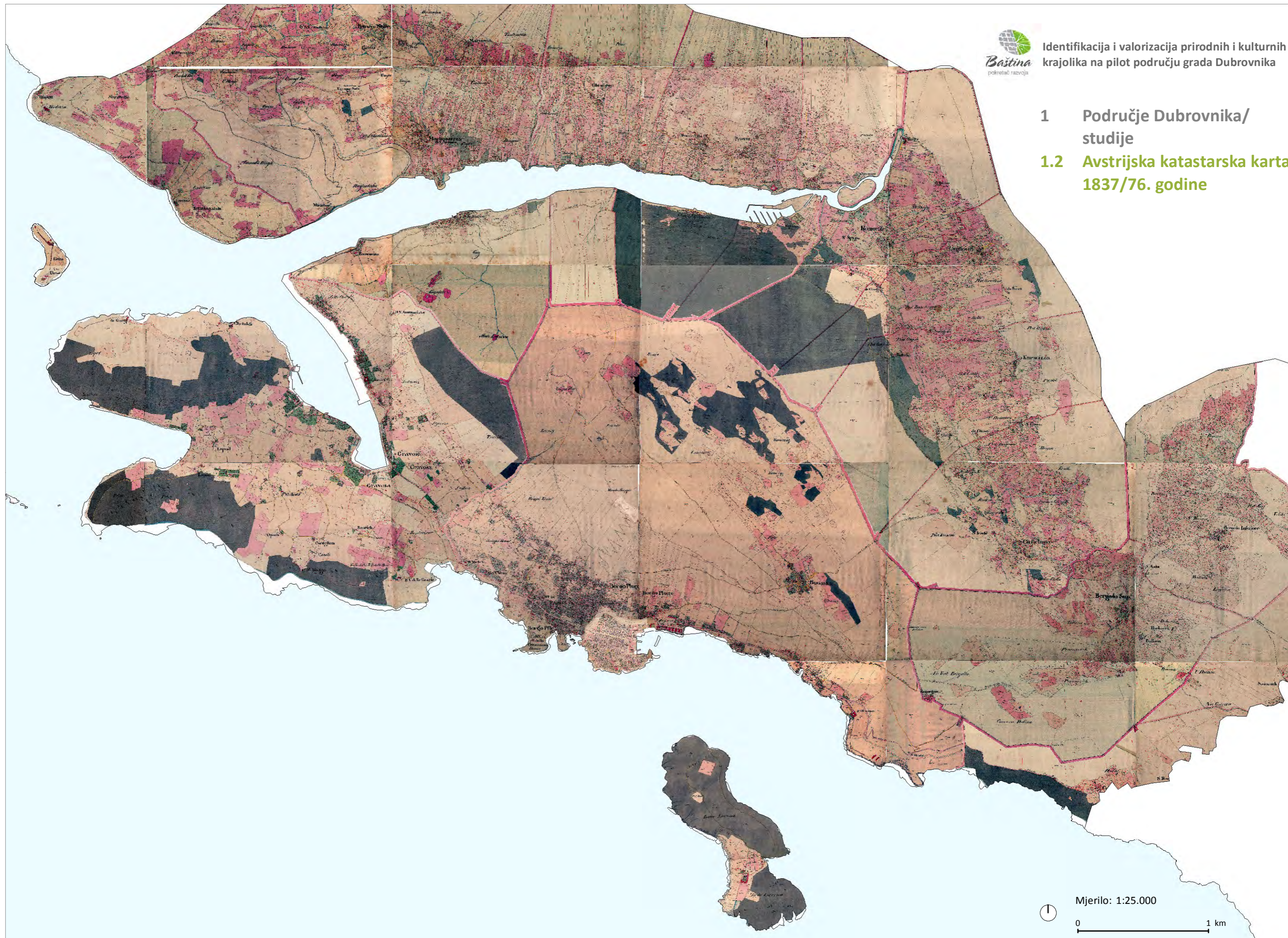
10 REFERENCE

- Andlar G. (2012.) **Iznimni kulturni krajobrazi primorske Hrvatske**. Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet: https://www.academia.edu/2497080/Extended_abstract_PhD_thesis_Outstanding_cultural_landscapes_of_the_littoral_Croatia
- Belamarić J. (1996.) **Dubrovnik sa starih razglednica**. ISC, Pula
- Belamarić J. et al (2007) **Pouke baštine za gradnju u hrvatskom priobalju**. Hrvatska gospodarska komora, Zagreb
- Belamarić J. et al. (2014.) Projekt Baština - pokretač razvoja: **Identifikacija i valorizacija prirodne i graditeljske baštine područja Dubrovnika u prostornom kontekstu**. Institut za povijest umjetnosti, Split
- Buble S. et al. (2014.) Projekt Baština - pokretač razvoja: **Analiza katastra Dubrovnika 19. st. s transkripcijom upisnika građevinskih čestica**. Neir d.o.o., Split
- Bajica M., Butula S. et al. (2009.) Projekt COAST: **Inventarizacija, vrednovanje i planiranje obalnih krajobraza Dalmacije: Područje Stona i Janjine s Malostonskim zaljevom**. OIKON – Institut za primjenjenu ekologiju; Sveučilište u Zagrebu, Agronomski fakultet, Zavod za ukrasno bilje, krajobraznu arhitekturu i vrtnu umjetnost; Ljubljanski urbanistični zavod
- Birin I. (2014.) **Utjecaj nejasne zemljopisne (toponomastičke) terminologije na prostorno planiranje**. Kartografija Birin, Zagreb
- Cifrić I., Trako T. (2008.) **Usporedba percepcije prirodnog i kulturnog krajobraza u Hrvatskoj**, Socijalna ekologija, Zagreb
- Duić R. et al. (2009.) **Krajobrazni park Srđ**. Šumarski institut, Jastrebarsko
- Dumbović Bilušić, B. (2013.) **Projekt Baština - pokretač razvoja: Komparativna analiza zakonskog okvira na polju zaštite i upravljanja prirodnog i kulturnog krajolika Hrvatske s preporukama**. Arhikon, d.o.o., Zagreb
- Guidance on Heritage Impact Assessments for Cultural World Heritage Properties** (2011.) ICOMOS: www.icomos.org
- Guidelines for Landscape and Visual Impact Assessment** (2002.) The Landscape Institut; Institut of Environmental Management & Assessment
- Hrdalo I. (2012) **Zeleni sistem v razvoju odprtih površin izbranih mediteranskih obmorskih mest**, Doktorska disertacija. Univerza v Ljubljani, biotehniška fakulteta, Ljubljana
- Izmjene i dopune GUP Grada Dubrovnika**. Službeni glasnik Grada Dubrovnika, br. 03/14: <http://www.zzpudnz.hr/dokumenti2/dok171.aspx>
- Jurković S. et al. (2012.) **Studija vizualnih utjecaja novog sportsko-rekreacijskog centra i ostale gradnje na platou Srđa, na prostor i ukupnu sliku Grada Dubrovnika**. Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Zagreb
- Košćak Miočić-Stošić V. (2013.) **Važnost analiza krajobraza i korištenja GIS alata u provedbi krajobraznih politika**. Baština pokretač razvoja: Radionica - GIS u analizi krajobraza: <http://www.zzpudnz.hr/LinkClick.aspx?fileticket=U4i4ZUQteFo%3D&tabid=411>
- Krajolik: Sadržajna i metoda podloga Krajobrazne osnove Hrvatske** (1999.) Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i stanovanja, Zavod za prostorno planiranje; Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zavod za ukrasno bilje, krajobraznu arhitekturu: <http://www.mgipu.hr/doc/Publikacije/Krajolik-knjiga-web.pdf>
- Kunst I. et al. (2014.) Projekt Baština - pokretač razvoja: **Utjecaj promjene autentičnog kulturnog krajobraza Grada Dubrovnika kao važnog elementa identitetskog sustava na brand i imidž Grada te na uspješnost turističke destinacije**. Institut za turizam, Zagreb
- Landscape Aesthetics: A Handbook for Scenery Management** (1995.) United States Department of Agriculture, Forest Service: http://www.fs.fed.us/cdt/carrying_capacity/landscape_aesthetics_handbook_701_no_append.pdf
- Lynch K. (1960.) **The Image of the City**. MIT Press
- Marušič J. et al (1998.) **Regional Distribution of Landscape Types in Slovenia: Methodological Basis**. Ministry of the Environment and Physical Planning, Ljubljana
- Mišetić A., Miletić, G.M. (2014.) Projekt Baština - pokretač razvoja: **Provedba participacijskog procesa na pilot Području Dubrovnika**. Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb
- Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention** (2013.) UNESCO World Heritage Centre: <http://whc.unesco.org/en/guidelines>
- Prostorni plan Dubrovačko - neretvanske županije**. Službeni glasnik Dubrovačko-neretvanske županije", broj 06/03., 03/05., 03/06., 07/10. 04/12.-isp. i 09/13.): http://www.dnz.hr/prostorni_plan.php
- Sošić L. (2012.) **Valorizacija krajobraznog prostora - Golf igralište na Srđu - Dubrovnik**. Studio za krajobraznu arhitekturu, prostorno planiranje, okoliš d.o.o., Rovinj
- Steinitz C. (2010.) **The Visual Landscape Assessment of the Autonomous Community of Valencia**. Spain. Landscape 21, special edition 2010: http://www.dkas.si/files/Landscape21_WEB.pdf
- Stiperski Z. et al. (2014.) **Studija "Određivanja primorske padine od uzvišenja Srđa do uzvišenja Dolić-Žarkovica"**. Sveučilište u Zagrebu Prirorodoslovno-matematički fakultet, Geografski odsjek, Zagreb
- Škevin Mikulandra A., Hrzić M. (2005) **Analiza perceptivnih elemenata slike grada Šibenika prema modelu Kevina Lyncha**. Prostor 13(2005) 1(29)
- Šmit K. (2012) **Studija vizualnih utjecaja Grada Dubrovnika**. Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, Zagreb
- Virido d.o.o. (2011) **Strategija zelene infrastrukture Grada Jastrebarsko**

1 Područje Dubrovnika/
studije

1.2 Avstrijska katastarska karta,
1837/76. godine

Mjerilo: 1:25.000

0 1 km

Identifikacija i valorizacija prirodnih i kulturnih krajolika na pilot području grada Dubrovnika

1 Područje Dubrovnika/
studije

1.3 **Aerofotogrametrijski
snimak, 1960/67. godine**

Mjerilo: 1:25.000
0 1 km

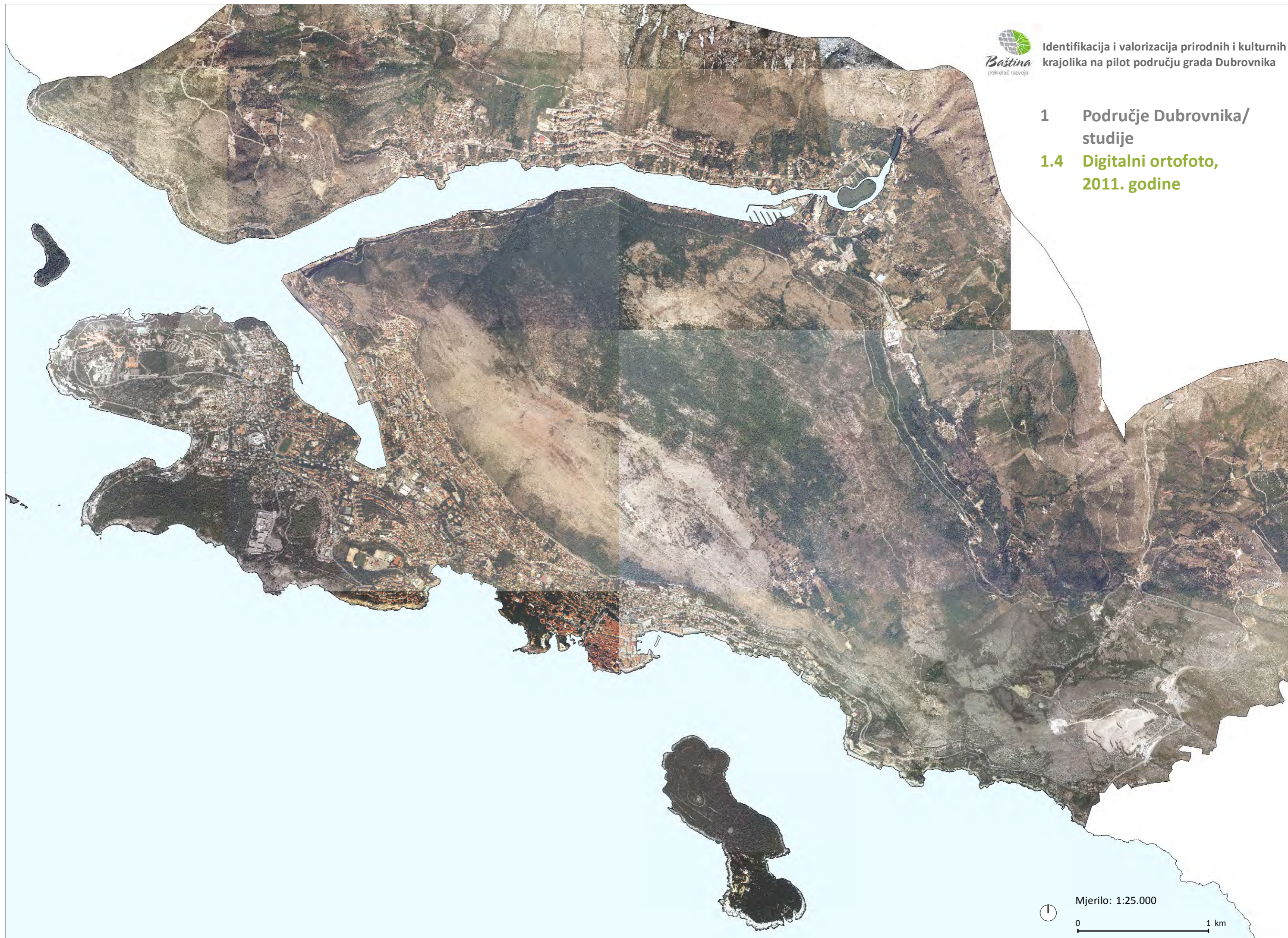

Identifikacija i valorizacija prirodnih i kulturnih krajolika na pilot području grada Dubrovnika

1 Područje Dubrovnika/
studije

1.4 Digitalni ortofoto,
2011. godine

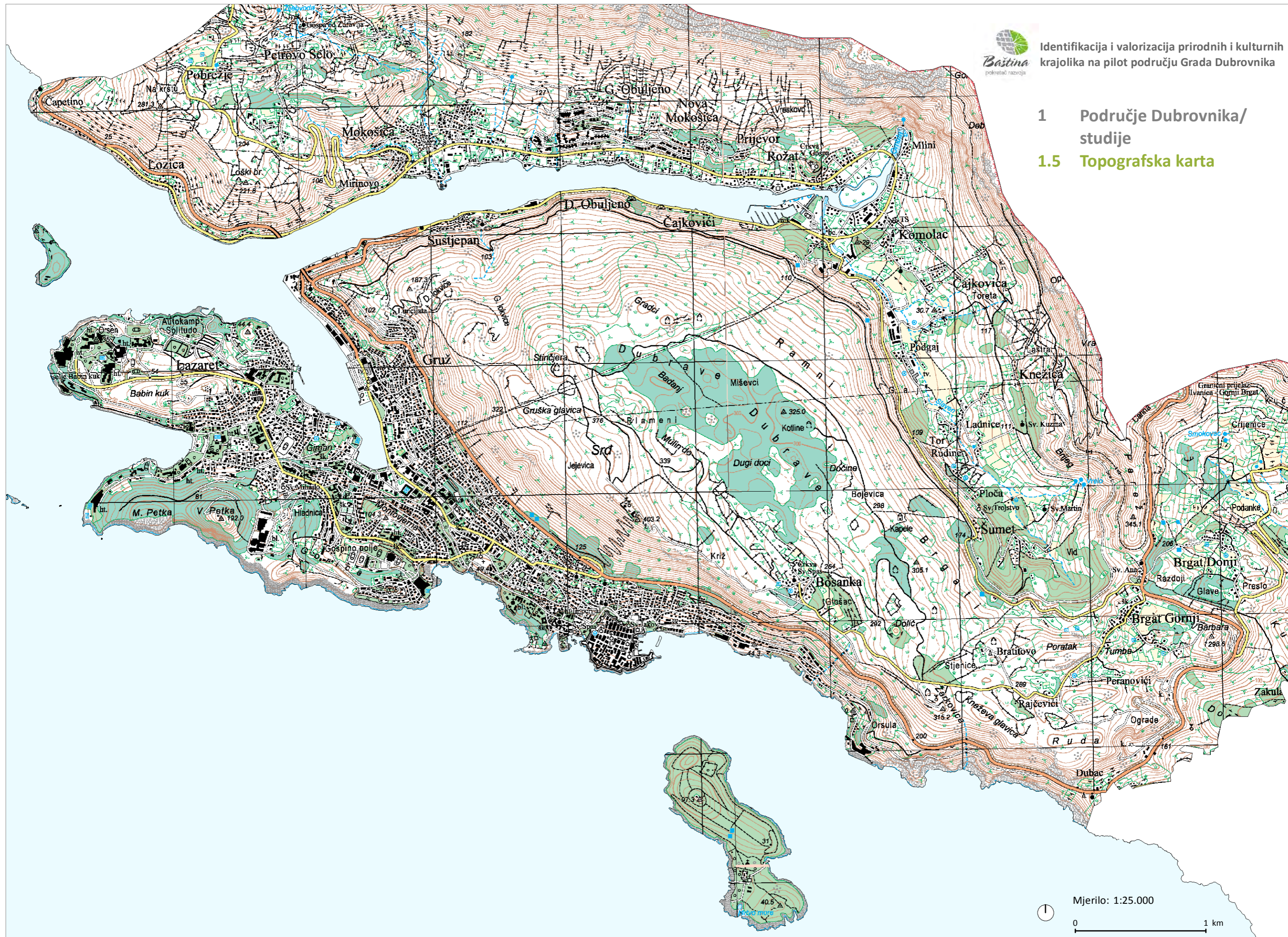

Mjerilo: 1:25.000

0 1 km

1 Područje Dubrovnika/
studije

1.5 Topografska karta

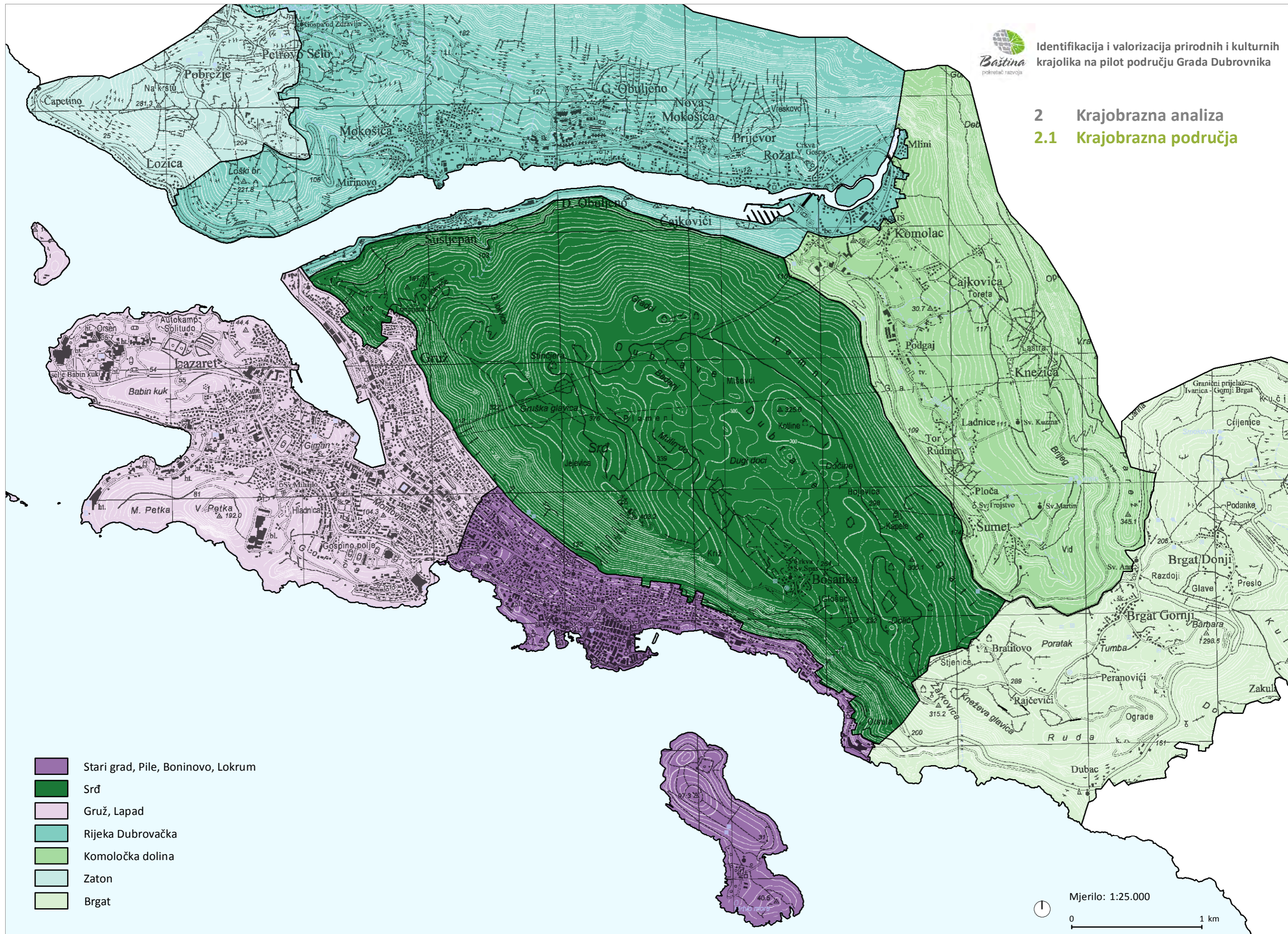

Mjerilo: 1:25.000

0 1 km

2 Krajobrazna analiza
2.1 Krajobrazna područja

- Stari grad, Pile, Boninovo, Lokrum
- Srđ
- Gruž, Lapad
- Rijeka Dubrovačka
- Komoločka dolina
- Zaton
- Brgat

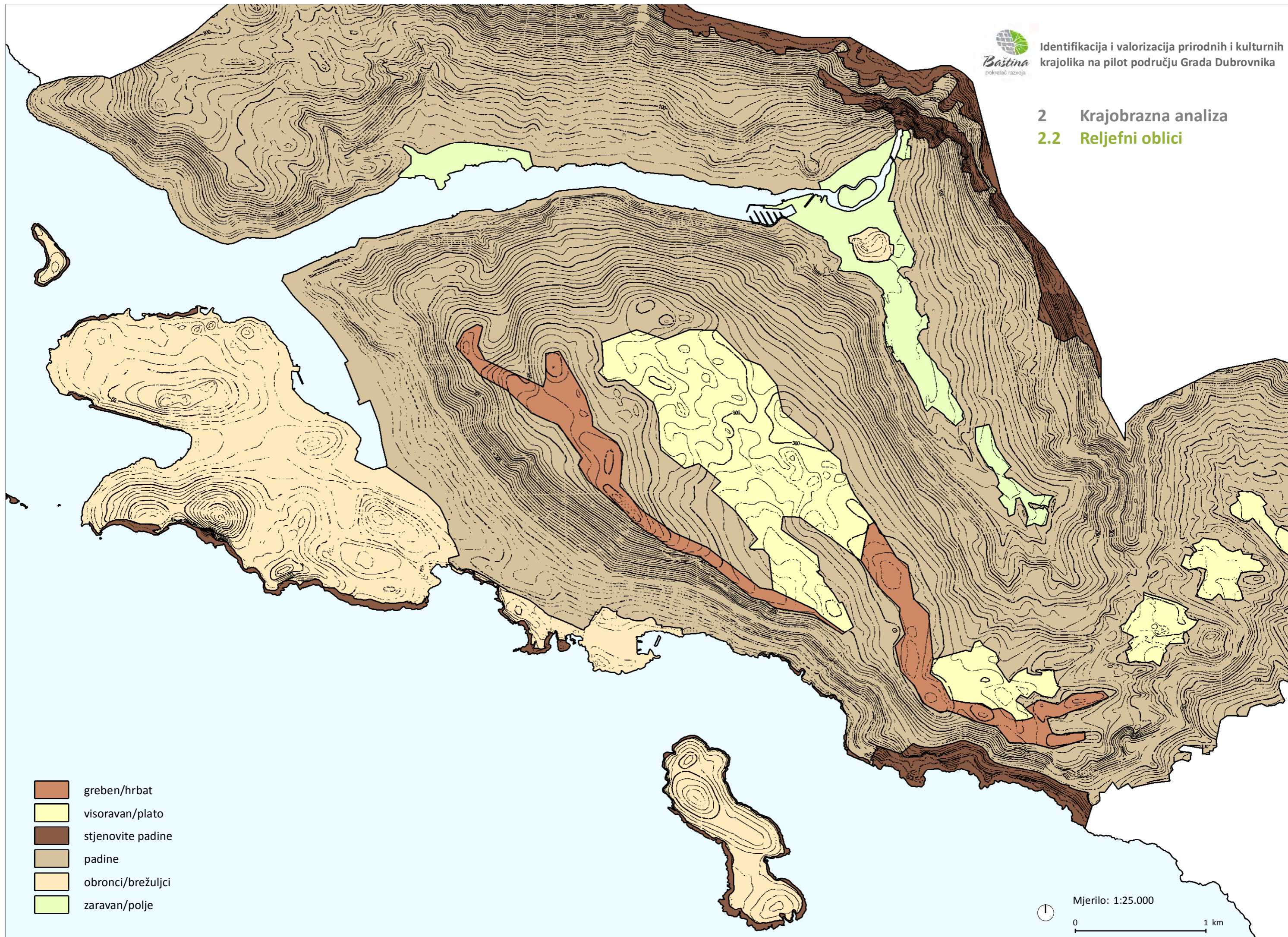

Mjerilo: 1:25.000

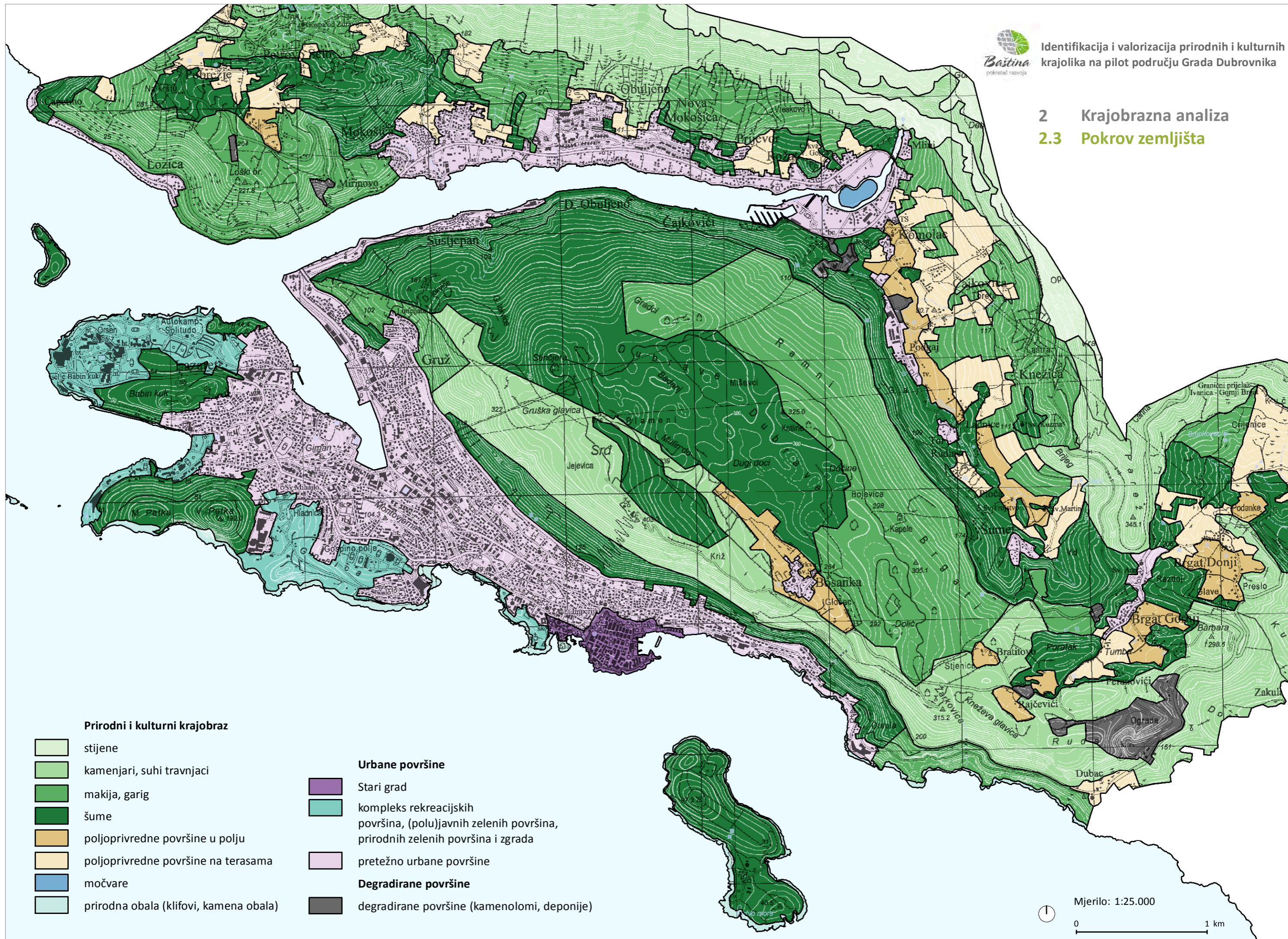
0 1 km

2 Krajobrazna analiza

2.2 Reljefni oblici

2 Krajobrazna analiza
2.3 Pokrov zemljišta

Prirodni i kulturni krajobraz

- stijene
- kamenjari, suhi travnjaci
- makija, garig
- šume
- poljoprivredne površine u polju
- poljoprivredne površine na terasama
- močvare
- prirodna obala (klifovi, kamena obala)

Urbane površine

- Stari grad
- kompleks rekreacijskih površina, (polu)javnih zelenih površina, prirodnih zelenih površina i zgrada
- pretežno urbane površine

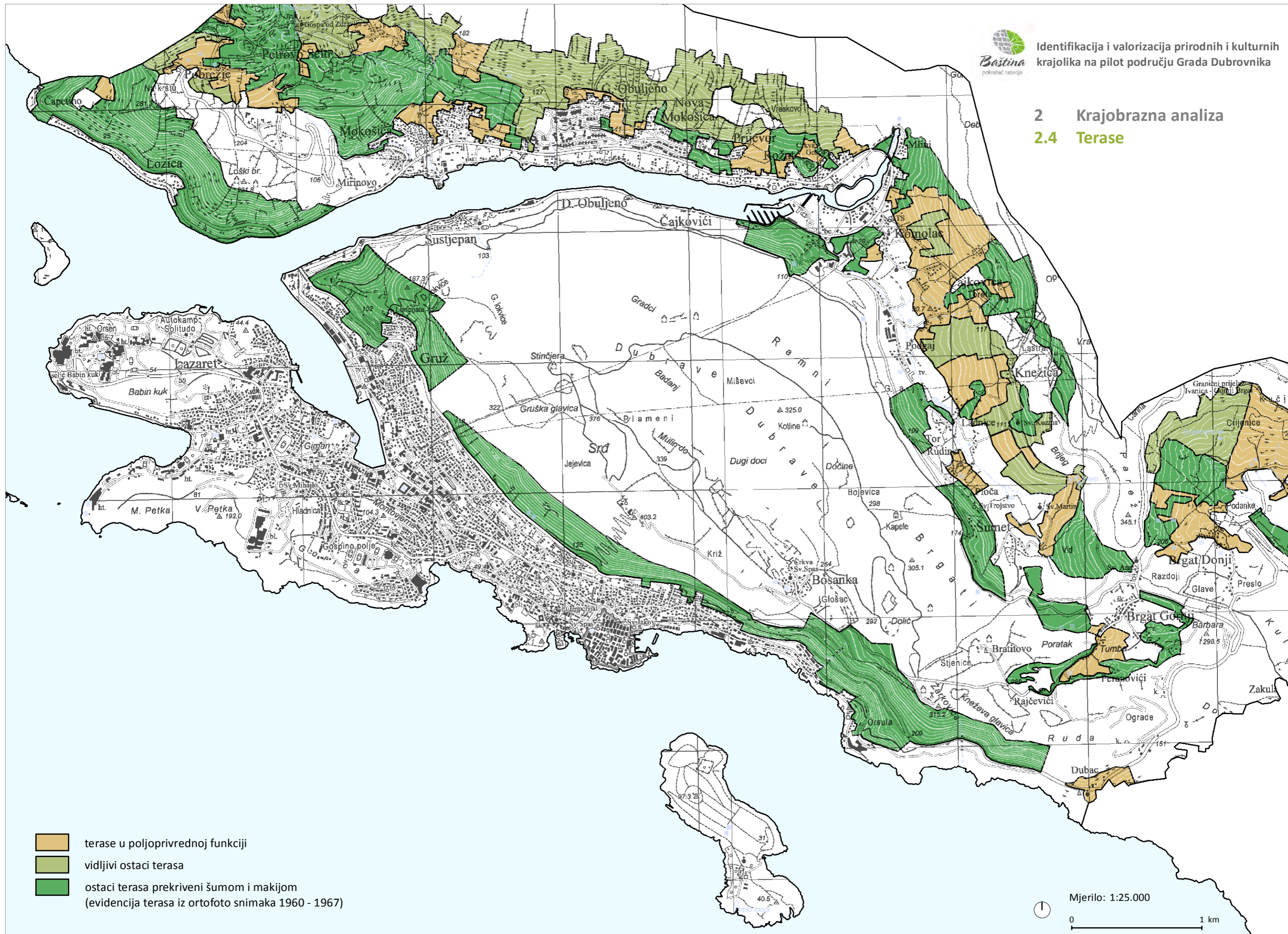
Degradirane površine

- degradirane površine (kamenolomi, deponije)

Mjerilo: 1:25.000
0 1 km

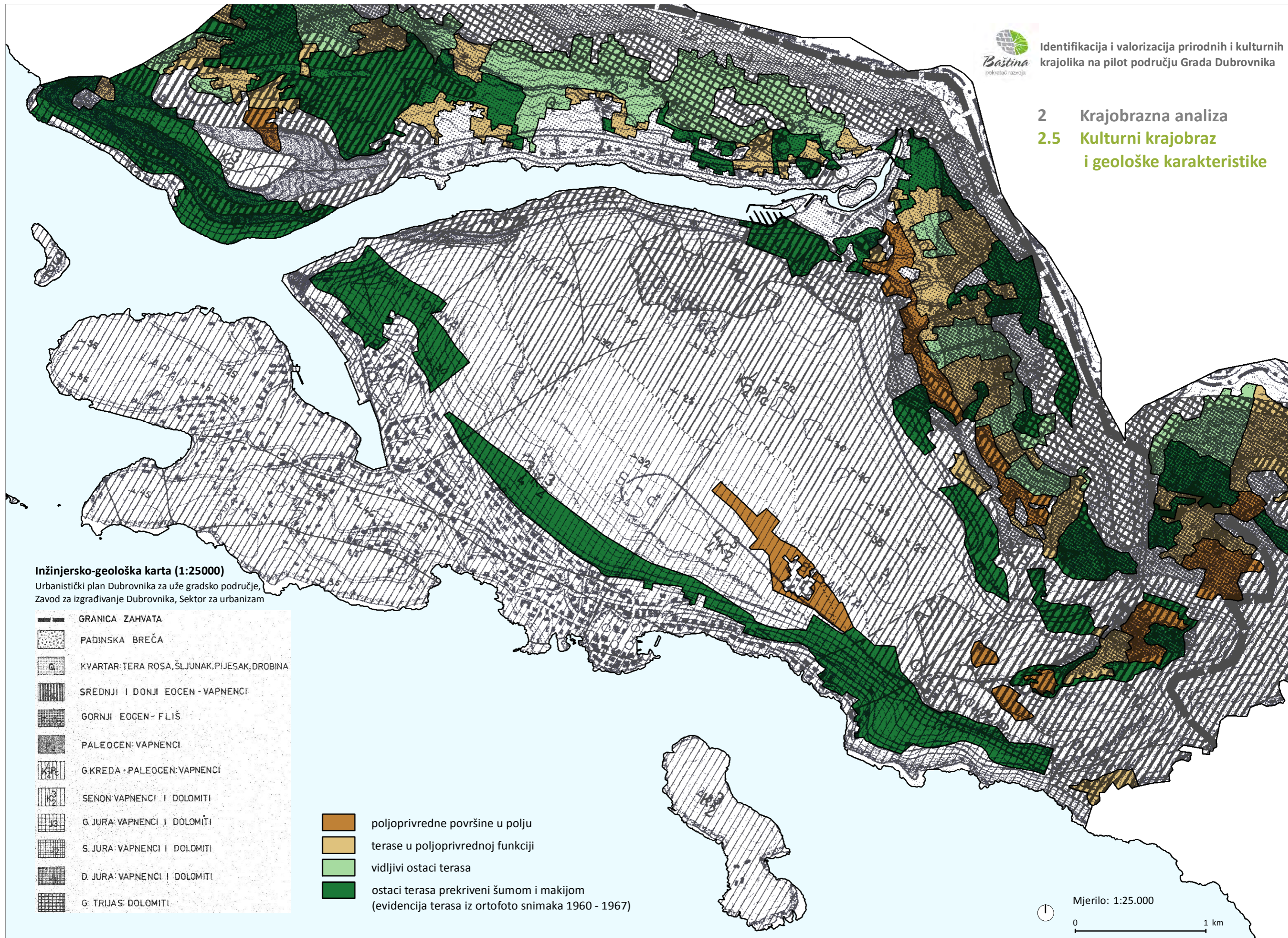
2 Krajobrazna analiza

2.4 Terasa

- terase u poljoprivrednoj funkciji
- vidljivi ostaci terasa
- ostaci terasa prekriveni šumom i makijom
(evidencija terasa iz ortofoto snimaka 1960 - 1967)

2 Krajobrazna analiza
2.5 Kulturni krajobraz i geološke karakteristike

Inžinjersko-geološka karta (1:25000)

Urbanistički plan Dubrovnika za uže gradsko područje, Zavod za izgrađivanje Dubrovnika, Sektor za urbanizam

- GRANICA ZAHVATA
- PADINSKA BREČA
- KVARTAR: TERA ROSA, ŠLJUNAK, PIJESAK, DROBINA
- SREDNJI I DONJI EOCEN - VAPNENCI
- GORNJI EOCEN - FLIŠ
- PALEOCEN: VAPNENCI
- G. KREDA - PALEOCEN: VAPNENCI
- SENON: VAPNENCI I DOLOMITI
- G. JURA: VAPNENCI I DOLOMITI
- S. JURA: VAPNENCI I DOLOMITI
- D. JURA: VAPNENCI I DOLOMITI
- G. TRIJAS: DOLOMITI

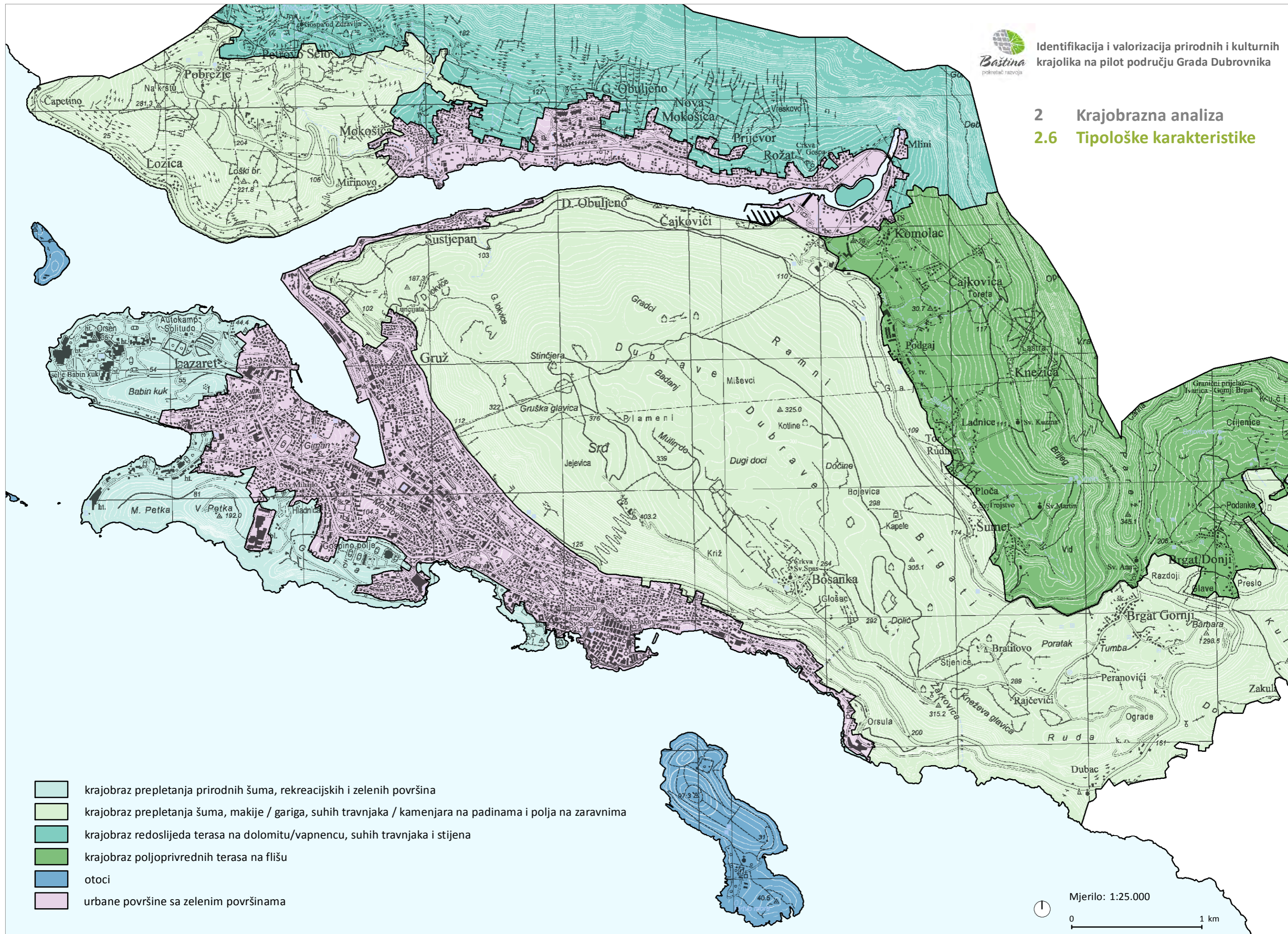
- poljoprivredne površine u polju
- terase u poljoprivrednoj funkciji
- vidljivi ostaci terasa
- ostaci terasa prekriveni šumom i makijom (evidencija terasa iz ortofoto snimaka 1960 - 1967)

Mjerilo: 1:25.000

0 1 km

2 Krajobrazna analiza
2.6 Tipološke karakteristike

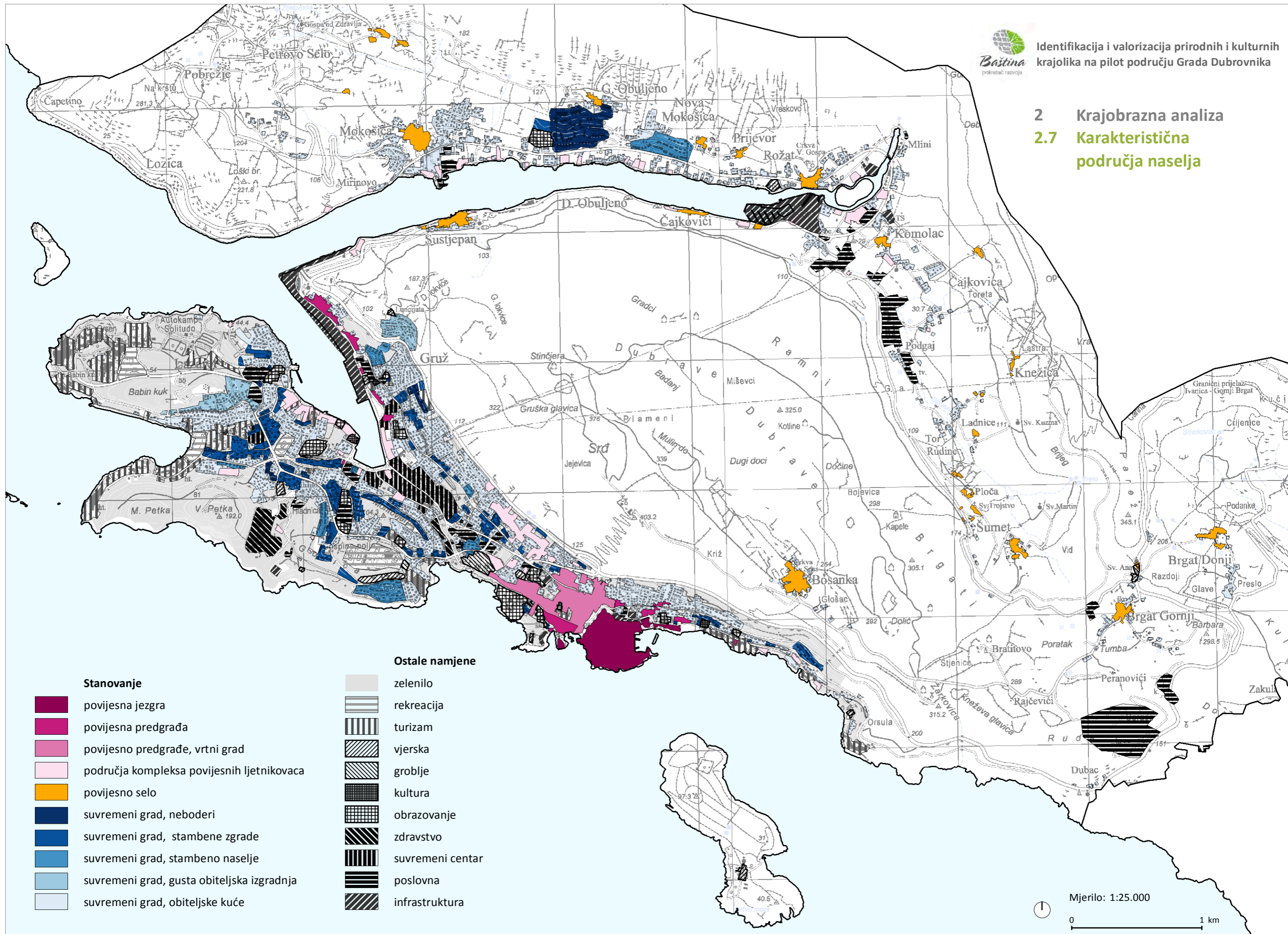

- krajobraz prepletanja prirodnih šuma, rekreacijskih i zelenih površina
- krajobraz prepletanja šuma, makije / gariga, suhih travnjaka / kamenjara na padinama i polja na zaravnima
- krajobraz redosljeda terasa na dolomitu/vapnencu, suhih travnjaka i stijena
- krajobraz poljoprivrednih terasa na flišu
- otoci
- urbane površine sa zelenim površinama

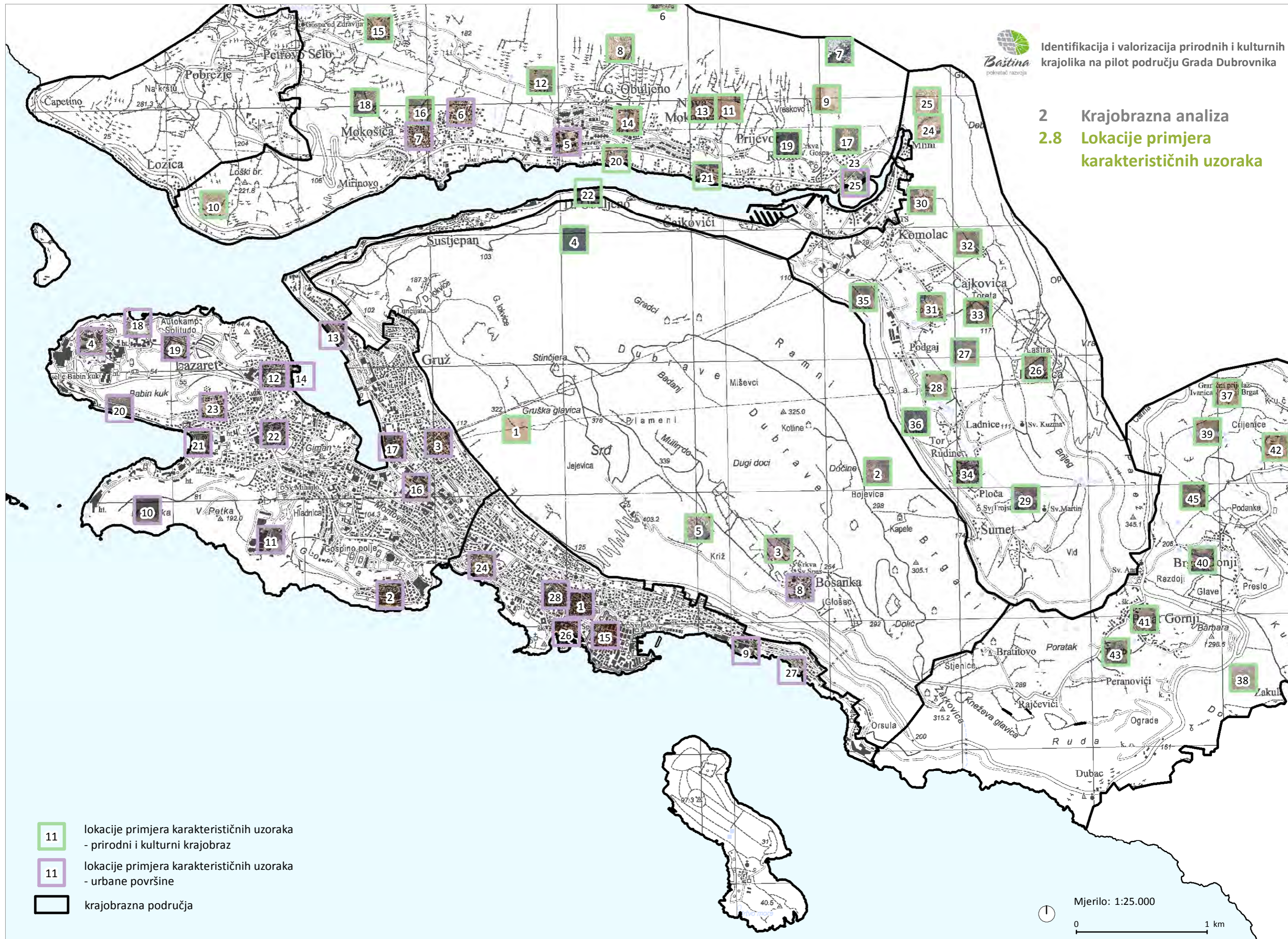

2 Krajobrazna analiza

2.7 Karakteristična područja naselja

2 Krajobrazna analiza
2.8 Lokacije primjera karakterističnih uzoraka

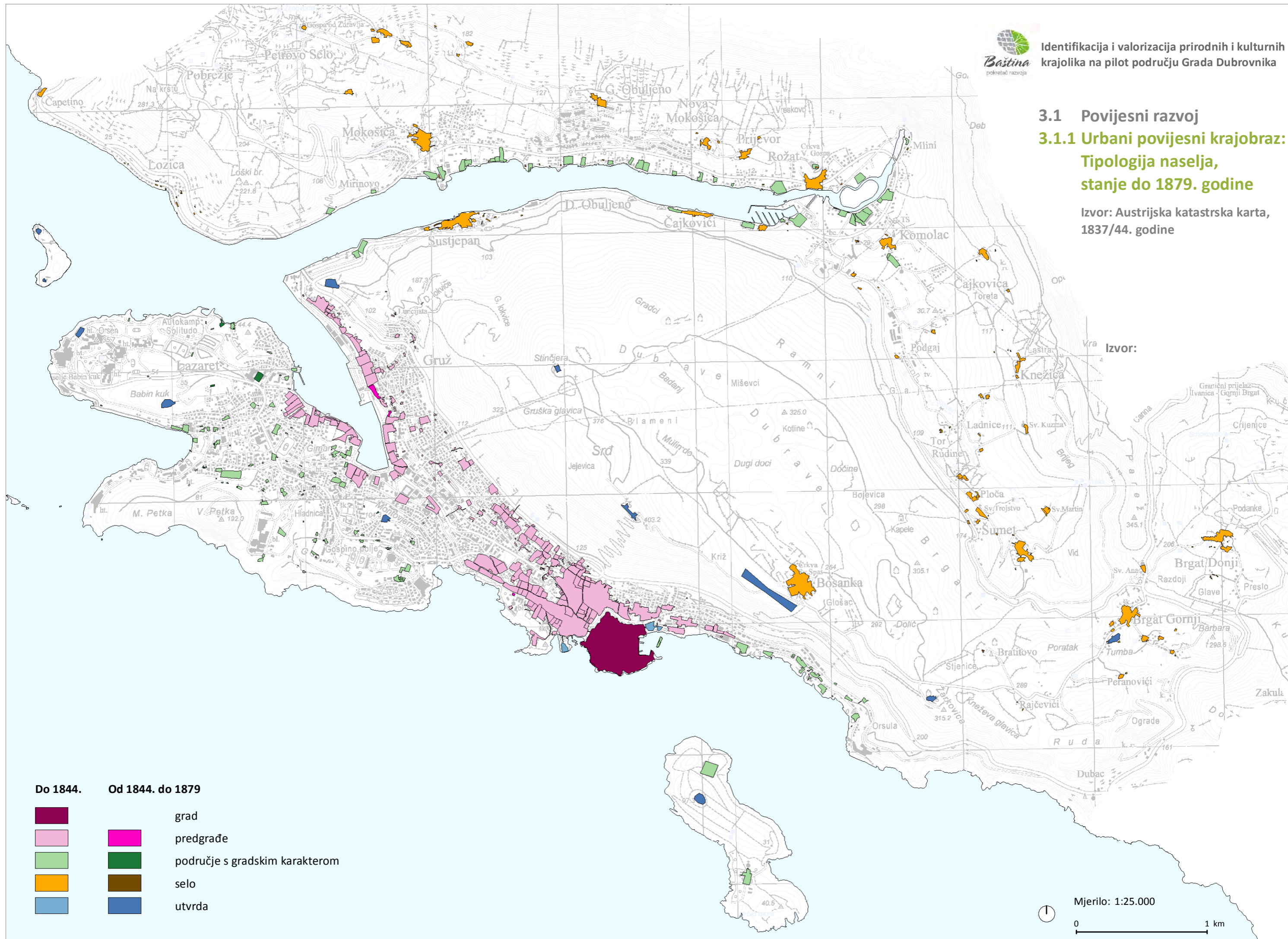
- 11 lokacije primjera karakterističnih uzoraka - prirodni i kulturni krajobraz
- 11 lokacije primjera karakterističnih uzoraka - urbane površine
- krajobrazna područja

3.1 Povijesni razvoj

3.1.1 Urbani povijesni krajobraz: Tipologija naselja, stanje do 1879. godine

Izvor: Austrijska katastrska karta, 1837/44. godine

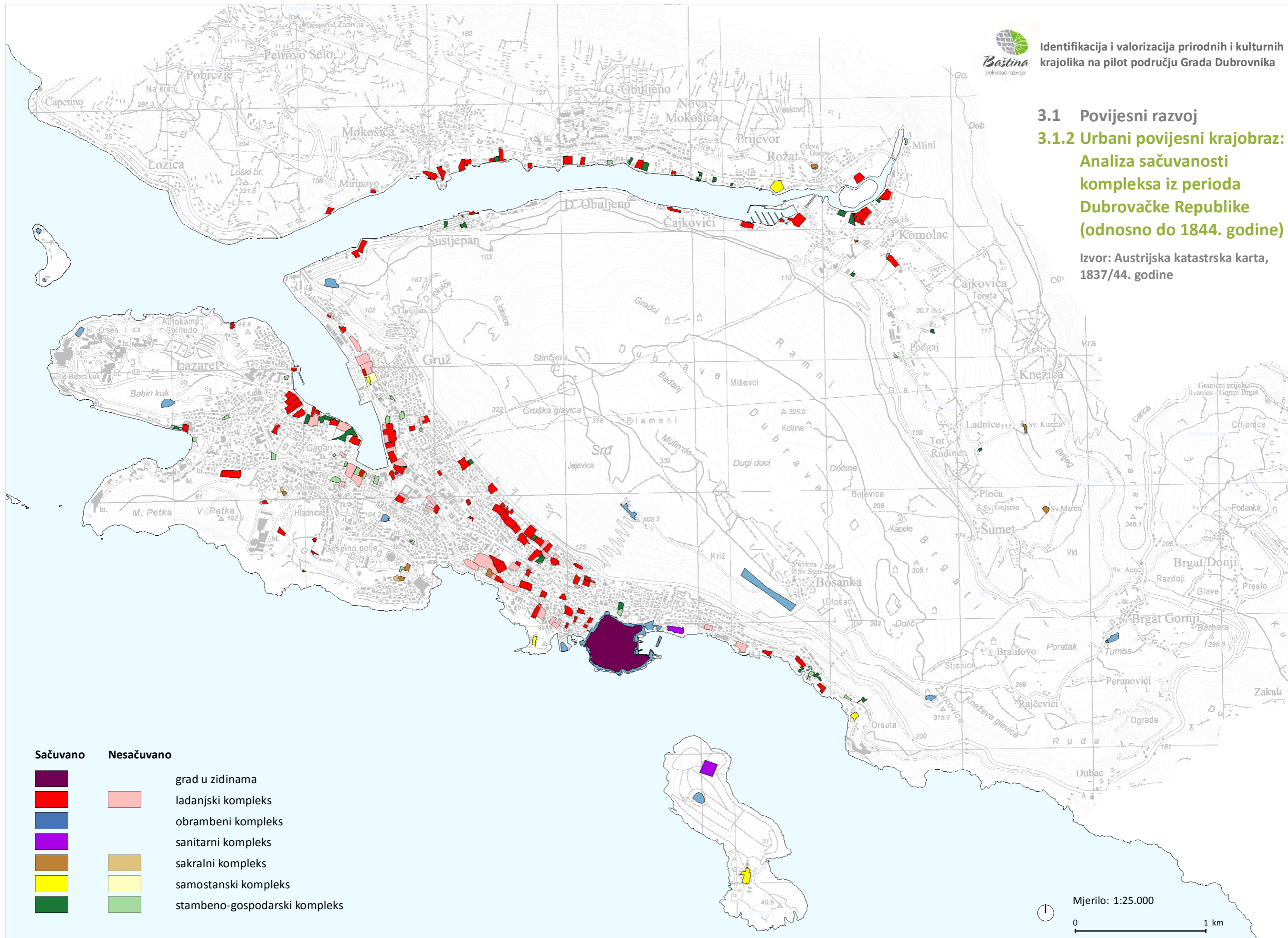
Izvor:

Do 1844.	Od 1844. do 1879	
		grad
		predgrađe
		područje s gradskim karakterom
		selo
		utvrda

3.1 Povijesni razvoj
3.1.2 Urbani povijesni krajobraz:
Analiza sačuvanosti kompleksa iz perioda Dubrovačke Republike (odnosno do 1844. godine)

Izvor: Austrijska katastrska karta, 1837/44. godine

Sačuvano

Nesačuvano

- grad u zidinama
- ladanjski kompleks
- obrambeni kompleks
- sanitarni kompleks
- sakralni kompleks
- samostanski kompleks
- stambeno-gospodarski kompleks

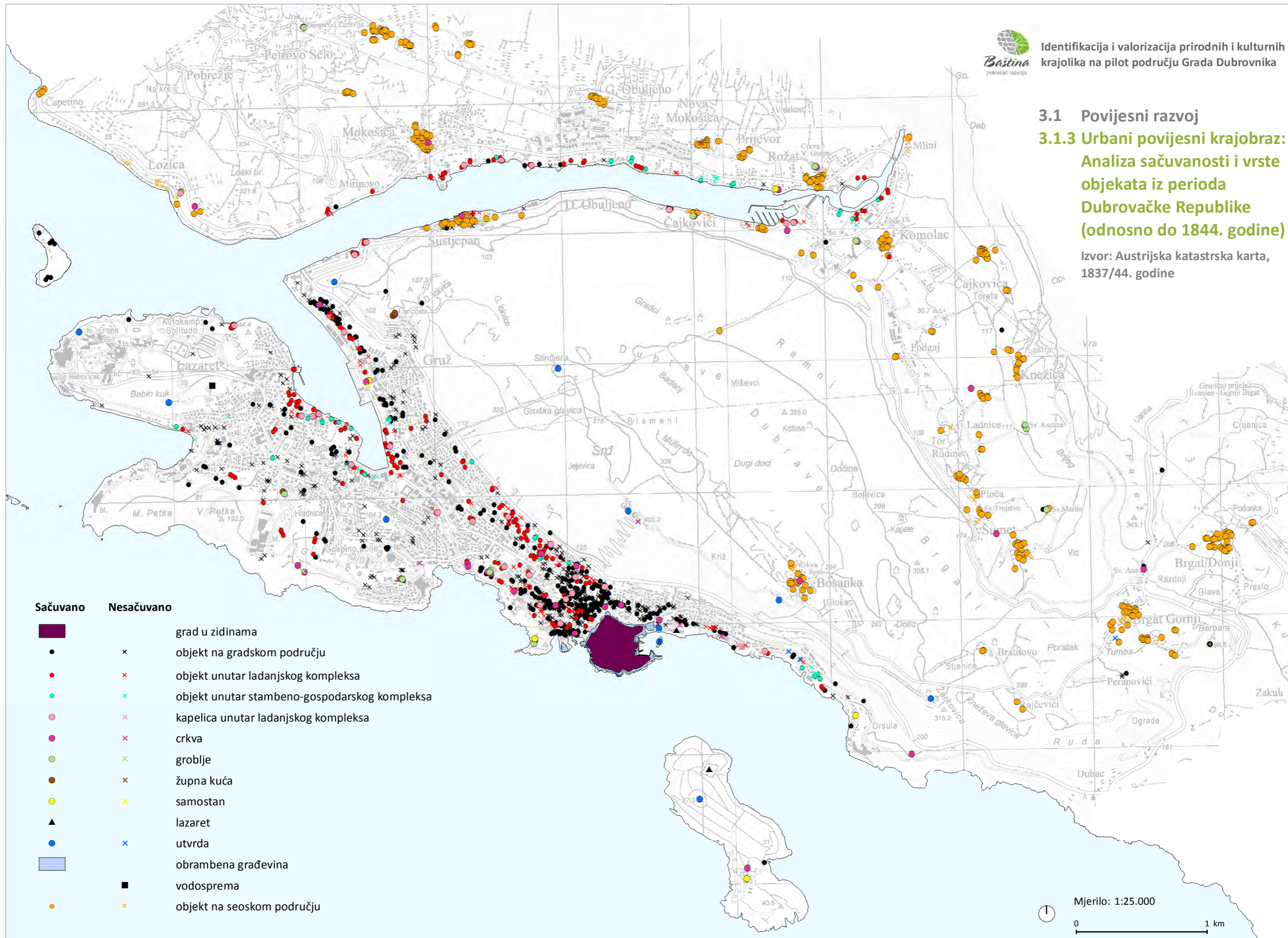
Mjerilo: 1:25.000

0 1 km

3.1 Povijesni razvoj

3.1.3 Urbani povijesni krajobraz: Analiza sačuvanosti i vrste objekata iz perioda Dubrovačke Republike (odnosno do 1844. godine)

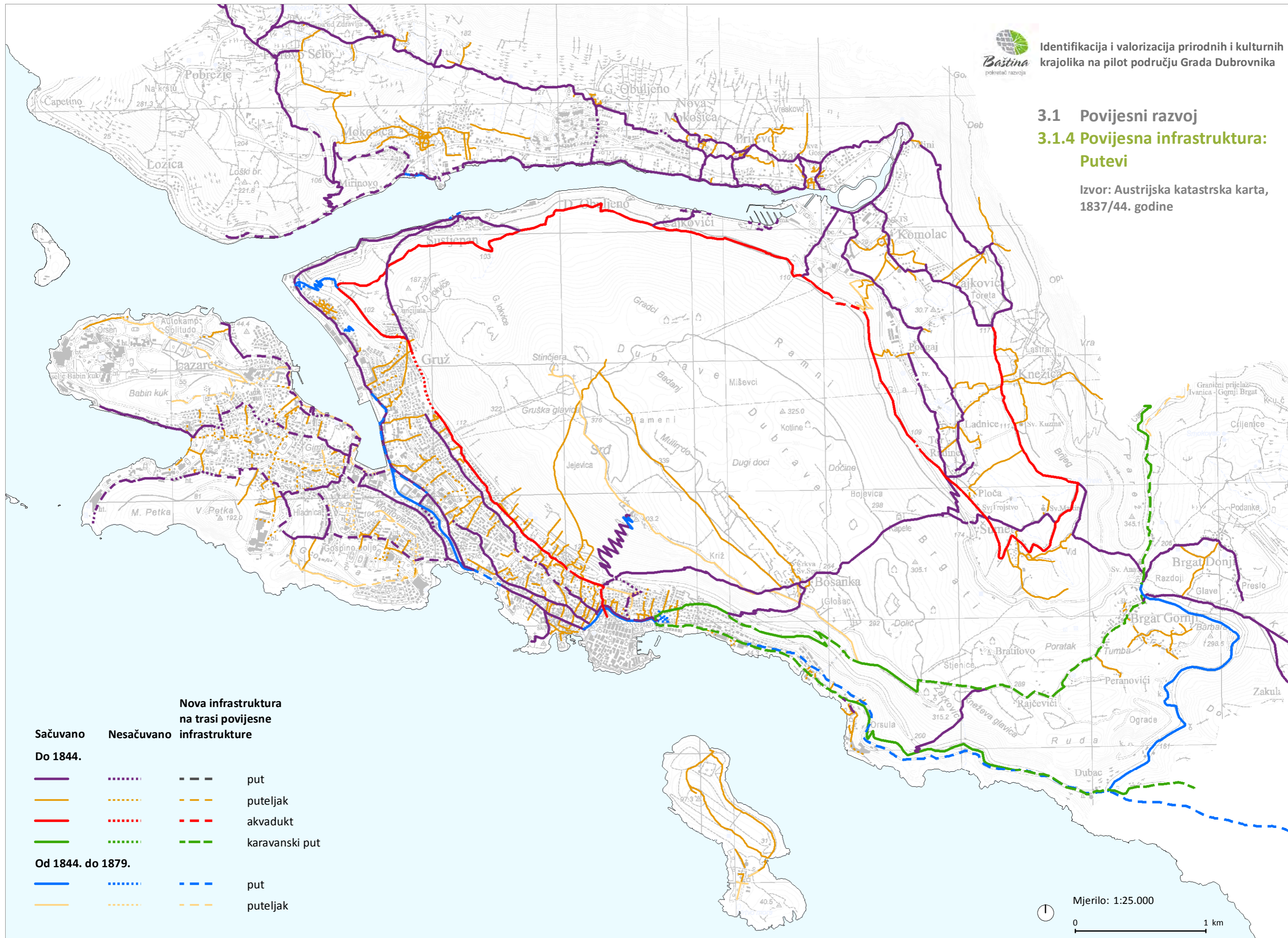
Izvor: Austrijska katastrska karta, 1837/44. godine

3.1 Povijesni razvoj

3.1.4 Povijesna infrastruktura: Putevi

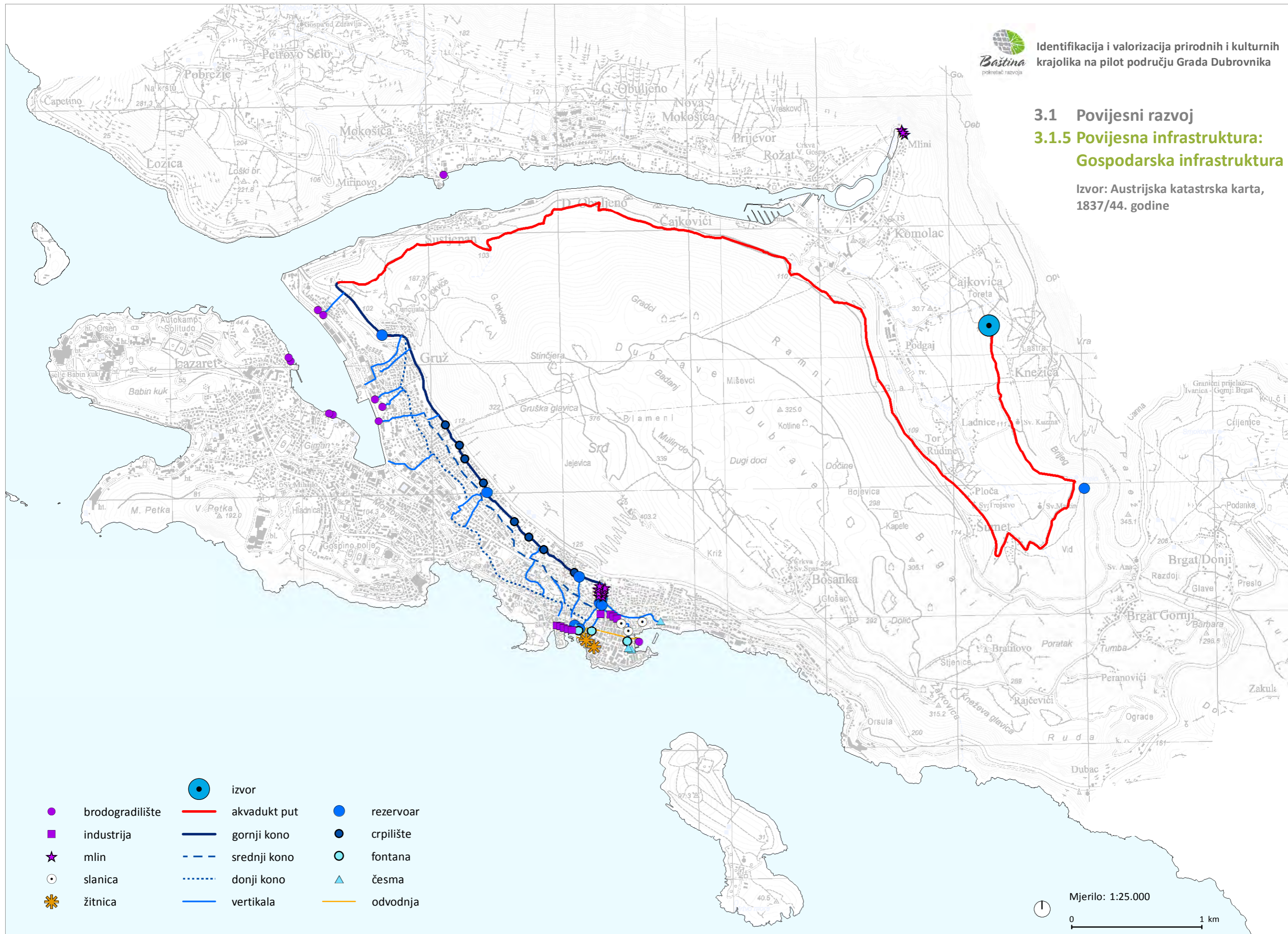
Izvor: Austrijska katastrska karta, 1837/44. godine

3.1 Povijesni razvoj

3.1.5 Povijesna infrastruktura: Gospodarska infrastruktura

Izvor: Austrijska katastrska karta, 1837/44. godine

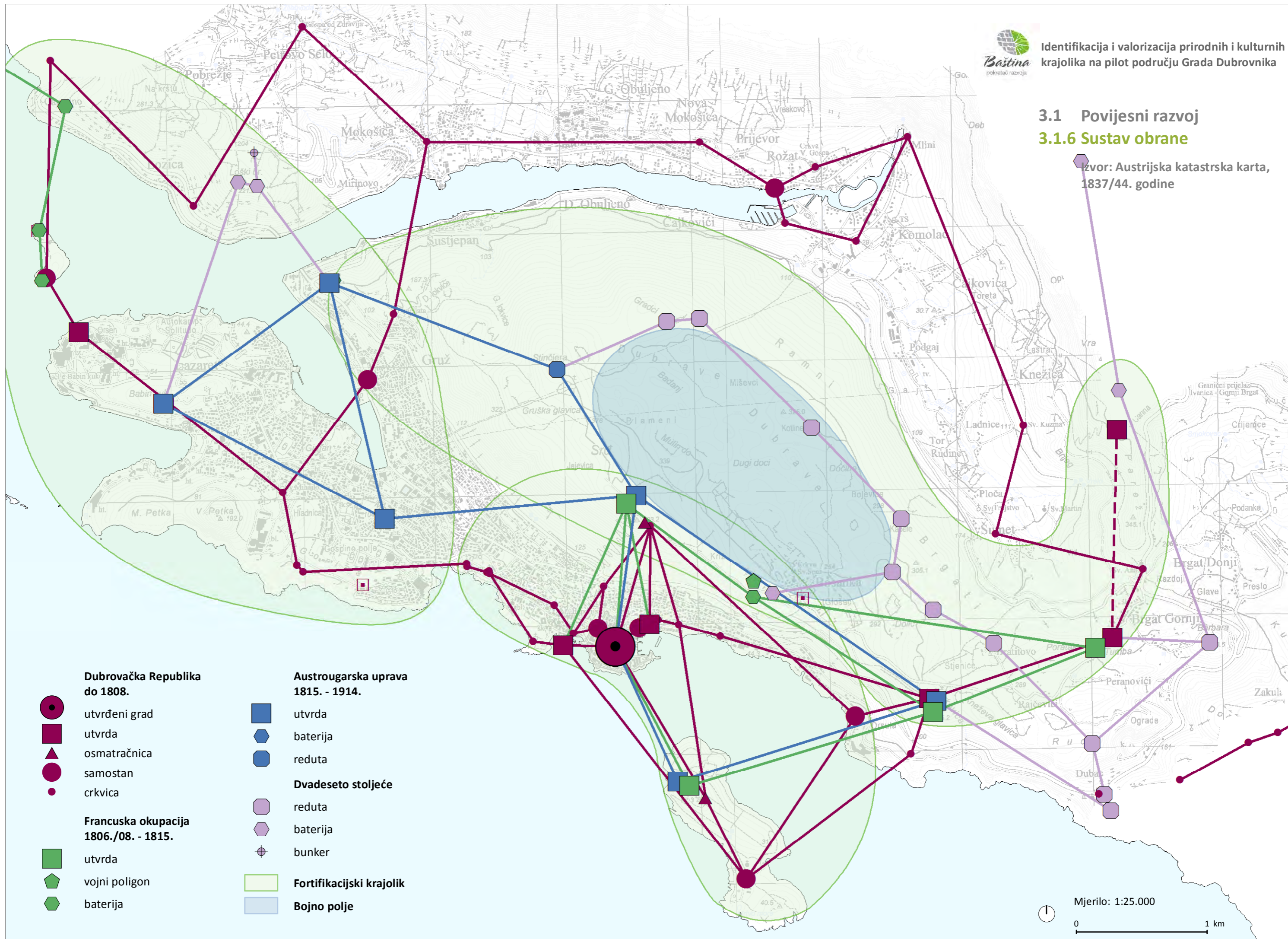
Mjerilo: 1:25.000

0 1 km

3.1 Povijesni razvoj

3.1.6 Sustav obrane

Izvor: Austrijska katastrska karta, 1837/44. godine

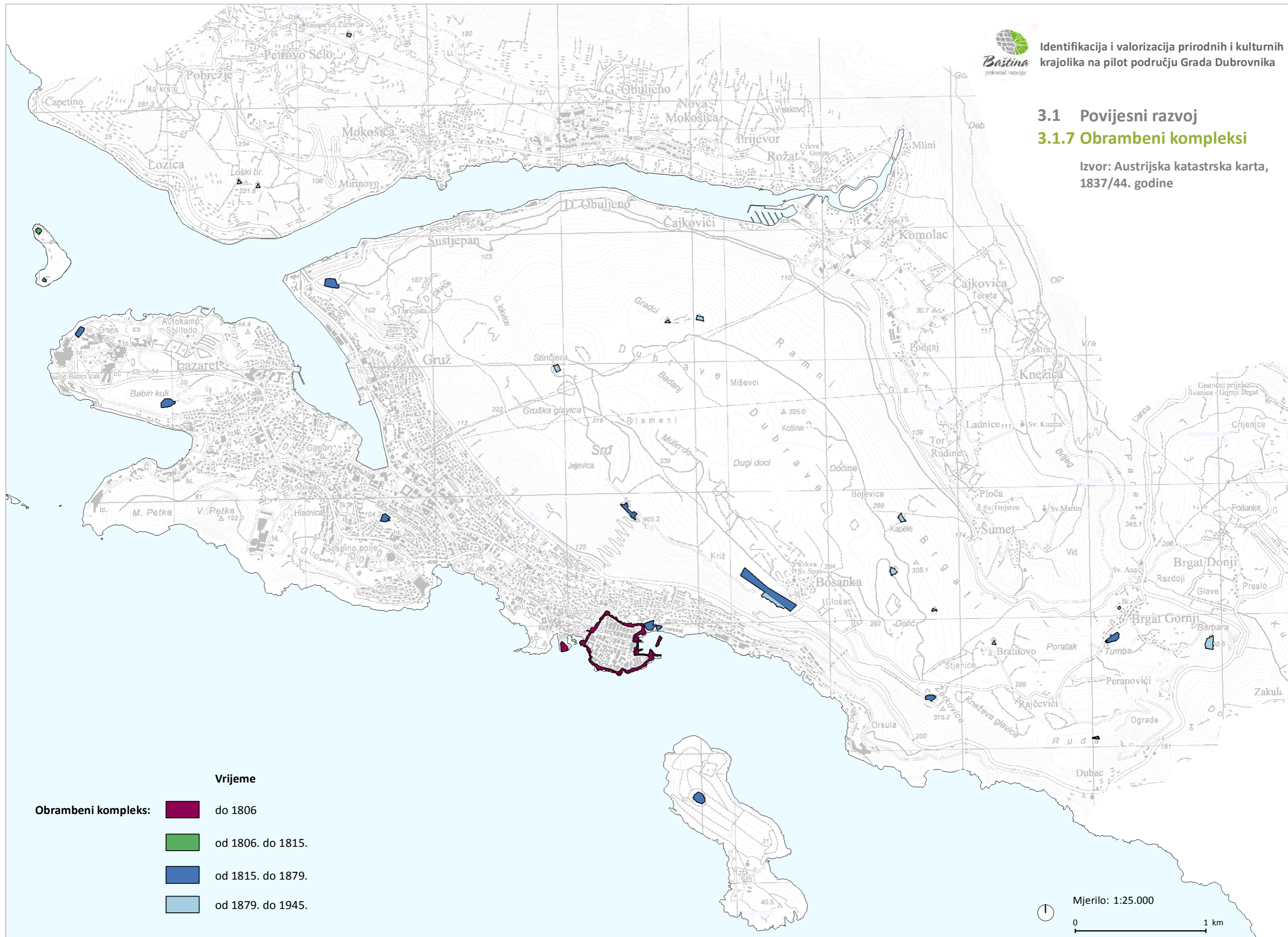

3.1 Povijesni razvoj

3.1.7 Obrambeni kompleksi

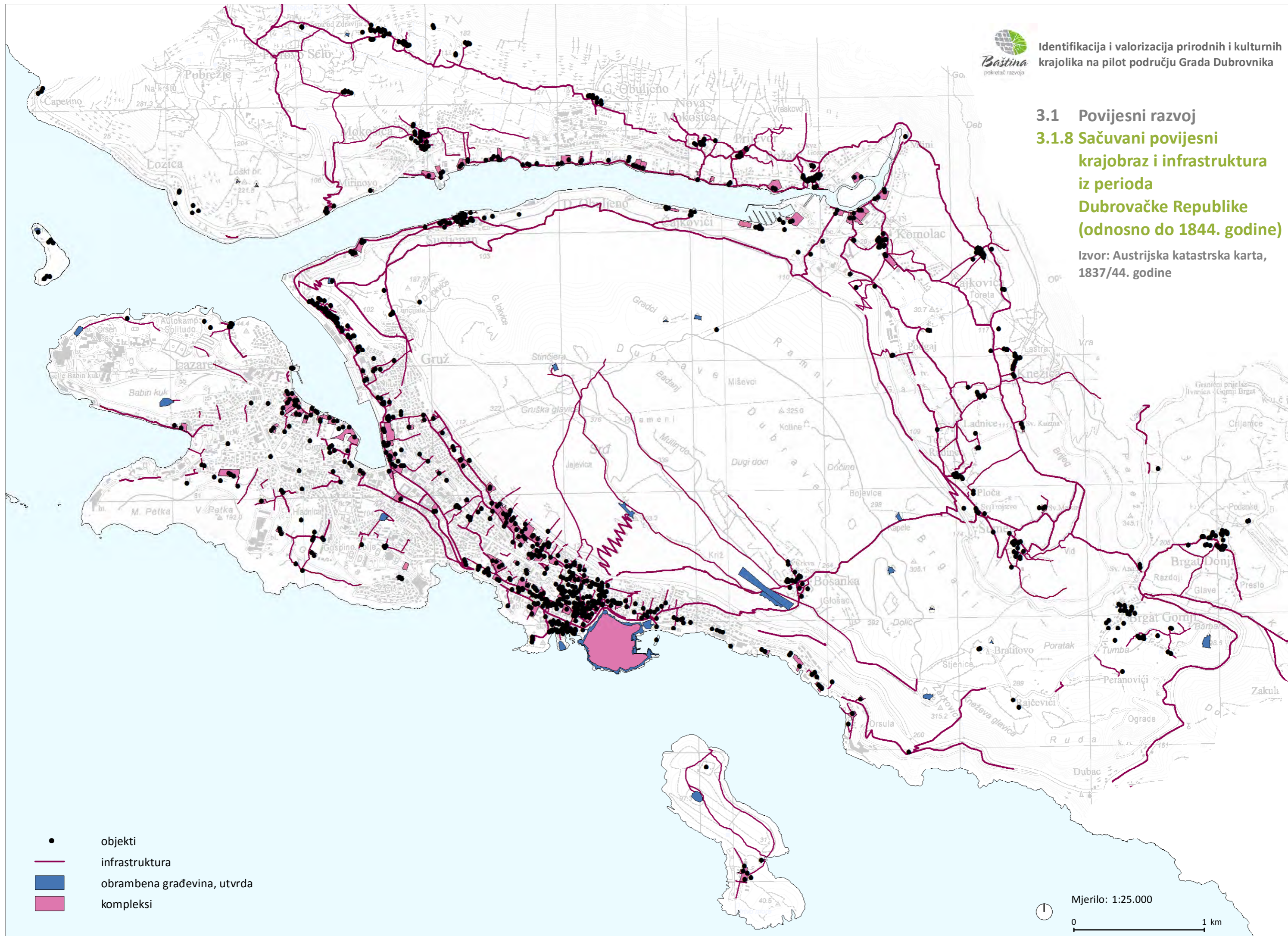
Izvor: Austrijska katastrska karta, 1837/44. godine

3.1 Povijesni razvoj

3.1.8 Sačuvani povijesni krajobraz i infrastruktura iz perioda Dubrovačke Republike (odnosno do 1844. godine)

Izvor: Austrijska katastrska karta, 1837/44. godine

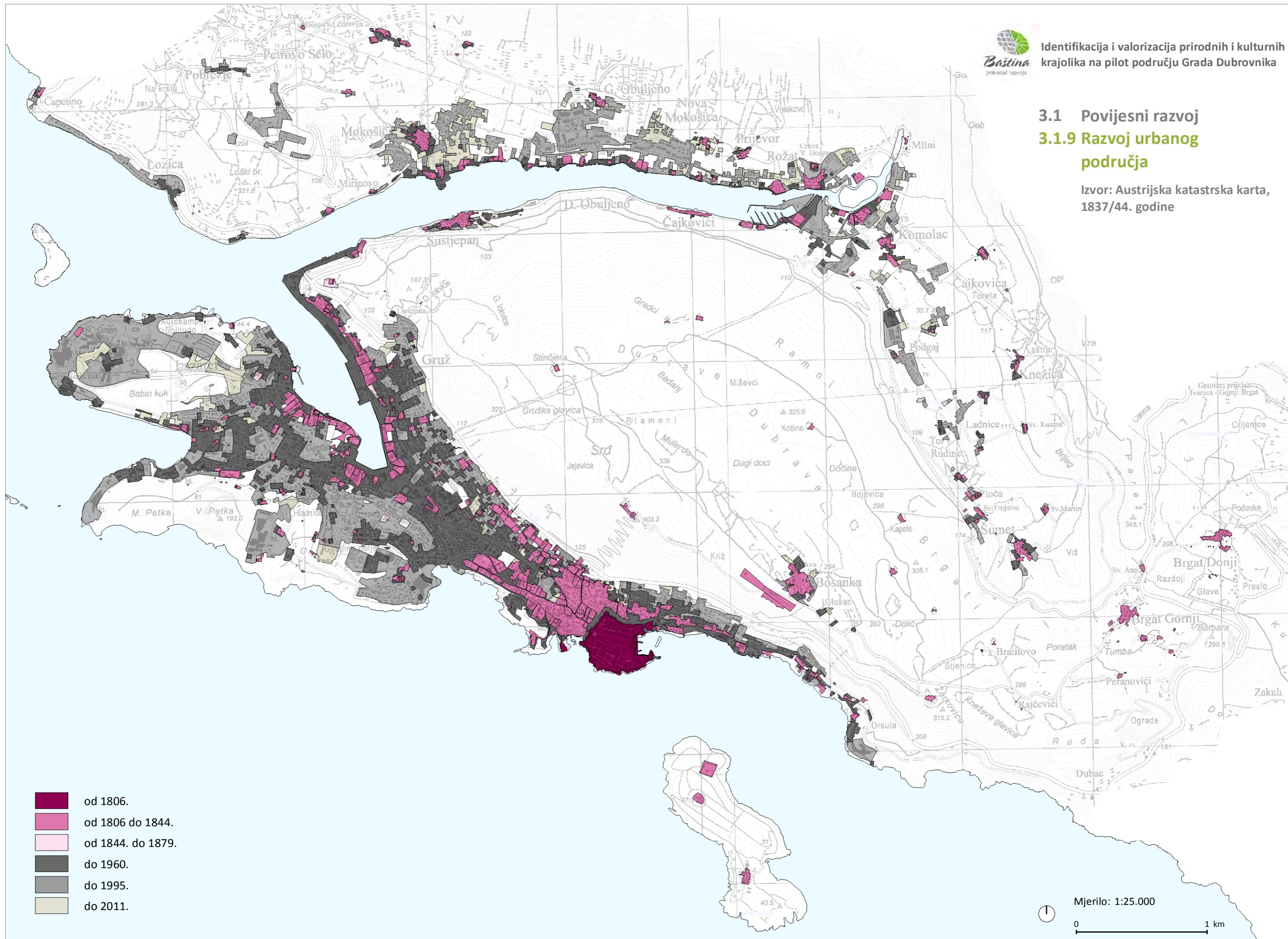
- objekti
- infrastruktura
- obrambena građevina, utvrda
- kompleksi

Mjerilo: 1:25.000
0 1 km

3.1 Povijesni razvoj

3.1.9 Razvoj urbanog područja

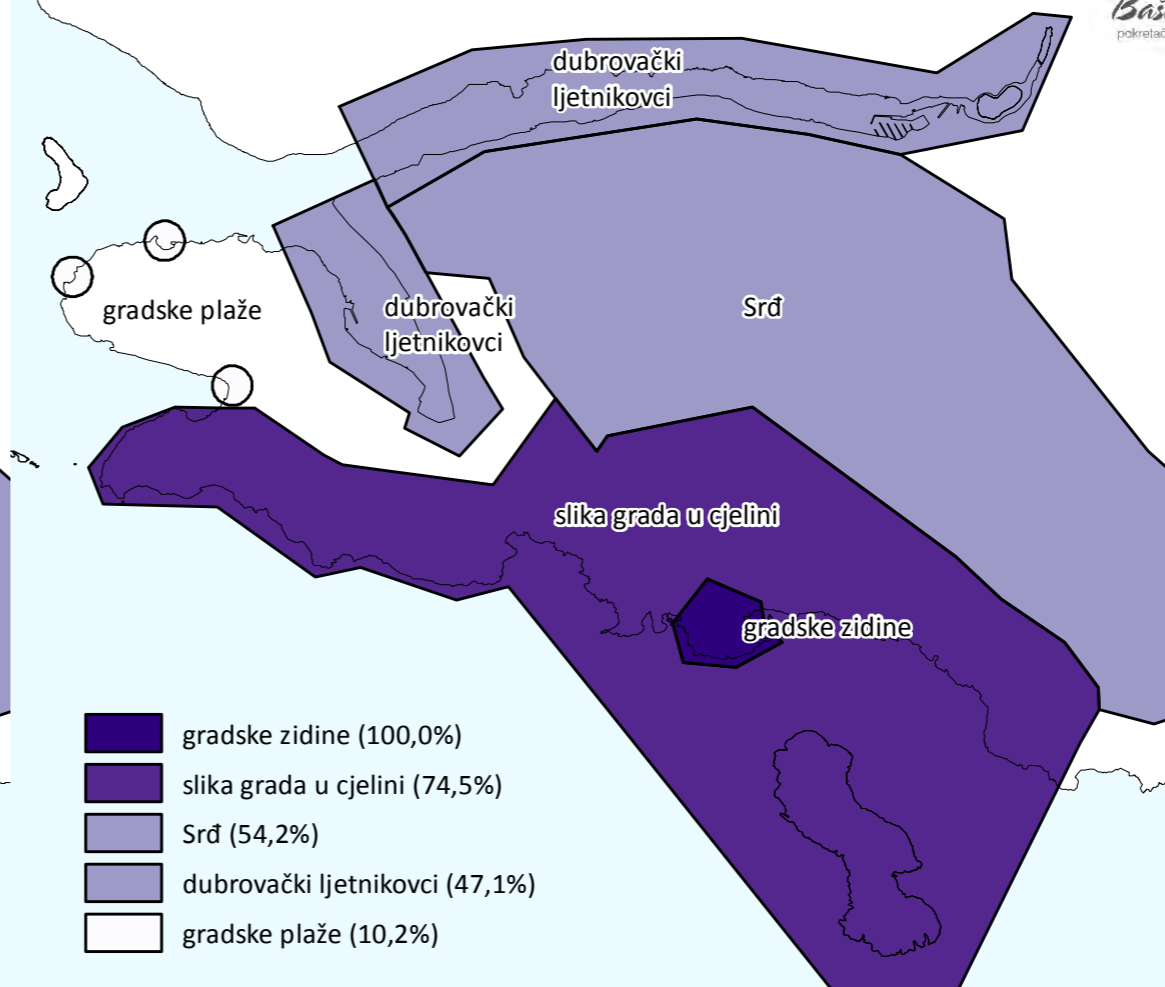
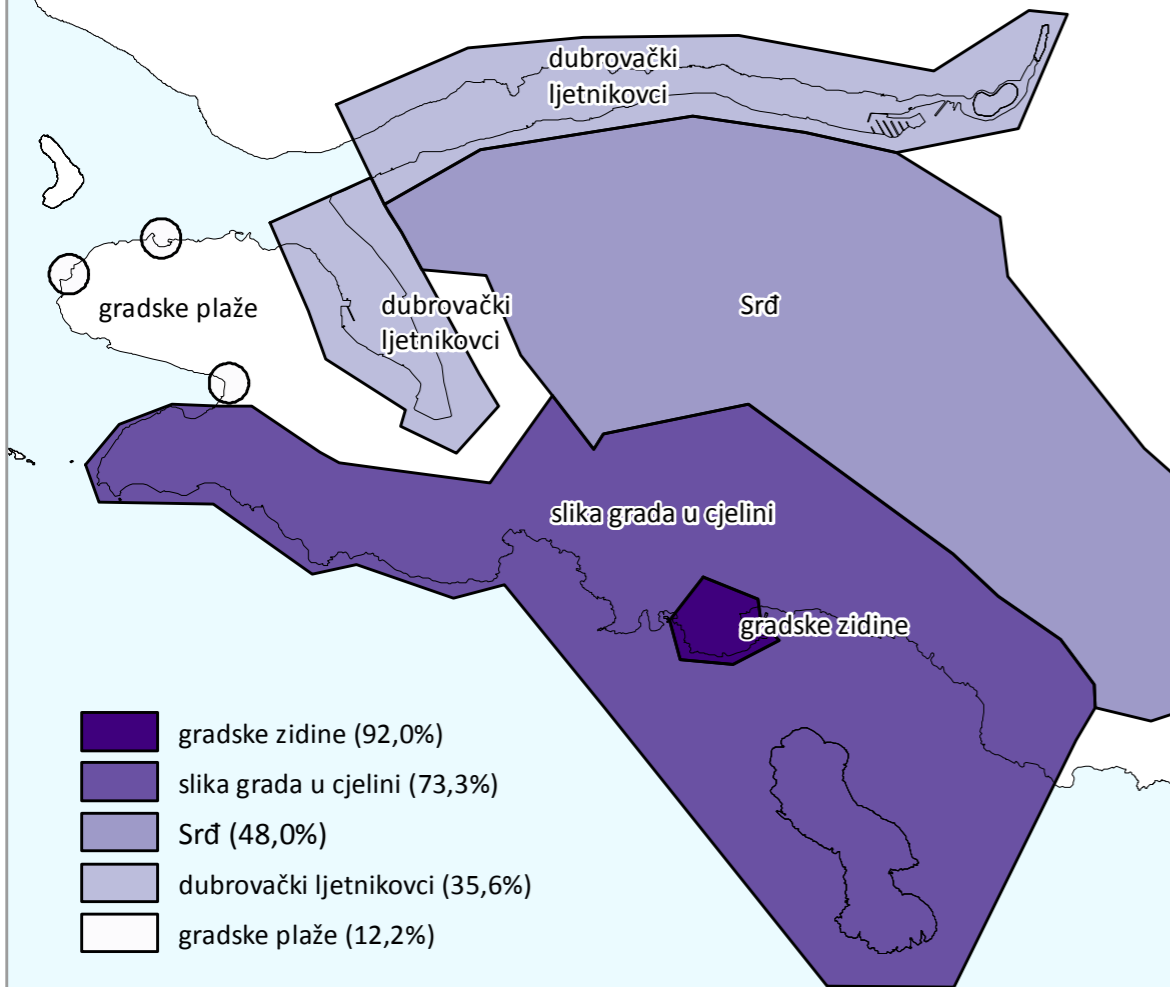
Izvor: Austrijska katastrska karta, 1837/44. godine

- od 1806.
- od 1806 do 1844.
- od 1844. do 1879.
- do 1960.
- do 1995.
- do 2011.

Ekonomski sektor

Kultura & udruge

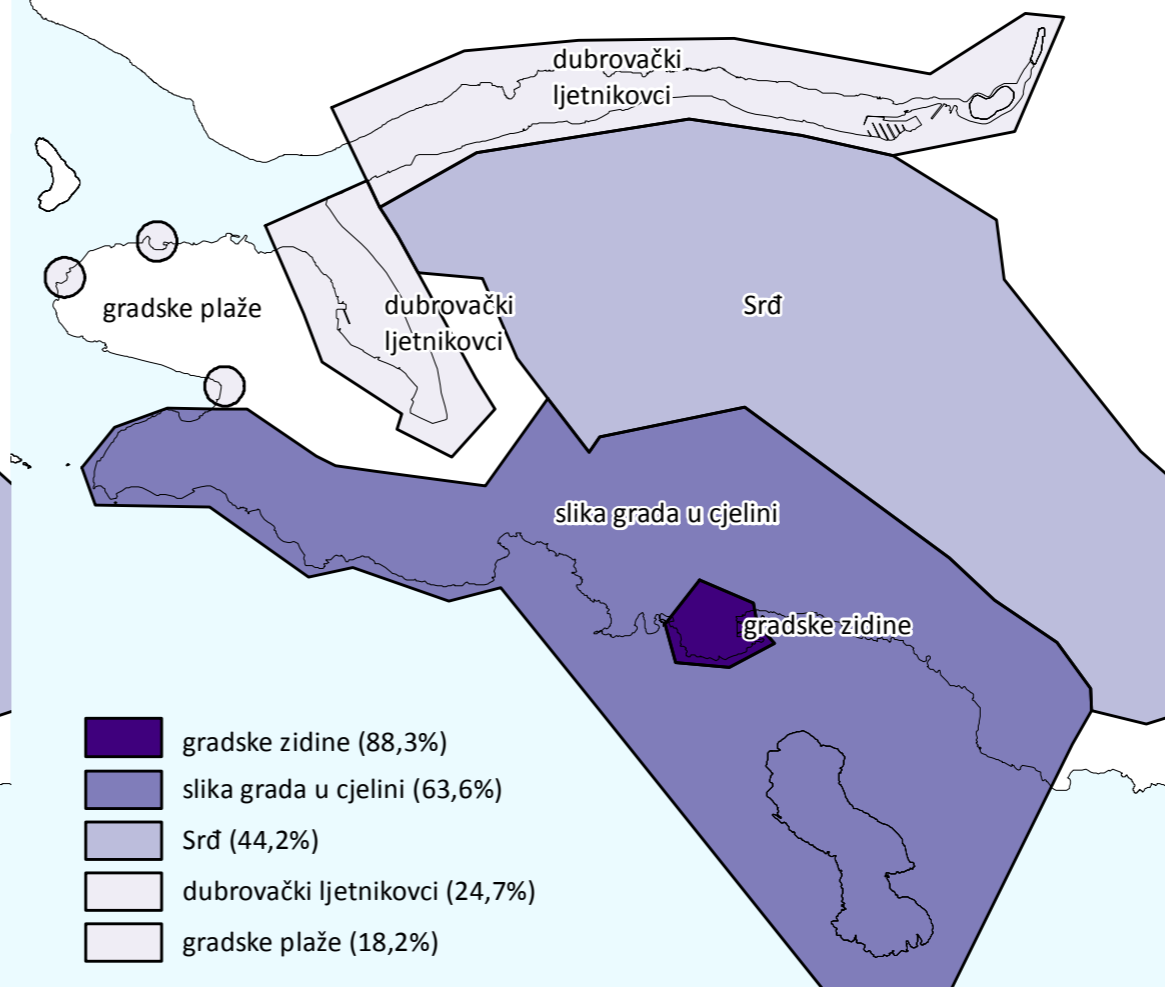
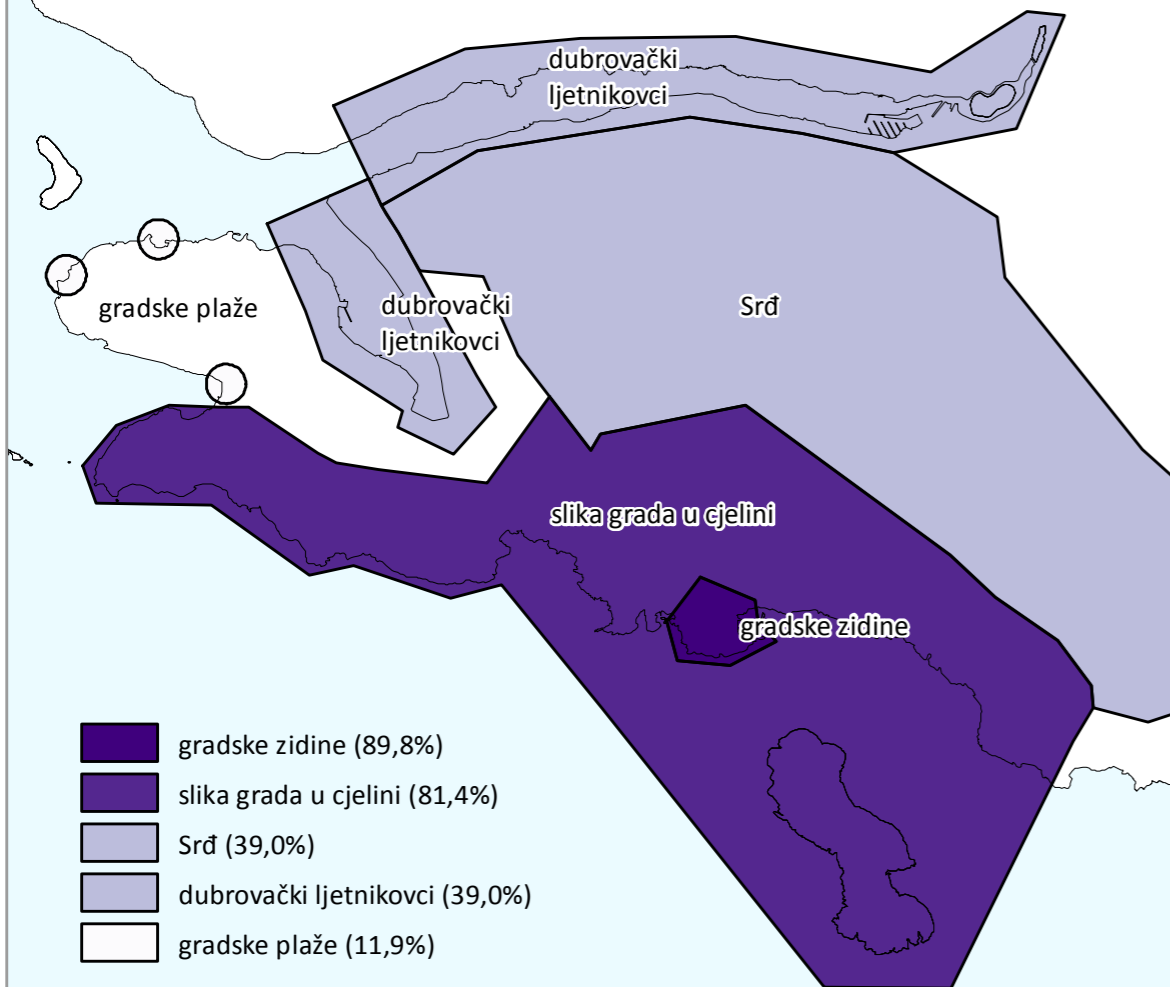
3.2 Slika grada: Participatorno vrednovanje

3.2.1 Važnost elementa za identitet

Izvor: Provedba participacijskog procesa na pilot Području Dubrovnika (Mišetić, Miletić, 2014.)

Stručnjaci

Studenti

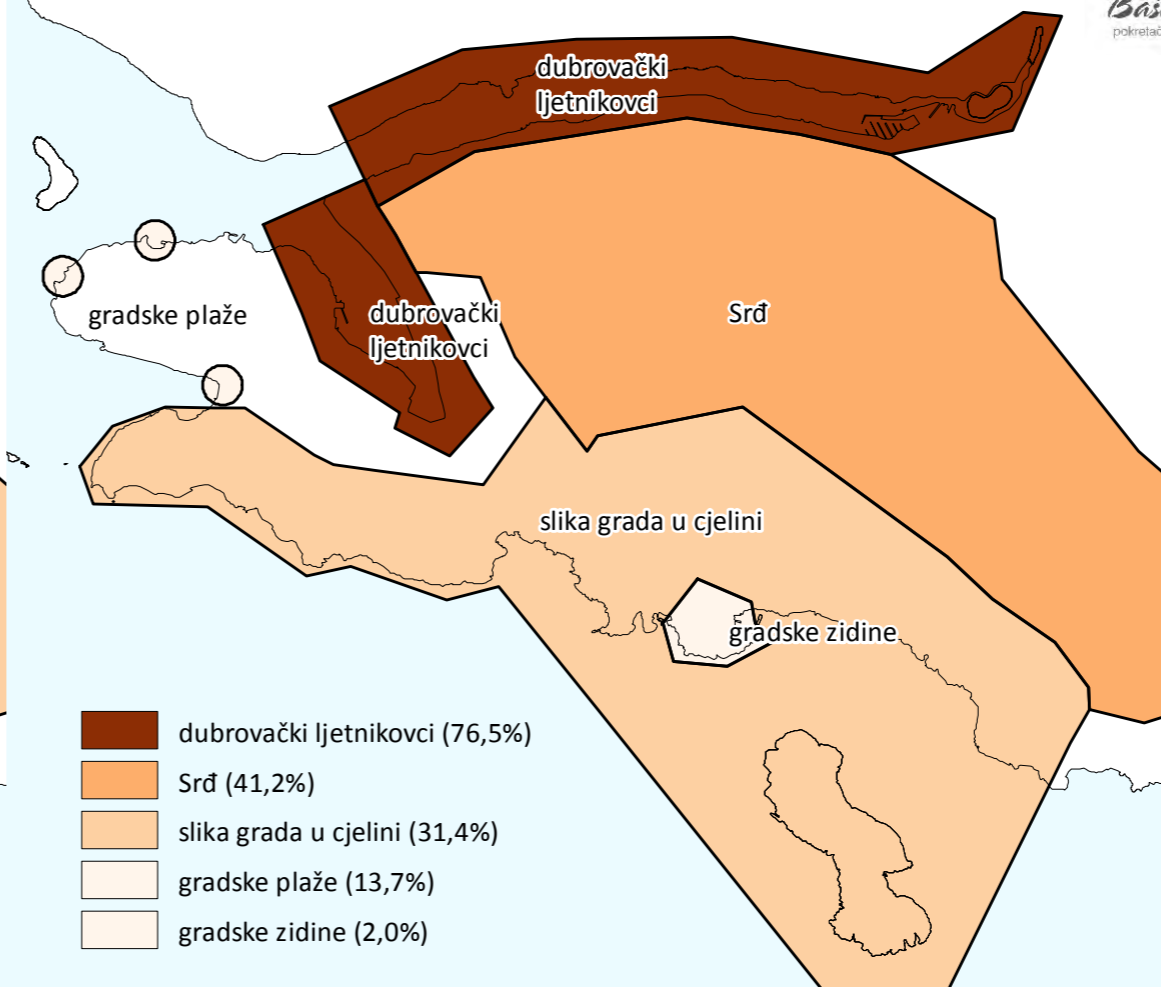
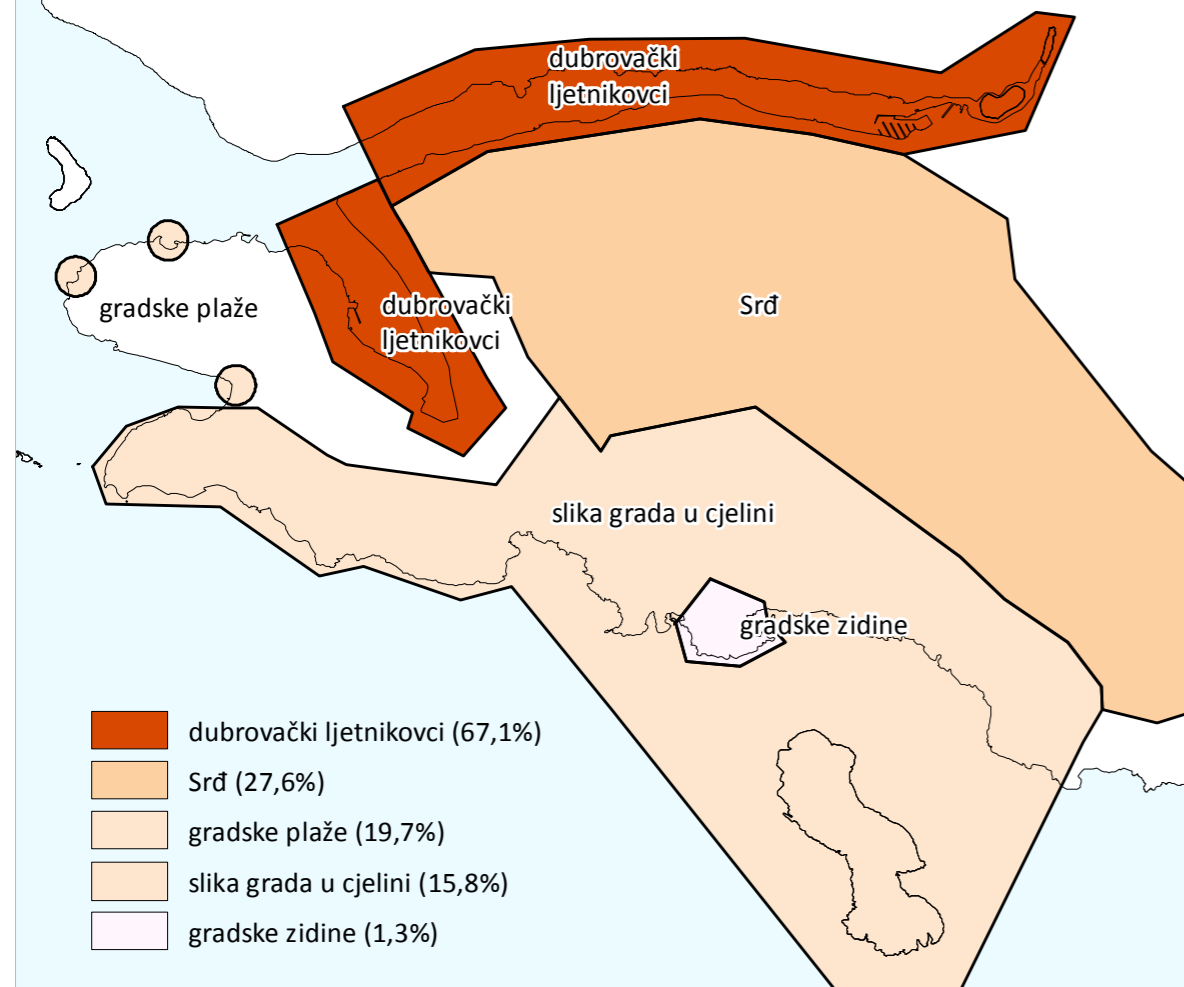

Mjerilo: 1:50.000

0 1 km

Ekonomski sektor

Kultura & udruge

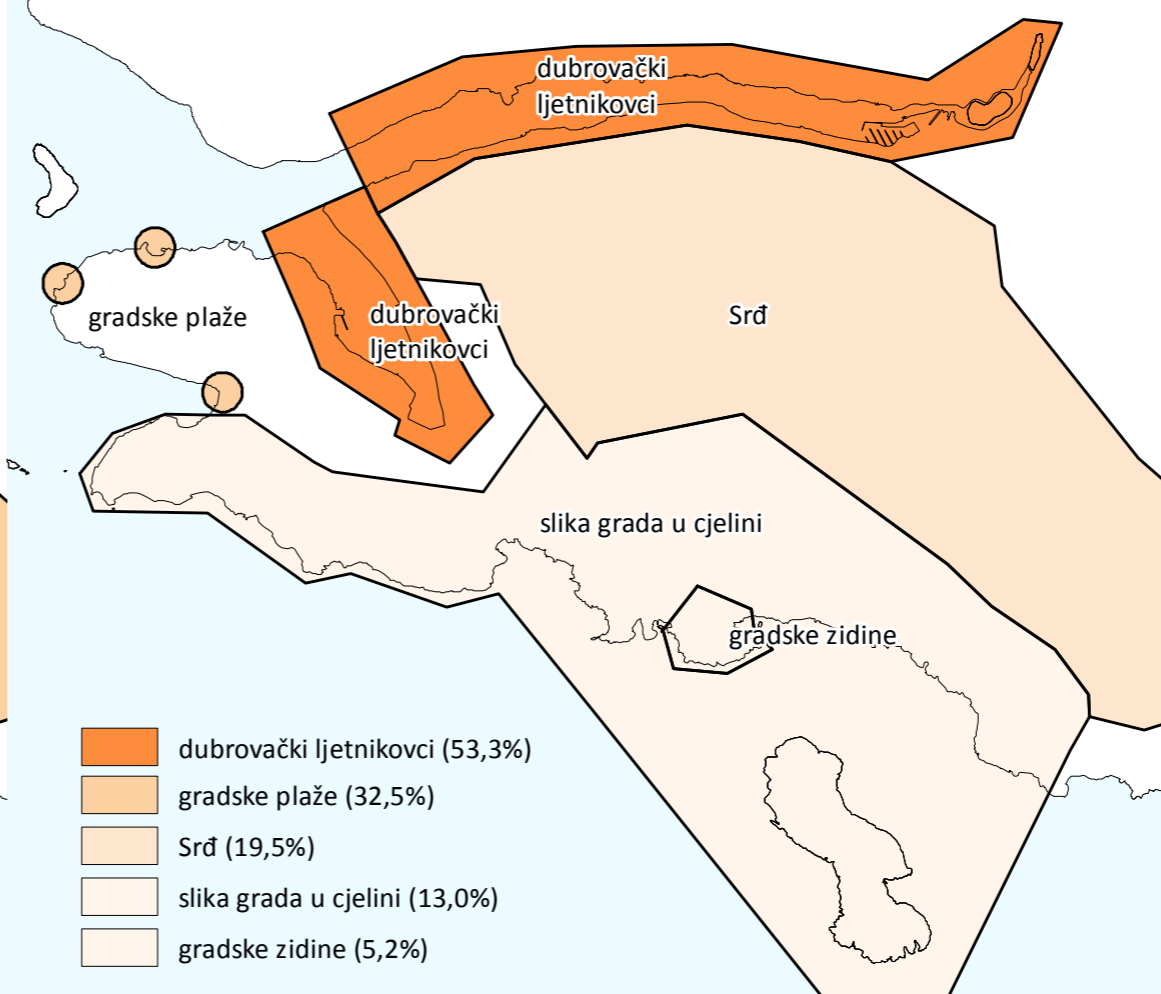
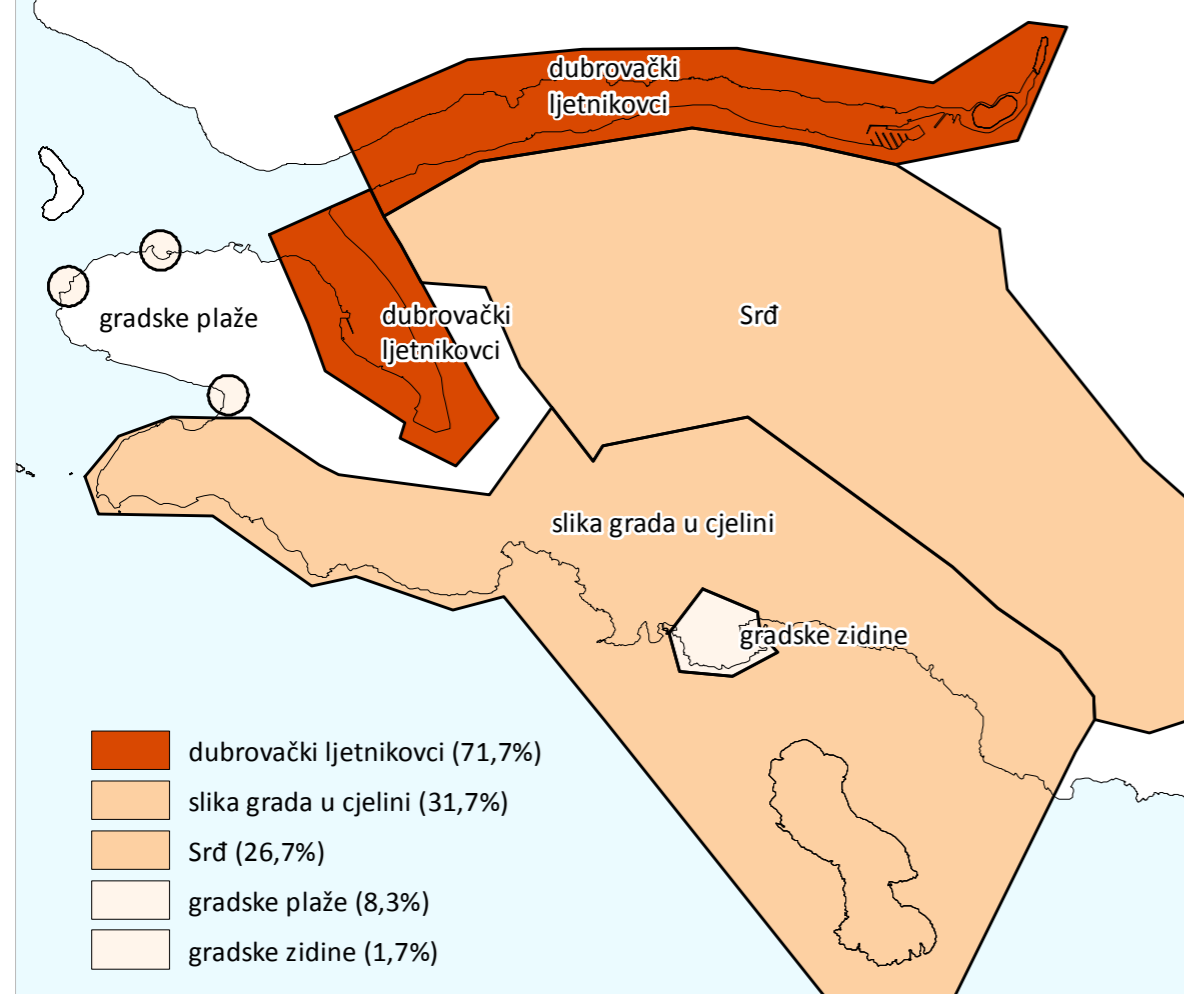

3.2 Slika grada: Participatorno vrednovanje 3.2.2 Područja koja su najviše zanemarena

Izvor: Provedba participacijskog procesa na pilot Području Dubrovnika (Mišetić, Miletić, 2014.)

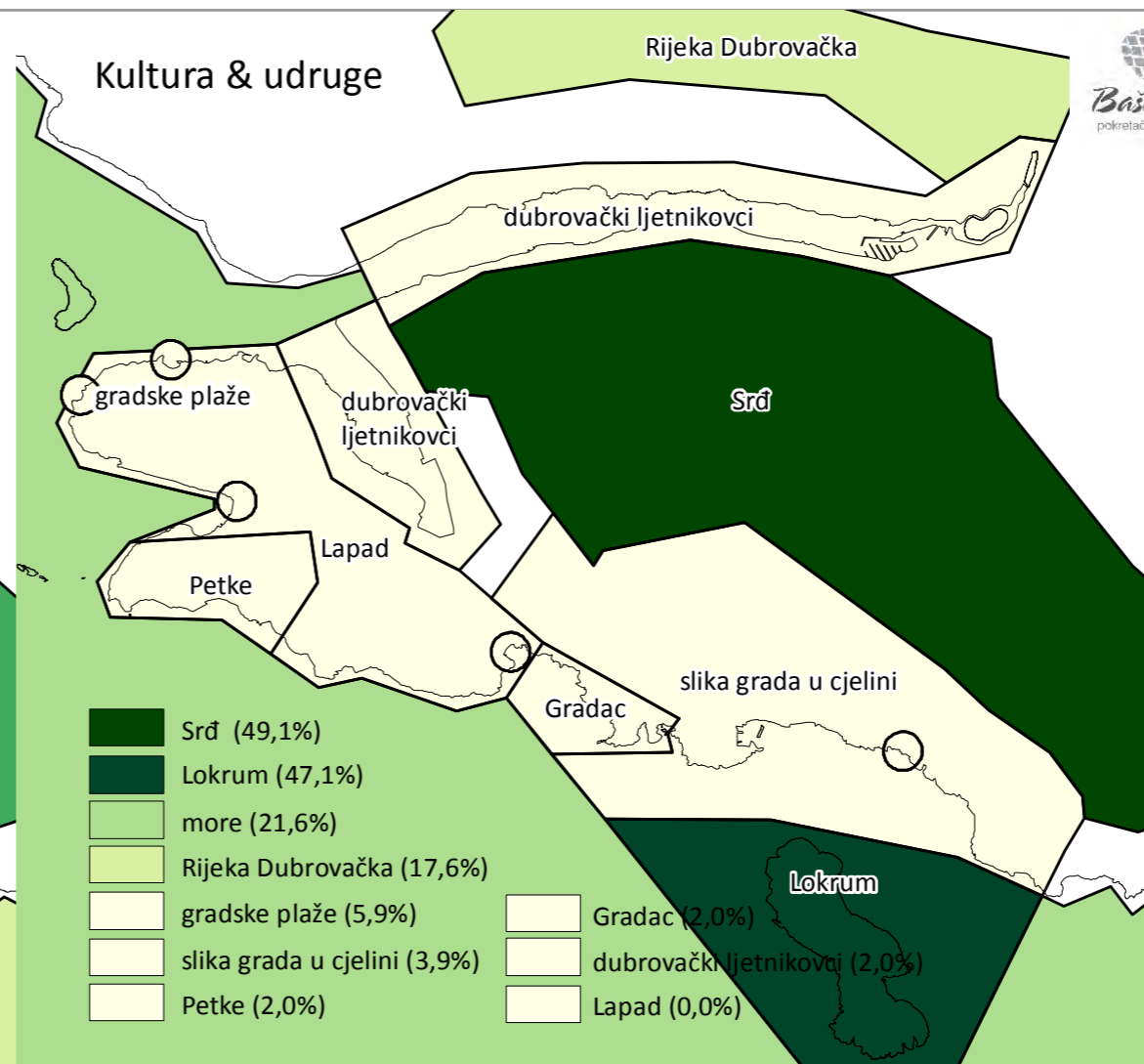
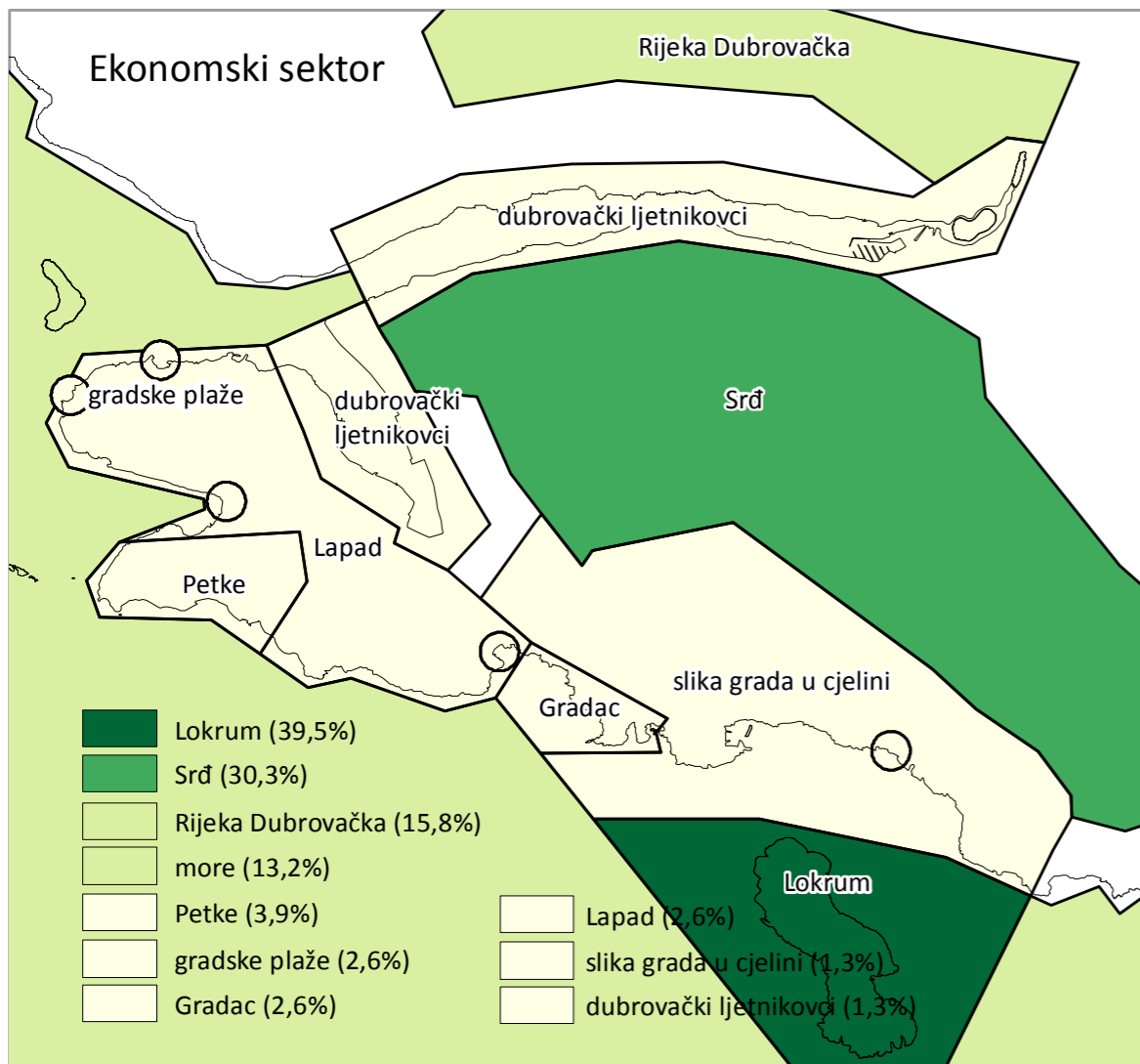
Stručnjaci

Studenti

Mjerilo: 1:50.000

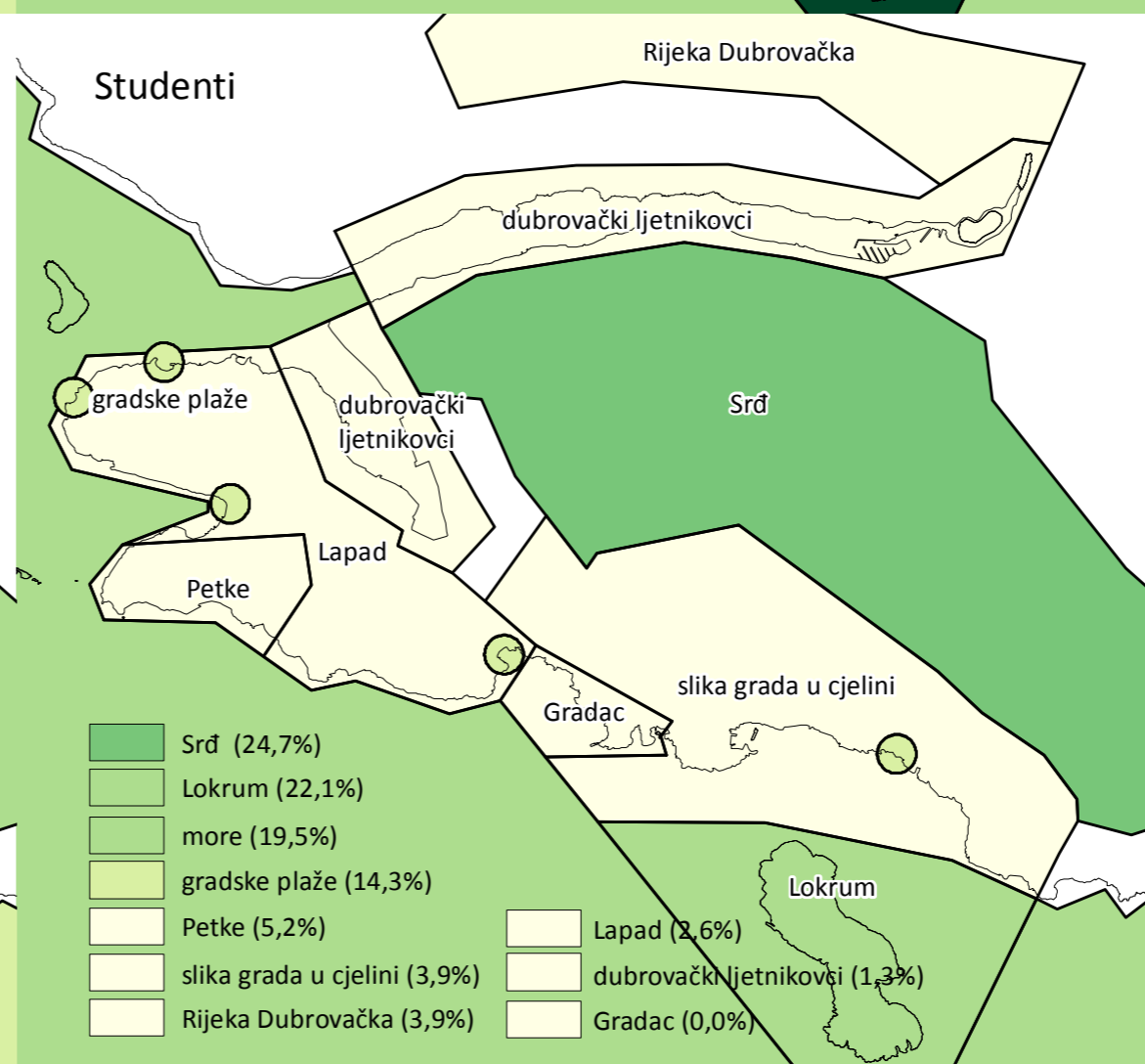
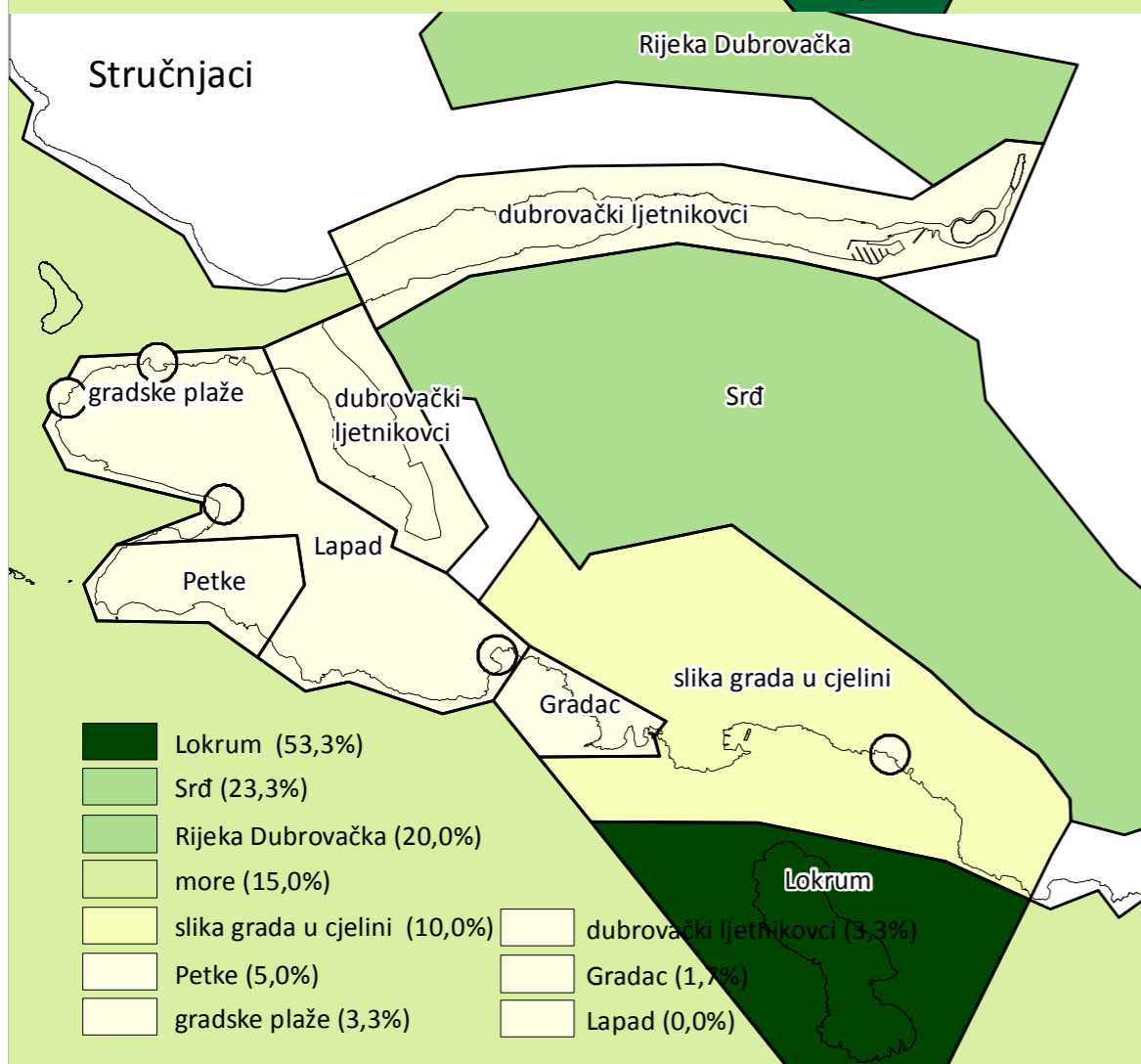
0 1 km

3.2 Slika grada: Participatorno vrednovanje

3.2.3 Najprepoznatljivije prirodne znamenitosti

Izvor: Provedba participacijskog procesa na pilot Području Dubrovnika (Mišetić, Miletić, 2014.)

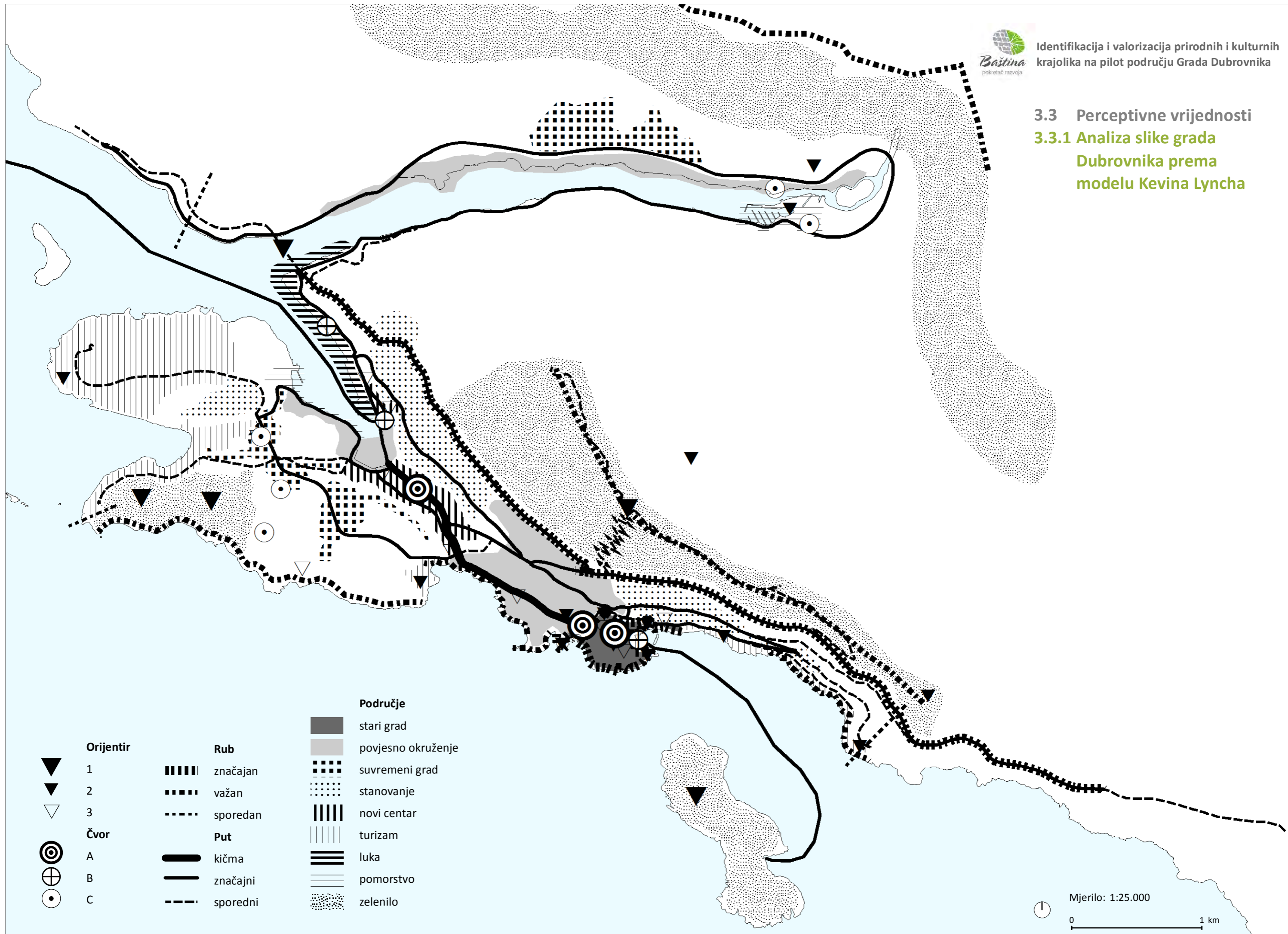

Mjerilo: 1:50.000

0 1 km

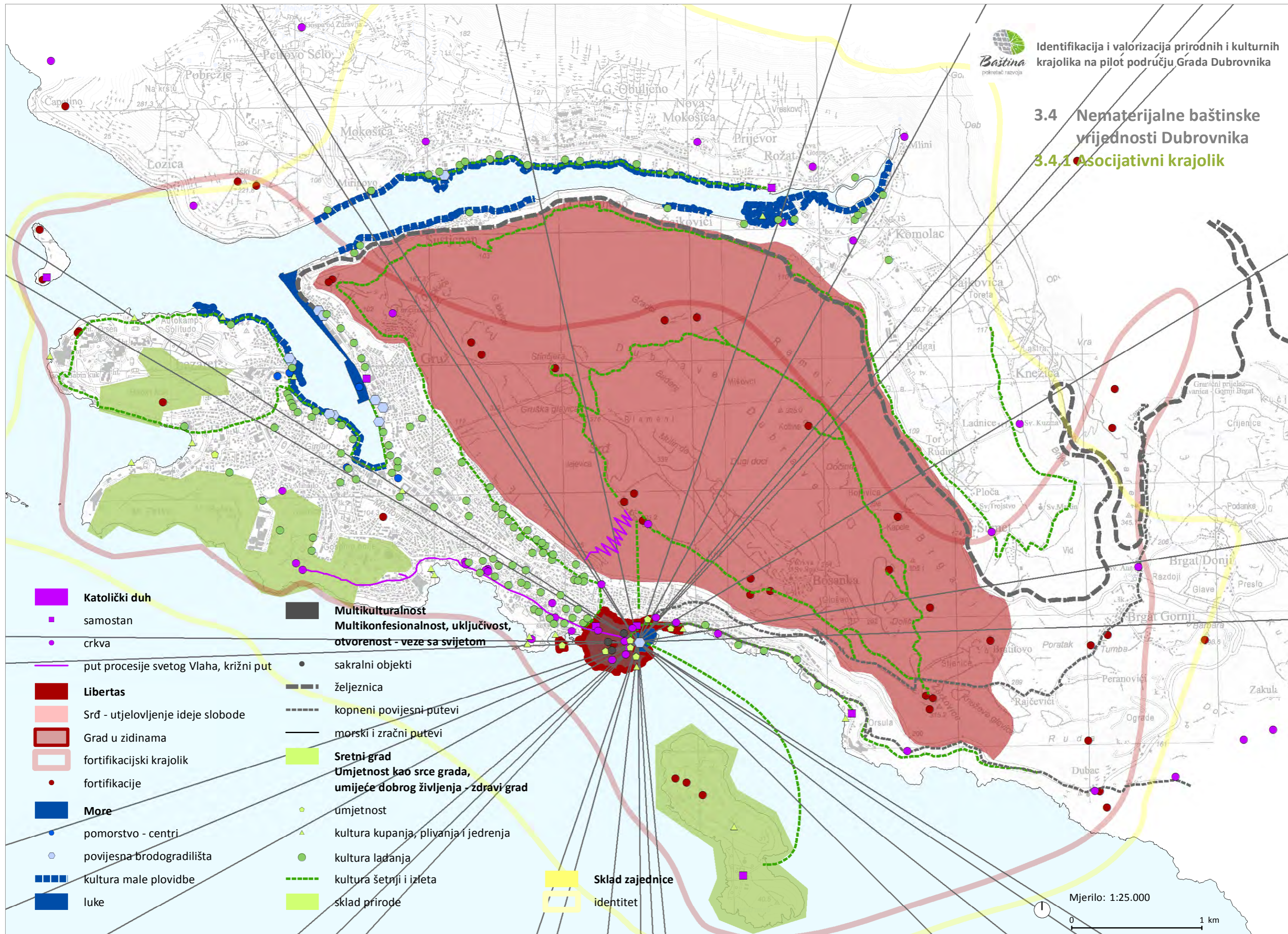
3.3 Perceptivne vrijednosti

3.3.1 Analiza slike grada Dubrovnika prema modelu Kevina Lyncha

3.4 Nematerijalne baštinske vrijednosti Dubrovnika

3.4.1 Asocijativni krajolik

Katolički duh

- samostan
- crkva

— put procesije svetog Vlaha, križni put

Libertas

- Srđ - utjelovljenje ideje slobode
- Grad u zidinama
- fortifikacijski krajolik
- fortifikacije

More

- pomorstvo - centri
- povijesna brodogradilišta
- kultura male plovidbe
- luke

Multikulturalnost
Multikonfesionalnost, uključivost, otvorenost - veze sa svijetom

- sakralni objekti
- željeznica
- kopneni povijesni putevi
- morski i zračni putevi

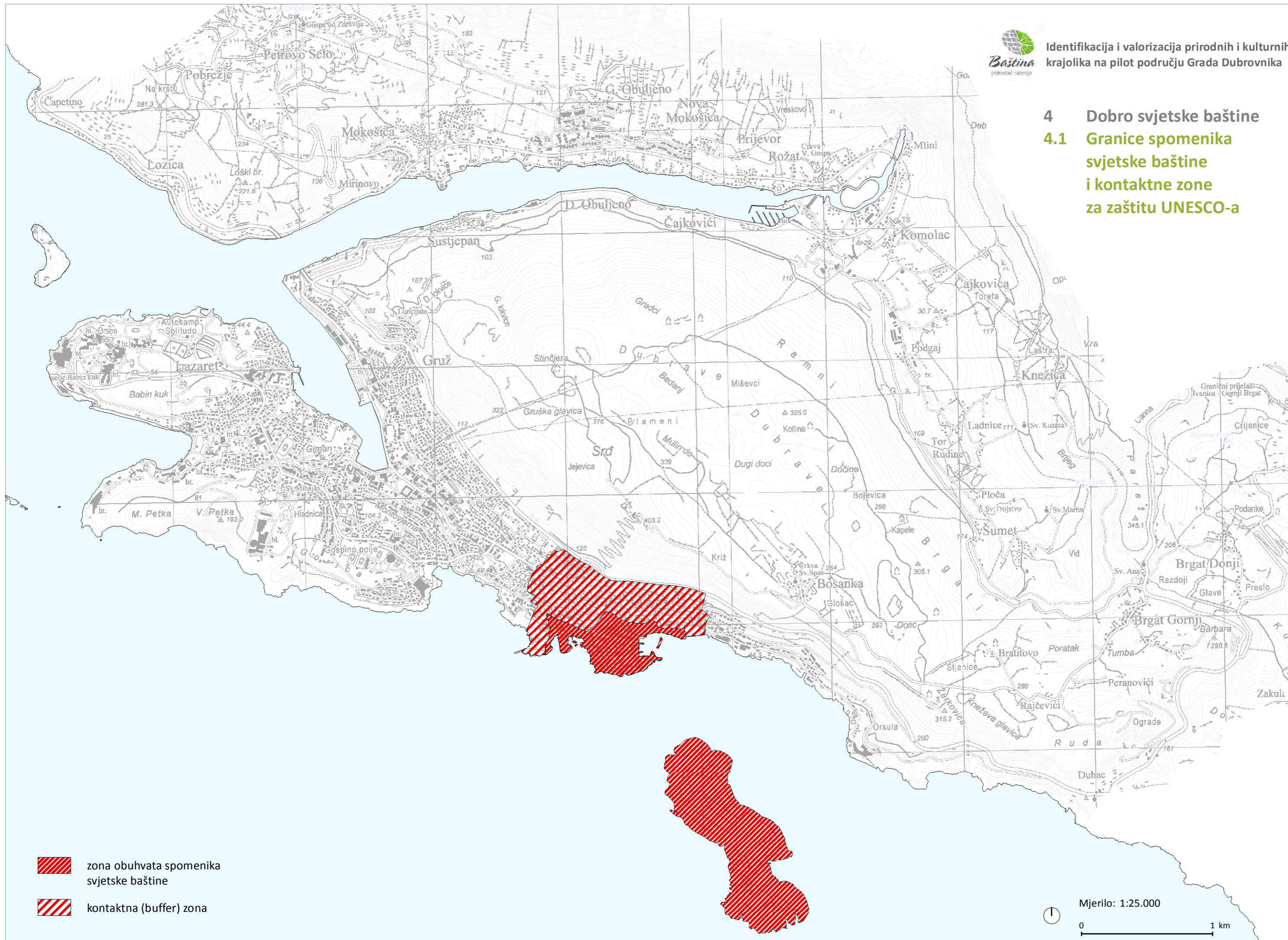
Sretni grad
Umjetnost kao srce grada, umijeće dobrog življenja - zdravi grad

- umjetnost
- ▲ kultura kupanja, plivanja i jedrenja
- kultura ladanja
- kultura šetnji i izleta
- sklad prirode

Sklad zajednice
identitet

4 Dobro svjetske baštine
4.1 Granice spomenika svjetske baštine i kontaktne zone za zaštitu UNESCO-a

 zona obuhvata spomenika svjetske baštine

 kontaktna (buffer) zona

Mjerilo: 1:25.000

0 1 km

5.1 PPDNŽ

5.1.1 Uvjeti korištenja, uređenja i zaštite prostora Područja posebnih uvjeta korištenja - prirodna i graditeljska baština

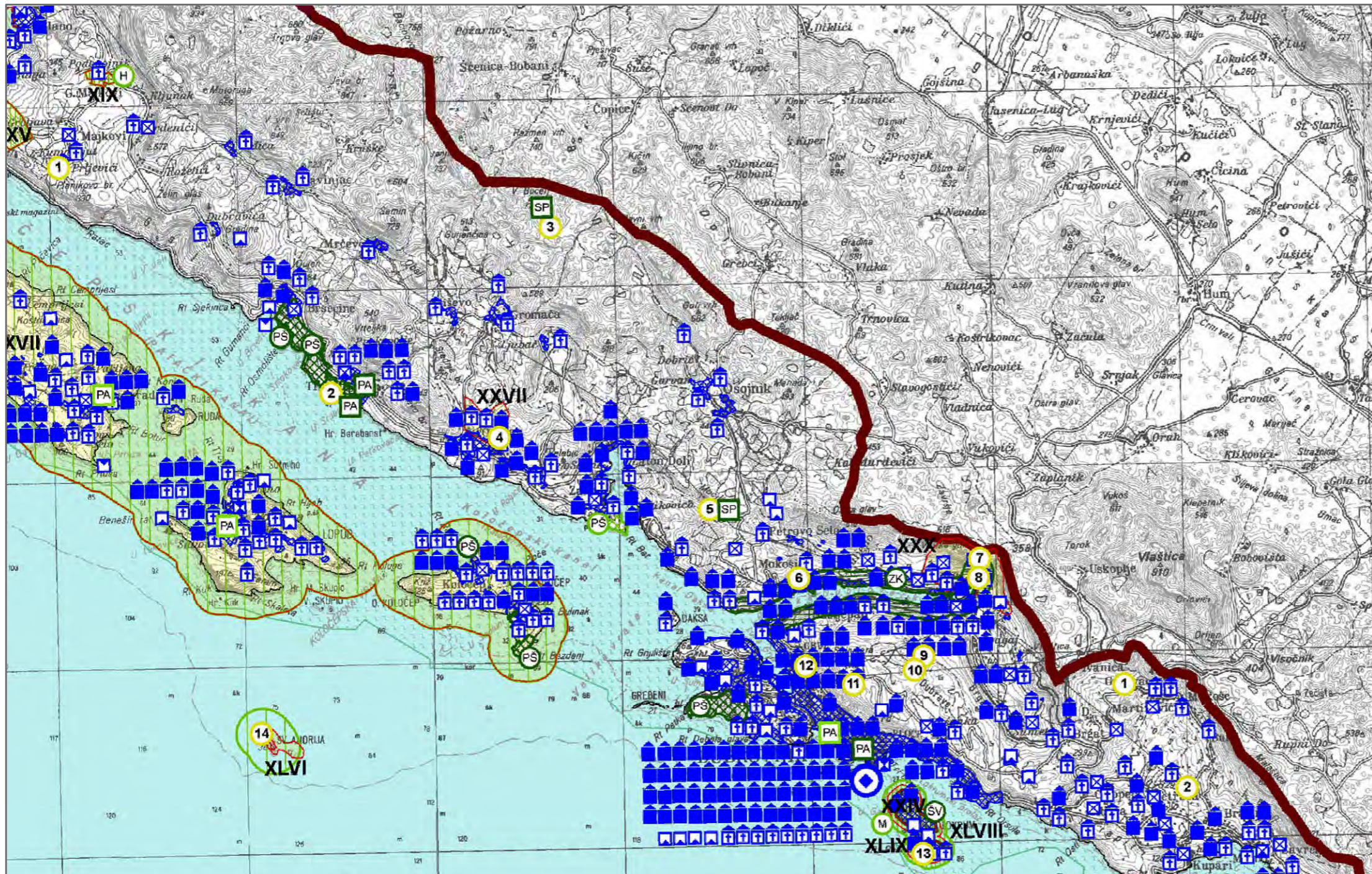
Izvor:

REPUBLIKA HRVATSKA
DUBROVAČKO-NERETVANSKA ŽUPANIJA

IZMJENE I DOPUNE PROSTORNOG PLANA DUBROVAČKO-NERETVANSKE ŽUPANIJE

Županija: DUBROVAČKO-NERETVANSKA ŽUPANIJA	
Naziv prostornog plana: IZMJENE I DOPUNE PROSTORNOG PLANA ŽUPANIJE	
Naziv kartografskog prikaza: UVJETI KORIŠTENJA, UREĐENJA I ZAŠTITE PROSTORA PODRUČJA POSEBNIH UVJETA KORIŠTENJA - PRIRODNA I GRADITELJSKA BAŠTINA	
Broj kartografskog prikaza: 3.1.1.	Mjerilo kartografskog prikaza: 1:100 000 (procijenjena grafika)
Odluka o izradi izmjena i dopuna PPDNŽ: Odluka predstavničkog tijela o donošenju plana: Službeni glasnik Dubrovačko-neretvanske županije broj 2/2008	
Javna rasprava (datum objave): Sl. gl. DNŽ broj 3/2009	Javni uvid održan: Službeni glasnik Dubrovačko-neretvanske županije broj 7/2010
"Slobodna Dalmacija" 23. 02. 2009.	od: 09. 03. 2009. do: 30. 03. 2009.
Ponovna javna rasprava (datum objave): Sl. gl. DNŽ broj 10/2009	Ponovni javni uvid održan: od: 22. 09. 2009. do: 06. 10. 2009.
"Slobodna Dalmacija" 14. 09. 2009.	od: 22. 09. 2009. do: 06. 10. 2009.
II. Ponovna javna rasprava (datum objave): Sl. gl. DNŽ broj 5/2010	III. Ponovni javni uvid održan: od: 14. 05. 2010. do: 22. 05. 2010.
"Slobodna Dalmacija" 05. 05. 2010.	od: 14. 05. 2010. do: 22. 05. 2010.
Pečat tijela odgovornog za provođenje javnih rasprava: Zamjenik župana: mr. sc. Marina Oreb, dipl.ing.arh.	Odgovorni voditelj: mr. sc. Marina Oreb, dipl.ing.arh.
Suglasnost Ministarstva zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva Klasa: 350-02/10-11/23 Uročaj: 531-05-10-4 od 09. lipnja 2010. I Klasa: 350-02/10-11/20 Uročaj: 531-05-10-5 od 17. lipnja 2010.	
Pravna osoba/tijelo koje je izradilo plan: Zavod za prostorno uređenje Dubrovačko-neretvanske županije, župan	
Pečat pravne osobetijela koje je izradilo plan:	Odgovorna osoba: Župan NIKOLA DOBROSLAVIĆ
Koordinator plana: FRANO SKOKANČIĆ, zamjenik župana	
Pomoćnik koordinatora: mr. sc. MARINA OREB, dipl.ing.arh.	
Svrhu tim u izradi plana: mr. sc. Marina Oreb, dipl.ing.arh. Darko Marčević, dipl.ing.arh. dr. sc. Damir Poloski, dipl.ing.grad. Zejko Štepan, dipl.ing.grad. Stjepko Kovačić, dipl.ing.grad. mr. sc. Tonko Badić, prof. geograf. Marije Njegovec, dipl.ing.grad. Barbara Šavrić, dipl.ing.arh. dr. sc. Edvard Kušen, dipl.ing.arh. Ana Mikić, dipl.ing.grad. Silvana Tasić, mr. ing. grad. Radoš Zimmarman, dipl.ing.arh. Igor Majstorović, dipl.ing.grad. Marina Steneš, dipl.ing.bio. dr. sc. Nenad Starčević, dipl.ing.geo. Igrar Kostarić, dipl.ing.grad. Mirjana Karaman, arh.leh. dr. sc. Slobodan Vikić, dipl.ing.geol. Anka Bužić, arh.tehn. dr. sc. Dožo Priločan, dipl.ing.geol. Kate Šeparović, upr.prev. Nikša Hrdalo, dipl. ur. Ljudslav Fuček, dipl.ing.geod. mr. sc. Boris Luksić, dipl.ing.geod. mr. sc. Ozren Hasan, dipl.ing.geod. Zeljko Dedić, dipl.ing.geod. Nihad Kurtanović, dipl.ing.geod. Erič Kobovčić, dipl.ing.geod. Ljiljana Kruk, dipl.ing.geol.	
Pečat predstavničkog tijela: SKUPŠTINA DUBROVAČKO-NERETVANSKE ŽUPANIJE	
Precisjanski predstavnički tijela: Predsjednik Skupštine Dubrovačko-neretvanske županije mr. sc. IVAN PRČE	
Pečat nadležnog tijela:	
Faza izrade Plana: IZVORNIK	

UVJETI KORIŠTENJA

Područja posebnih uvjeta korištenja

Zaštićeni dijelovi prirode

- Nacionalni park
- Park prirode
- Posebni rezervat herpetološki H, geomorfološki GM, ornitološki O, ornitološko-ichtološki OI, šumske vegetacije ŠV, stanišni S, u moru M
- Park šuma
- Značajni krajobraz
- Spomenik prirode
- Spomenik parkovne arhitekture

Dijelovi prirode evidentirani za zaštitu

- Park prirode
- Regionalni park
- Posebni rezervat herpetološki H, geomorfološki GM, ornitološki O, ornitološko-ichtološki OI, šumske vegetacije ŠV, stanišni S, u moru M
- Park šuma
- Značajni krajobraz
- Spomenik prirode
- Spomenik parkovne arhitekture

Nacionalna ekološka mreža

- Međunarodno važna područja za ptice
- Područja ekološke mreže važna za divlje svjetle i stanišne tipove
- Manja područja ekološke mreže važna za divlje svjetle i stanišne tipove
- Koridor za morske kornjače
- Selidbeni pravac za ptice

Graditeljska baština

- Međunarodni značaj - svjetska baština (upisana i predložena za upis)
- Prijedlog za upis u svjetsku baštinu u pripremi

Arheološka baština

- Arheološko područje
- Arheološki pojedinačni lokalitet - kopneni
- Arheološki pojedinačni lokalitet - podmorski

Povijesno graditeljska cijelina

- Gradska naselja
- Gradsko seoska naselja
- Seoska naselja

Povijesni sklop i građevina

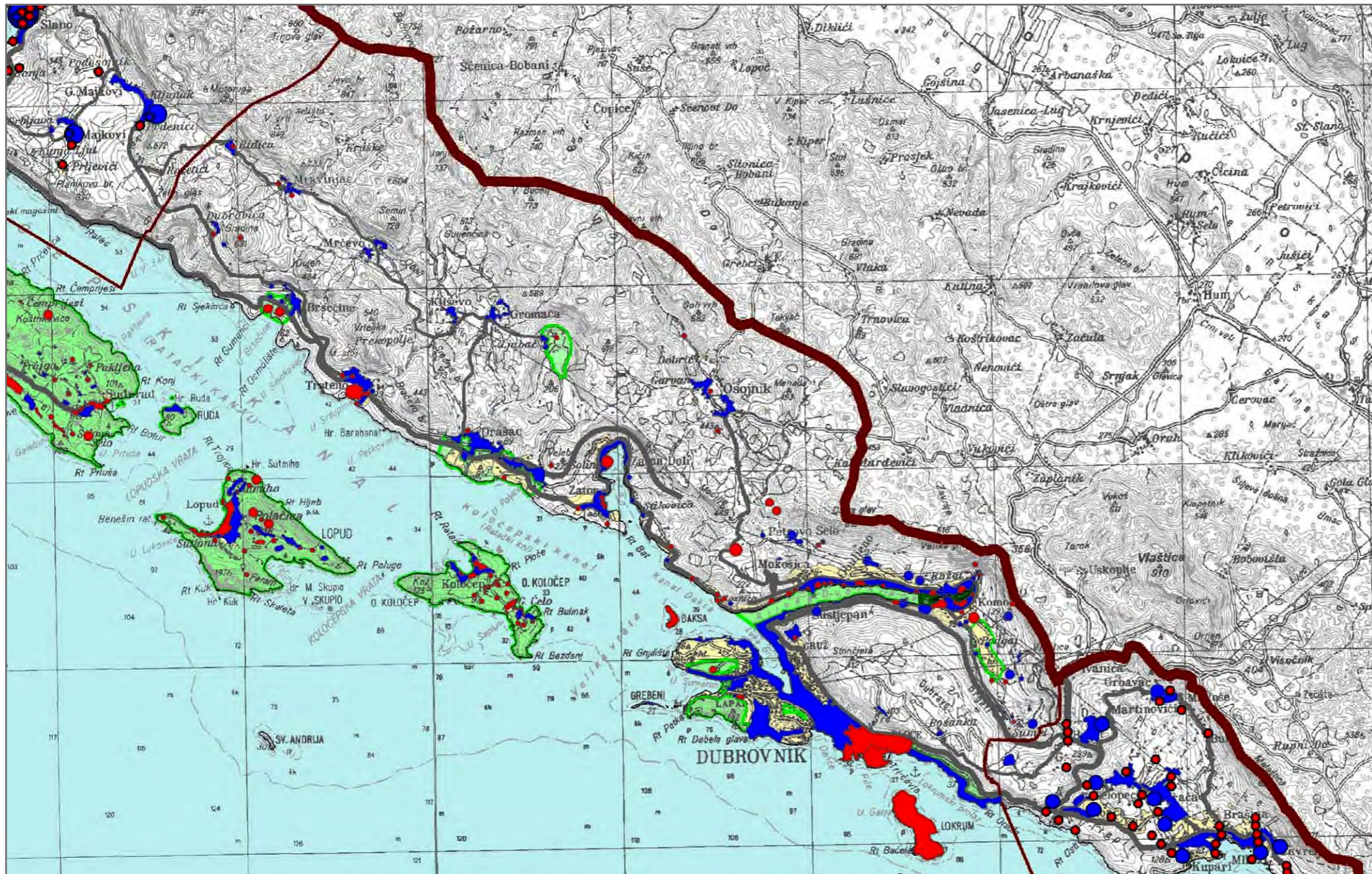
- Graditeljski sklop
- Civilna građevina
- Sakralna građevina

Memorijalna baština

- Spomen (memorijalni) objekt

Etnološka baština

- Etnološko područje

5.1 PPDNŽ
5.1.2 Uvjeti korištenja, uređenja i zaštite prostora
Područja posebnih uvjeta korištenja - uvjeti zaštite graditeljske baštine

Izvor:

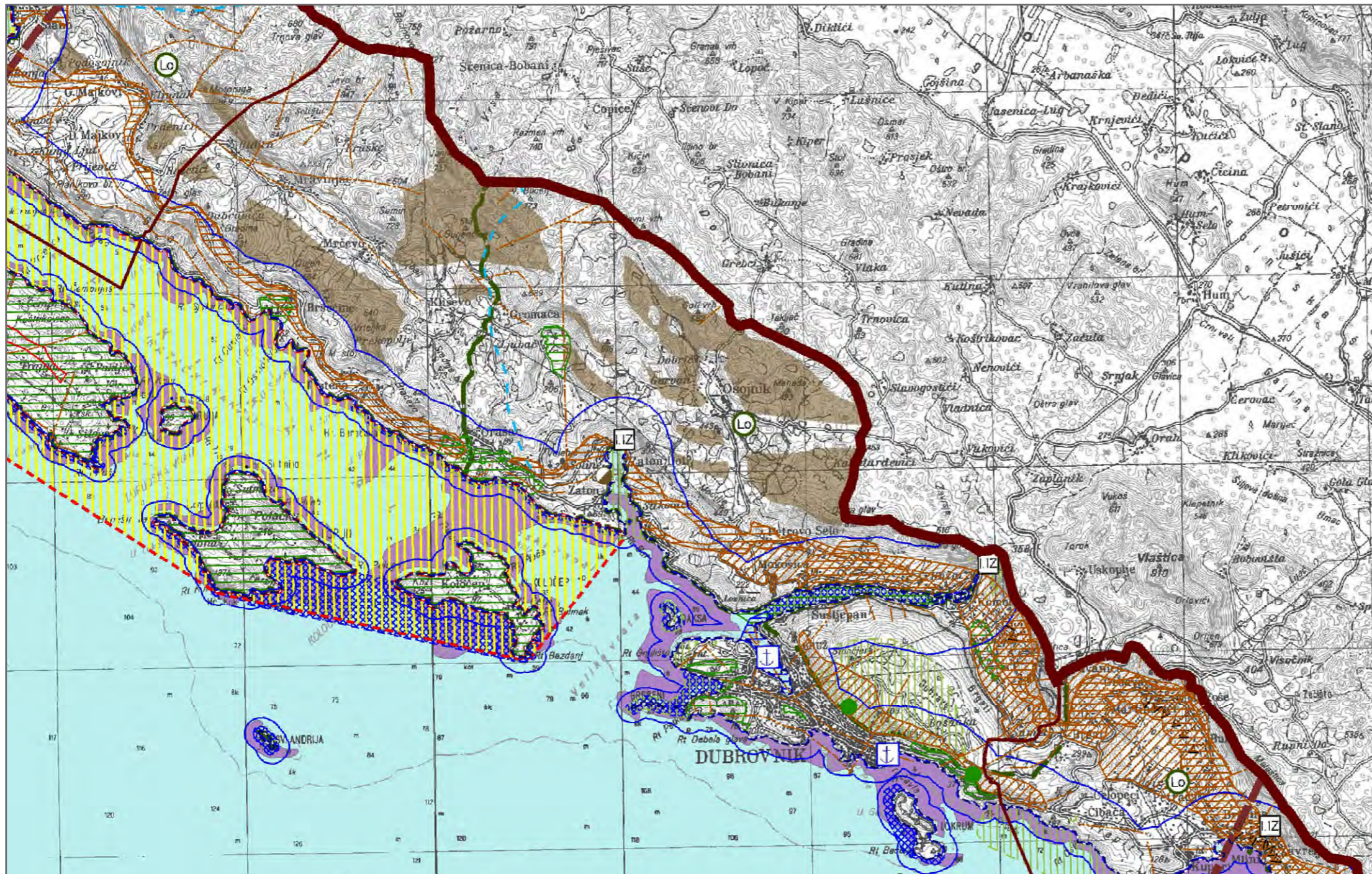
IZMJENE I DOPUNE PROSTORNOG PLANA DUBROVAČKO-NERETVANSKE ŽUPANIJE

Županija: DUBROVAČKO-NERETVANSKA ŽUPANIJA		
Naziv prostornog plana: IZMJENE I DOPUNE PROSTORNOG PLANA ŽUPANIJE		
Naziv kartografskog prikaza: UVJETI KORIŠTENJA, UREĐENJA I ZAŠTITE PROSTORA PODRUČJA POSEBNIH UVJETA KORIŠTENJA - UVJETI ZAŠTITE GRADITELJSKE BAŠTINE		
Broj kartografskog prikaza: 3.1.2.	Mjerilo kartografskog prikaza: 1:100 000	
Odluka o izradi izmjena i dopuna PPDNŽ: Službeni glasnik Dubrovačko-neretvanske županije broj 2/2008		
Odluka predstavničkog tijela o donošenju plana: Službeni glasnik Dubrovačko-neretvanske županije broj 7/2010		
Javna rasprava (datum objave): Sl. gl. DNŽ broj 3/2009		
Javni uvid održan: od: 09.03.2009 do: 30.03.2009.		
Ponovna javna rasprava (datum objave): Sl. gl. DNŽ broj 10/2009.		
Ponovni javni uvid održan: od: 22.09.2009 do: 06.10.2009.		
II. Ponovna javna rasprava (datum objave): Sl. gl. DNŽ broj 5/2010.		
II. Ponovni javni uvid održan: od: 14.05.2010. do: 22.05.2010.		
Pečat tijela odgovornog za provođenje javne rasprave: Zavod za prostorno uređenje Dubrovačko-neretvanske županije		
Odgovorni voditelj: mr. sc. Marina Oreb, dipl.ing.arh.		
Suglasnost Ministarstva zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva Klasa: 350-02/10-11/20; Uročaj: 531-06-10-4 od 09. lipnja 2010. i Klasa: 550-02/10-11/20; Uročaj: 531-06-10-6 od 17. lipnja 2010.		
Pravna osoba/tijelo koje je izradilo plan: Zavod za prostorno uređenje Dubrovačko-neretvanske županije, Župan		
Pečat pravne osobe/tijela koje je izradilo plan: Odgovorna osoba: Župan NIKOLA DOBROSLAVIĆ		
Koodinator plana: FRANO SKOKANDIĆ, zamjnik župana		
Pomoćnik koodinatora: mr.sc. MARINA OREB, dipl.ing.arh.		
Stručni tim u izradi plana:		
mr. sc. Marina Oreb, dipl.ing.arh.	Davor Matinec, dipl.ing.arh.	dr. sc. Damir Poliški, dipl.ing.grad.
Stjepko Kovacic, dipl.ing.grad.	mr. sc. Tonko Radica, prof.geograf	Željko Stepan, dipl.ing.grad.
Barbara Šavin, dipl.ing.arh.	dr. sc. Edward Rieber, prof.ing.grad.	Mario Njegović, dipl.ing.grad.
Silvana Tosić, ing.grad.	Ratko Zimmermann, dipl.ing.arh.	Ana Nikolić, dipl.ing.grad.
Marina Stenek, dipl.ing.biolo.	dr. sc. Nenad Stier, dipl.oec.	Igor Maštorović, dipl.ing.grad.
Mirana Karaman, arh.tehn.	dr. sc. Stozdan Viko, dipl.ing.geol.	Luka Kosmat, dipl.ing.grad.
Anka Bužić, arh.tehn.	dr. sc. Božo Prtoljan, dipl.ing.geol.	Stjepan Landek, dipl.ing.grad.
Kate Šeparović, upr.prav.	Ladislav Fuček, dipl.ing.geol.	
Nikola Hrdalo, dipl.ur.	mr. sc. Boris Lovčić, dipl.ing.geol.	
mr. sc. Ivica Žik, prof.	mr. sc. Ozren Hasan, dipl.ing.geol.	
	Željko Dedić, dipl.ing.geol.	
	Nenad Kuratijak	
	Erić Kovačević, dipl.ing.geol.	
	Lijana Kruk, dipl.ing.geol.	
	Jasminka Radović, dipl.ing.biolo.	
	mr. sc. Neven Trnec, dipl.ing.geol.	
	Ramona Tudić, dipl.ing.biolo.	
	Petra Radić Braganjčić, dipl.ing.biolo.	
Pečat predstavničkog tijela: SKUPŠTINA DUBROVAČKO-NERETVANSKE ŽUPANIJE	Precsjednik predstavničkog tijela: mr. sc. IVAN PRCE	
Faza izrade Plana: IZVORNIK	Pečat nadležnog tijela:	

MJERE ZAŠTITE NEPOKRETNIH KULTURNIH DOBARA
Kulturno povijesne cjeline

- **Zaštićene i preventivno zaštićene kulturno povijesne cjeline**
  - Potpuna zaštita povijesnih struktura (zona A)
Uvjetovati će se mjere cjelovite zaštite i očuvanja svih kulturno povijesnih vrijednosti uz najveće moguće poštivanje tradicije i funkcija prostora i sadržaja. Na području ove zone strogo se kontrolira unošenje novih struktura i sadržaja, stranih ili neprikladnih, sačuvanim kulturno - povijesnim vrijednostima. Prilagodavanje postojećih povijesnih funkcija i sadržaja suvremenim potrebama može se prihvatiti uz minimalne fizičke intervencije u povijesne strukture. Prihvatljive su metode sanacije, konzervacije, restauracije, konzervatorske rekonstrukcije i prezentacije.
  - Djelomična zaštita povijesnih struktura (zoni B)
Uvjetovati će se zaštita osnovnih elemenata povijesne planske matrice i karakterističnih skupina građevina, pojedinih posebno zaštićenih građevina i drugih, za ukupnost određene kulturno-povijesne cjeline važnih vrijednosti, a prije svega oblika građevina i sklopova, gabarita i povijesnih sadržaja. Na području ove zone uvjetovati će se intervencije u smislu prilagođavanja funkcija i sadržaja suvremenim potrebama, ali bez bitnih fizičkih izmjena sačuvanih elemenata povijesnih struktura. Prihvatljive su metode konzervacije, rekonstrukcije, interpolacije, rekonpozicije i integracije u cilju povezivanja povijesnih s novim strukturama i sadržajima koji proizlaze iz suvremenih potreba. Na području ove zone sve intervencije u prostoru uvjetovane su prethodnim arheološkim i konzervatorskim istraživanjima, a svaka je podređena rezultatima provedenih istraživanja.
  - Ambijentalna zaštita uvjetuje se u djelovima kulturno povijesne cjeline (zona C)
Na ovom području prihvatljive su sve intervencije uz pridržavanje osnovnih načela zaštite kulturno-povijesne cjeline. Pri radovima na uređenju prostora prihvatljive su metode obnove postojećih struktura i izgradnja novih uz uvjet očuvanja ambijentalnih karakteristika kulturno-povijesne cjeline, napose tradicijskih oblika, krajobraznog karaktera i harmoničnog sklađa cjeline.
- **Evidentirane povijesne cjeline**
Očuvanje osnovne povijesne matrice cjeline, temeljem valorizacije i razrade stupnjeva zaštite kroz planske dokumente nižih redova.

- Pojedinačne građevine, kompleksi građevina**
  - **Zaštićena i preventivno zaštićena kulturna dobra**
Potpuno očuvanje izvornosti kulturnog dobra, njegovog povijesnog i prostornog okoliša. Mogućnost rekonstrukcije na temelju istražnih radova i detaljne konzervatorske dokumentacije.
  - **Evidentirana dobra**
Način zaštite utvrditi uz prethodnu suglasnost nadležnog tijela (Konzervatorski odjel u Dubrovniku).
- Arheološki lokaliteti**
  - ▲ **Zaštićeni, preventivno zaštićeni i evidentirani arheološki lokaliteti**
Kopneni arheološki lokaliteti – obaveza provedbe prethodnih zaštitnih arheoloških istraživanja, konzervacija nalaza, te osiguravanje uvjeta za njihovu prezentaciju.
Podvodni arheološki lokaliteti – sustav mjera zaštite
  - ▲ **Potencijalne arheološke zone**
Nužna prethodna sustavna ili sondažna arheološka istraživanja
- Kulturni krajolik**
  - **Evidentirani kulturni krajolik**
Ograničavanje intervencija unutar navedenog područja, te daljnje provođenje postupka valorizacije, temeljem čega bi se utvrdile mjere očuvanja i reaktivacije.

5.1 PPDNŽ
5.1.3 Uvjeti korištenja, uređenja i zaštite prostora
Područja posebnih ograničenja u korištenju

Izvor:

REPUBLIKA HRVATSKA
DUBROVAČKO-NERETVANSKA ŽUPANIJA

IZMJENE I DOPUNE PROSTORNOG PLANA DUBROVAČKO-NERETVANSKE ŽUPANIJE

Županija: DUBROVAČKO-NERETVANSKA ŽUPANIJA	
Naziv prostornog plana: IZMJENE I DOPUNE PROSTORNOG PLANA ŽUPANIJE	
Naziv kartografskog prikaza: UVJETI KORIŠTENJA, UREĐENJA I ZAŠTITE PROSTORA PODRUČJA POSEBNIH OGRANIČENJA U KORIŠTENJU	
Broj kartografskog prikaza: 3.2.	Mjerilo kartografskog prikaza: 1:100 000 (prečišćena grafika)
Odluka o izradi: Izmjena i dopuna P-PPDNŽ: Odluka predstavničkog tijela o donošenju plana: Službeni glasnik Dubrovačko-neretvanske županije broj 2/2008.	
Javna rasprava (datum objave): Sl. gl. DNZ broj 3/2009. Javni uvid održan: 26. 02. 2009. do: 30. 03. 2009.	
Slovočna Delamacija 14. 03. 2009. Ponovni javni uvid održan: od: 22. 09. 2009. do: 06. 10. 2009.	
II. Ponovna javna rasprava (datum objave): Sl. gl. DNZ broj 5/2010. Ponovni javni uvid održan: od: 06. 05. 2010. do: 22. 05. 2010.	
Počet tijela odgovornog za provođenje javne rasprave: Zavod za prostorno uređenje Dubrovačko-neretvanske županije. Odgovorni voditelj: mr. sc. Marina Oreb, dipl.ing.arh.	
Suglasnost Ministarstva zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva: Klasa: 350-02/10-11/20; Urbroj: 531-06-10-6 od 17. lipnja 2010.	

UVJETI KORIŠTENJA

Područja posebnih ograničenja u korištenju

Krajobraz

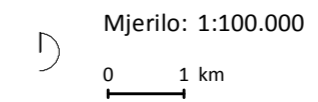
- Osobito vrijedan precjel - prirodni krajobraz
- Osobito vrijedan precjel - kultiviran krajobraz
- Točke i potezi značajni za panoramske vrijednosti krajobraza

- Tlo**
- Područje najvećeg intenziteta potresa (VII i viši stupanj MCS ljestvice)
  - Seizmotektonski aktivno područje
  - Aktivno ili moguće klizište i odron
  - Područje pojačane erozije (litološka i geomorfološka obilježja)
  - Pretežito nestabilna područja (inženjersko-geološka obilježja)
  - Istražni prostor mineralne sirovine
  - Potencijalne zone istraživanja AGK
  - Peleoidi
  - Lovište i uzgajalište divljači

Vode i more

- Vodozaštitno područje - I., II., III., IV. zona sanitarne zaštite, izvorište IZ
- Preliminarna zona sanitarne zaštite
- Potencijalno izvorište
- Vodotoci s oznakom kategorije
- Neretva
- Poplavno područje
- More (I., II. i III. kategorija)
- Zaštićeno podmorje
- Zaštićeno podmorje - *Posidonia oceanica*
- Zaštićeno obalno područje (ZOP)
- Područje unutar ZOP-a sukladno čl.49 Zakona o prostornom uređenju i gradnji
- Lučko područje
- Sigurnosno područje

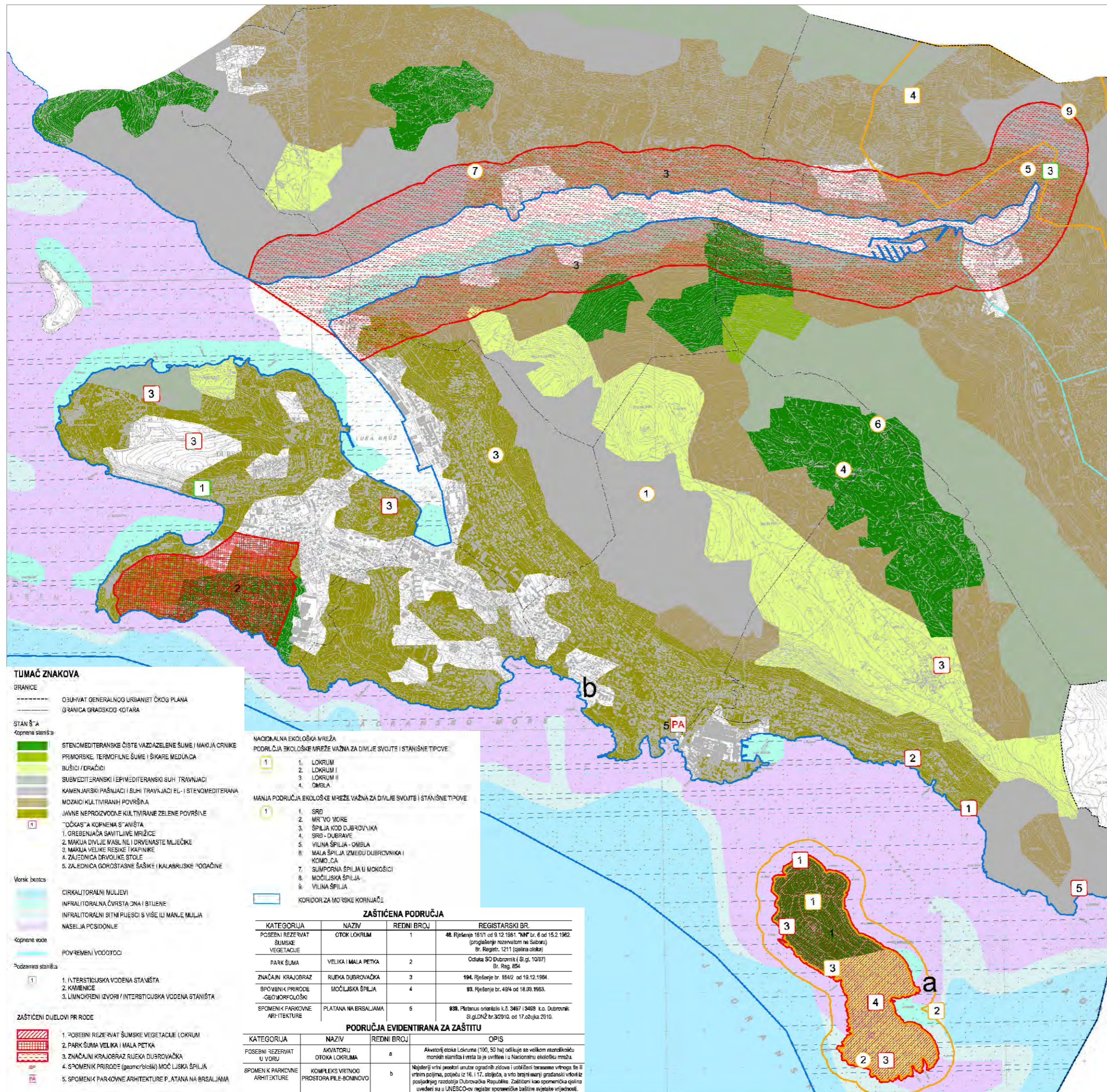
Pravna osoba/tijelo koje je izradilo plan: od za prostorno uređenje Dubrovačko-neretvanske županije; Župan	
at pravne osobai/tijela koje je izradilo plan: odgovorna osoba: Župan NIKOLA DOBROSLAVIĆ	
Direktor plana: FRANO SKOKANDIĆ, zamjenik župana	
tećnik koordinatara: mr.sc. MARINA OREB, dipl.ing.arh.	
Izvojni tim u izradi plana:	
mr. sc. Marina Oreb, dipl.ing.arh.	dr. sc. Damir Poliški, dipl.ing.grad.
mr. sc. Tomko Radica, prof.geograf	Zeljko Štepan, dipl.ing.grad.
mr. sc. Eduard Kufner, dipl.ing.arh.	Vladi Njegovec, dipl.ing.grad.
mr. sc. Ana Teslanin, ing.grad.	Ana Nikolić, dipl.ing.grad.
mr. sc. Nenad Starc, dipl.oec.	Igor Majstorović, dipl.ing.grad.
mr. sc. Jana Karaman, arh.tehn.	Luka Kosmat, dipl.ing.grad.
mr. sc. Blaž Prtočan, dipl.ing.geol.	Stjepan Lundeć, dipl.ing.grad.
mr. sc. Boris Lučić, dipl.ing.geol.	
mr. sc. Ozren Hasan, dipl.ing.geol.	
mr. sc. Zeljko Dedić, dipl.ing.geol.	
mr. sc. Nenad Kuranjek	
mr. sc. Erik Kovacević, dipl.ing.geol.	
mr. sc. Ljiljana Kruk, dipl.ing.geol.	
mr. sc. Jasminka Radović, dipl.ing.biol.	
mr. sc. Veseljko Radošević, dipl.ing.geol.	
mr. sc. Radošević, dipl.ing.biol.	
mr. sc. Petra Radošević, dipl.ing.biol.	
at predstavničkog tijela: IZVJEŠTAJ DUBROVAČKO-NERETVANSKE ŽUPANIJE	
Predsjednik predstavničkog tijela: mr. sc. IVAN PRCE	
at izrade Plana: 'ORNIK	
Pečat nadležnog tijela:	

5.2 GUP Grada Dubrovnika

5.2.2 Uvjeti korištenja, uređenja i zaštite prostora - područja posebnih uvjeta korištenja - prirodna baština

Izvor:

IZMJENE I DOPUNE GENERALNOG URBANISTIČKOG PLANA GRADA DUBROVNIKA	
LIST BR: 4.1	UVJETI KORIŠTENJA, UREĐENJA I ZAŠTITE PROSTORA - PODRUČJA POSEBNIH UVJETA KORIŠTENJA - PRIRODNA BAŠTINA IZVORNIK
IGH	0 100 m 500 m 1000 m IGH URBANIZAM
Županiya: DUBROVAČKO - NERETVANSKA	GRAD DUBROVNIK
Naziv prostornog plana: IZMJENE I DOPUNE GENERALNOG URBANISTIČKOG PLANA GRADA DUBROVNIKA IZVORNIK	
Mjaska kategorističkog prikaza: UVJETI KORIŠTENJA, UREĐENJA I ZAŠTITE PROSTORA - PODRUČJA POSEBNIH UVJETA KORIŠTENJA - PRIRODNA BAŠTINA	
Broj kategorističkog prikaza: 4.1	Mjerilo kartografskog prikaza: 1 : 10000
Odluke predstavničkog tijela o izradi plana (službeni glasnik): Odluka predstavničkog tijela o donošenju plana (službeni glasnik):	
Odluka o posebnoj izmjeni i dopuni Generalnoga urbanističkog plana Grada Dubrovnika ("Službeni glasnik Grada Dubrovnika", 4111)	
Odluka o izmjeni i dopuni Odluke o izradi plana i dopuni Generalnoga urbanističkog plana Grada Dubrovnika ("Službeni glasnik Grada Dubrovnika", 812)	
Javna rasprava (datum objave): 03. prosinca 2012. Javna rasprava (datum objave): od 13. prosinca 2012. do 03. siječnja 2013.	
Formulacija javni rasprava (datum objave): 30. kolovoza 2012. Javna rasprava (datum objave): od 09. rujna 2013. do 23. rujna 2013.	
Poziva tijelo odgovorno za provođenje javne rasprave: Javna rasprava (datum objave): od 13. prosinca 2012. do 03. siječnja 2013.	
Jelena Lončarić, dipl. iur.	
Mjesto i datum izdavanja plana: Dubrovnik, ožujak 2014.	
Suglasnost i mišljenje nadležnih organa uprave ne plan:	
SUGLASNOST Ministarstva graditeljstva i prostornog uređenja, Uprave za prostorno uređenje, Klasa: 350-02/14-12/1, Urbroj: 531-05-1-1-14-07, od 20. ožujka 2014.	
POZITIVNO MIŠLJENJE Zavoda za prostorno uređenje Dubrovačko-neretvanske županije, Klasa: 350-01/14-01/13, Urbroj: 2117/1-2/14-14-7, od 12. ožujka 2014.	
Prostorni odbor / tijelo koje je izdalo mišljenje: INSTITUT IGH d.d. ZAGREB	IGH URBANIZAM d.o.o. DUBROVNIK
Pečat prostornog plana koji je izdano plan:	Dogovorni voditelj: dr. sc. Jelena Blažičer, dipl. ing. grad. Član Uprave
INSTITUT IGH d.d.	IGH URBANIZAM d.o.o.
Dogovorni voditelj izdane plans:	dr. sc. Miroslav Šimun, dipl. ing. grad. Direktor
	dr. sc. Zrinka Ružić, dipl. ing. arh.
Štampani (imena i prezimena): Kristina Barić, dipl. ing. grad. Nikša Begović, ing. Jurica Krugo, mag. geogr. i mag. ing. geod. et geoinf. Nikola Vuković, Kolendić, dipl. ing. grad. Jure Marč, prof. Jelena Miljanović, apa. arh.	Katarina Mojaš, mag. ing. arh. Veljko Pavelić, dipl. ing. grad. dr. sc. Zrinka Ružić, dipl. ing. arh. Bajro Šarić, dipl. inž. Željko Vuković, dipl. ing. arh. Davorka Vuković, dipl. iur.
Pečat predstavničkog tijela:	Prostornik predstavničkog tijela:
	inr. sc. Niko Bulić
Integrirani (imena i prezimena) pristupni dokumenti ovjere:	Pečat nadležnog tijela:
(ime, prezime i potpis)	

TUMAČ ZNAKOVA

GRANICE

- OBUHVAT GENERALNOG URBANISTIČKOG PLANA
- GRANICA GRADSKOG KOTARA

STANIŠTA

Kopnena staništa

- 1. STENOMEDITERANSKE ČISTE VAZDAZELENE ŠUME I MAKIJA CRNIKE
- 2. PRIMORSKE, TERMOFILNE ŠUME I ŠIKARE MEDUNCA
- 3. BUŠIČI / DRAČIČI
- 4. SUBMEDITERANSKI I EPIMEDITERANSKI SUH TRAVNJACI
- 5. KAMENJARSKI PAŠNJACI I SUHI TRAVNJACI EL- I STEVOMEDITERANA
- 6. MOZAIKI KULTIVIRANIH POVRŠINA
- 7. JAVNE NEPROIZVODNE KULTIVIRANE ZELENE POVRŠINE
- 8. "OČKAS" A KOPNENA STANIŠTA
- 9. GREBENJAČA SAVITLIVE NRIČICE
- 10. MAKIJA DIVLJE WASTI NE I DRVENASTE MLJEČKE
- 11. MAKIJA VELIKE RESKE (KAPINIKE)
- 12. ZAJEDNICA DRVOLIKE STOLE
- 13. ZALJEDNICA GOROSTASNE ŠAŠIKE I (KALABRUSKE) POGAČINE

Vorski benici

- 1. CIRKALITORALNI MULJEVI
- 2. INFRAKALITORALNA ČVRSTIČNA I STIJENE
- 3. INFRAKALITORALNI SITNI PLESČICI S VIŠE ILI MANJE MULJA
- 4. NASELJA POSIDONILE

Kopnene vode

- 1. POVREMENI VODOTOČI

Podzemna staništa

- 1. INTERSTICIJSKA VODENA STANIŠTA
- 2. KAMENICE
- 3. LIMNOVREMENI IZVORI I INTERSTICIJSKA VODENA STANIŠTA

ZAŠTIĆENI DIOJEVI PR RODE

- 1. POSEBNI REZERVAT ŠUMSKE VEGETACIJE (LOKRUM)
- 2. PARK ŠUMA VELIKA I MALA PETKA
- 3. ZNAČAJNI KRAJOBRAZ RJEKA DUBROVAČKA
- 4. SPOMENIK PRIRODE (geomorfološki) MOČIJSKA ŠPILIJA
- 5. SPOMENIK PARKOVNE ARHITEKTURE PLATAN NA BRSLJAJAMA

NACIONALNA EKOLOŠKA MREŽA

PODRUČJA EKOLOŠKE MREŽE VAŽNA ZA DIVERZITET I STANIŠNE TIPOVE

1	1. LOKRUM
2	2. LOKRUM I
3	3. LOKRUM II
4	4. OMBLA

MANJA PODRUČJA EKOLOŠKE MREŽE VAŽNA ZA DIVERZITET I STANIŠNE TIPOVE

1	1. SRD
2	2. MR'VO MORE
3	3. ŠPILIJA KOD DUBROVNIKA
4	4. SRD - DUBRAVE
5	5. VILINA ŠPILIJA - OMBLA
6	6. MALA ŠPILIJA IZMEĐU DUBROVNIKA I KOMOČA
7	7. SJAMPORNA ŠPILIJA U MOKOŠICI
8	8. MOČIJSKA ŠPILIJA
9	9. VILINA ŠPILIJA

KORIDOR ZA MORSKE KORJUNAČE

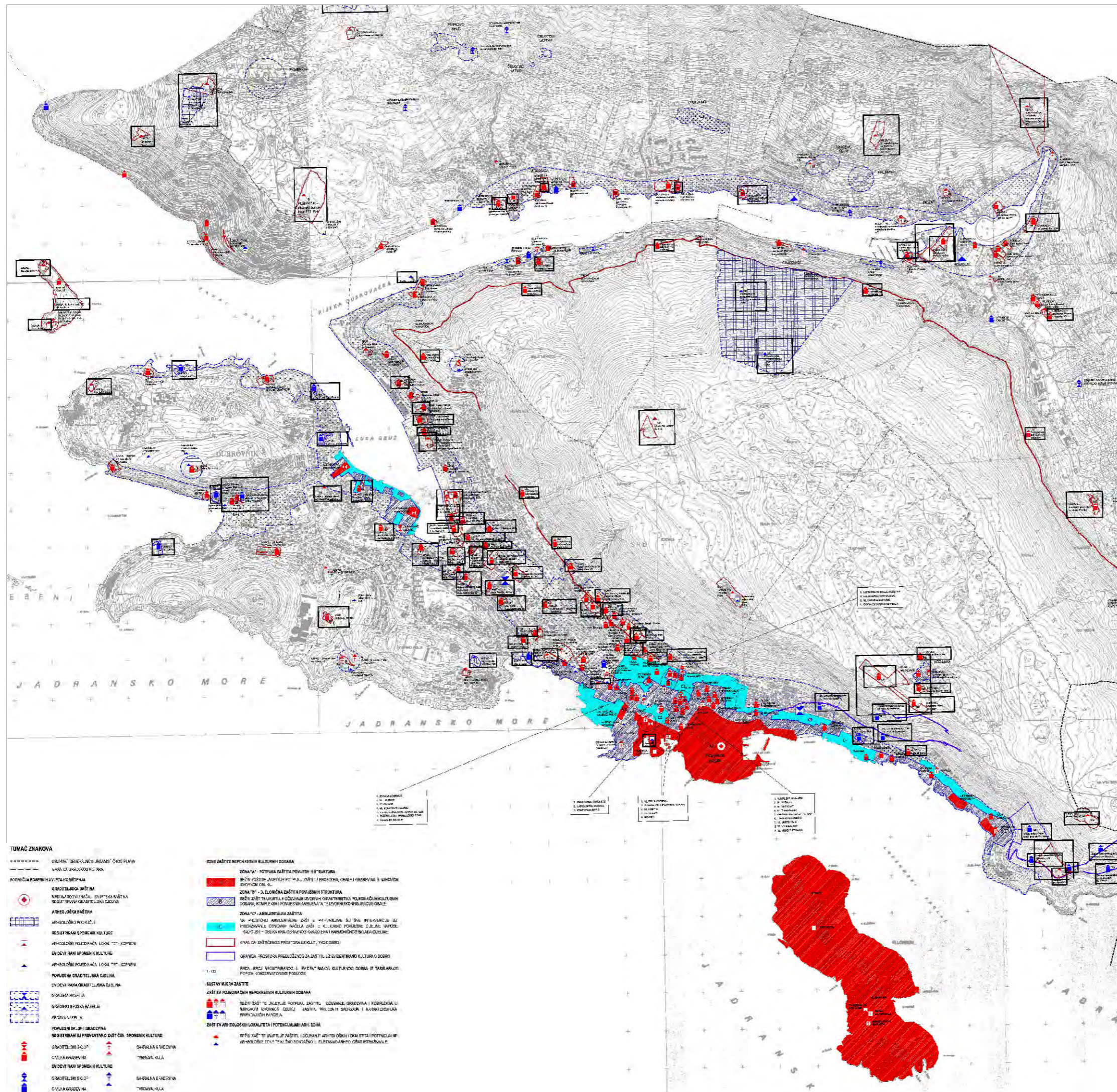
ZAŠTIĆENA PODRUČJA

KATEGORIJA	NAZIV	REDNI BROJ	REGISTARSKI BR.
POSEBNI REZERVAT ŠUMSKE VEGETACIJE	OTOK LOKRUM	1	48. Rješenje 1811/1 od 9.12.1961. "NM" br. 6 od 15.2.1962. (proglasenje rezervata na Saboru) Br. Regist. 1211 (golina otok)
PARK ŠUMA	VELIKA I MALA PETKA	2	Odluka SO Dubrovnik (Sl. gl. 10/87) Br. Reg. 854
ZNAČAJNI KRAJOBRAZ	RJEKA DUBROVAČKA	3	194. Rješenje br. 164/2 od 18.12.1994.
SPOMENIK PRIRODE - GEOMORFOLOŠKI	MOČIJSKA ŠPILIJA	4	83. Rješenje br. 49/4 od 18.03.1963.
SPOMENIK PARKOVNE ARHITEKTURE	PLATAN NA BRSLJAJAMA	5	938. Planus orientalis k.š. 3467 / 3468 i.o. Dubrovnik Sl. gl. DNŽ br. 3/2010. od 17. ožujka 2010.

PODRUČJA EVIDENTIRANA ZA ZAŠTITU

KATEGORIJA	NAZIV	REDNI BROJ	OPIS
POSEBNI REZERVAT U VORU	AKVATORIJ OTOKA LOKRUMA	a	Akvatorij otoka Lokruma (100, 50 ha) odlikuje se velikom raznolikošću morskih staništa i vrsta te je uvršten u Nacionalnu ekološku mrežu.
SPOMENIK PARKOVNE ARHITEKTURE	KOMPLEKS VRTNOG PROSTORA PILE-BONINOVO	b	Najvećerj vrtni posebnosti unutar ogradnih zidova i uslobojeni terasama vrtnoga tipa u vrtovima poljima, potječu iz 16. i 17. stoljeća, a vrlo brzo i manji građanski vrtovi iz posljednjeg razdoblja Dubrovačke Republike. Zaštićeni kao spomenička cjelina uvedeni su u UNESCO-v registar spomeničke baštine sjaestve vrijednosti.

5.2 GUP Grada Dubrovnika
5.2.3 Uvjeti korištenja, uređenja i zaštite prostora - područja posebnih uvjeta korištenja - graditeljska baština

Izvor:

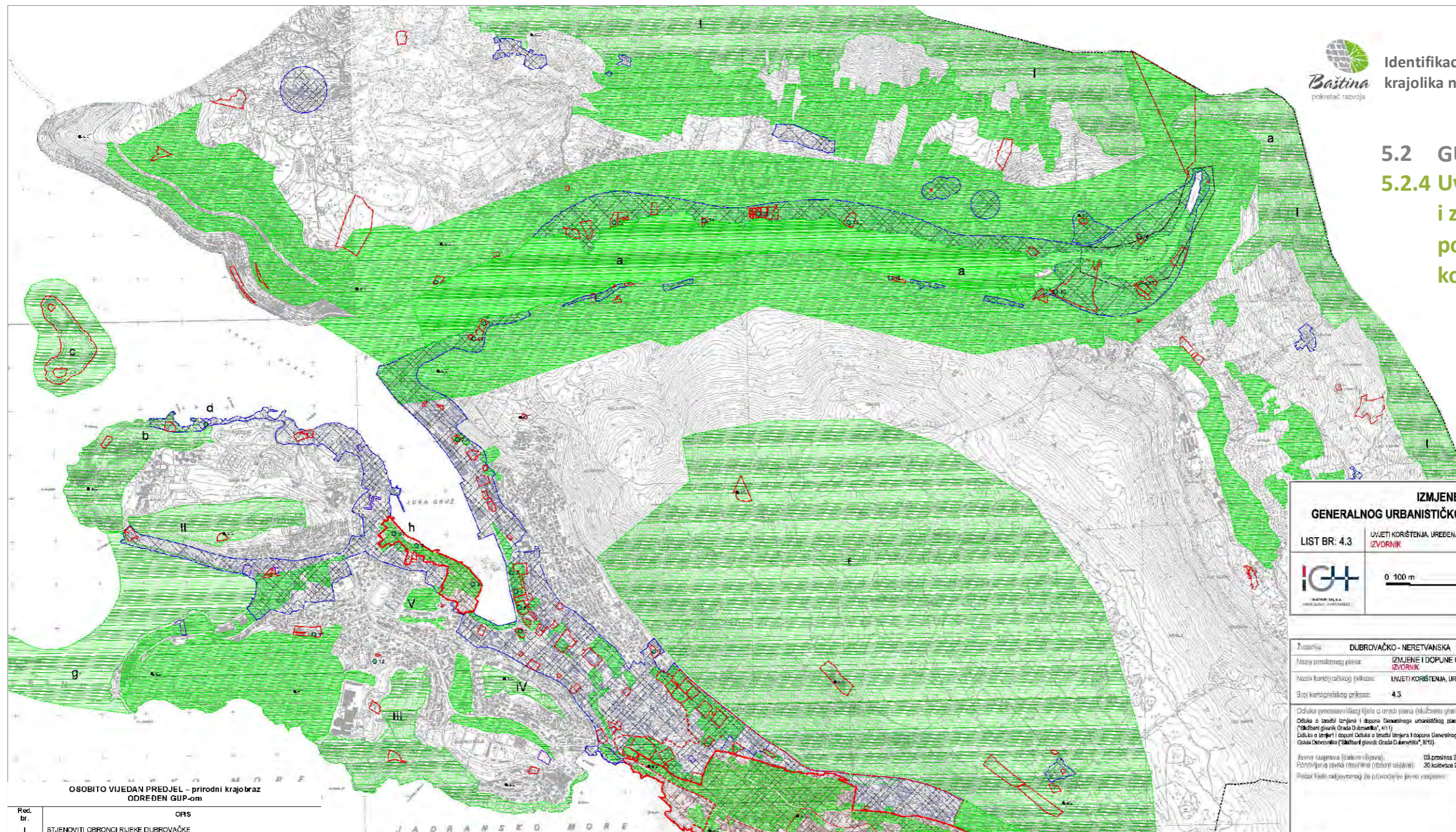
IZMJENE I DOPUNE GENERALNOG URBANISTIČKOG PLANA GRADA DUBROVNIKA		1
LIST BR: 4.2	UVJETI KORIŠTENJA I ZAŠTITE PROSTORA - PODRUČJA POSEBNIH UVJETA KORIŠTENJA (GRADITELJSKA BAŠTINA) IZVORNIK	
IGH INSTITUT IGH d.d.	0 100 m 500 m 1000 m	IGH URBANIZAM

Zupanje: DUBROVAČKO - NERETVANSKA	GRAD DUBROVNIK
Naziv (prostočni naziv): IZMJENE I DOPUNE GENERALNOG URBANISTIČKOG PLANA GRADA DUBROVNIKA	
Naziv kartografskog prikaza: UVJETI KORIŠTENJA I ZAŠTITE PROSTORA - PODRUČJA POSEBNIH UVJETA KORIŠTENJA (GRADITELJSKA BAŠTINA)	
Broj kartografskog prikaza: 4.2	Mjerilo kartografskog prikaza: 1 : 10000
<p>Dokladi prethodnih projekata (skraćeno naziv): Odluka o izradi tematske i dopune Generalnoga urbanističkog plana Grada Dubrovnika ("Študentski projekt Grada Dubrovnika", 4/11) Odluka o izradi i dopuni Odluke o izradi tematske i dopune Generalnoga urbanističkog plana Grada Dubrovnika ("Študentski projekt Grada Dubrovnika", 8/12)</p> <p>Dokladi prethodnih projekata (skraćeno naziv): Odluka o doniranju terena i dopuna Generalnoga urbanističkog plana Grada Dubrovnika ("Študentski projekt Grada Dubrovnika", 3/14)</p>	
Javna rasprava (datum održanja): 03. prosinca 2012.	Javni uvjet održanja: od 13. prosinca 2012. do 03. siječnja 2013.
Posvjetena javna rasprava (datum održanja): 30. kolovoza 2012.	Javni uvjet održanja: od 09. rujna 2012. do 23. rujna 2013.
Pažnja lijepe odgovornosti (prethodna javna rasprava):	Odgovorna osoba za odgovornost javne rasprave:
	Jelena Lončarić, dipl. arh.
	Mjesto i datum izrade plana: Dubrovnik, ožujak 2014.
Suglasnost i mišljenje nadležnih organa uprave na planu:	
SUGLASNOST Ministarstva graditeljstva i prostornog uređenja, Uprave za prostorno uređenje, Klasa: 350-02/14-12/1, Uročaj: 531-05-1-14-07, od 20. ožujka 2014.	
POZITIVNO MIŠLJENJE Zavođa za prostorno uređenje Dubrovačko-neretvanske županije, Klasa: 350-0/14-01/3, Uročaj: 21171-2/14-14-7, od 12. ožujka 2014.	

Pravna osoba (lijeva strana) je izradila plan:	INSTITUT IGH d.d. ZAGREB	IGH URBANIZAM d.o.o. DUBROVNIK
Pečat pravne osobe (lijeva strana) je izradila plan:		Odgovorna osoba: dr. sc. Jelena Blažifer, dipl. ing. grad. Član Uprave
INSTITUT IGH d.d.	IGH URBANIZAM d.o.o.	dr. sc. Miroslav Šimun, dipl. ing. grad. Prokurist
Odgovorni voditelj izrade plana:		dr. sc. Zrinka Ružić, dipl. ing. arh. Članak
		dr. sc. Zrinka Ružić, dipl. ing. arh.
Stručni tim (lijeva strana):	Kristina Banik, dipl. ing. grad. Nikša Begović, ing. Jurica Knežić, mag. geogr. i mag. ing. geod. et geoinf. Nikolina Vuković Kolenić, dipl. ing. grad. Jure Marić, prof. Jelena Mijenić, spa. arh.	Katrina Mojaš, mag. ing. arch. Veljko Pevalak, dipl. ing. grad. dr. sc. Zrinka Ružić, dipl. ing. arh. Bajro Šarić, dipl. oec. Zeljko Vukelić, dipl. ing. arh. Davorina Vuković, dipl. jur.
Pečat predstavničkog tijela:		Predsjednik predstavničkog tijela:
		mr. sc. Niko Bulić
Izvršitelj ovog prostornog plana i izvršitelj odobrenja:		Pečat nadležnog tijela:
(ime, prezime i potpis)		

Mjerilo: 1:25.000
0 1 km

5.2 GUP Grada Dubrovnika
5.2.4 Uvjeti korištenja, uređenja i zaštite prostora - područja posebnih ograničenja u korištenju - krajobraz

Izvor:

IZMJENE I DOPUNE GENERALNOG URBANISTIČKOG PLANA GRADA DUBROVNIKA

LIST BR: 4.3 UVJETI KORIŠTENJA, UREĐENJA I ZAŠTITE PROSTORA - PODRUČJA POSEBNIH OGRANIČENJA U KORIŠTENJU - (krajobraz)

IGH URBANIZAM

0 100 m 500 m 1000 m

Županija:	DUBROVAČKO - NERETVANSKA	GRAD DUBROVNIK
Naziv prostornog plana:	IZMJENE I DOPUNE GENERALNOG URBANISTIČKOG PLANA GRADA DUBROVNIKA	
Naziv kartografskog prikaza:	UVJETI KORIŠTENJA, UREĐENJA I ZAŠTITE PROSTORA - PODRUČJA POSEBNIH OGRANIČENJA U KORIŠTENJU - (krajobraz)	
Broj kartografskog prikaza:	4.3	Mjerilo kartografskog prikaza: 1:10000
Odluka predstavničkog tijela o izradi plana (službeni glasnik):	Odluka o izradi izmjena i dopuna Generalnoga urbanističkoga plana Grada Dubrovnika (Službeni glasnik Grada Dubrovnika, 4/11)	Odluka o donošenju Izjave i dopuna Generalnoga urbanističkoga plana Grada Dubrovnika (Službeni glasnik Grada Dubrovnika, 3/14)
Odluka o izradi i dopuni Odluka o izradi izmjena i dopuna Generalnoga urbanističkoga plana Grada Dubrovnika (Službeni glasnik Grada Dubrovnika, 8/12)		
Javna rasprava (datum objave):	03. prosinca 2012.	Javni uvjeti odobrenja: od 13. prosinca 2012. do 03. siječnja 2013.
Prostorna javna rasprava (datum objave):	30. kolovoza 2012.	Javni uvjeti odobrenja: od 09. rujna 2013. do 23. rujna 2013.
Rečnik riječi objašnjenja za provođenje javne rasprave:		Ovlašćeno osobe za provođenje javne rasprave: Jelena Lončarić, dipl. jur.
		Mjesto i datum izdavanja: Dubrovnik, ožujak 2014.

Suglasnost i mišljenje nadležnih organa uprave na planu: SUGLASNOST Ministarstva graditeljstva i prostornog uređenja, Uprave za prostorno uređenje, Klasa: 350-02/14-12/1, Urbroj: 531-05-14-14-07, od 20. ožujka 2014. POZITIVNO MIŠLJENJE Zavjere za prostorno uređenje Dubrovačko-neretvanske županije, Klasa: 350-01/14-01/13, Urbroj: 2117/1-2/14-14-7, od 12. ožujka 2014.

Pravna osoba / fizička osoba za izvršenje posla:	IGH URBANIZAM d.o.o. DUBROVNIK	IGH URBANIZAM d.o.o. DUBROVNIK
Pravna osoba / fizička osoba koja je izvršila posao:	IGH URBANIZAM d.o.o.	IGH URBANIZAM d.o.o.
Odgovorne osobe:	dr. sc. Jelena Bleizifer, dipl. ing. grad. inženjer	dr. sc. Miroslav Šimur, dipl. ing. grad. inženjer
dr. sc. Zrinka Ružić, dipl. ing. arh. inženjer	dr. sc. Zrinka Ružić, dipl. ing. arh. inženjer	
Odgovorni voditelj izradbe plana:		dr. sc. Zrinka Ružić, dipl. ing. arh. inženjer
Stručni tim u izradi plana:	Kristina Bank, dipl. ing. grad. inženjer Nikola Begović, ing. inženjer Jurica Knego, mag. geogr. i mag. ing. geod. i geoinf. inženjer Nikolina Vuković Kolencić, dipl. ing. grad. inženjer Jure Manić, prof. inženjer Jelena Mijanović, ape. arh. inženjer	Katarina Mojač, mag. ing. arh. inženjer Vedra Pevalak, dipl. ing. grad. inženjer dr. sc. Zrinka Ružić, dipl. ing. arh. inženjer Bajro Šarić, dipl. oec. inženjer Željko Vukelić, dipl. ing. arh. inženjer Davorina Vuković, dipl. jur. inženjer
Pravni predstavnički list:		Pravni predstavnički list: mr. sc. Niko Bulić
Mjesto i datum izdavanja prostornog plana i njegovih izvornika:		Pravni predstavnički list:

Mjerilo: 1:25.000
0 1 km

OSOBITO VIJEDAN PREDJEL – prirodni krajobraz ODREĐEN GUP-om

Red. br.	OPIS
I	STJENOVITI OBRONCI RIJEKE DUBROVAČKE
II	ZELENE PADINE BABINOŠ KUKA
III	ZELENE PADINE HLADNICE I GORICE
IV	ZELENE PADINE MONTOWIJEVNE
V	GIMAN
OSTALI OSOBITO VIJEDNI PREDJELI (prostor povijesne vitine zone)	
1.	Lužurmski portivo i vrtovima oko benediktinskog samostana i kraljevskog dvorca Matije Gupca (18. stoljeće)
2.	Ograđeni vrt starog jetrikovca na Gornjem Koralu (sada Košća)
3.	Ograđeni vrt gotičko-renesansnog jetrikovca Bunić na obali Nikole Tesle (sada Majstorović)
4.	Ograđeni cjelovito očuvani vrt s bosketom gotičko-renesansnog jetrikovca Bunić-Gradić na obali S. Radica
5.	Ograđeni vrt renesansnog jetrikovca Bunić na obali S. Radica
6.	Ograđeni vrt renesansnog jetrikovca Gundulić (jedan od najstarijih u Dubrovniku iz toga doba - 1835 g.) na obali S. Radica
7.	Dijelom ograđeni vrt renesansnog jetrikovca Soroković-Natalić na Karbunigu
8.	Ograđeni cjelovito očuvani vrt gotičko-renesansnog jetrikovca Petra Sorokovića iz 1521. g. na Lapadskoj obali
9.	Ograđeni vrt gotičko-renesansnog jetrikovca Pucio (Kosor) na Lapadskoj obali
10.	Ograđeni vrt renesansnih obilježja nekadašnjeg jetrikovca Soroković (Jordan) na Lapadskoj obali
11.	Ograđeni vrt renesansnog jetrikovca Gubičić (Rašica), jedan od najpostranijih u Dubrovniku toga doba, na putu ispod Petke
12.	Povijesno značajni lokalitet Benediktinskih srednjovjekovnih vrtova i vinograda na Gorici - Opuzu s gotičko-renesansnom kapelom i uglednim pločim i reliefnim tločistom iz 1266. g.
13.	Preuređeni vrt gotičko-renesansnog jetrikovca Kaboga na Batahovini (Rijeka dubrovačka)
14.	Prisrodnih vrt renesansnog jetrikovca Staj na Batahovini
15.	Osobito vrijedni ostaci vrta baroknog jetrikovca Bozdani-Skapitenti u Čajkovićima (Rijeka dubrovačka)
16.	Obnovljeni renesansni vrt obnovljenog jetrikovca Soroković u Komolcu (Rijeka dubrovačka)
17.	Dijelom ograđeni vrt prisrodnog jetrikovca (Kolić) u Komolcu (Rijeka dubrovačka)
18.	Dijelom ograđeni vrt renesansnog jetrikovca Rasić u Rožatu (Rijeka dubrovačka)
19.	Ograđeni vrt renesansnog jetrikovca Cijević u Obuljenom (Rijeka dubrovačka)
20.	Dijelom ograđeni vrt renesansnog jetrikovca Klementa Gutućić u Obuljenom (Rijeka dubrovačka)
21.	Ograđeni vrt renesansnog jetrikovca Zamanja u Obuljenom (Rijeka dubrovačka)
22.	Ograđeni vrt renesansnog jetrikovca Gubičić (posljednje vijeto Republike) u Mokošici (Rijeka dubrovačka)
23.	Dijelom ograđeni vrt renesansnog jetrikovca Bobaljević na Mirnovu (Rijeka dubrovačka)

TUMAČ ZNAKOVA

GRANICE

- OBHVAAT GENERALNOG URBANISTIČKOG PLANA
- GRANICA GRADSKOG KOTARA
- PREDMET IZMJENA I DOPUNA
- KRAJOBRAZ
- OSOBITO VIJEDAN PREDJEL - PRIRODNI KRAJOBRAZ
- OSOBITO VIJEDAN PREDJEL - KULTURNI KRAJOBRAZ
- ČOŠKE I PROJEZ ZNAČAJNI ZA PANORAMSKU VRIJEDNOSTI KRAJOBRAZA
- OBLIKOVNO VRIJEDNO PODRUČJE
- POVUŠEVA JEZGRA I KON AKTIVNO PODRUČJE - ZONA STROGE ZAŠTITE
- KONTAKTNO PODRUČJE - POVIJESNE JEZGRE (prijetnja od prolaznog prometa)
- ZAŠTITNO PODRUČJE UZ POSEBNO VRIJEDNE SPOMNICE - ZONA STROGE ZAŠTITE
- PRELOŽENO ZAŠTITNO PODRUČJE UZ EVIDENTNE VRIJEDNE SPOMNICE I SPOMNICE ČEJINE

OSOBITO VIJEDAN PREDJEL – prirodni krajobraz ODREĐEN PPDNŽ

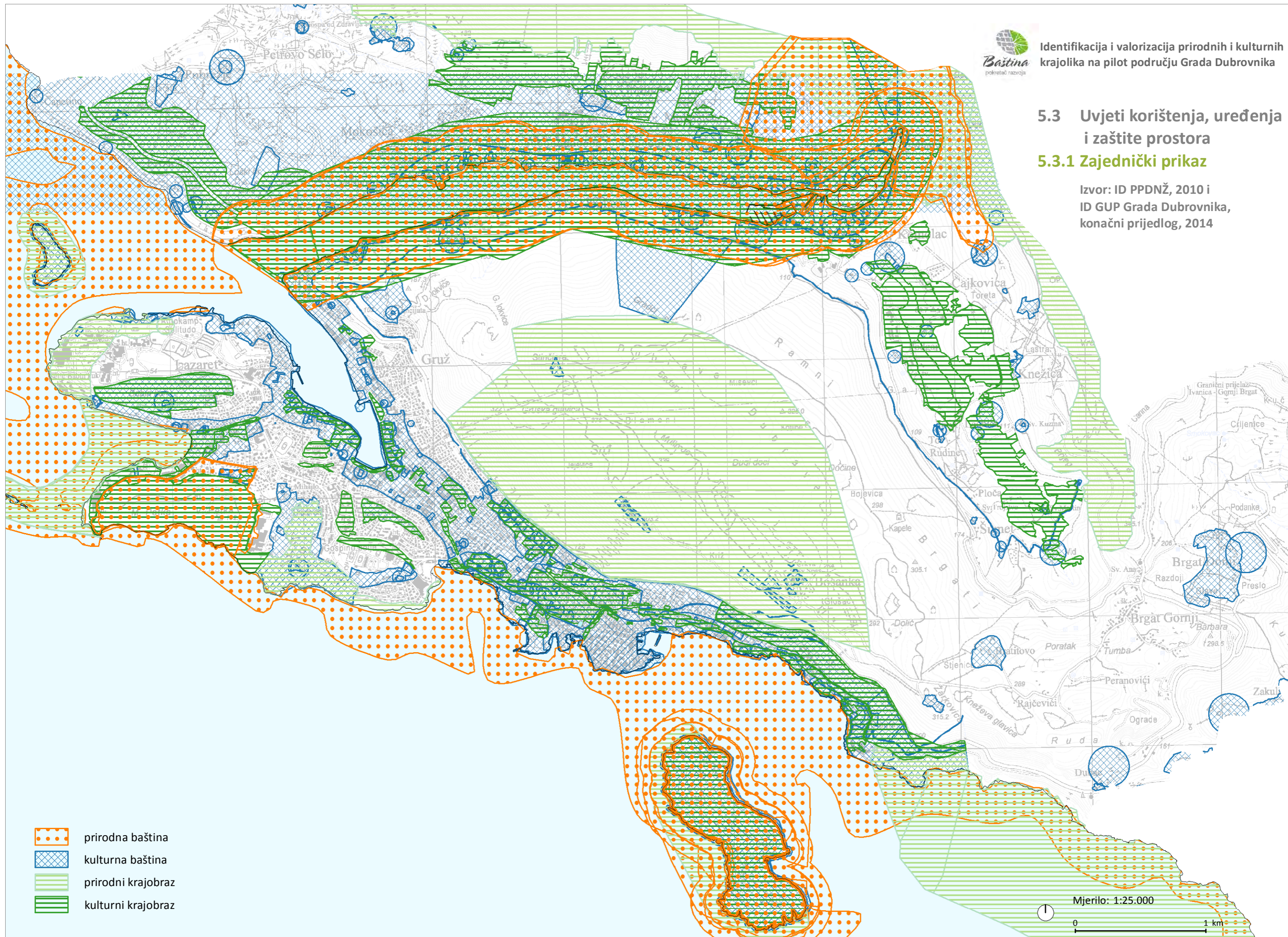
Red. br.	OPIS
a	AKVATORIJ RIJEKE DUBROVAČKE I PREDJEL GOLUBOVOG KAMENA
b	ZAPADNI DIO POLUOTOKA LAPAD - BABIN KUK
c	SPOMN PARK - OTOČIĆ DAKSA
d	SKUPINA STARIH STABALA KOD KUĆE STAROG KAPETANA DUBROVNIK
e	ZELENI POJAS OD RTA MUJNAC DO ORSULE, UKLJUČUJUĆI AKVATORIJ
f	SRD
g	AKVATORIJ UVALE LAPAD S GREBENIMA
h	PRIRODNI KRAJOBRAZ NA LAPADSKOJ OBALI

5.3 Uvjeti korištenja, uređenja i zaštite prostora

5.3.1 Zajednički prikaz

Izvor: ID PPDNŽ, 2010 i
ID GUP Grada Dubrovnika,
konačni prijedlog, 2014

Mjerilo: 1:25.000

0 1 km

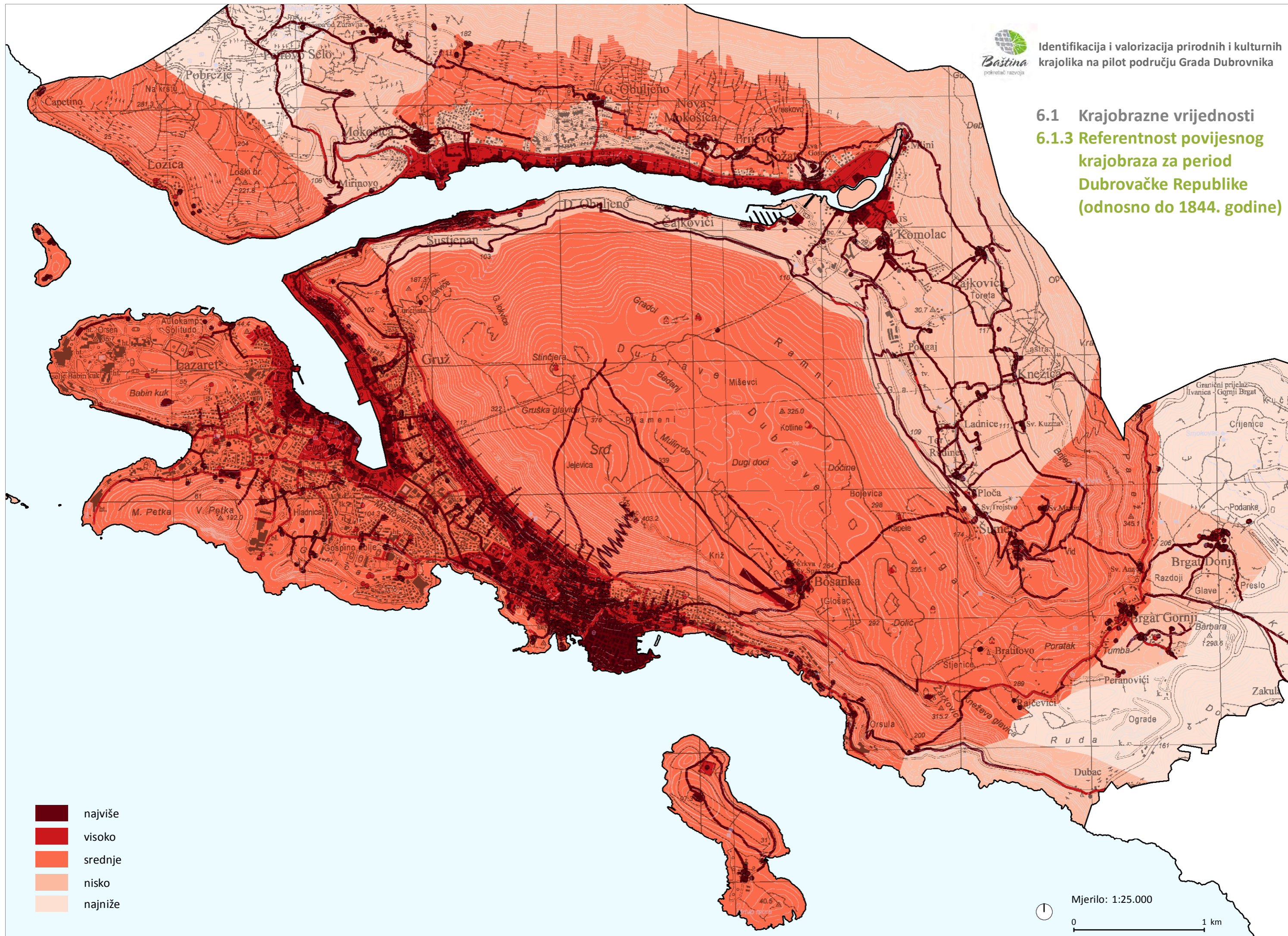
6.1 Vrijednosti

6.1.1 Prirodna vrijednost

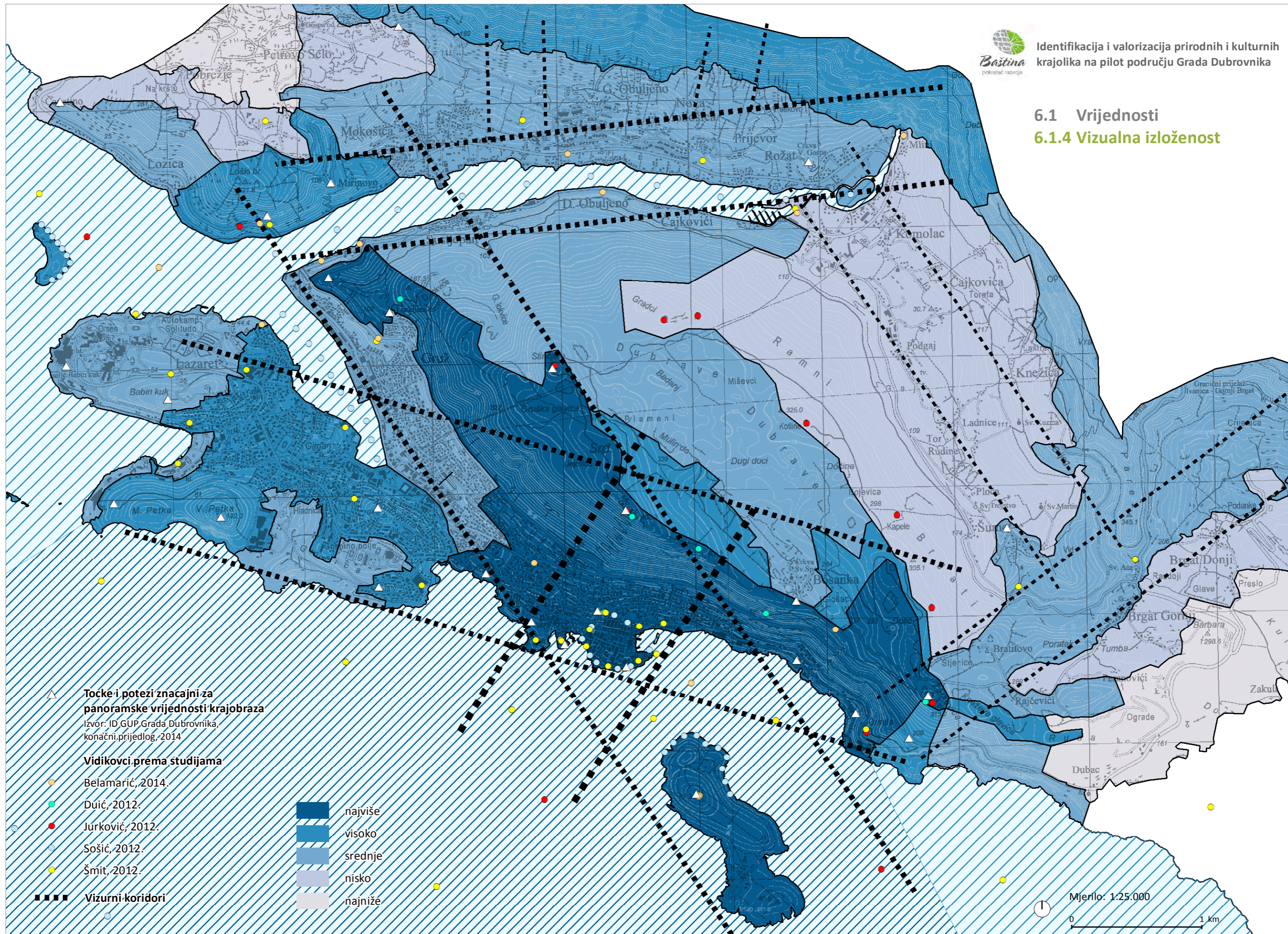

6.1 Krajobrazne vrijednosti
6.1.3 Referentnost povijesnog
krajobraza za period
Dubrovačke Republike
(odnosno do 1844. godine)

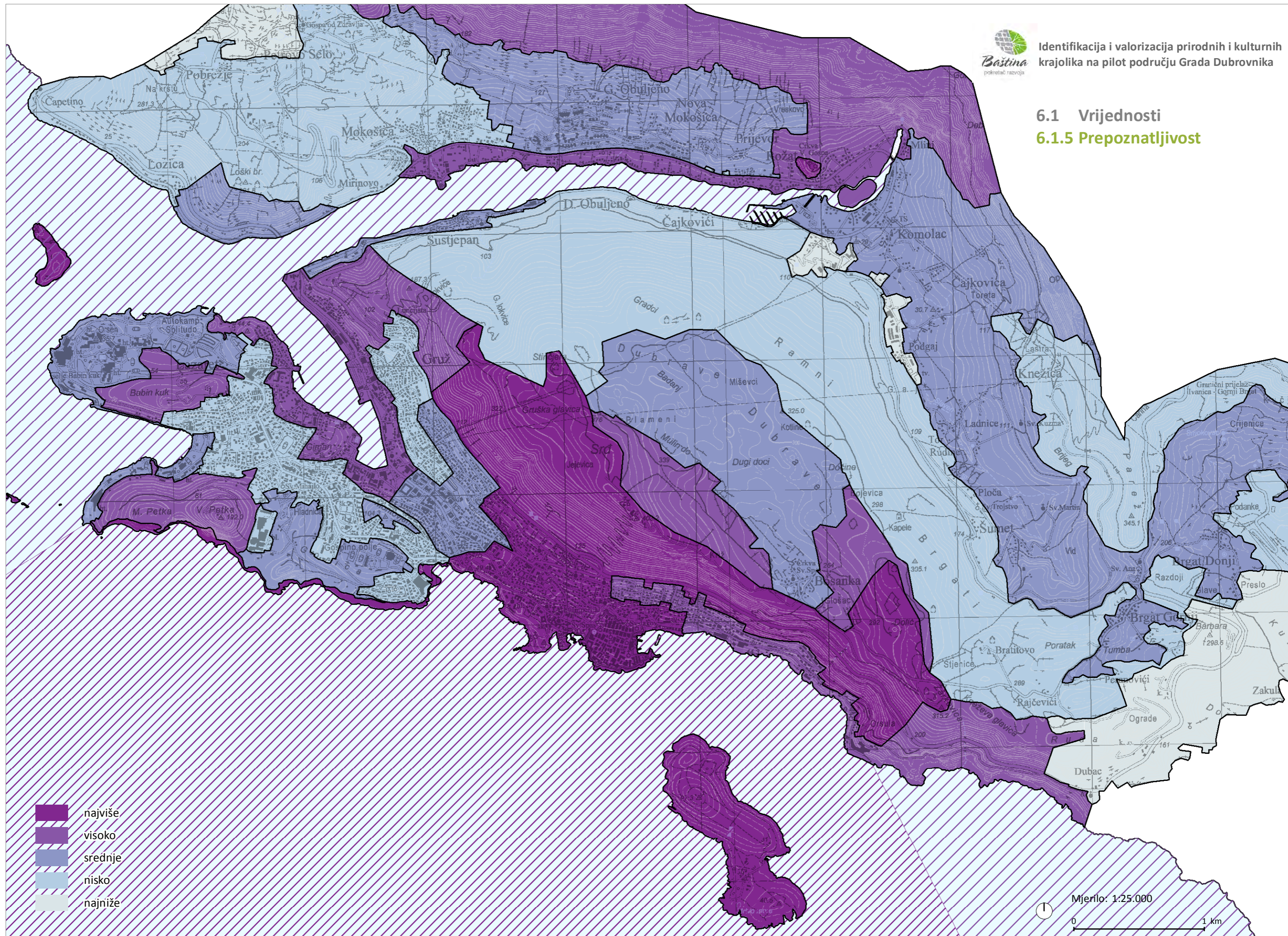

6.1 Vrijednosti
6.1.4 Vizualna izloženost

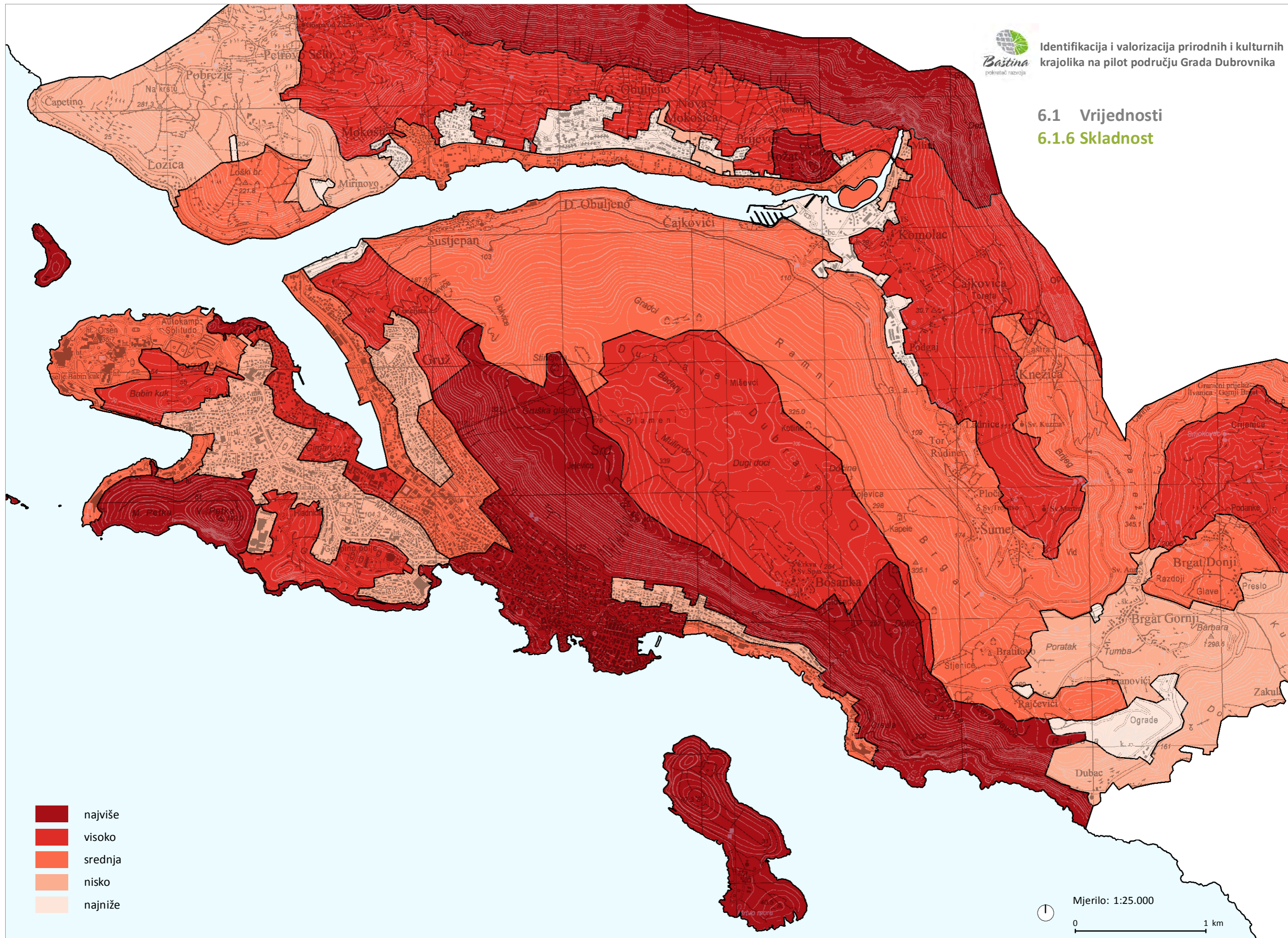
6.1 Vrijednosti

6.1.5 Prepoznatljivost

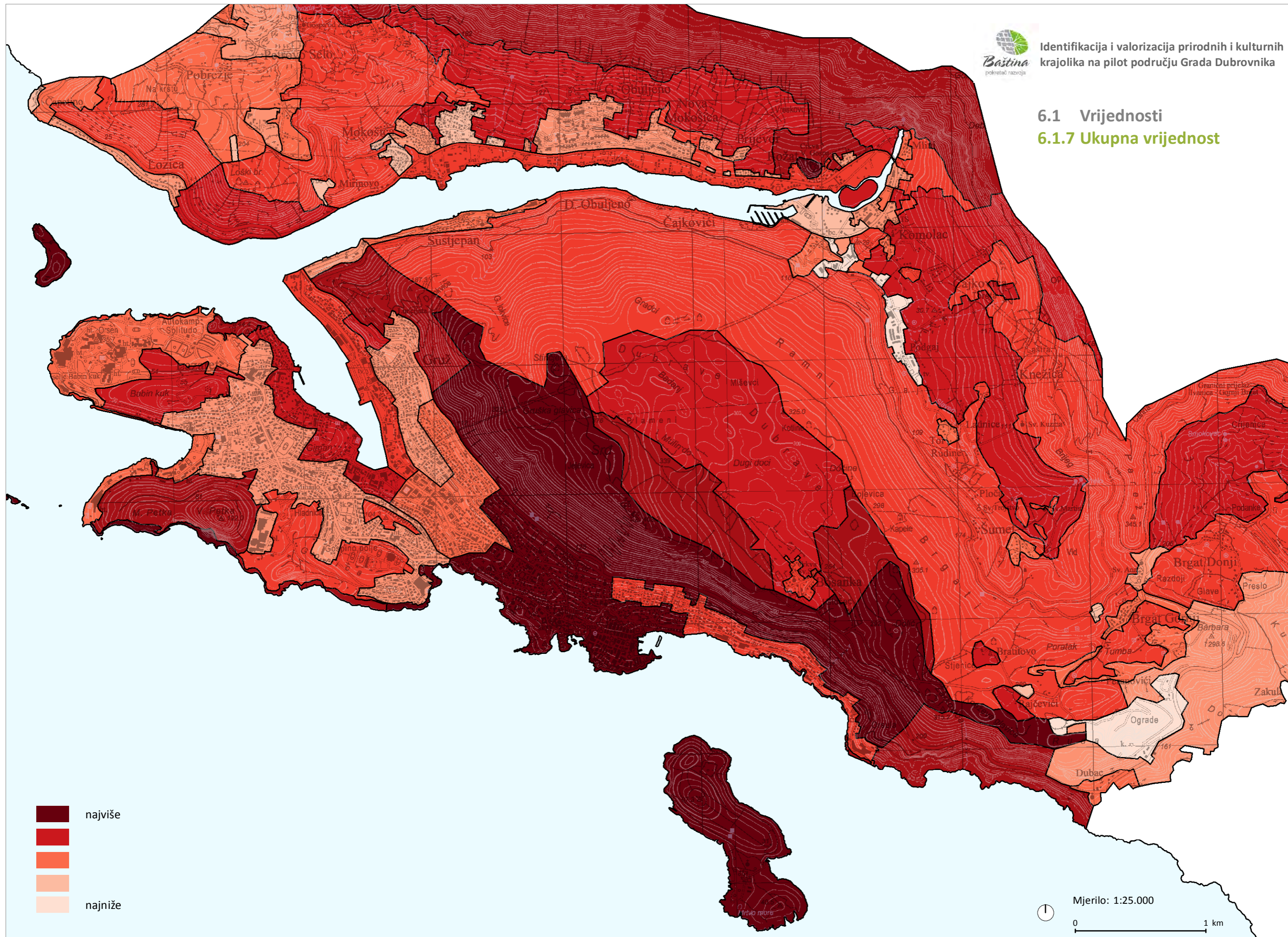
6.1 Vrijednosti

6.1.6 Skladnost

6.1 Vrijednosti

6.1.7 Ukupna vrijednost

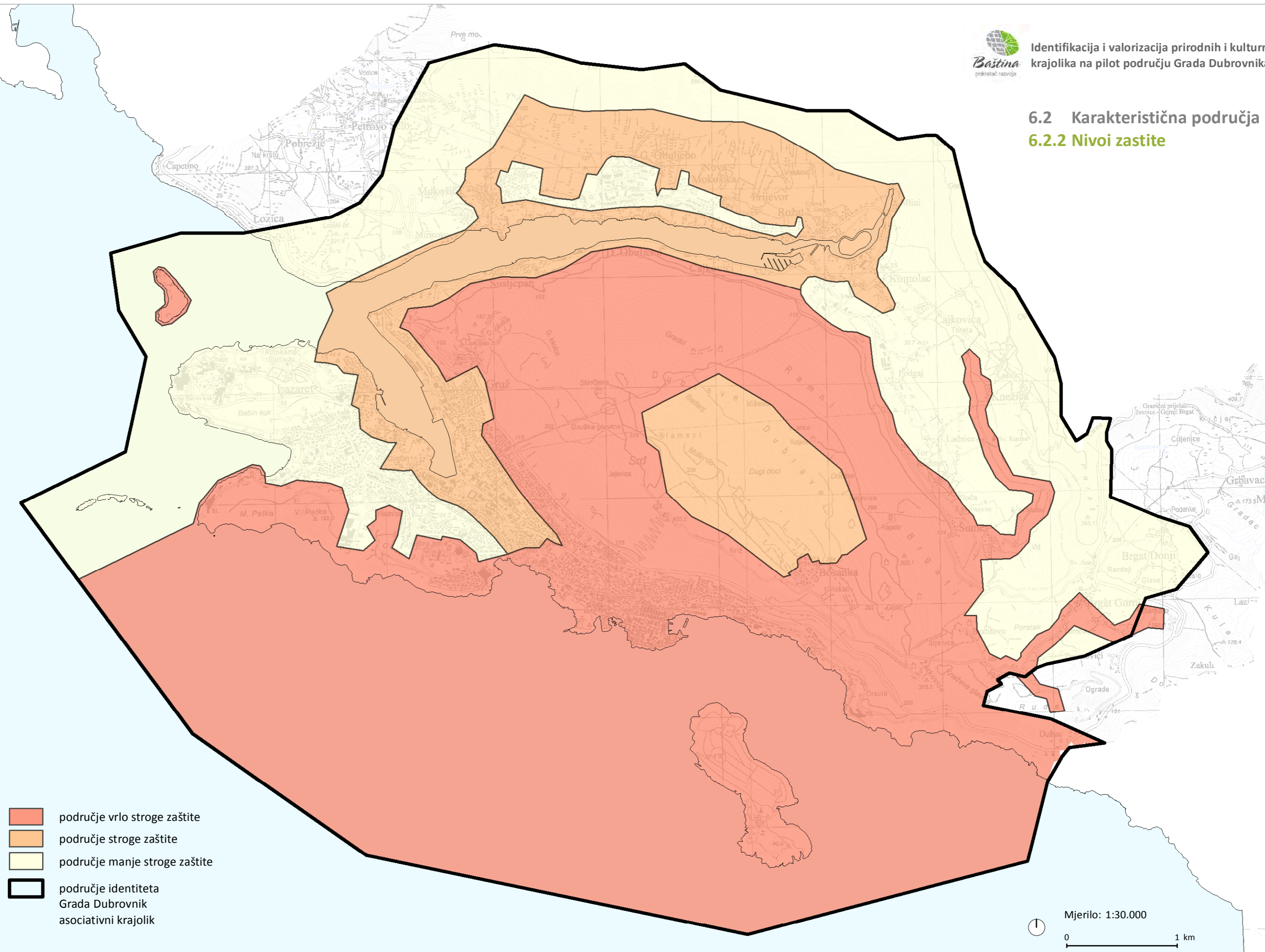

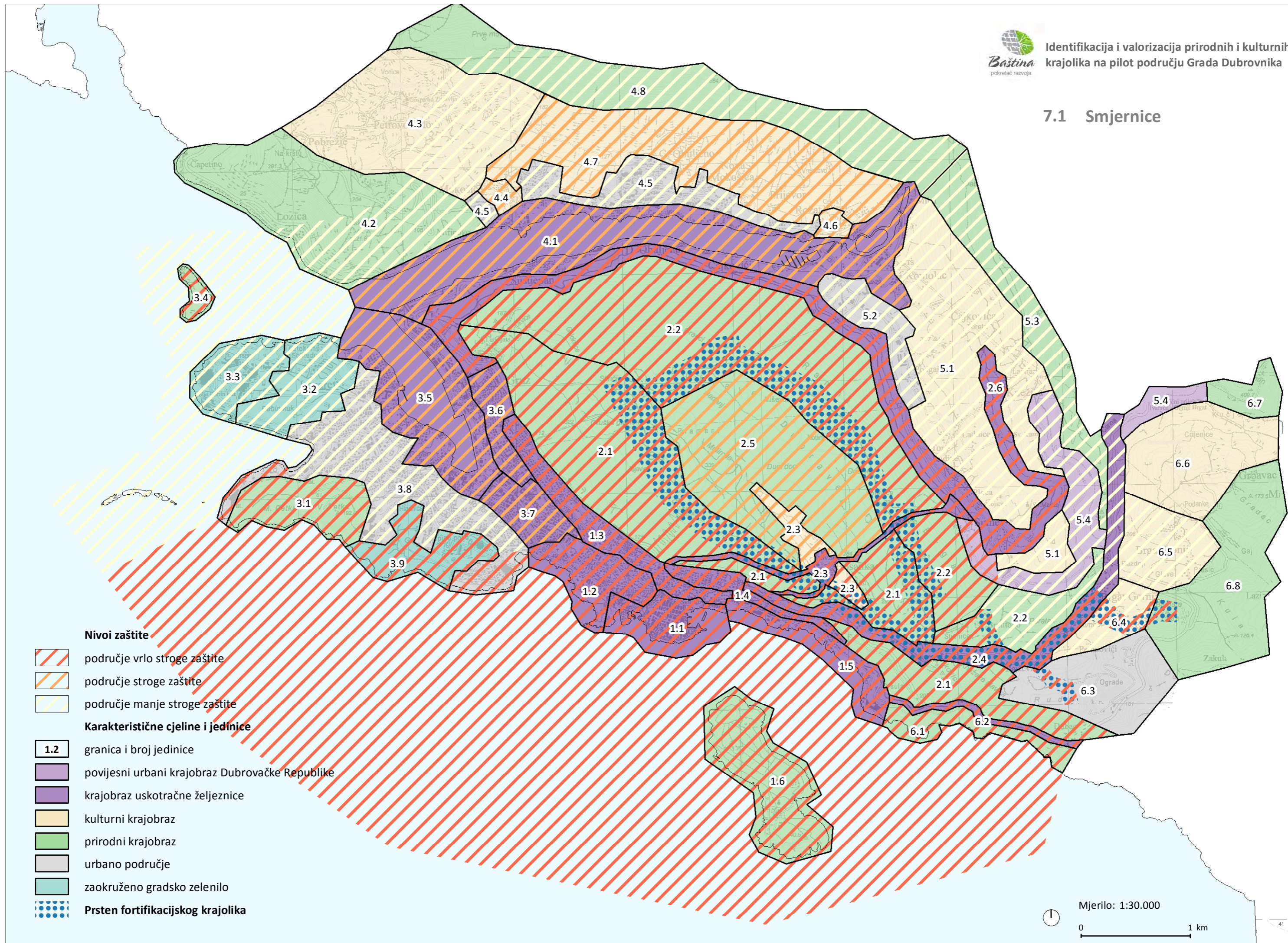
6.2 Karakteristična područja

6.2.2 Nivoi zaštite

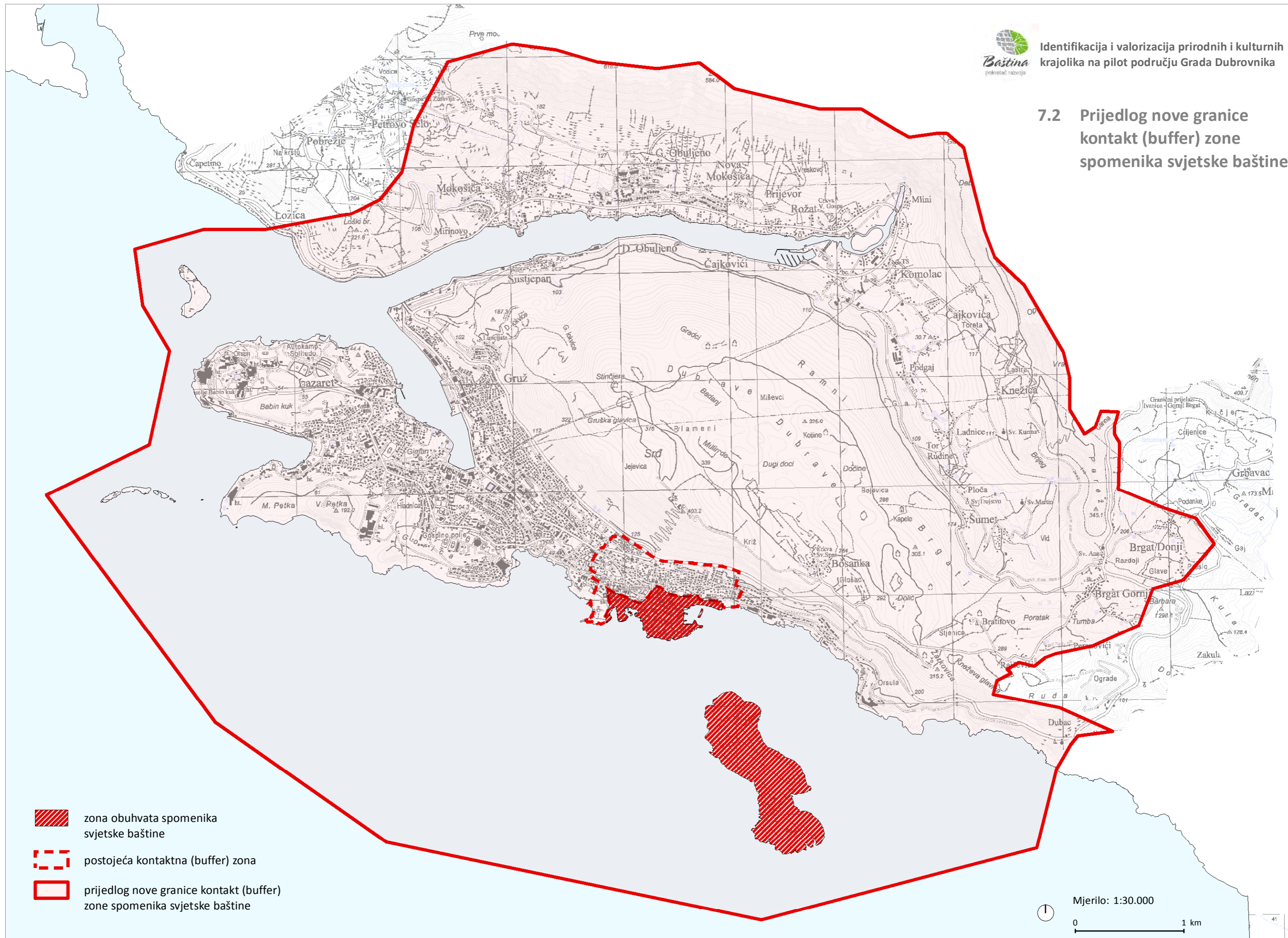

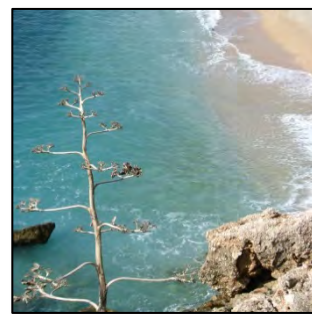
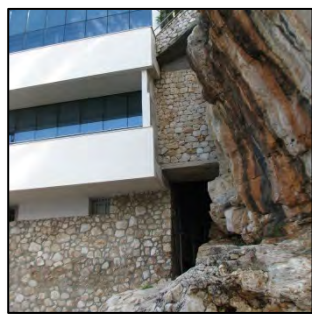

7.1 Smjernice

7.2 Prijedlog nove granice kontakt (buffer) zone spomenika svjetske baštine

Identifikacija i valorizacija prirodnih i kulturnih krajolika na pilot području Grada Dubrovnik